

*Інститут історії і політології
Науково-дослідницький центр дослідження українського національно-визвольного руху
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
Івано-Франківський науково-дослідницький сектор Інституту народознавства.*

Михайло Паньків

***Схрони, криївки і бункери
ОУН-УПА
Документи
Спогади
Короткі біографії

До 70-річчя УПА***

Коломия, 2012
Видавничо-поліграфічне товариство
«А³є»

**ББК 84 УКР 6
П16**

**Паньків М. І.
Схрони, криївки і бункери
ОУН-УПА.
Документи, спогади
Короткі біографії**

У книзі на основі спогадів, документальних матеріалів та інших джерел висвітлено одну із форм конспірації ОУН-УПА – переховування. Йдеться про схрони, криївки й бункери, які функціонували на Прикарпатті на протязі 1944–1956 рр. За приблизними підрахунками автора їх нараховувалось понад 4 тис., з них виявлено каральними загонами біля 1,7 – 2,5 тис. Понад 80% повстанців викритих під час переховування у них загинули.

До книги увійшли чисельні приклади героїзму і самопожертви партизанів у боротьбі за самостійну Соборну Україну. Сила їх ґрунтувалась на всебічній підтримці населення, високому моральному дусі, дисципліні й згуртованості. З другого боку наводяться чисельні факти жорстоких репресій, постійних порушень норм міжнародних прав і свобод людини, створення в суспільстві атмосфери страху, беззаконня і свавілля з боку карального більшовицького режиму.

Книга адресована дослідникам історії боротьби ОУН-УПА, та широкому колу читачів, які цікавляться цією темою.

Рецензент доктор історичних наук

Ігор Андрухів

Кандидат історичних наук

Олександр Марущенко.

ISBN 966-550-061-9

ПОСЛАННЯ В МАЙБУТНЄ...

Десь на початку 2000-х років доля звела мене з унікальною людиною – Лук'яном Вардзаруком. Вже літній чоловік з молодим блиском в очах, але якось втомлено ділився досвідом створення фундаментального 5-томного видання “Реабілітовані історією. Івано-Франківська область”, говорить про труднощі. Та не залишала впевненість у тому, що ця, з першого погляду звичайна людина, доведе розпочату роботу до завершення. Напевно, саме завдяки таким ентузіастам свого часу був реалізований масштабний національний проект “Книга Пам'яті України”, коли у всіх регіонах вийшло понад 250 томів з прізвищами тих, хто загинув у роки Другої світової війни й була створена (вперше за повоєнний час) електронна база даних. І саме такі “тихі”, але наполегливі дослідники нині творять серію “Реабілітовані історією”.

До цієї когорти науковців, які щоденно копіткою працею в архівах, бібліотеках, польових експедиціях повертають з небуття ці пласти нашого минулого, я відношу й Михайла Паньківа.

Той, хто хоча б раз взявся за ручку чи сів за комп'ютер, аби написати бодай невелику статтю, знає, яка то нелегка справа. Що вже казати про книгу. Це – ніби прожити ще одне життя.

М. Паньків написав немало праць, але ця для нього – особлива. Напевно тому, що нав'язана бурхливо перенесеними через десятиліття спогадами з дитинства. А ще – як обов'язок перед земляками, які у важкі часи протистояння з тоталітарною державною машиною виявили почуття гідності, честі, а також мужність і самовідданість.

Найскладніший етап українського національно-визвольного руху припав саме на повоєнне десятиліття. Надавши поняттю “український націоналізм” винятково негативного звучання, сталінський режим запрограмував на тривалі часи технології дискредитації не тільки ОУН, а й самостійницького руху в цілому. Всі (а це були не тільки оунівці), хто обстоював ідею суверенної Української держави, потрапляв до проскрипційних списків противників системи.

Табу на вивчення цієї теми на довгі роки загнало її “в підпілля”. У наш час стався справжній сплеск зацікавлення цією проблематикою. З'явилися сотні публікацій про ОУН і УПА, окремих керівників самостійницького руху, політичну стратегію та воєнну тактику. На жаль, далеко не всі вони виявилися вартісними, а багатьом авторам у дискусійному

запалі бракує виваженості, незаангажованості. Та й далеко не всі аспекти цього складного, багатовимірного, часом суперечливого явища потрапили в поле зору фахівців. Одному з них і присвячена ця книга.

Систематична за змістом книга М. Паньківа акумулює в особі не лише зібрані по крупницям документи і матеріали, аналітичний нарис, а й певний емоційний стрижень, що кристалізує всю працю.

Далеко не кожен дослідник історії ОУН та УПА в деталях розуміється на схронах, криївках, бункерах. Тому не тільки допитливий читач, а й професійний історик зможе багато взяти для себе з цієї книги.

Вже саме виявлення і систематизація інформації про репресованих будівельників бункерів та криївок, розкриті й нерозкриті місця, в яких переховувалися підпільники, загиблих борців за волю України, репресії проти осіб, у садибах яких були викриті схрони чи криївки, схеми бункерів – то величезна робота, що викликає захоплення.

А заключним акордом є тексти і ноти пісень про людей, що склали голови у нерівному протистоянні.

“Шагренева шкіра” історичної пам’яті, носіями якої є учасники українського національного підпілля, невловимо скорочується. У зв’язку з цим фіксація цих пластів колективної та індивідуальної пам’яті про тогочасні події є нагальною суспільною і науковою проблемою.

Без цього неможливо знати свою історію. А без історії не можна виховувати справжніх громадян.

О. Лисенко.

*Доктор історичних наук, професор,
завідувач відділу історії України періоду
Другої світової війни Інституту історії
України НАН України.*

СХРОНИ, КРИЇВКИ, БУНКЕРИ ОУН-УПА

У боротьбі за самостійну Соборну Державу українці завжди опиралися насамперед на свої власні сили. Особливо це проявлялося під час національно-визвольної боротьби 40-50 рр. ХХ ст. – періоду великої героїчної епохи нашого народу, що називається історією ОУН-УПА. Тоді більшість українців прийняли ідеї ОУН-УПА за свої власні і підтримали її в боротьбі. В 1942 р. Організацією Українських Націоналістів була створена Українська Повстанська Армія.

УПА стала всенародною армією. До неї входили найкращі представники всіх верств українського народу, які боролися за загальнонаціональні інтереси. Тим самим УПА була пов'язана міцними моральними зв'язками з найкращими масами української нації. Перші сотні УПА створились для захисту українського населення в часи окупації нацистською Німеччиною. В свою чергу, завдяки всесторонній підтримці всього українського населення: чоловіків, жінок, навіть дітей і літніх людей, не дивлячись на величезну військову і матеріальну перевагу двох імперіалістичних хижаків (гітлерівсько-нацистської Німеччини і сталінсько-більшовицького Радянського Союзу) український національно-визвольний рух зумів так довго протриматись, тобто протягом всієї Другої світової війни і у повоєнний період. Через УПА і підпілля ОУН перейшло понад 400 тис. осіб, або майже вдвічі більше, ніж сумарна кількість ра-

дянських партизанських загонів на території України у 1941–1944 роках.

Обидва окупанти постійно прикладали всі зусилля, щоб розірвати єдність українського народу і українського революційного руху. Проте це їм не вдалося. Так як метою нашого дослідження є партизанські схрони ОУН-УПА, які функціонували переважно в 1944–1956 рр., тобто в часи комуністичного тоталітарного режиму, то на цьому післявоєнному періоді ми і зупинимось. Сталінсько-більшовицький режим не гребував ніякими засобами: терор, залякування, підкуп, злочинські дії псевдоповстанських спецбоїв, масова наскрізь викривлена пропаганда тощо – ось головні засоби його боротьби із національно-визвольною боротьбою українців. Безпощадними були терористичні акції направлені проти місцевого населення, щоб залякати його.

Так, в п'яти томах праці “Реабілітовані історією. Івано-Франківська область”, що вийшли завдяки старанням Лук'яна Вардзарука, подані короткі біографічні довідки 19066 жертв, які потерпіли від сталінсько-більшовицького режиму і були реабілітовані переважно в 90-х рр. ХХ ст. Цих жертв було набагато більше, але частина їх до сьогоднішнього дня ще не реабілітовані, багато учасників залишилися не виявленими карателями. А допомагало ОУН-УПА майже все населення краю. Серед репресованих 96,4% українці, біля 3% поляків, решта – представники інших національностей – євреї,

росіяни та ін. З них близько 15% загинули, тобто кожний 6-7 – загинув під час слідства, в місцях позбавлення волі або розстріляний. 3,5% загинули перед війною у 1941 році. Звертає увагу найбільша кількість закатованих під час слідства у Верховинському районі (близько 6%). Взагалі жаб'ївські каральні органи, очолювані майором Сідим, відзначалися особливою жорстокістю. Так, від жаб'ївських енкавесівців пішла "мода" звітувати про знищених повстанців їхніми головами, нанизаними на російські штики. Ці голови носили по селах, щоб виявити родичів загиблих. Не дуже відставали від них городенківські карателі, які дозволили собі використовувати відтітні голови для гри у футбол або мочились на мертвих тощо. Таку культуру несли на Прикарпаття "визволителі". За час облав за найскупішими даними, опублікованими у пресі в часи незалежної України, число вбитих і закатованих після другого комуністичного поневолення Івано-Франківщини перевищує 5 тисяч. Це лише тих, чий імена не згадані у цьому п'ятитомному виданні. Найбільший відсоток заарештованих загинуло у Верховинському (18,6%), Городенківському (15,5%), Коломийському (14%) районах.

Майже кожного четвертого засудженого на різні строки каторги або 25 років ув'язнення. (24,33% від всіх репресованих). В цю категорію входили не лише вояки УПА і підпільники ОУН, але й ті, що допомагали національно-визвольній боротьбі. Всяка допомога ОУН-УПА

місцевими селянами найсуворіше каралась. Наводимо кілька прикладів:

Бойчук Анастасія Федорівна, 1925 р. н., с. Княздвір Коломийського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Княздвір, селянка. Заарештована 01.11.1948 р. Звинувачення: передала для УПА 5 хлібин. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.11.1948 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітована 01.10.1993. [6; с. 122].

Гуменюк Григорій Іванович, 1910 р. н., с. Велика Кам'янка Коломийського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Велика Кам'янка, селянин. Заарештований 22.07.1948 р. Звинувачення: передав для УПА 50 кг жита. Військовим трибуналом МВС Станіславської області 19.08.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та на 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітований 03.01.1994. [7; с. 161].

Гушул Федір Миколайович, 1901 р. н., с. Рожнів Косівського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Рожнів, колгоспник. Заарештований 09.09.1950 р. Звинувачення: засушував садовину для УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 31.10.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітований 22.03.1993. [8; с. 472].

Повх Василина Гаврилівна, 1923 р. н., с. Текуче Косівського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Текуче, селянка, заарештована 30.10.1950 р. Звинувачення: доставляла яйця воякам УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20.01.1951 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітована 11.04.1994. [9, с. 569].

Дубінська Марія Василівна, 1900 р. н., с. Лісна Слобідка Коломийського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Станіславка, колгоспниця. Заарештована 01.07.1951 р. Звинувачення: готувала й приносила їжу воякам УПА. Військовим трибуналом МДБ Станіславської області 08.09.1951 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітована 14.04.1994 р. [10, с. 177].

Палійчук Михайло Миколайович, 1908 р. н., с. Кричка Богородчанського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Кричка, колгоспник. Заарештований 08.05.1952 р. Звинувачення: інформатор ОУН, переховував її членів (до 01.04.1952) (значить у криївці – П. М.), постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МДБ Станіславської області 18.06.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі на 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Загинув у в'язниці, місце поховання і дата смерті невідомі. Реабілітований 01.12.1992. [11, с. 288].

Штангурський Михайло Андрійович, 1922 р. н., с. Світанок Рогатинського району, українець, освіта неповна середня. Проживав у с. Світанок, голова колгоспу. Заарештований 23.01.1953 р. Звинувачення: мав зв'язок із ОУН, розпивав із вояками УПА спиртні напої. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 07.03.1953 засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 07.02.1992. [12, с. 385].

Десятилітній строк ув'язнення давали за “менші” провини:

Бойчук Ксенія Олександрівна, 1901 р. н., селище Гвіздець Коломийського району, освіта початкова. Проживала в с. Княждвір. Заарештована 12.02.1949 р. Звинувачення: видала заміж доньку за сотника УПА Москалюка Михайла Юрійовича, псевдо – Спартан, на весіллі були присутні вояки УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 30.04.1949 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 15.06.1992. [13, с. 122-123].

Неделін Іван Васильович, 1912 р. н., с. Рябінка (Росія), росіянин, освіта вища медична. Проживав у м. Станіславі, заступник головного лікаря. Заарештований 27.07.1950 р. Звинувачення: збирав гроші для УПА. Станіславським обласним судом 31.07.1950 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 ро-

ків поразки в правах. Реабілітований 09.03.1994. [14 с. 147].

Серед репресованих 19066 осіб 25% були й жінки, 7,5% малолітніх і 1,3% людей старше 60 років. Така категорія репресованих найважче переносила гулагівський режим і помирала найчастіше.

Проте навіть такі драконівські заходи каральних судилищ не залякували прикарпатців. Вони ділились останнім шматком хліба, одежею. Переховували повстанців, де тільки могли, хоч це загрожувало їхньому майну, виселенню всієї родини й навіть життю.

Подаємо відомості про наслідки комуністичних репресій від 1939 року до 1979 року в Івано-Франківській області, які потім були реабілітовані [1, с. 625-654; 2, с. 639-643; с. 3, 591-594; 4, с. 630-634; 5, с. 553-557]. (Див. додатки. Таблиця № 1).

Бойовою тактикою Української Повстанської Армії була партизанська війна. Звичайно вона відрізнялася від бойової тактики регулярних армій, основою яких у ході воєнних боїв є різноманітні фронтові дії: наступ, оборона, відступ, окупація або залишення певних територій. Тактика партизанської війни спирається на скритості, рухливості, маневруванні, раптовості наступу, свободи удару, під час яких знищується жива сила, озброєння і техніка чисельно переважаючого ворога. Партизани діяли за принципом: відступати і зникати, коли ворог атакує – весь час непокоїти його, коли він не чекає удару, або відпочиває – бити і пере-

слідувати. У партизанів не було тилу, не було збройових заводів, не було державного забезпечення. Вони слабше вишколені, користувалися зброєю, обмундируванням, випадковим матеріальним забезпеченням ворожих регулярних військових частин, весь час перебували у напружені і бойовій готовності. Сила їх ґрунтувалась на всебічній підтримці населення, високому моральному стані і відмінному орієнтуванні на місцевості, загартованості і відвазі, винахідливості, ризику тощо. Всі повстанці були добровольцями і знали за що боролися.

Ці всі ознаки були характерні партизанам УПА, що дало їм можливість вести боротьбу більше десяти років проти добре вишколених і озброєних каральних частин німецької і червоної армій. Розглядаючи основні напрями її стратегії і тактики, ми знаходимо два періоди боротьби УПА: перший – з 1942 по 1947 роки і другий з 1947 до припинення партизанської війни.

Перший період характерний оперуванням відносно більшими військовими одиницями (курени, сотні, артилерійські і навіть танкові підрозділи), очищенням від ворога окремих регіонів і навіть тимчасове встановлення на них свого адміністративного управління. Після закінчення Другої світової війни, було стягнуто на українські землі багаточисельні військові сили. Міжнародна обстановка змусила УПА повернутися до тилкових форм партизанської боротьби із застосуванням таких тактичних прийомів, як

засідка, несподіваний наскок, знищення авторитетних представників окупаційної влади, саботаж і диверсії, рейди і глибока конспірація [15, с. 159-160]. Зокрема на останній ми і хочемо зупинитися.

Однією із форм конспірації було переховування. Партизани УПА найчастіше переховувались у добре замаскованих схронах, використовуючи багатівковий досвід будівництва різноманітних укриттів, від початку першого тисячоліття від Різдва Христового аж до середини ХХ століття. Переховуватись доводилось місцевим жителям від численних нападів кочівників, карпатським опришкам від польських і австралійських регулярних військових загонів,¹ споруджували сховища для довготривалих переховувань своїх синів, які підлягали мобілізації до польської чи австрійської армії [16, с. 3-5] та ін. На особливості будівництва таких схронів мало вплив землянкове будівництво, яке було поширене серед наших предків протягом багатьох століть. Вони споруджувались як тимчасові житла після татарських руйнувань населених пунктів у XVI-XVIII ст., у роки Першої і Другої світових воєн. Мешканець села Братишів Тлумацького району Лукасевич Василь Михайлович у своїх спогадах писав, що у роки Першої світової війни, коли бої проходили в селі, люди викопували в городах і садах бун-

кери, накривали їх дубовими брусами і землею, приносили туди дещо з харчів, одягу і ховались по декілька родин [17, с. 33]. Аналогічні схрони споруджували люди у тих населених пунктах, де проходили довготривалі бої влітку 1944 року [18, с. 1]. До минулого досвіду спорудження схованок додавались постійні удосконалення будівничих цих об'єктів. Адже це була боротьба за життя.

Траплялося, що в землянках проживали найбільш бідні родини ще у ХІХ ст. Інтер'єр такої землянки описаний у книзі «Австро-Угорська монархія у текстах і картинах» [19, с. 340-341]. Його окремі елементи ми зустрічаємо в інтер'єрі бункерів.

С. Стебельський (Хрін), В. Терлецький і Т. Мірчук згідно з функціональним призначенням, особливостями будівництва й інтер'єру поділяли ці підземні схованки на схрони, криївки й бункери [20, с. 17; 21, арк. 1-2; 22, с. 228]. Схрони, у свою чергу, ділилися на тимчасові й схрони-склади.

Тимчасові схрони – це невеликі схованки під землею або назовні на горіщах, соломі в стодолах, оборогах [23, арк. 2] тощо. Будували також схрони в криницях: у глибині над водою викопували бокові ніші й опускалися вниз у відрі. Вміщувалися в таких схронах 1-3 особи, які перебували в них під час облав протягом кількох годин [24 с. 3]. Під схронами використовували походючі ями, в яких взимку тримали картоплю [25, с. 12]. У таких хованках рід-

¹ До речі, повстанці використовували тактику рейдування невеликих загонів опришків на значні відстані з несподіваними нічними нападами. Найчастіше їх здійснювали протягом травня – жовтня, тобто часу активного листяного покриву.

ко робили вентиляційні канали. Криївки будували для довгого перебування від 2 до 6 повстанців, і добре замаскували. У бункерах переховувалось переважно командування та його охорона. Це були партизанські штаби. Багато бункерів підготовлювалися ще до приходу більшовиків [26, арк. 1]. При їх спорудженні використовувався досвід військових споруд – бліндажів, бункерів, дзотів, яких було так багато набудовано в Галичині під час довготривалих боїв 1944 року. Так, лише на території Івано-Франківської області бої між німцями й червоною армією тривали майже 7 місяців (березень–жовтень) із використанням авіації, танків, важкої артилерії. Тут сконцентрувалися штаби обидвох ворожих армій.

У схронах-складах (арсеналах) УПА зберігалася зброя, яка була здобута під час боїв партизанів з окупантами [27, арк. 4]. Повстанці організовували засідки на транспорт зі зброєю, амуніцією, продуктами, що відправлялися на фронт. Під час відступу угорські військовики часто добровільно віддавали українським повстанцям зброю, інше спорядження. Траплялося, що після роз'яснення фронтовикам-червоноармійцям про мету боротьби УПА та запевнення повстанців, що вони воюють не з ними, а з частинами НКВС і більшовиками, ті не чинили найменшого опору при нападі партизанів на військовий транспорт, а то й самі повідомляли про перевіз зброї. Збирало зброю з місць боїв і місцеве населення та передавало

повстанцям. Усе це доправлялося до замаскованих схронів, сортувалося по окремих приміщеннях. Найбільше схронів було споруджено в 1943–1944 роках у карпатських лісах [28, арк. 5]. В. Терлецький згадував, що багато архівів відправили в Карпати, де заховали їх у складах [29, арк. 5].

У 1972 році склад військової амуніції і зброї був відкритий в с. Загвіздя Тисменицького району біля урочища Могила. Його розрив екскаватор, що добував глину для цегельного заводу. Виявлені в схроні речі (військове спорядження, зброя тощо) забрали працівники Івано-Франківського обласного управління КДБ [30, арк. 2]. У листопаді 2003 р. знову ж таки в цьому урочищі екскаватор розрив на глибині 2-3 метри від поверхні пагорба підземні ходи до бункера, який так і не був розсекречений НКВС [31, с. 7]. Про інший такий склад згадував респондент В. Люклян. Він знаходився в лісовому яру за 1 км від села Лицівка Рожнятівського району. Цей яр було вибрано через його розгалуженість. На куті одного з розгалужень був замаскований склад (магазин) розміром 6х18 м. Вхідні дерев'яні двері шириною два метри закривалися на кілька замків. Саме приміщення було переділено поздовжньо підпорами на три секції: посередині коридор, по боках магазини, які перегороджувалися на секції. Висота складу – біля двох метрів і з нахилом у глибину. Стеля, підлога й стіни вистелювалися кругляками [32, с. 2-3].

Другий схрон-магазин теж знаходився в яру за 600 м від цього ж села Лицівка, площею 4х6 і висотою до двох метрів. Зброя, амуніція та інше потрапили сюди внаслідок роззброєння двох угорських дивізій, які відходили не по шосе, а навпростець “Козацьким шляхом”. Один із сотенних, перевдягнутий в німецьку форму регулювальника та два партизани на мотоциклах на перехресті зустрічали відділи, про які попереджували на вершинах навідники. “Регулювальник” направляв ці відділи в різні напрямки, де їх чекали партизанські залоги. Забирали зброю, одяг, взуття і возами або машинами відвозили до схронів [33, с. 3-4]. Такі схрони будували штрафники або смертники. У кожній із секцій окремо зберігалися зброя, одяг, продукти, медикаменти. Про існування їх знали лише кілька людей. Зв’язок складу з командуванням та організаційно-мобілізаційним відділом здійснювався через партизанську пошту – “штафети” або грипси. Штафети були звичайні й алярмові. [34, арк. 4].

Бойовим постачанням відділів УПА завідував організаційно-мобілізаційний відділ. Йому підпорядковувалися всі магазини (склади) зброї та зброярні. Цими запасами постачалися відділи на проведення навіть довготривалих боїв – пересічно видавалися по 200-300 набоїв на гвинтівку, 4000-5000 набоїв на кулемет “Дехтярьова” й 5000-7000 – на німецький “МГ”. Збройово-амуніційні пункти були розміщені по цілому терені так, що

після кожного бою відділ міг добратися до котрогось із них [35, с. 222].

УПА мала, крім збройних сил й амуніційних пунктів, харчові «пункти», тобто харчові склади в лісових схронах. Ними користувались лише в надзвичайних випадках, наприклад під час облав. Так, у селі Іваніківці селяни ще до приходу червоної армії масово сушили сухарі на запас, а вночі валки возів із продуктами, в тому числі із сухарями, відправлялися десь у гори [36, с. 4]. Туди ж гнали худобу з лігеншафтів [37, с. 76]. Аналогічним постачанням продуктів займалося населення інших прикарпатських сіл. Ці дані засвідчують про потужні партизанські запаси. Харчі для партизанів заготовляв також господарчий відділ у навколишніх селах [38, с. 222]. Забезпечувалися учасники рейдів із складів, яким видавали “залізну порцію”. Її можна було вживати лише з дозволу командира.

До схронів тимчасового переховування належали походючі ями, в яких селяни зберігали овочі, копиці сіна й обороги, де зберігалося не молочене збіжжя, заповнені соломною стодоли, шопи, тимчасово викопані землянки, дупла дерев тощо. Найчастіше в таких тимчасових схронах, що були споруджені на території садиб, переховувалися партизани – кровні родичі (сини, дочки, племінники). Так, Петро Стефанюк зі села Вербівців Городенківського району в 1945 році прийшов відвідати родичів. Коли почалася облава, то йому довелося переховуватись у походючій ямі [39, с. 1]. У цьому ж селі троє пар-

тизанів переховувались у стодолі Дмитра Голинського. На них натрапили податковий інспектор і піонервожата, зайшовши чомусь до стодоли. Партизани втекли, поранивши під час перестрілки піонервожату. Оскільки господарів не було вдома, то вони виправдалися, мовляв, партизани зайшли до стодоли, коли господарі працювали в полі [40, с. 2]. Тимчасові схрони викопувались у господарських приміщеннях. Так, у селі Іванківці Богородчанського району була сформована “Іванківська сотня” з 80 хлопців. Коли на Богородчанщину перебрався рейдуючий відділ УПА, місцеві загони були тимчасово відпущені додому, щоб там харчуватись. Мешканці села Іванківка почали споруджувати тимчасові схрони в стайнях, стодолах та інших господарських приміщеннях. Спочатку такі схрони найчастіше викопували під худобою. Наприклад, Василь Павликівський викопав у стайні для себе схрон під ногами худоби розміром 2х1 м, глибиною 160 см. Покриття його було дубовим, накрите двадцятисантиметровим шаром землі. Вхід проходив через ясла. Коли в селі облавники почали викривати такі схрони, то його родичі цей схрон засипали й викопали аналогічний в дровітні, лише трохи вищий. У ньому можна було вже стояти. Схрон копали вночі, щоб не бачили малі діти. Землю виносили в город. Вентиляційна трубка мала діаметр 7,5 мм. Така мала дірка не забезпечувала схрон повітрям. Тому тут не можна було довго знаходитися. З собою Василь брав підстилку,

верету і подушку. Для туалету використовував відро. Завжди в нього була граната, щоб підірватись у випадку викриття. Вночі він виходив звідси, щоб поїсти й подихати свіжим повітрям. Зв’язковим у нього був 11-літній брат, який подавав сигнали: три удари сокирою по пеньку – облавники проводять у сусідів обшук. Три удари палицею по дерев’яній стіні стодоли – в селі ще є облавники¹ [41, арк. 1-3].

Третій схрон у Павликівських знаходився в стайні на стриху (горищі). У ньому сиділи два партизани – Байда й Морщок. Стрих був повністю забитий околотами (обмолоченими снопами) й через нього проходив лаз у соломі. Заходили й виходили партизани до стайні вночі. Годували їх господарі [42, арк. 2]. У рідної сестри респондента Марії Доцяк також було два такі схрони [43, арк. 2].

У селі Підлужжі схрон замаскували в криниці. Він знаходився вище від води. Для цього в кам’яній обмурівці зробили заглибину, в якій могло перебувати троє людей в сидячому положенні кілька годин [44, арк. 2]. Інший схрон знаходився в подвійному даху стодоли одного з господарів в Іванківці. У цьому ж селі був схрон між внутрішніми стінами стайні, які переділяли конюшню від корівника. Розміри схрону – 4х1,5 м. Тут знаходилися нари для снання, застелені соломою і накрите веретою. У схроні завжди було темно. З протипожежних та конспіративних міркувань світла

---

¹ Загинув Василь Павликівський цього ж року у бою під Лесівкою Богородчанського району. Разом з ним полягло 110 хлопців.

не засвічували і по декілька діб партизани сиділи в темноті. Входи були зроблені на стриху, забитою соломною, та однієї з стаєнь, який відкривався за допомогою рухливої дошки в стіні. У Бойчука Дмитра аналогічний схрон між стінами знаходився в житловій кімнаті. Він був розрахований на трьох партизанів. Інтер'єр схрону: нари, столик, табуретка, на стіні розвішена зброя [45, арк. 3]. У селі Дорогів Галицького району стрілець сотні Бея і партизанський кравець Микола Мельник, який був поранений у ногу в грудні 1944 р., переховувався на горіщі хати між подвійною стелею. Над стелею з верхньої сторони балок була набита ще одна верхня стеля. Зверху вона була покрита шаром кукурудзи в качанах. Схованка не була викрита [46, арк. 1].

Якщо до облави залучились армійські війська, то не всі солдати старались викрити партизанів. Так, група армійців знайшла порожній схрон у дровітні Павликівського, про який ми вже згадували. На прохання господаря солдати погодились не видавати схрон, а за це він повинен дати чотири літри самогону й добру закуску. Інший випадок у цьому ж селі: група армійців проводила обшук. В одного господаря солдат, вилізши на стрих, побачив ногу повстанця, що показалася із соломи. Він прикрив її і сказав, що там нікого немає [47, арк. 2].

Криївки. Їх було найбільше. Криївки – це добре замасковані землянки розміром 2х2 м, 2х4 м і більше метрів, у яких могли перебувати від двох до шести під-

пільників. За нашими дослідженнями, в одному селі в середньому знаходилося чотири – п'ять криївок. Так, у селі Вербівцях Городенківського району було більше восьми криївок, із них викрито червонопогонниками дві, де загинуло вісім повстанців [48, с. 33-38]. У селі Топорівцях цього ж району було п'ятнадцять криївок. З них виявлено п'ять, де загинуло вісім повстанців, два заарештовані й засуджені. Дев'ять криївок господарі після перебування в них повстанців засипали. Одна з них знаходилася на горіщі й була демонтована [49, с. 1-2]. Криївки поділялися на літні і зимові.

Літні криївки будувалися за межами села. Адаже господарі садиби, де була криївка, наражалися на небезпеку – вивезення всієї родини до Сибіру, а часто мучинецька смерть. Місця літніх криївок, переважно на Покутті й Опіллі, в селах де не було лісу, вибирали поза орними землями – на пасовищах, неужитках, кущах, обривах тощо. У гірських і підгірських теренах криївки споруджували в лісах, інших неприступних місцях. Перебували повстанці в них до першого снігу, бо потім на снігу залишалися сліди. Після літа переходили вони в зимові криївки. Зимові криївки знаходилися безпосередньо в селі: в стодолах, хатах, стайнях, навіть на подвір'ях. Найчастіше в хатах під криївку використовували піч – залазили в піч, закривали дно печі й під час облав запалювали в ній. Під піччю часто була порожнина, так звані стандарі, де також влаштову-

вали входи до криївок. Були входи з горища і далі проходили між стінами (капітальною і штучною) до підземелля. Будували криївки під пивницями, походящими ямами. У них входи замасковувалися бочками із солоними овочами, купами картоплі й ін. Пивниці, як правило, в селах викопували в стодолах. Входи до криївок проходили через соломку, а сама криївка найчастіше знаходилася поза стодолю. У криївках, споруджених у селі, жити було легше – господарі годували партизанів гарячою їжею, вночі вони виходили на свіже повітря і дізнавалися про останні новини, легше здійснювався зв'язок із командуванням через штафети тощо. Зате по селах досить часто проводилися облави, що збільшувало ймовірність викриття криївки.

Більшість даних про викриті бункери і криївки ми наводимо із звітів органів внутрішніх справ. Так, 17 березня 1948 року в селі Поплавники Більшівцівського району сержант Абдульманов під стодолю селянина М. І. Духовича виявив криївку, де переховувалось і загинуло три повстанці: сотенний Краменко, районний провідник Сапер і районний пропагандист Ігор, стрільця Дуба взяли живим. Узяті трофеї: 2 автомати, 1 РП (папашка), 1 гвинтівка німецька, 4 пістолети, 150 патронів, друкарська машинка, різне підпільне листування. Криївку виявили, коли група енкаведистів проходила біля хати Духовича й сержант Абдульманов помітив, що з хати вийшов старий чоло-

вік із клунком і зайшов до стодоли. Абдульманов звернув на це увагу командира групи. Енкаведисти відразу оточили стодолу й ввірвалися до середини. А в цей час господар передавав до криївки їжу. Три повстанці встигли підірватися на гранатах. Криївка знаходилася на глибині 1 м. Від неї йшли 2 віддушини – одна біля брами, висотою – 1,2 м. У середині криївка була обшальована дошками [51, с. 190-191]. Інший приклад, 17 травня 1948 року була виявлена криївка у селі Псари Рогатинського району. Під оборогом знаходилася пивниця, викладена камінням. У її лівому куті знаходився вхід до криївки довжиною 5 м. Під кутом біля 45°. Криївка розміщувалась на глибині трьох метрів. Таким чином, порожнина під землею не прослуховувалась, (“не дудніла”) і її не досягали щупи. Від неї проходили чотири віддушини, кожна діаметром 60 мм. Три віддушини були довжиною 10 – 15 м, одна – 75 м. Крізь останню була пропущена радіоантена. Розміри криївки 4x4 м. Викрив її той же сержант Абдульманов. Під час бою пострілялися всі п'ять повстанців. [50, с. 186-187].

Літні криївки й частина зимових знаходилися за межами населених пунктів. Із зимових криївок її мешканці не виходили доти, поки не розтавав сніг, щоб не було слідів. Виявленням таких криївок займалися спеціально вишколені загони НКВС. Так, 30 листопада 1946 року в лісі біля села Стратин Рогатинського району такою групою виявлено кри-

ївку. Прикметою була замаскована невеличка купа землі, насипана під час її будівництва. Енкаведисти почали детально досліджувати територію і через 100 м знайшли вхід до криївки, а пізніше й вихід із неї. Посередині між ними знаходилася віддушину. У криївці знаходилося п'ять повстанців. Усі повстанці були уродженцями с. Стратин, а саме: рогагинський надрайонний провідник ОУН Олейчук Андрій (Чумак), його заступник Мельник Григорій (Месник), станичний Луцьків Петро (Ворон), охоронці Романів Іван (Звук), Король Михайло (Вірний). Живим узяли Парепу Василя (Левко). Взято трофеї: чотири радянські автомати, одна іноземна гвинтівка, чотири пістолети, чотири гранати, література на 200 сторінок. В енкаведистів втрат не було [52, с. 266-267].

Про будівництво криївок і умови життя в них розповідає ветеран УПА Василь Момот у своїй книзі «Рідне село Богородиці». Зокрема, він зазначає, що для того, аби спорудити криївку, треба було не лише вдало вибрати й замаскувати місце серед того чи іншого ландшафту, але й мати задатки інженерної винахідливості та кмітливості. Перед усім потрібно було передбачити вентиляцію, а далі знайти джерельце, з якого через криївку протікала вода. Тому в ній була постійна сирість. Стелю робили подвійну, щоб у разі танення снігу або сильної зливи до криївки не просочувалася вода.

Харчі заготовляли на цілу зиму. Тут знаходилися дві бочки: з бензином і для

туалету. Вдень повстанці спали на двох-ярусних нарах, вночі на примусі готували їжу. Чад від примусу не давав дихати. Якщо криївка була в Карпатах, то сидіти в ній треба було довго, бо зима тут тривала до п'яти – шести місяців. Коли закінчувалися продукти, повстанці змушені були виходити наверх і пробиратися до села, де на них чатували гарнізонники. Покинувши криївку, вони декілька днів не могли дивитися на сонце, а свіже повітря буквально п'янило. Худі, бліді, виснажені молоді люди довго зивкали до “наземного” життя, де на кожному кроці на них чекала смерть [53, с. 266-267]. Деякі з них після такої зимівлі втрачали свідомість й сліпли.

Так само про бункерне життя на Косівщині розповідає Марія Махтанчук. Півроку під землею (студінь, одноманітна суха холодна їжа) негативно впливала на здоров'я і психічний стан підпільників. Їжу готували на примусі тільки в нічний час і раз на тиждень. У викопану під землею криничку від потічка замасковано відводили воду. Звідти брали її для приготування їжі, миття, а ще – виведення нечистої води. У таких умовах до 1952 зимувала і Марія. Нині її болять ноги – хату важко перейти [54, с. 389].

Після того, як входи («шиї») почали будувати з поворотом, щоб кулі й гранати не влітали в криївку, вороги закидали повстанців димовими шашками й закривали вхід, щоб їх викурити. Проте вояки спалювали папери, ламали зброю, друкарські машинки й стрі-

лялися. Тоді в московських лабораторіях розробили спеціальний газ «Нептун» (1949 р.), який запускали через вентиляційні входи до криївок. У такому випадку повстанці втрачали свідомість і їх брали живими [55]. Мертвих повстанців для впізнання скидали під адміністративними будівлями. Часто над ними глумились. Так, мертвих повстанців із села Серафинці спочатку виставляли під Городенківським райсудом для впізнання, а потім їх викинули під цегельною собакам [56, с. 1]. Про дотримання міжнародних зобов'язань щодо полонених із боку окупантів не було й мови [57, с. 117].

Перші криївки появилися в 1943 році. Така криївка була споруджена в Солотвині на цвинтарі (на Заріччі). Зроблена вона була як гробовець на дві особи. Восени раптово приїхали в містечко німці й перебували там два дні. Повстанці, які були в криївці, ці два дні сиділи в криївці, нічого не ївши [58, арк. 6]. Останню криївку розкрито в 1957 році в лісі поблизу села Копаченці Городенківського району. Там було заарештовано 6 повстанців на чолі з керівником технічної ланки Чернелицького районного проводу ОУН Врубелем Володимиром (Марко) [59, с. 194-197].

Бункери. Досить детально про бункери, їхній інтер'єр і перебування в них описав Степан Стеблинський у своїх спогадах “Зимою в бункері”. Схема окремих бункерів поміщена в 38 томі “Літопису Української Повстанської Армії”.

Найчастіше бункери споруджували охоронці командира. Їх будували тільки вночі. До цього вже було виготовлене столярне обладнання. Наприклад, столяр села Торговиця Городенківського району В. Поливкан виготовляв інтер'єрне обладнання для криївок і бункерів. До інших завдань його не залучали [60, с. 2]. Робота по їх спорудженню була нелегкою. Адже за ніч викопували й відносили подалі від бункера декілька вагонів свіжої землі й до ранку його маскували. Потім готували інтер'єр. Якогось загально прийнятого типу бункерів не існувало. Вигляд і маскування кожного з них були різноманітні в залежності від топографії, будівельників, кількості жильців, наявності тих чи інших будівельних матеріалів.

Нами зафіксовано у тексті 33 будівничих партизанських схронів, які були виявлені та репресовані. Насправді їх було набагато більше. Адже на кожну зимівлю боївки УПА потрібно було спорудити новий схрон і тим самим потреба у таких спеціалістах була великою. Розправа над ними була досить суворою. Після обов'язкових кількомісячних допитів і катувань їх засуджували. Строки ув'язнення були досить тривалими. На 15 років каторги засуджено двох осіб. На 25 років ув'язнення та п'ять років пораженця в правах покарано 13 осіб, на 15 років – одного, на 10 років – 17 осіб і одного на 8 років позбавлення волі. Щодо географії арештів будівничих, то вона була наступною: в Богородчанському –

1, Верховинському – 2, Галицькому – 4, Городенківському – 1, Долинському – 2, Калуському – 6, Коломийському – 2, Надвірнянському – 3, Рогатинському – 1, Рожнятівському – 3, Снятинському – 3, Тисменицькому – 0, Тлумацькому – 2. Це кількість, на нашу думку, залежали від слідчо-оперативних дій карателів.

Командир відділу військового округу “Сян” (Закерзоння) с. Стебельський (загинув у 1949 році) детально описує про свою першу зимівлю в бункері 1946–1947 років. Бункер був невеликий – 4х3 м висотою по нахилу від 2,5 до 1,5. Нахил зроблений для стоку води. Приміщення обшальоване дошками та кругляками. З вищого боку знаходилися двоповерхові нари (причі). На нарах були відсутні сінники й подушки, щоби в них не завелися паразити. Під ними знаходилися мішки з овочами (картоплею, буряками, цибулею тощо), а збоку стояв столик із друкарською машинкою. Над столиком кріпилися полиці з книжками, документами, речами повстанців.

На стінах розміщені образи та портрети українських діячів. На нижчому боці приміщення знаходилися мішки з борошном, крупами, бобовими, сухарі та вимурувана з камінців кухня з димоходом із 2 труб, які на поверхні були рівні із землею і вдень маскувалися мохом. Зверху кінці труб були звужені, щоби при виявленні її ворог не вкинув гранату. Біля кухні знаходився умивальник. Кожен стрілець щоранку вмивався до пояса холодною водою. За умиваль-

ником висіла вішалка з набитими цвяхами для верхньої одежі. Під вішаком стояли відра з питною водою і поміями, а під підлогою – збірник води на випадок перебиття її під час облоги.

З протилежного від входу боку простягався підземний тунель на 20 м аж до потоку. Збірник води в потоці прикрився колодою. У тунелі стояла бочівка з м'ясом. Цей тунель був потрібний як запасний хід для відступу в разі виявлення бункера. Посередині приміщення висіла гасова лампа. Для сидіння використовувалися ковбки. Оскільки на нарах для спання всім місця не вистачало, то біля кухні на ніч присиляли дві колиски. У бункері зимувало 9 повстанців. Харчі заготовляли в дальших селах.

Зимівля під землею гнітюче впливала на психічний стан людини. Як зазначає с. Стебельський, бункер робить людину боязливою. Ніхто не знає, чи вийде з цієї ями живим. Бували випадки, що повстанці душилися від нестачі повітря, або їх заливало водою. В гірській місцевості партизанські прихисти будували вздовж хребтів. Так, біля села Сукіль Долинського району вздовж гірських хребтів розміщувалися криївки для стрільців та бункери керівників ОУН-УПА [61, с. 58].

Протягом зими в бункерах проходило навчання з історії, географії, прийомів конспірації, політекономії, “советознавства” (ворожа ідеологія, політичне життя). Мешканці дотримувалися такого розпорядку дня: 6.00 – піднімання, 6-7 год. – руханка (фіззарядка), миття, прибиран-

ня в 7.05 – молитва, 7.15 – сніданок, 8-12 год. – навчання, 12-14 год. – перерва на обід, 14-17 год. – заняття, 17-18 год. – вечера, 18-20 год. – вільний час (чищення зброї, ремонт одягу тощо), 20.05 – молитва й сон. Святкові дні були вільні від занять. Уночі черговий варив їсти на кухні або на примусі, вдень прибирав у бункері, мив посуд тощо. Він підтримував постійний зв'язок із вартовими, які мінялися протягом доби через 2 години. У суботу всі обов'язково купалися [62, с. 17-30].

Для навчальних занять у криївках необхідні були шкільні приладдя, якими постачали вчителі шкіл, інші інтелігенти за що суворо карались. Так, Курчак Василь Іванович 1929 р. н. в с. Петрилів Тлумацького району, студент педагогічного інституту в Станіславі, заарештований 24 листопада 1947 р. звинувачення: передав ОУН географічні карти, 40 блокнотів, 50 листків паперу. Особливою нарадою при МДБ СРСР 24 квітня 1949 р. засуджений на 7 років позбавлення волі. Реабілітований 18.11.1992 р. [63, с. 470].

Різниця між криївкою і бункером була ще й в тому, що з криївок повстанці протягом зими не виходили на поверхню. З мешканцями бункерів підтримувався постійний зв'язок, адже тут знаходилися керівники. Вхід до бункера заміновувався. У разі тривоги вартовий стукав по входу або через дротину дзвонив дзвінком, що був у бункері. Ці сигнали різнилися відповідно ступеня небезпеки. Покидали його, коли хтось із цивільних дізнавався про його існування [64, с. 17-30].

Криївки і бункери будувалися у Польщі, Чехії і Словаччині. Так, у липні 1947 року міністерства військових і внутрішніх справ Чехословаччини випустили спільне повідомлення про те, що в Східній Словаччині з травня ведуться бої чисельних військ і поліції проти відділів УПА, які силою кількох сотень, зайняли важливі позиції і укріплення Другої світової війни. Тут же повідомлялось, що відділи СНП (чеська політична поліція) оточили криївку воїнів УПА, залога якої складалася з трьох бійців і медсестри. Повстанці бились до останнього набою і загинули в рукопашному бою. Тим часом, чеські, і словацькі національні повстанські загони при допомозі УПА розгорнули боротьбу проти комуністичної ідеології. Ми вже не говоримо про повстанські схрони, які були на українських етнічних землях, що знаходились у Польщі й Словачії. [65, с. 161].

З метою виявлення партизанських сховів енкаведисти посилали розвідників під виглядом “бесарабців”, тобто голодуючих із Бессарабії [66, с. 17-30]. Викриті схови скрупульозно описувались і замальовувались ворогом (особливості маскування, будівлі, розміщення). Довкола них земля перекопувалася, щоб знайти архіви, запасну зброю тощо [67, с. 7-270]. Більшість спецзагонівців носили 1,5-1,8 метрові щупи для обслідування землі, копиць соломи й ін. Інколи вороги після ліквідації схову посилали по два-три чоловіки в ближчі села під виглядом підпільників, які ніби вир-

вались із викритого схову. Такі “партизани” просили направити їх в іншу криївку, щоб заховатися. Немало повстанців загинуло внаслідок таких хитрощів [68, с. 17-30].

Велику допомогу повстанцям надавали малі пастухи. Побачивши замаскованих енкаведистів вони кричали: “Вовк, вовк у лісі (або в кущах)”. Помітивши сліди пересування червонопогонників, юні пастухи гнали туди худобу, щоб виявити їх і попередити повстанців. Тому енкаведисти, готуючи облогу, затримували пастухів до її початку. Немало цих малих героїв загинули від рук окупантів, рятуючи повстанців [69, с. 17-30].

Основні акції НКВС проти українського супротиву були такими:

1. Створення замаскованих баз із залогою 100-200 червонопогонників у місцях сконцентрування повстанців. Найчастіше вони маскувалися лісорубами, геологами й ін.

2. Перепис населення в січні – лютому 1945 року, щоб виявити «чужий» елемент, тобто членів підпілля. Причому переписували лише осіб, старших 15 років.

3. Блокада “заражених” повстанцями територій. З січня 1946 року до 1950 року в більшості сіл Західної України квартирували постійні гарнізони в кількості 25 – 100 бійців або біля двох тис. на район.

4. Родинна й маєткова відповідальність. При виявленні родичів повстанців їх арештовували й після жорстоких допитів висилали до Сибіру, а майно їхнє конфісковували.

5. Публічні катування і страти. Полонених повстанців, у тому числі й дівчат, катували до смерті, вимагаючи показань про переховування воїнів УПА, а їхні трупи викидали на пустирі із забороною поховання.

6. Агентура й провокації. Створення спецбоївок під виглядом “партизанів” з числа стрибків та енкаведистів, щоб викликати ненависть до партизанів.

7. Скритне знищення місцевого населення та повстанців шляхом підміни ліків отрутою, гвалтування декласованими елементами, які були хворі на венеричні хвороби, місцевих дівчат і молодичь [70, с. 114].

У боях з УПА енкаведисти застосовували розривні кулі, гази, заборонені міжнародними договорами.

У березні 1946 року відбулася реорганізація НКВС і НКДБ: вони були перетворені на Міністерство внутрішніх справ і Міністерство державної безпеки. В такому вигляді вони функціонували до 5 березня 1953 року, після чого були знову об’єднані на деякий час в одне Міністерство внутрішніх справ [71, с. 160]. Ступінь розкриття схронів у різні роки та навіть пори року був неоднаковим. Далше ми додаємо розповіді або короткі дані про викриті криївки і бункери та про героїчні подвиги тих, які у них знаходились. Для цього ми використали матеріали польових досліджень, документи п’ятитомного видання “Реабілітовані історією. Івано-Франківська область”, інші документи і монографії, газетні публі-

кації. На основі цих згрупованих матеріалів ми подали текстові матеріали про 374 схрони, більшість яких були виявлені протягом 1944–1956 рр. Об'єднавши їх у таблицю, ми отримали наступні дані (Див. додатки 1 таблиця № 2).

У кожній клітинці помічена наступна інформація. У чисельнику перша цифра означає кількість криївок і бункерів, які були у тому населеному пункті, незалежно чи були викриті чи ні. Друга цифра чисельника – розкриті схрони у садибі конкретних господарів. У знаменнику сума обидвох цифр. Таким чином, найбільше схронів виявлено у 1946 році – понад 23%. Наступним роком по виявленню був 1947 р. – 14%, за ним слідує 1948 р. – біля 11%. Разом за 1946–1949 рр. розкрито 63% від всіх років.

До 1945 року розкриття партизанських схронів були випадковими. Під час німецької окупації партизани базувались у лісах. Спроби гітлерівських військ вибити їх із лісів були невдалими. У населених пунктах знаходились лише глибоко законспіровані підпільні групи ОУН. Майже не було у селах німецьких гарнізонів. Тому необхідності переховуватись у криївках не було. Ми зафіксували лише єдиний випадок такого переховування у містечку Солотвин під час німецької облави. Проте це не значить, що такі підземні схрони не споруджувались. Зрозумівши, що на зміну гітлерівсько-німецькій прийде радянська окупація, провід ОУН, командування УПА віддав наказ у

важкодоступних лісах, переважно у горах, споруджувати схрони для зберігання зброї, продуктів, амуніції, архівів, командні бункери, шпиталі тощо. В населених пунктах та навколо них – криївки, як запасні пункти перебування партизанів.

В 1944 р. (літо і осінь) на територіях, окупованих червоною армією основними методами боротьби були рейди відділів УПА та засідки, які відзначались успішністю. Завданням рейдів УПА було знищення малих більшовицьких каральних загонів, адміністрацію, не зачіпавши фронтових армійських підрозділів, організація мітингів серед населення, поширення підпільної літератури, не давати окупантам спокійного життя. Тому каральні органи були обмежені у проведенні облав по виявленню повстанців. За цей рік нами зафіксовано лише шість випадків виявлення схронів, хоча маскування їх недосить було досконалим. Серед цих виявлених споруд був і партизанський шпиталь біля містечка Кути, в урочищі Баба. Карателі знищили більшість хворих і медичної обслуги (72, с. 80, 91; 73, с. 95).

Перші заходи по боротьбі з підпіллям енкаведисти провели протягом листопада 1944 – квітня 1945 рр. Для цього були сформовані каральні загани “червона мітла” і “чорна рубаха”. Кількість розкритих схронів була невисокою. Головними причинами такого низького показника були ще недостатній досвід цих бригад, адже з такою тактикою боротьби вони стикнулися вперше, невелика кількість сексотів-

донощиків, агентура НКВС лише налагоджувалась. Крім того повстанський рух був на піднесенні, він володів ініціативою і в такому випадку кількість полонених і тих, хто здалися була мізерною. Таким чином, сталінський наказ про негайну ліквідацію УПА не був виконаний.

Розпочалася друга велика акція по знищенню УПА у квітні 1945 р. До них долучилась ціла армія шпигунів, замаскованих під тих, хто повертався з Німеччини, втікачів з тюрем і концентраційних наборів, армійських дезертирів, жебраків та ін. Їхня розвідка направлена була як проти рейдуючих відділів УПА, так і проти підпілля (74, с. 95-110). І хоча ОУН-УПА понесли певні втрати, проте повстанський рух продовжував бути на піднесенні, ініціатива була на боці українських повстанців. Так як акція відбувалась у квітні-травні, коли переховування у криївках було обмежене, то кількість розкритих їх була невелика.

8 травня 1945 р. гітлерівська Німеччина капітулювала. Більшовицька пропаганда погрожувала, що червону армію перекинуть на придушення національного руху. Цей психоз подіяв на нестійку, слабозахарактерну частину повстанців. А тут ще й нове третє звернення від 19 травня 1945 р. про добровільне зголошення воєнків УПА до 20 липня. Потім цей термін продовжили. Воно частково досягло своєї мети. До НКВС почали зголошуватись окремі вояки УПА, підпільники і чимало чоловіків, які переховувалися від мобілізації до червоної армії. Власті відпускали

їх до дому, деяких провідників ОУН призначали на невисокі адміністративні посади, інших переселяли у Східні області України. В свою чергу вони заповнили пресу заявами “про зголошення з провинною”. Тепер уже енкавееєсівці почали використовувати тих, хто здався, як свою агентуру. Деякі з них зламалися повністю і видавали явки, місця базування бійців УПА, схронів, іншу секретну інформацію [75, с. 111-112]. Це звичайно вплинуло на розкриття криївок і в осінньо-зимовий період, кількість таких подвоїлась і досягла понад 8% від загальної кількості схронів, розкритих за всі роки. Якщо врахувати, що більшість повстанців, які тут переховувались, не здавались у полон, то кількість полеглих героїв різко зросла.

У липні-вересні з Європи повертались фронтові частини червоної армії. Власті вирішили використати їх у боротьбі проти УПА. УПА приймає правильну тактику щодо фронтових частин – роз’яснюють, що вони проти фронтовиків не воюють, а проти НКВС, повертають із зброєю полонених червоноармійців, яких гнали воювати проти повстанців, викривають антинародну більшовицьку політику тощо. Самі фронтовики не бажали ув’язуватись у нові військові дії, де немає ні передової, ні тилу. Результат – героїські фронтові у війні частини у своїй більшості виявились небоєздатними проти УПА. Часто вони навіть залишали зброю повстанцям, щоб вони розправились із “тиловими крисами”, старались не виявляти повстанців

під час облав, якщо їх підключали до таких заходів. Тому ці частини були відкликані із Західної України. На їх місце почали прибувати свіжі дивізії внутрішніх військ НКВС із Сибіру, центральної Росії. Часто ці війська поповнювались вихованцями дитячих будинків, представниками азійських народів, які не завжди розуміли російську мову і не усвідомлювали, проти кого вони воюють.

Демобілізованих місцевих учасників війни власті старались залучити до “истребительных батальонов” (“стрибчиків”) або до місцевих органів влади. Проте найбільш свідомі з них вступали в ряди УПА, займаючи там командні пости [76, с. 117-123].

Новий наступ на УПА і підпілля так звана “велика блокада” розпочалася на Західній Україні у першій половині 1946 р. Фактично це був наступ проти всього населення. До “великої блокади” більшовицький уряд зосередив на Західній Україні 583 тис. карателів внутрішніх та прикордонних військ разом із танками, артилерією, літаками, модерними засобами зв’язку, іншою військовою технікою. На Станіславщину направили 132 тис. вояків [77, с. 132].

Розпочалась блокада 10-20 січня 1946 р. у всіх селах області. В більшості сіл розмістились гарнізони. Їхня кількість залежала від величини села, географії розташування та активності дій УПА. Облави в селах не припинялися.

НКВС не припиняло вербування донощиків, застосовуючи катування, шан-

таж, підкуп та ін. Разом з тим продовжувалось друкування звернень та накази про добровільну здачу і доноси. Приводимо уривок тексту одного з таких наказів:

Наказ

Народного комісара внутрішніх справ УРСР м. Київ.

1 лютого 1946 року.

...5. Жителям, що мають схрони в своїх будинках і на території своїх садиб, негайно заявити про ці схрони до органів НКВС. Осіб, які не заявили про схрони, що в них є, арештувати і віддати під суд, як прямих учасників банд.

6. Особам, які знають про місце розташування схронів, заявити про це органам НКВС. Всіх тих, хто знав про місце розташування схронів і не заявив про це органам НКВС, притягти до кримінальної відповідальності, як посібників бандитів.

Народний комісар внутрішніх справ УРСР

Генерал – лейтенант (Т. Строкач)

(Рад. Галичина 8.02.1946 № 8 (54) ст. 2) [78, с. 338-339].

Велика блокада поділялась на три періоди. Перший – від початку введення гарнізонів до виборів до Верховної Ради СРСР (10 лютого 1946 року). Другий – від виборів до кінця квітня. Потім гарнізони відійшли із сіл. Зразу боївки УПА перейшли у наступ і на початку травня у селах області появились нові гарнізони, які перебували тут до кінця червня (третій період).

Результат не заставив себе ждати. Протягом 1946 року викрито понад 23% криївок і бункерів. Три чверті з них були виявлені у першій половині 1946 р. Особливо збільшилось число жертв мешканців криївок і бункерів через важкі умови проживання зимою і ранньою весною. Таким чином, підпілля понесло великі втрати внаслідок найбільшого викриття схронів. Серед них були викриті санітарні пункти, які обслуговували переважно жінки. Гинули і зв'язкові, які поповнялись молодими патріотами. Між оточеними криївками і бункерами, де знаходилось декілька партизанів і багаточисельною кількістю червонопогонників, інколи більше роти, відбувалися багатогодинні бої, а потім, коли закінчувались набої, підпільники все знищували і під спів гімну України та патріотичних лозунгів підривалися на гранатах, відкинувши пропозиції здатись. Однаково помирали провідники і прості стрільці, хлопці і дівчата.

Так, в березні 1946 р. криївку біля села Нижній Струтин Рожнятівського району вислідили карателі. Там переховувався станичний провід в числі п'яти осіб. Між ними була дівчина. Повстанці прийняли бій і, вистріливши всі набої, підірвали криївку і себе. Карателі втратили 14 убитих і багато поранених [79, с. 45-46]. В лісі біля села Лужки тодішнього Болахівського району спецгрупа НКВС напала на повстанський шпиталь, споруджений як схрон. Комендант його, лікар УПА, єврей Кум спокійно ке-

рував евакуацією поранених і хворих у гори, потім особисто стримував кулеметними чергами наступ, знищив документацію та особисте майно й загинув з окликом “Слава Україні!”. Разом з ним загинули поручик Клименко, надрайонний аптекар Христя, санітарка Зенка, санітар Лен та ін. Таких випадків героїчної смерті повстанців на українських землях було тисячі. [80, с. 498, 499, 81, с. 135].¹

В свою чергу велика блокада не виконала свого завдання – придушити національно-визвольний рух в Україні, хоча більшовицька пропаганда на весь світ проголосила про остаточну “ліквідацію” “озброєних банд українсько-німецьких націоналістів”. Насправді про припинення боротьби не могло бути й мови. Блокада спричинила втрати в рядах УПА і в підпіллі, але не ліквідувала їх. Було викрито і розгромлено велику кількість криївок і декілька бункерів. В основному це були ті, які споруджувались в другій половині 1944–1945 рр. Засекречення їх ще було недостатнє. Пізніше якість маскування цих споруд поступово покращувалась. Частину схронів видали енкаведистські шпигуни та ті, що “прийшли з провинною”, і не витримали катувань у застінках НКВС. Успішніше почала діяти сітка сексотів, рекрутована із декласованих елементів, ласих

¹ В “Історії українського війська” Льва Шиньковського зазначено, що партизанський шпиталь знаходився біля села Труханів Стрийського району по причині неточного тогочасного донесення, яке і попало в емігрантські видання. Насправді ця трагедія відбулася біля села Лужки, тодішнього Болахівського району. В книзі “Нескорена Долинщина” цю похибку виправлено.

до грошей і матеріальних вигод та тих, хто піддався шантажу.

А боротьба продовжувалась. В неї включались свіжі поповнення. Ті повстанці, що залишилися, набули значного досвіду ведення партизанської війни. Починаючи з другої половини 1946 року, на перший план у визвольній війні проти більшовицьких окупантів висувається тактика збройного підпілля, в якому всі підпільники в кожную хвилину могли вступати в бій. Більшість повстанців переходили на нелегальне становище і обирали місцем свого перебування криївки і бункери. У маскуванні та обладнанні партизанських сховів відбулася деяка спеціалізація. Вибором місця займалися станичні. Столяри обладнували інтер'єри. Теслярі укріпляли ці підземні укріплення. Мінери замінювали місця підходу до криївок і бункерів. У сховах прокладаються підземні запасні виходи довжиною на декілька десятків метрів.

Переслідування, арешти та ув'язнення близьких родичів заставило рідних також переховуватися. Дітей віддавали на утримання далеким родичам, а часом навіть чужим людям. Багато дружин провідників поселялися разом з чоловіками у бункерах. Адже вік вищого проводу був середнім, приблизно 1905–1915 років народження. У таких бункерах проживали провідник, його дружина, яка разом з тим була й друкаркою, зв'язкові та охорона – всього від п'яти до десяти осіб. Тому почали споруджувати кількакамерні бункери із складнішим обладнанням. Почасті-

шали випадки народження і догляд дітей у бункерах, що створило додаткові труднощі таким родинам. Немовлятам постійно потрібно було свіже молоко, вночі треба було виходити на свіже повітря, а це збільшувало імовірність викриття бункеру. Діти, народжені у криївках, росли кволими, часто помирали.

З іншого боку, вдосконалення маскуванні бункерів і криївок зменшило кількість їх розкрить. Тепер виявлялися схрони через зраду “друзів” або вислідження сексотами. Не виявлені карателями криївки, що знаходилися на території господарських садиб, ліквідовують самі господарі. Криївки і бункери, споруджені за межами населених пунктів і не розкриті окупантами, поступово руйнувалися та відкривалися через декілька десятків років [82, с. 7]. До цього часу залишились як легенди повстанські сховища, де розміщували архіви, зброю, продукти, одяг тощо, що знаходяться у Карпатах.

За 1947 рік розкрито 14% схронів. 10 лютого цього року відбулися вибори до Верховної ради УРСР, що активізувало дії внутрішніх військ СРСР. Тому четвертина знищених партизанських сховищ викрита у січні – лютому. Зросла кількість розкритих у червні – липні через зраду та так звані провокативні “бочки”, коли псевдопартизанська боївка «визволяє» заарештованого і він видає їм явки, криївки, паролі тощо.

Зима 1947/1948 рр. була сприятлива для повстанців. Багатосніжність і похолодання обмежили дії облавників, а са-

мі повстанці активізували свої дії. Кількість розкритих криївок зменшується: в 1948 р. – 11%, 1949 р. – 10%. Хоча розкриття бункерів не зменшилось, особливо у зимово-ранній період. Причина – посилений розшук керівного складу ОУН-УПА, а це мобілізація сексотів, умови проживання у бункерах родин, зростання кількості зрад. Національно-визвольна боротьба пішла на спад. На переломі 1948–1949 рр. проти ОУН-УПА в Карпатах було кинуте чотири додаткові дивізії МДБ. [83, с. 182]. В цей час посилюються заходи по колективізації сільського господарства в Західній Україні. А це означає нове введення військових гарнізонів, мобілізація партійно-комсомольського активу на проведення колективізації, постійні обшуки на селянських садибах для затримання дорослих членів родин з метою силового впливу на вступ їх до колгоспу, активізація дій стрибків, яких перекидають у сусідні села, щоб утаїти протизаконні їхні порушення перед односельцями. Проте і ці заходи не змогли ліквідувати партизанський рух.

Для посилення репресивних акцій командування МДБ організувало 23 жовтня 1949 р. вбивство непотрібного вже їм Я. Галана. Знову посилюються каральні заходи, збільшилась кількість арештів, особливо серед інтелігенції, зокрема студентів. Національно-визвольний рух продовжує послаблюватись. Ряди членів ОУН-УПА майже не поповнювались. МДБ і МВД протягом 1950–1951 рр. блокували терени дій партизанів, проводячи

одну акцію за другою. До 1954 р. збільшилася кількість викритих криївок, у яких перебувало один-два повстанці. Найчастіше вони знаходились у садибах батьків або близьких родичів. Виявлені у криївках такі малочисельні чи поодинокі партизани рідко вступали у бій і здавались в полон. Їх продовжують засуджувати на великі терміни ув'язнення від (від 10 до 25 р.) або до смертної кари.

Останній боєздатний бункер був виявлений у 1956 році біля села Копачинці Городенківського району [84, с. 194-197]. Підземна війна ОУН-УПА закінчилась. Частина підпільників покидали криївки, щоб здатися. Так, у червні 1958 р. здалося подружжя підпільників із села Вікно Городенківського району, криївка яких знаходилася на полі сусіднього села Вербівців. Перед цим пройшли значні дощі, які затопили криївку [85, с. 1]. Прикладів таких можна привести декілька. Героїчна національно-визвольна війна на Прикарпатті припинилась, проте не закінчились інші форми боротьби за незалежність.

Якщо порівняти кількість розкритих схронів по місяцях, то найчастіше повстанці гинули там у січні, лютому, березні, жовтні. Тобто найважчими для підпільників були зима, та час підготовки до зими та місяць березень, коли їх заливали весняні води. Найменше розкриттів припадає на останні дні місяця. Це свідчить про те, що в кінці місяця оперативники зменшували розшуки.

ЦК ВКП(б)У постійно тримало під контролем хід боротьби з УПА. Йому

постійно звітували нижчестоящі органи. У тому числі обкоми партії звітували про кількість розкритих схронів. Звичайно, цифри розкриття їх, як і кількість убитих повстанців у декілька разів завищувалися. Так, перший секретар Станіславського обкому більшовицької партії доводив до відома своїм зверхникам, що в дорученій йому області з 18 січня до 10 лютого 1945 року розкрито 1115 схронів, тобто в середньому біля двох схронів на населений пункт і його околиці. Тоді як за всі 15 років боротьби УПА у середньому на село припадало розкритих два-три заселені і один-два порожні схрони. Знаменита космацька операція УПА подавалась як переможна з боку військ НКВС, адже “было убито 287 бандитов” (у дійсності лише кілька повстанців), а “мы понесли тяжелые потери – убито 17 человек, 36 ранено” (цифри зменшені у 30 раз). Ці “великі” перемоги заспокоювали і переконували, що з УПА буде покінчено до кінця року. Не вийшло, забрехалися (86, с. 1-8).

В свою чергу райкоми компартії України більшовиків та райвідділи НКВС систематично звітували перед вищестоящими областями органами так само із значними перебільшеннями. Про що свідчать звіти районних відділів НКВС та райкомів КП(б)У.

Доповідна записка керівника Богородчанського райвідділу НКВС Лещенка про результати боротьби із загонами УПА, підпіллям ОУН (б.)

Липень 1944 – 15 січня 1945 р.
Докладная записка
Об итогах борьбы с бандитизмом по Богородчанському району с 1-го по 15 января 1945 г.
...Найдено складов 31 (из них сожжено 21). [87, с. 473].

Доповідна записка керівництва Косівського району про людські й матеріальні втрати ОУН та УПА на території району.

10-24 січня 1945 р.

Сов. Секретно
Секретарю Станіславського обкома КП(б)У

Тов. Слонь

Гор. Станіслав

Докладная записка

...Выкрыто и ликвидовано складов

а) Продовольчих – 9

б) С обмундированием – 1

в) С боеприпасами – 4

Всего 14... [88, с. 489]

Приображение агентурно-осведомительной сети.

В процессе проведения операций, органами НКВС и НКГБ проводились тоже работы по насаждению агентурно-осведомительной сети в селах.

Всего за этот период приобретено агентурно-осведомительной сети 100 человек из них:

а) Райапаратом НКГБ – 85 человек, в том числе агентов 7 человек.

б) Райапаратом НКВД – 15 человек.

В результате приобретения агентуры РО НКГБ вскрыт полностью состав 1-го районного провода ОУН в с. Бережница, и проведено по этим материалам операции, районный провод и боевики ликвидированы – убито всего 30 человек.

Кроме того, для борьбы с ОУНовським подпольем, по линии НКГБ и НКВД создано 2 боевки [88, с. 490]. За период с января месяца боевской РО НКГБ, задержано активных бандитов 50 человек и убито 4 человека.

В задержанных боевкой:

а) Руководителей сельских организаций ОУН – 3 чел.

б) Активных членов ОУН – 25 чел.

в) Участников банд УПА-ОУН – 32 чел.

Боевкой РО НКВД, за этот период задержано 23 человека. (89, с. 491).

Из звіту радянського керівництва про результати боротьби із підрозділами УПА та підпіллям ОУН на території Солотвинського району 1 лютого – 15 квітня 1945 р.

Вскрыто бункеров – 200

в них изъято всего 195 чел.

в т. ч. бандитов – 9 чел.

уклонившихся от РККА – 186 чел. [90, с. 535].

Звіт радянського керівництва про результати боротьби з підрозділами УПА та оунівським підпіллям на території Солотвинського району 1 – лютого – 15 квітня 1945 р.

Сов. Секретно

г. Станислав

Секретарю Обкома КП(б)У тов. Слонь

У цьому звіті є рядки

18. Приобретено хазяйство:

Агентов – 7

Осведомителей – 23 Оригінал.

Машинотис

ДАІФО – ф. 33, Оп. 1 – Спр. 11. – Арк. 28.

Нач. РО НКВД – Алексеев

Нач. РО НКГБ – Конищев

Секретарь РК КП(б)У – Сидоренко (91, с. 536).

Я запам'ятав розповідь колишнього офіцера НКВД, а пізніше заступника завідуючого відділом пропаганди Івано-Франківського обкому партії М. Шаповалова (на пенсії працював в обласному Товаристві охорони пам'яток історії та культури). В одному із сіл агентура НКВС донесла, що у вдови переховується її син повстанець. Майже цілий день шукали криївку на садибі вдови і лише під вечір її виявили під піччю. Син не здався живим, підірвався на гранаті. А Шаповалову вистачило кількох ударів прикладом по голові матері, щоб вона впала мертвою з вибитими очима [92, с. 4].

Під час обшуку на обійсті мешканця села Топорівці Городенківського району Ковблюка Миколи Танасійовича енкаведисти в stodолі виявили криївку, мабуть, за доносом сексотів. У криївці перебували боївкарі М. Ю. Васишин (Гордий) і О. І. Михнюк (Скорий). Їх заарештували і вислали на каторгу. Господаря теж зааре-

штували й замордували. Аналогічна доля була в мешканця цього ж села Сенюка Степана Миколайовича [93 с. 1-2].

Правда, був випадок, коли від покарання арештована відкупилась. 7 лютого 1945 р. по доносу зрадника знайшли криївку у мешканки села Слобода Більшівцівська, вчительки Марії Цимбалістої. Криївка знаходилась під ямою з картоплею. Перший раз обшук нічого не дав, лише за другим разом група біля 40 чи 50 вояків енкаведе зразу викрила криївку і Марію арештували. Під час допитів вона заявляла, що цілий день була у школі (дві зміни), а вночі ніколи сама не виходила із хати, бо боялась. Чоловік у неї в армії. Що там робилось у неї за хатою, де була картопляна яма вона не знає. Сиділа у тюрмі у Більшівцях. Тюремна камера була зовсім невеликою і повністю забита арештованими. Згадує Марія Цимбаліста.

– Ми мокрі, зимно, навіть стояти було тісно, а воші аж капують зі стелі. Пізніше нас стало менше – кого звільнили, кого повезли далі – то ми вже могли лягати на бетонну підлогу, але боком, як оселедці. І там я простудила ноги, особливо правий бік.

Дома все забрали, що було в хаті, навіть мішки кропив'яні. Один із стрибків Белей, який нас виводив надвір, сказав мені, що я мушу захворіти, щоб мене відпустили. Ну, я вирішила захворіти на шлунок. Не їла, не пила, язик потріскав, і я справді виглядала на хвору. Лікар був з Ли-

пиці, признав, що я важко хвора: і серце, і шлунок, і легені. А справа була в тому, що мене хотіли викупити. Через посередника бабця дала корову, директор школи Нога дав меблевій ліжка, Бартків Павло (родич) дав 10 л самогону, ще (не пам'ятаю вже хто) – 10 папуш тютюну, хтось насмажив пампухів, так, що через три місяці прийшла додому. Але наші (підпільники – М. П.) сказали, щоб я старалася з большевиками не зустрічатися і покинула роботу. Цілий рік я не ночувала у своїй хаті, а де попало...[500, с. 6].

Дальше ми подали 151 факт розкриття криївок, де наведені дані про долю господарів садиб, у яких знаходили ці схрони. Після знищення криївки починались катування власників, щоб ще вибити із них якусь інформацію. Інколи такі допити закінчувались їх смертю (три випадки). Після кількомісячного слідства їх судила сумновідома "трійка". Строки ув'язнення давали досить тривалі. З 1945 по 1948 р. спочатку засуджувалися на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна – таких 72 випадки. На менший строк засудили протягом 1945–1948 рр.: на п'ять років – трьох; на шість років – двох; на сім років – трьох; на вісім років – двох. З середини 1948 по 1953 рр. засуджували на 25 років позбавлення волі і 5 років пораження у правах із конфіскацією майна. Деякі господарі переходили на нелегальне становище, пізніше вони загинули під

час боїв. Багато господарів споруджували криївки для своїх дітей або родичів.

Збільшення строків ув'язнення пов'язане із зміною тактики боротьби УПА. Повстанці групувалися у невеликі боївки і продовжували боротьбу з більшовицьким режимом. Знищити головні сили повстанців можна було шляхом викриття криївок і бункерів. Тому господарів садиб, де були знайдені схрони, почали карати суворіше.

Щодо віку господарів садиб, де були знайдені криївки, то в більшості це були люди середнього і похилого віку. Немало серед них було вдів. Вони досить важ-

ко переносили жорстокі умови ГУЛАГів, і частина з них не повернулася із заслання. Вони загинули.

Найбільше викрито садибних криївок у Городенківському (24 виявлень), Калуському (23), Снятинському (20), Коломийському районах (17). Це свідчить, що найчастіше зимові криївки у населених пунктах споруджували у рівнинних районах. При чому населення цих регіонів відзначалося особливо активною участю в ОУН-УПА. В гірських районах та тих, де були великі, труднодоступні лісові масиви, ці схови частіше будували поза межами населених пунктів.

РЕПРЕСОВАНІ БУДІВЕЛЬНИКИ КРИЇВОК І БУНКЕРІВ

Гречух Михайло Антонович, 1924 р. н., с. Коростовичі Галицького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Коростовичі, селянин. Заарештований 03.02.1945 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Граб, будував криївки. Військовим трибуналом військ НКВС Станіславської області 12.04.1945 р. засуджений на 15 років каторжних робіт і 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 18.03.1999. [94... с. 59].

Федів Іван Йосипович, 1904 р. н., с. Різдв'яни Галицького району, українець, малописьменний. Проживав у с. Різдв'яни, селянин. Заарештований 20.03.1945 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Ігор допомагав у побудові криївок, був проводарем вояків УПА. Військовим трибуналом військ НКВС Станіславської області 24.07.1945 р. засуджений на

10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 27.07.1992. [95, с. 181].

Михайлик Іван Дмитрович, 1908 р. н., с. Хороцеве Верховинського району, українець, малописьменний. Легалізувався. Проживав у с. Барвінків, робітник лісосплаву. Заарештований 15.09.1945 р. Звинувачення: вояк УПА (запасна сотня) псевдо – Видра, будував криївки, поставив продукти для УПА. Військовим трибуналом військ НКВС Станіславської області 25.10.1945 р. засуджений на 15 років каторжних робіт і 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 16.10.1992. [96, с. 394].

Салига Дмитро Михайлович, 1907 р. н., с. Вікторів Галицького району, українець, освіта початкова, малописьменний.

Проживав нелегально. Заарештований 03.11.1945 р. Звинувачення: кур'єр, переховував вояка УПА, будував криївки. Військовим трибуналом військ НКВС Станіславської області 25.03.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 3 роки поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 30.09.1991. [97, с.160].

Барановський Станіслав Васильович, 1920 р. н., с. Бринь Галицького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Сапогів, селянин. Заарештований 12.11.1945 р. Звинувачення: іздовий УПА, будував криївки для УПА. Військовим трибуналом НКВС Станіславської області 23.12.1945 р. засуджений на 15 років позбавлення волі. Реабілітований 19.07.1991. [98, с. 28].

Кашей Іван Васильович, 1907 р. н., с. Кінашів Галицького району, українець, малописьменний. Проживав у с. Кінашів, селянин. Заарештований 14.11.1945 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Вовк, допомагав у будівництві криївки. Військовим трибуналом 38 армії 05.04.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 03.03.1992. [99, с. 86].

Лисяк Іван Леонович, 1930 р. н., селище Перегінське Рожнятівського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 28.12.1945 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Дід, заготовляв продукти, будував криївки для УПА. Військовим

трибуналом військ МВС Станіславської області 19.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 01.02.1993. [100, с. 517].

Фербей Микола Григорович, 1910 р. н., с. Княжне Снятинського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Княжне, селянин. Заарештований 06.02.1946 р. Звинувачення: будував криївку для вояків УПА, передав їм одяг. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 17.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі із конфіскацією майна. Реабілітований 13.09.1991. [101, с. 392].

Гоянюк Михайло Васильович, 1923 р. н., с. Спас Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 25.02.1946 р. Звинувачення: вояк УПА, псевдо – Жолудь, брав участь у спорудженні криївки для вояків УПА. Військовим трибуналом МВС Станіславської області 08.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 31.03.1992. [102, с.153].

Чуфріда Микола Олексійович, 1908 р. н., с. Виноград Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Виноград, селянин. Заарештований 20.03.1946 р. Звинувачення: будував криївки для вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 18.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Загинув 21.06.1949 р. в ув'язненні,

місце поховання невідоме. Реабілітований 22.09.1993. [103, с. 203].

Драпайло Петро Олексійович, 1913 р. н., с. Лука Калуського району, українець, освіта початкова. Поживав нелегально. Заарештований 15.04.1946 р. Звинувачення: вояк УПА (кущ самооборони Балети), будував криївки. Військовим трибуналом МВС Станіславської області 25.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження із конфіскацією майна. Реабілітований 28.01.1992. [104, с. 313].

Корчук Василь Федорович, 1929 р. н., с. Черник Надвірнянського району, українець, малописьменний. Проживав нелегально. Заарештований 25.06.1946 р. Звинувачення: будував криївки для вояків УПА. Військовим трибуналом військ МДБ Станіславської області 08.08.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 14.04.1996. [105, с. 530].

Прокопів Василь Степанович, 1923 р. н., с. Сваричів Рожнятівського району, українець, освіта неповна середня. Проживав нелегально. Заарештований 11.04.1946 р. Звинувачення: будував криївки для вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 06.08.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 24.01.1992. [106, с. 549].

Бурко Степан Михайлович, 1913 р. н., с. Старі Скоморохи Галицького району,

українець, освіта початкова. Проживав у с. Нові Скоморохи, швець. Заарештований 28.11.1946 р. Звинувачення: не повідомив органи влади про криївку зі зброєю. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 09.10.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітований 06.08.1992. [107, с. 42].

Міщук Микола Максимович, 1908 р. н., с. Фітьків Надвірнянського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Перерісль, селянин. Заарештований 26.03.1947 р. Звинувачення: будував криївки для ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 22.05.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 08.08.1991. [108, с. 556].

Навчук Іван Васильович, 1923 р. н., с. Підвисоке Снятинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Підвисока, селянин. Заарештований 29.07.1947 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Чугайстер, постачав продукти для УПА, будував криївки. Особливою нарадою при МДБ СРСР 29.11.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 02.11.1992. [109, с. 342-343].

Романів Володимир Федорович, 1930 р. н., с. Томашівці Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Томашівці, селянин. Заарештований 24.02.1948 р. Звинувачення: спорудив криївку для вояків УПА. Вій-

ськовим трибуналом військ НКВС Станіславської області 29.03.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі. Реабілітований 14.01.1992. [110, с. 392].

Струтинський Михайло Дмитрович, 1930 р. н., с. Старий Лисець Тисменицького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Старий Лисець, селянин. Заарештований 23.06.1948 р. Звинувачення: збирав продукти для ОУН, будував для підпілля криївку. Особливою нарадою при МДБ СРСР 04.12.1948 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 18.08.1992. [111, с. 587].

Петрищак Дмитро Михайлович, 1914 р. н., с. Олеша Тлумацького району, українець, малописьменний. Проживав у с. Олешів, селянин. Заарештований 15.07.1948 р. Звинувачення: будував криївку для членів ОУН, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 06.08.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 03.08.1993. [112, с. 496].

Баран Андрій Михайлович, 1903 р. н., с. Тужилів Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 18.10.1948 р. Звинувачення: допомагав УПА продуктами та в спорудженні криївок. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 31.08.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 25.11.1993. [113, с. 278].

Манцибурка Йосип Якович, 1902 р. н., селище Рожнятів, українець, освіта початкова. Проживав у с. Топільське Рожнятівського району, коваль. Заарештований 08.12.1948 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Підкова, виготовляв інструменти для будівництва криївок. Особливою нарадою при МДБ СРСР 18.05.1948 р. засуджений на 8 років позбавлення волі. Реабілітований 23.03.1990. [114, с. 522].

Каратник Михайло Михайлович, 1908 р. н., с. Шепарівці Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Кийданці, бригадир колгоспу. Заарештований 13.01.1949 р. Звинувачення: сприяв у переховуванні членів ОУН та будівництві криївки. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.02.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах з конфіскацією майна. Реабілітований 02.11.1992. [115, с. 194-195].

Бурик Лук'ян Гнатович, 1913 р. н., с. Довгий Войнилів Калуського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Довгий Войнилів, селянин. Заарештований 03.07.1949 р. Звинувачення: будував криївку для ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 31.08.1949 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 21.01.1992. [116, с. 290].

Адамовський Станіслав, 1900 р. н., с. Довгий Войнилів Калуського райо-

ну, українець малописьменний. Проживав у с. Довгий Войнилів, селянин. Заарештований 01.08.1949 р. Звинувачення: будував криївки для членів ОУН, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 31.08.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 02.12.1992. [117, с. 271].

Лебухорський Дмитро Михайлович, 1922 р. н., с. Довгий Войнилів Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Довгий Войнилів, селянин. Заарештований 01.08.1949 р. Звинувачення: будував криївки для ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 23.08.1949 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 12.04.1992. [118, с. 347].

Драганюк Петро Григорович, 1915 р. н., с. Вовчківці Снятинського району, українець, малописьменний. Проживав в с. Слобідці Городенківського району, колгоспний фірман. Заарештований 18.10.1949 р. Звинувачення: будував криївку для вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.11.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 17.02.1993. [119, с. 87].

Лосяк Микола Юрійович, 1901 р. н., м. Болахів, українець, освіта початкова. Проживав у с. Болахів, працював у сільському господарстві. Заарештова-

ний 09.01.1950 р. Звинувачення: спорудив криївку для членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20.06.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна, реабілітований 21.06.1995. [120, с. 149].

Чуйко Степан Миколайович, 1921 р. н., с. Тисменичани Надвірнянського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Тисменичани, селянин. Заарештований 04.03.1950 р. Звинувачення: заготовляв лісоматеріали для криївок УПА, постачав продукти для УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20.05.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітований 12.02.1992. [121, с. 623].

Барчук Василь Михайлович, 1925 р. н., с. Грушка Тлумацького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Грушка, селянин. Заарештований 14.03.1950 р. Звинувачення: будував криївку для членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 15.07.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі. Реабілітований 06.09.1991. [122, с. 418].

Шкрібляк Василь Іванович, 1894 р. н., с. Яворів Косівського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Яворів, селянин. Заарештований 11.11.1950 р. Звинувачення: заготовив матеріали для криївок. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.12.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та

5 років позбавлення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 12.07.1993. [123, с. 630].

Дуда Петро Миколайович, 1903 р. н., с. Верхня Липовиця Рогатинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Верхня Липовиця, колгоспник. Заарештований 06.06.1950 р. Звинувачення: член ОУН, постачав УПА будматеріали для побудови криївок. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20.09.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 13.11.1991. [124, с. 270].

Худин Григорій Андрійович, 1901 р. н., с. Тростянка Долинського району, селянин. Заарештований 14.04.1951 р. Звинувачення: інформатор станичної ОУН,

постачав УПА продукти й будівельні матеріали. Особливою нарадою при МДБ СРСР 14.06.1951 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 09.08.1996. [125, с. 212].

Филипович Василь Федорович, 1894 р. н., с. Станькова Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Станькова, завідувач молокоприймального пункту. Заарештований 26.11.1952 р. Звинувачення: постачав членам ОУН продукти, допомагав будувати їм криївку. Військовим трибуналом військ МДБ Станіславської області 06.01.1953 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах із конфіскацією майна. Загинув 01.10.1954 р. в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 25.09.1996. [126, с. 419].

РОЗКРИТІ Й НЕРОЗКРИТІ КРИЇВКИ І БУНКЕРИ

1944 р.

Трагічна доля спіткала 13 хлопців із села Олієво-Королівка на Городенківщині, яких енкаведисти знайшли 26 червня 1944 року в печері: п'ятьох закатували в Снятинській тюрмі (на той час Станіслав був ще в руках німців), двох засудили до розстрілу, а інших – до 15-20 років каторги. [127, с. 24].

Стефанишин Михайло Іванович, 1922 р. н. Під час німецької окупації, приблизно у червні 1944 р. поїхав конем у ліс, віз естафету і там пропав. Ходили чутки, що потрапив до більшовиць-

ких партизанів. Говорили також, що через деякий час знайшли його сорочку у лісі в криївці, де переховувалися євреї. Сам з с. Тростянця Долинського району. [128, с. 274].

8 листопада 1944 р. в себе вдома була заарештована облавниками зв'язкова ОУН Шпільчак Євдокія Семенівна, 1928 р. н., в с. Ямниці. Вони вимагали від неї признатися, де переховується її брат Іван. Вона не призналася, що брат знаходиться у криївці тут же в хаті. Її відвезли до Станіслава у тюрму. Після довгих катувань перед Різдвом 1945 р. вона померла. [129, с. 184].

Восени 1944 року в урочищі Баба під Кутами розмістили криївки для хворих повстанців. Весь ліс урочища був замінований і до цього шпиталю без мапи не можна було пройти. Більшість партизанів хворіли на тиф. Лікарств не було і в основному їх поїли варом із сущениць. Хто виздоровлював, доглядав за важкохворими. Проте у лютому 1945 року на Прикарпатті лютували енкаведистські “чорна рубаха” і “червона мітла”. Облави не припинялися, не оминула ця навала і партизанського шпиталю. Знайшовся зрадник, який показав розміновану стежку. Хворі та поранені повстанці відбивалися мужньо, але сили були нерівні. Карателі забрали важкопоранену начальницю шпиталю Хмару, яка невдовзі померла, іншу поранену працівницю партизанського шпиталю Оксану Лаврук і ще кілька поранених повстанців. Решту всіх постріляли. [130, с. 212-213].

1945 р.

5 січня 1945 року почалася велика блокада Галицького й частини Войнилівського районів, яка тривала цілий місяць. Більшовики знали, що це господарська база Чорного лісу. Акція почалася в селі Блюдники. Вже першого дня блокади, більшовики зловили колишнього сотенного УПА Михайла Дарабана-Дона й наймолодшого з Барановських. Зовлені пішли на співпрацю з більшовиками й видали багато таємниць підпілля. Внаслідок їх зради стався повний розгром “бази”. Тоді загину-

ло в бункерах дуже багато підпільників (керівник бази Сірко, військовий комендант Ворон і багато ін.), а також викрито значну кількість магазинів і складів з харчами й боеприпасами. Багато підпільників зовлено живцем. Під кінець січня одна частина НКВД посунулася на Журавенщину, інша – в Бурштинщину й Букачівщину. [131, с. 103].

14 січня 1945 р. органи НКВС в с. Комарові Галицького району вислідили криївку на городі селянина Юнгера у якій знаходилося вісім повстанців. Очолював боївку Залізник. Оборонялися повстанці дванадцять з половиною годин. Останні набої вони залишили для себе. Окупанти витягли мертвих загиблих стрільців і збиткувалися над ними, відрізали палець Залізняка, на якому був перстень із зображенням Богородиці. Уночі четверо комарівців (зв’язкова ОУН Марія Микитюк із батьком Василем Микитюком, Ганною Баяс і станичним Дмитром Іванишиним) таємно поховали героїв на сільському цвинтарі. [132, с. 112-113].

В січні 1945 році у селі Колодієві Галицького району енкаведистами була викрита криївка, де переховувались станичний ОУН Іван Бродин (Хорт) та зв’язковий ОУН Іван Кузьмінський. Підчас бою окупантам вдалося вкинути гранату в криївку. Іван Кузьмінський загинув зразу, а станичного Бродина витягли з криївки ще живого і застрелили. [133, с. 28].

*Повідомлення оунівського підпілля
про загибель районного провідника
Солотвинщини Чміля
та районного референта СБ
Ланчинського району Партизана*

24 лютого і 12 березня 1945 р.

Надвірнянщина. Солотвинський район
Хроніка.

Упадок районного Чміля.

Старуня, 24 лютого.

На дворі пускало і до криївки почала підходити вода. Рано Чміль посилає стрільця Кліма по відро, а сам зістається в криївці із тіточним братом, який втік з армії і приїхав тиждень тому до нього критися. Клим пішов до хати і зробив слід на свіжому снігу. Більшовики в той час окружили корчі. Клим зайшов до хати і тут йому сказали, що є повно більшовиків. Тому він кинувся втікати. Більшовики прострілили йому ногу і зловили живцем.

Тим часом інша частина більшовиків пішла за стрілом і окружила бункер, який був у землі. Вони посилають до криївки Климового брата, цивільного, щоби він сказав повстанцям здатися. Чміль вигнав його з криївки, нищить на собі убрання, годинник, нищить 18000 карбованців, потім викидає до більшовиків дві гранати. Більшовики починають обстрілювати бункер. Втеча неможлива. Тоді Чміль стріляє свого брата і себе. Більшовики розкопують бункер і витягують трупи героїв.

Трупи лежали кілька днів біля Надвірнянського МГБ на острах.

Подав Лісовик. [134, с. 497].

В кінці зими 1945 р. у бункері біля с. Якубова загинув увесь підрайонний провід на чолі з Грозою у кількості дванадцяти повстанців. Хоча бункер був добре законспірований, облавникам якось вдалося його віднайти і оточити. Хлопці билися до останнього набою, відкинувши пропозиції здатися. Загинули вони, співаючи “Ще не вмерла Україна”. [135, с. 453].

*Смерть районного референта СБ
Ланчинського району
Партизана – Перерісль.
12 березня Ланчинський район.*

Того дня о годині 13-ій боївка під ком. б. бувшого чотового Іскри обложили хату, де квартирував Партизан і станичний Шпак. Ніхто цього не заперимітив. Господар запросив повстанців обідати і вони тоді побачили, що більшовики біжать до хати. Повстанці кинулись до криївок по зброю, але було запізно. Партизан стріляється з улюбленого пістоля, а за ним і станичний Шпак.

Більшовики забрали трупи до Богородчан, а опісля в Цуцилів, рідне село Бойчука Михайла – Партизана.

Оригінал. Рукопис Подав ПІМСТА 282. ГДА СБ України. – ф. 13. Спр. – № 376. – Т. 81. – Арк. 29-31. [136, с. 497].

25 березня 1945 року у лісі за урочищем Велика села Якубів Долинського району у криївці, яку видав провокатор, загинули повстанці.

Коваль Григорій Юркович, 1924 р. н., псевдо – Дуб.

Кудибин Василь Миколайович.

Похоронені на цвинтарі в с. Якубів.
[137, с. 341].

У квітні 1945 року в лісовому урочищі Намісники, за 13 км від села Підлісся переховувались у криївці 20 повстанців із боївки чотового Миші. Зрадник – стрілець Степан із Оришівець, що також входив до складу боївки, привів до схрону окупантів. Повстанці бачили із свого укриття, як наближаються вороги, але не надали цьому важливого значення. Неподалік від криївки розміщувався полігон і туди часто навідувалися військові. Червонопогонники оточили криївку. В цей час чотовий Миша з одним стрільцем перебували недалеко в лісі і бачили загибель своїх бойових друзів, але нічим допомогти не могли. Після безуспішних переговорів про здачу енкаведисти вистрілили у отвір криївки з міномета. Частина вояків загинули, решта поранених пострілялися. Вночі вояки з куреня Різуна поховали полеглих у братській могилі на цвинтарі села Підлісся. Чотирьох стрільців – уродженців сіл Ямниці і Загвіздя родичі похоронили у своїх селах. [138, с. 156].

1 квітня 1945 року у бункері біля села Лучави на терені села скривалися від енкаведистів шість повстанців, уродженців Якубова. Червонопогонники їх виявили і в нерівному бою загинули:

Дичка Михайло Миколайович, 1919 р. н., псевдо – Гроза, підрайонний провідник ОУН;

Андрійович Іван Васильович, 1915 р. н., псевдо – Смілий, підрайонний провідник ОУН;

Андріїв Василь Пилипович, 1921 р. н.; Зелінський Василь Федорович, 1946 р. н., зв'язковий Крайового Проводу;

Перекицей Микола Іванович, 1915 р. н.; Перекицей Степан Миколайович, 1923 р. н.

Того ж дня у лісі за селом загинув вояк УПА, уродженець села Якубів Коваль Василь Петрович, 1924 р. н.

Цих сім повстанців похоронено у одній братській могилі на цвинтарі села Якубів. [139, с. 341].

Спогади Богдани Маланій-Дирди.

Нас було четверо у мами: Ольга, 1923 р. н., Любомир, 1925 р. н., Богдана, тобто я, 1927 р. н. і Михась, 1928 р. н. Родом ми із Залукви Галицького району. Разом з батьком, січовим стрільцем із другої сотні Дмитра Вітовського, всі ми пішли однією дорогою – дорогою боротьби за визволення України.

В 1944 році в серпні місяці батька заарештували і так до сьогодні ми нічого про нього не знаємо. Старша сестра Ольга працювала в обласному Проводі, псевдо – Оришка. У 1946 р. була заарештована і засуджена на 15 років каторги. Померла у Воркуті. Відсиділи каторжні строки я і молодший брат Михась і повернулись додому. Про свого брата Любомира моя розповідь.

У 1943 р. він пішов у підпілля. Вчився у Станіславі в механічній школі. Жив у бурсі. Додому написав листа: “Мене не шукайте”. Працював у підпільній друкарні

ні в с. Делева Тлумацького району. Мав псевдонім – Богдан.

У 1945 році перед Великоднем зрадник видав криївку, де була друкарня. В той час в ній був лише мій брат. Коли енкаведисти докопалися, то запропонували йому здатися. Він вів переговори, знищуючи друкарню, а потім застрелився. Зігнали людей, витягли його тіло і уламки друкарні. Тоді підпалили стодолу, де була криївка і вкинули у вогонь тіло. Коли кати пішли, люди на згарищі зібрали його останки у рядно і яром віднесли на цвинтар. Вночі прийшли повстанці і з почестями поховали його. Всі в селі знали як Богдана і доглядали за могилою та склали про нього пісню (додається). Але звідки він – не знав ніхто. В 1990 р. ми, рідні, знайшли його могилу, поставили пам'ятник, де написано:

Дирда Любомир, с. Івана

Богдан с. Залуква

Галицького району

[140, с. 318-320].

20 травня 1945 р. геройською смертю загинули Кметюк Михайло син Петра, 1920 р. н. в с. Добротів Надвірнянського району, псевдо – Сірко та підпільник Гендель, які переховувались у криївці на подвір'ї господаря в Цуцилові. Криївка була викрита під час облави. Вхід до неї знаходився в центрі подвір'я під ковбаном для колення дров. Оба повстанці відмовилися здатись, спалили документи, порізали одяг, взуття і застрілились. Обоє партизанів зачепили ланцюгом за ноги і

потягли до сільради для впізнання. Через зв'язкових було повідомлено батьків Михайла про загибель сина. Місце поховання героїв невідоме. [141, с. 115].

На початку червня 1945 року до ВББ УНКВС від агентів поступила інформація, що десь неподалік Станіслава в лісових масивах знаходяться керівники Окружного Проводу ОУН та СБ, які готують план операції нападу на Станіслав та знищення високопоставлених радянських партійних чиновників. В зв'язку з цим було проведено 10-18 червня “целый ряд последовательных агентурно-оперативных и войсковых мероприятий, направленных на установление места укрытия окружного руководства СБ”. Агентові Лешку вдалося натрапити на слід Окружної СБ і він 18 червня “сообщил и показал в районе села Грабивка Богородчанского района бункер в котором, по его утверждению, должны были находиться окружной референт СБ Мирон. В результате проведенной операции силами подразделения 19 бригады того же числа 1945 года в указаном бункере были убиты референт СБ Станиславского окружного провода ОУН Капушак Василий по кличке Мирон и его жена – секретарь СБ окружного провода Капушак Анна, бывшая учительница неполной средней школы села Подпечары Станиславского района и два бандита из руководящего состава ОУН”. [142, с. 145].

Ярослава Волощук (12.03.1923 р. н., с. Грабивка Калуського району –

16.06.1945 р.) – вчителька, секретар-друкарка надрайонного проводу ОУН. 1943–1944 рр. працювала вчителькою у Нижньому Березові Косівського району і збирала інформацію для підпілля. Коли прийшла червона армія – перейшла на нелегальне становище. Працювала у відділі пропаганди Богородчанського районного проводу ОУН. Разом з керівником цього проводу Василем Капушаком переховувалась у криївці в Горохолині. Через зраду криївку виявили енкавідисти. Обоє знищили всі документи і підірвалися гранатою. Таємно поховані на цвинтарі в с. Горохолині. [143, с. 83-84].

5 липня 1945 року в с. Горохолина Богородчанського району була викрита криївка. Після бою в ній підірвалися гранатами Микола Гавриленко (1924 р. н., селище Богородчани), Петро Савчин (1924 р. н., с. Скобичівка), Іван Ковтун (1921 р. н., с. Горохолина), Дмитро Бабінець (1913 р. н., с. Горохолина). На цвинтарі споруджений пам'ятник (серпень 1993 р.), де вони були таємно поховані. [144, с. 83].

В селі Пукові Рогатинського району біля хати, яку винаймала вчителька Марія Крупка-Кик облаштували бункер для Головнокомандувача УПА Р. Шухевича, в якому він перебував від початку осені 1945 по весну 1946 року. За її згоди охоронці Левко і Павло викопали бункер за хатою, біля пагорба, а вхід до нього зробили зі стриху. В хаті зробили перегородку над якою на горищі у стелі прорізували отвір – вхід до сховку. Через нього по

драбині спускалися вниз, а далі під фундаментом пробирались до сховку. Коли приходили облавники шукати в хаті, господиня палила в печі задалегідь приготовлену гречану солону. Хата була курна і горище заповнював їдкий дим і втриматись там було неможливо. Тому горище не обшукували. Придумав і розробив схему конспірації охоронець Левко.

На початку осені 1945 року після провалу підпільної квартири в селі Рай на Бережанщині Роман Шухевич із двома охоронцями, а також вояки Зенко, Павло, Олесь та зв'язкові Катерина Зарицька (Маруся) і Галина Дидик (Гася) перебрались до Пукова. Часто до нього навідувались повстанські командири Вій, Грім та ін. Цей бункер не був виявлений окупантами. [145, с. 179].

Стефанишин Микола Миколайович, 1905 р. н. в с. Тростянець Долинського району. В ніч з 8 на 9 листопада 1945 р. енкаведисти спалили його хату, стайню, забрали майно. Тоді загинули три партизани: псевда яких – Бурій, Вишня, Горіх. Микола був поранений у спину, продовжував переховуватись і через декілька днів енкаведисти знайшли його у криївці. Після жорстоких катувань його випустили з Станіславської тюрми і він, не дійшовши додому, помер біля Станіслава 17 січня 1946 року. Похований на цвинтарі села Тростянець. [146, с. 281].

На цвинтарі у с. Соколівці Косівського району поховано сотенного УПА Івана Шкондеюка – Святослава. У лис-

топаді 1945 року, блокований в одній із клунь на віддаленому присілку Вороничів, Святослав відстрілювався до останнього набою, який за неписаною повстанською традицією залишив для себе. Познущавшись над тілом загиблого, енкаведисти кинули його в найближчий рів. Тієї ж ночі стрільці УПА перенесли вбитого до однієї хати у Соколівці, аби родина поховала. Хтось доніс про це НКВД, і ранком опергрупа наскочила туди, де лежав покійний. Походили, пооглядали і забралися геть, ніби нічого не трапилося. Через якийсь час господиня, ні в чому не винна жінка, зайшла до хати з двома своїми онуками і вирішила поправити щось на смертному одрі. У цей момент стався вибух. Жінку вбило на місці, онуків поранило – одного більше, а другого менше. Оперуповноважений Галій з цього приводу цинічно заявив: “Жаль, звичайно бабку. Але ми ставили міну не на неї, а на бандитів!” Сотенного і невинну жертву поховали неподалік одне від одного. [147, с. 4].

*Розповідь політвиховника УПА
Василя Блясецького, псевдо
– Теодор із села Хлібичина
Снятинського району.*

Наприкінці 1945 року виникла потреба в зустрічі з районним провідником Косівщини. Зустрілися з ним у Никоватому біля гори Грегит. Кожен провідник, чи то районний, чи надрайонний мав кілька обладнаних для спокійної роботи криївок. Бункер, у якій від-

булася зустріч, знаходився під кошарою. Заходилося до нього з хати. Вихід провадив аж до струмка, метрів за 20 від кошари. Районний провідник був родом з Семаківців Коломийського району, псевдо – здається Чайкевич. Зустріч відбулася вранці. Після розмови полягали спати. В бункері ще перебувала зв’язкова. Близько полудня, після сну нагорі почувся тупіт, а потім прозвучало: “Сдавайся бандит” і було відкрито люк. Бункер був не дуже глибоким, мав кривий вхід, щоб не прострілювався з люка, і такий же вихід. Тому кулі попадали в дощату стіну. Тоді з гори полетіли запалені толові шашки. Дівчина запропонувала стрілятись, але ми з провідником ще надіялись на вихід. Я замотав подушку в ковдру й, штовхаючи те все перед собою поповз темним виходом. Пістолет попередньо переклав з кобури в кишеню, а на ліву руку намотав пасок автомата, у праву руку взяв гранату. Повзти було важко, бо їдкі гази заповнили тунель. Доповз майже до кінця тунелю, коли назустріч в ніс вдарили отруйні гази. Отже, карателі знали про запасний вихід. Зрада! Я втратив свідомість так і не вирвавши чеку гранати. Прийшов до пам’яті зв’язаний. Пізніше виявилось, що районний провідник і дівчина загинули. З мене зняли добротну одягу і взуття, а натомість дали якесь дрантя. Почалися допити і суд. Засудили на 15 р. каторжних робіт і 5 років обмеження в правах. [148, с. 259, 262-265].

В грудні 1945 року енкаведисти вислідили при допомозі сексотів і оточи-

ли криївку в селі Вікні Городенківського району, де в той час перебував районний Провід ОУН. Сталося це на подвір'ї Бандурки Івана Петровича. Червонопогонники запалили хату, стайню, стодолу. Згоріла вся господарка. З ворогами до останнього подиху билися районний провідник Дмитро Неміш з села Чернятин Городенківського району, псевдо – Тур, районний референт СБ Михайло Масевич з села Вербівців Городенківського району, псевдо – Рясний та слідчий СБ Шуліка. [149, с. 235].

Мандрик Михайло Олексійович, 1921 р. н. в с. Сукіль Долинського району, коваль. Розстріляний при виході з криївки у грудні 1945 р. в урочищі Розтічка (с. Сукіль). [150, с. 250].

Пилипів Андрій Михайлович, 1919 р. н. в с. Тисів Долинського району, зв'язковий. Загинув в 1945 р. у с. Тисів. Убитий при спробі втечі з криївки, в якій він переховувався з братами Дмитром і Петром. [151, с. 263].

*Когуч Василь Семенович
(1922–1949 рр.).*

В УПА з 1943 р. Псевдо Верховинець. Воював у сотні Павла. Учасник багатьох бойових операцій. 1945 р. разом з Гальком Михайлом потрапив до рук більшовиків. Криївка повстанців знаходилась у полі. Коли облавники просічували місцевість, здалеку побачили незамаскований люк криївки, коршуном накинулись на хлопців. Забрали на Софіїв-

ку, сприймаючи їх як дезертирів червоної армії. На подвір'ї районного НКВС заставили різати дрова. Василь, вибравши зручний момент, вирвався з лабет воюга. Знову в сотні Павла. У книзі “Ямниця” Ігор Дейчаківський згадує про цей випадок. Троє повстанців (серед них – один ямничанин, другий Когуч В.) потрапили у Ямниці на засідку. З боєм відходили до Вікторівського лісу. Поранений повстанець (з Ямниці) залишився прикривати відхід побратимів, таким чином врятував їх від смерті.

Василь часто перебував на постої в с. Загвіздя. Тут в одному з боїв зустрівся зі смертю. Місце поховання невідоме. [152, с. 78].

Салій Ілля Миколайович, 1924 р. нар. Освіта н/середня. 1943 р. вступив в УПА, псевдо Руба. 1945 р. зрадник видав криївку, в якій на той час знаходилися, крім Салія Іллі, Григораш Василь і Когуч Юрій Дмитрович. Всі троє були взяті більшовиками живими і суджені військовим трибуналом. Салій Ілля засуджений на 20 років каторги і вивезений у Красноярський край. 1947 р. там помер. [153, с. 82].

Тачинський Роман Олексійович, 1923 р. нар. З 1944 року в УПА. Через зрадника в с. Павлівка в 1945 році криївка, де перебували підпільники, була викрита. Загорілась хата. Повстанців взяли живими. Суджений військовим трибуналом на 15 років ув'язнення. 1956 р. був звільнений. Помер 1990 р. [154, с. 83].

Салій Пилип Миколайович, 1921 р. н. в с. Павлівка Тисменицького району. В 1944 р. вступив до УПА (сотня Павла). В 1945 р. криївка в с. Павлівка була викрита. В бою загинули два повстанці, а двох (в тому числі і П. Салія) взяли живими. Військовим трибуналом П. Салія засудили на 25 р. каторги. Покарання відбував у м. Норильську. Тут йому ампутували дві ноги. Помер у засланні 1968 р. Дружина його тіло привезла у рідне село і там поховала. [155, с. 82].

В 1945 р. загинула Обух Марія Михайлівна, 1925 р. н. в с. Ямниці біля Станіслава, псевдо – Ярина. Криївка, знаходилась в селі Остриня Тлумацького району в stodолі господаря Татарчука. Хтось доніс про криївку. Солдати оточили stodолу і в пошуках схованки стали носити воду і лити на землю, зауважуючи, куди витікає вона. Так їм вдалося виявити місце криївки. Разом із нею знаходилися Боринький з Палагачів і син господаря. Партизани в ході бою підірвалися гранатами. [156, с. 77].

1946 р.

7 січня 1946 року загін енкаведистів на чолі з Антіпчовим заарештували Зуб'яка Василя Антоновича, 1923 р. н. в с. Ямниця Івано-Франківського району, псевдо – Байда. Знаходився в криївці Василя Байдикового. Заарештованого повели до сільської ради, вимагаючи розкрити місце перебування інших партизанів. З метою втечі Василь повів їх до Колодіївки і, вибравши зручний момент, по-

чав втікати. Але ворожа куля його скосила. Родичі таємно поховали його на Ямницькому цвинтарі. [157, с. 163].

Ця криївка була край лісу. Вхід до неї прикривав кущ ліщини, вентиляцію теж непомітно вивели через інший лозовий кущ. На жаль не судилося бійцям УПА під командуванням Різуна відпочити після тяжких запеклих боїв у Чорному лісі. Були з ним у схроні Сагайдачний (Дмитро Гап'як із Братківців), Рись (Василь Майжос із Тисменичан), Граніт (Василь Депутат із Вільшаниці), Євген (Михайло Магас із Богородчан), Люба (Настя Стефанів з Березівки), Венхра з Єзуполя.

Сталося це у другій половині січня 1946 року. Худерлиця замітала вибоїни, борозни, рови. Порадившись між собою, побратими доручили Сагайдачному обережно пробратися до Братковецького хутора за продуктами, яких не вистачало до весни. Не минуло і години, як Сагайдачний повернувся з хлібом, солониною і квашеною капустою. Щасливому поверненню раділи всі. Непокоївся тільки Сагайдачний. Його тривожило те, що коли повертався до криївки, перестало мести снігом. Побоювання виявилися не даремними. Як тільки розвиднилося група енкаведистів (понад десяток чоловік) з вівчаркою вже нишпорили на хуторі. На команду "Слід" вівчарка рвалася до лісу. Окупанти побігли до лісу. У лісі пес кинувся до одного з кущів. Карателі залягли з усіх боків, спрямувавши дула автоматів та кулемета на собаку. "Тяните куст" – пролунала команда. Четверо дужих рук вихопи-

ли лозовий кущ. Несамовитий крик, автоматні черги заgrimіли над лісом.

Дід Онуфрій Пленюк із хутора Буковини з переляку покинув рубати дрова і став прислухатися. Хтось вигукнув: “Бандери здавайтесь!” У відповідь партизани кинули на поверхню дві гранати. Окупанти відповзли, залишаючи кров на снігу. Переляканого діда з кіньми помітили, привезли до місця подій і стали бити. “Говорі хто там єсть, скільки їх?” – “Пане – товаришу, хоч убийте мене, не знаю”. Діда на якийсь час залишили під пильним оком енкаведиста.

Цей єдиний свідок, який бачив на власні очі, а згодом розповів односельцям про все, що сталося в лісі того зимового дня.

Із криївки на поверхню вирвався чорний дим. Мабуть, партизани спалювали папери, одночасно стріляючи з автоматів. Енкаведисти лежали. Дідові наказали не рухатися. “Сдавайтесь, обещаем жизнь”. Хтось з бійців голосно відповів: “Ви, московські кати, не прийшли в Україну, щоби дати нам життя, а прийшли для того, щоб відібрати його. Знайте, кати, що українські партизани не здаються”. За цими словами почулися багатоголосся “Слава Україні” й гучний вибух гранати. У криївці стало тихо. Для певності карателі кинули туди ще гранату. Боязко підійшли ближче, але не наважилися лізти до криївки. “Ану, дед, марш у бункер, проверь все лі подохлі”.

Я відмовляюся, – розповідав дід Онуфрій Пленюк, – доки не дістав по го-

лові. Виходу не було. За другим ударом таки поліз. У темряві побачив 4 трупи, а один боєць ще тяжко дихав. “Что там, почему молчим?” – почулося згори. Я показав голову з криївки і перелякався. На мене дихали смертю автоматні цівки. “П’ятеро вбитих, – кажу, – в тому числі дві молоденькі дівчини. Один партизан ще трохи дихає”. “Дед – наказує офіцер, – вибрасивай оружје наверх. Запомні, еслі что-то скроеш, отвечаеш головой, понял?”. Я викидаю на поверхню три автомати, 2 кріси і 2 пістолі. Два енкаведисти боязко сповзли вниз.

Тяжко пораненого Сагайдачного вивнесли на поверхню. Мертвих теж. Кинули всіх на сани і потягли до Братківців. Дорогою зауважили, що одна з дівчат ще дихає і повезли до лікарні Станіславської тюрми. “Ну, і красива, скатіна” – сказав енкаведист. Придивився і я. Пораненого навіть не перев’язали. [158, с. 46-47].

23.01.1946 р. В лісі біля с. Лужки Болехівського району спецгрупа НКВД наскочила на повстанський схрон, де знаходилась повстанська шпиталька. В ній перебувало 37 хворих і поранених та медична обслуга. При відступі від більшовицьких куль загинули славної пам’яті друзі доктор Кум (по національності єврей), поручик Клименко, надрайонний аптекар Христя, санітарка Зенка та санітар Лен. У шпитальні енкаведисти на схроні постріляли важко хворих друзів: Борсука, Дороша, Орловського, Плиту, Рубача, Чорноту, Соїку, Березу і Зозулю. З охорони шпитальки Чорноморця,

Дзвінку й Дуба облавники схопили живими. Всім іншим вдалося відступити. [159, с. 498-499].

30.01.1946 р. в с. Підпечари (р-н. Станіслав) на господарстві Волиняк Марії більшовики знайшли криївку, в якій були повстанці Вуйко і Юрко. У безвихідній ситуації віднайдені знищили підпільний архів, поламали машину для писання, знищили довгу зброю, порізали чоботи, подерли одяг і самі пострілялися, їх тіла більшовики приволокли під сільраду, поприбивали їм на груди таблиці з написами:

“Смерть бандитам” та іншими глумливими словами й залишили на позорище. 31.01. в цьому селі прив’язали коневі до хвоста, зв’язані колючим дротом, тіла підпільників Лучишина і Трачука Дмитра. Тіла залишили під сільрадою, де 4 дні пильнували, щоб хто з людей не поховав їх. Такий же випадок був у цьому селі ще 14.01. [160, с. 276].

Іванилюк Степан Федорович – псевдо Залізник, родом із с. Ляцьке – Шляхецьке. Він був у Чорному лісі. Згодом призначений станичним села Ляцьке – Шляхецьке. Боївка Залізняка нарахувала 40-45 чоловік і завжди чинила впертий опір чекістам. Так, на Зелені свята 1945 року 15 чоловік отинійської опергрупи Бутурова прибули в село Ляцьке – Шляхецьке. Чекісти були на трьох підводах. Залізник, Закарпатчик, Степан Комоновський в урочищі Кругольня зробили на них засідку з кулеметами. Троє пов-

станців знищили кулеметним вогнем 11 чекістів, решті вдалося втекти. Залізник був викритий в урочищі Суходіл разом з 8 повстанцями в січні 1946 року. Щоб не здатись чекістам у руки, він останнім набоєм обірвав собі життя [54]. Похований С. Іванилюк на сільському цвинтарі у Липівці. [161, с. 73].

Чміль Іван Михайлович, 1922 р. н. в с. Тростянець Долинського району, псевдо – Непорадний. Був у сотні Журавлі. У вересні 1944 р. повернувся з УПА додому, переховувався. Карателі кілька разів робили обшук, щоб його знайти. 5 лютого 1946 року під час чергового обшуку запалили хату і стайню. Іван виліз із криївки, яка була у стайні, щоб не згоріти і вони його забрали. Засуджений 17 травня 1946 р. на 10 років. Помер у 1990 р. у Тростянці. [162, с. 284].

Трагедія у Міжріччі Долинського району 8 лютого 1946 р. У присілку Чорванки пережили велику трагедію родини Калинів. У них у stodолі містилася криївка, де перебували провідник Керник з Белейова і машиністка Іра. Видно, що хтось їх виказав, бо несподівано карателі наскочили на садибу Калинівих і почали шукати криївку. Коли знайшли отвір, то звідти пролунав вистріл й одним карателем стало менше. Потім обоє партизанів застрелилися. Розлючені окупанти почали шукати ще у господарстві й знайшли в печі криївку, де переховувався їхній син. Дикі опричники били його доти, поки не забили до смерті. Зловили нещасну матір привели їй до мертвого си-

на. Вона заридала. І тут же її застрелили. Мертва мама впала коло сина. Малолітню дочку Євдокію побили і забрали у Болехів. Старшої дочки Насті не було вдома. Батька не було також вдома, але його вислідили, заарештували і засудили на 25 років. З господарки все вивезли і спалили хату, стайню і стодолу.

Настя і Євдокія пішли по людях. Були вони голодні, часом не було де переночувати, важким було їхнє життя. Проте сироти вижили, завели свої родини, господарки.

Тоді загинув у криївці Свистун Петро Михайлович 1921 р. н. в с. Белейові, псевдо – Черник. Працював у господарсько-фінансовій референтурі. Прізвища дівчини не встановлено. [163, с. 73, 170, 499].

8.02.1946 р. в с. Човгани Болехівського району енкаведисти знайшли криївку, в якій були друг Чорняк і подруга Ірка. У безвихідній ситуації вони пострілялися. Енкаведисти застрілили господиню хати, а господар встиг утекти. [170, с. 499].

В лютому 1946 року окупанти готовились до виборів, тому в кожному селі знаходилися гарнізони червонопогонники. Вони організовували по селах облави, шукаючи повстанців, їхніх схронів. У селі Братківці Тисменицького району перебувало семеро підпільників, яких рано чи пізно були б виявили. Керівник боївки учитель, поет Михайло Магас прийняв рішення перебраться до криївки, яка знаходилася на околиці села. Троє повстанців пішли в село за продуктами. Повер-

таючись назад вони натрапили на ворожу засідку і ледве врятувалися. Після довгого блукання лісом вони прийшли до криївки. В цей час був снігопад і дув сильний вітер і вони думали, що їхні сліди будуть заметені. Але через кілька годин собака привів карателів до криївки. Командир перш за все знищив документи. Після відмови здатися, облавники вкинули у криївку гранату, яка смертельно поранила Любу і Рися. Решта друзів, щоб не опинитися у ворожій катівні, вирішили застрелитися. Троє з них: Євген, Сагайдачний і Граніт загинули відразу. Крук і Венера лише важко поранили себе. Таким чином районний провідник ОУН Василь Боднар (Крук) і медсестра УПА Ганна Мацькевич (Венера, Зозуля) залишились напівживі і їх доставили до Станіславської тюрми, де їх протягом трьох місяців вилікували, а потім засудили на 25 і 10 років ув'язнення. П'ятьох мертвих вкинули під Братківською читальнею, де вони пролежали три дні. Коли ніхто їх не впізнав, то гарнізонники вивезли їх за село, де вони пролежали ще цілий тиждень, слідкуючи може хтось їх викраде, щоб поховати. Згодом їх закопали недалеко від криївки. У вересні 1990 р. активісти НРУ М. Ільків та У. Жирик встановили таємно на цьому місці хрест. Пізніше рухівці викопали їхні тіла і перепоховали у 50 річницю їхньої загибелі. На поминальній панахиді були присутні Крук і Венера. [164, с. 258].

В лютому 1946 р. на околиці с. Черче Рогатинського району у лісі зрадою була виявлена криївка, де знаходилися чо-

тири юнаки: кущовий провідник Степан Гладун, стрільці Василь Хіцяк, Василь Німий та Петро Іванило. Іванило не був повстанцем. Операцією керував капітан Зв'язонца. Він добре був проінформований, хто знаходиться у криївці, і поіменно назвав кожного. Степана Гладуна відвели в сторону, Іванила, Хіцяка, Німого – в іншу. Вирок капітана – розстріл. Його виконував сам же капітан. Розстріл відбувся вночі, біля лісу в присутності солдатів та жителів села. Перша жертва – Іванило, друга – Василь Хіцяк. Катові тремтіла рука, він вистрілив 2 рази в голову. В. Хіцяк впав, але ще жив. В. Німому вдалося скочити в ліс. Пересування, постріли, але втік. І дожив до 1949 р.

Кати привезли жертви в село до маслозаводу. Хіцяк ще жив. Він говорив із своїм сусідом, котрий віз його на санях. Кати його замордували, поламавши руки. Мати Василя (йому йшов 21-й рік) зійшла з розуму. Ходила боса по снігу і голосила за сином. А потім покінчила життя самогубством. Степана Гладуна помилювали, а потім засудили. Він повернувся у Черче. [165, с. 316].

Беляк Олена Миколаївна, 1925 р. н. в с. Новошин Долинського району, псевдо – Бжілка. В УПА вступила в 1944 р., працювала медичною сестрою. Загинула в криївці за горою Лисою 23.02.1946 р. Захоронена в селі Новий Мізунь.

Воробець Антон Ількович, 1901 р. н. в с. Новошин Долинського району зв'язковий ОУН. Разом із дружиною Анаста-

сією Михайлівною 1905 р. н., зв'язковою ОУН та дочкою Ганною 1929 р. н. перебували в криївці-шпитальці. Загинули в результаті зради 1946 р. разом із хворими стрільцями. Захоронені в с. Новий Мізунь. Там загинули Герцуляк Михайло Миколайович, 1905 р. н., де хворів на тиф та Кабинець Дмитро Іванович, 1908 р. н., теж був хворий на тиф [166, с. 178, 148].

Розповідає Ганна Яремко (Сенкевич)

Мені було тринадцять років, коли моя мати, скривалась від Сибіру, залишивши мене з молодшою сестрою у чужих людей, пішла до партизанів на Лису гору. А вивозити нас мали за те, що батько загинув у бою з більшовиками, а брат партизанів на Волині в рядах УПА. Я часто навідувалась з харчами в ліс до матері і бачила, як вона з іншими жінками й дівчатами доглядала хворих і поранених партизанів. Того трагічного дня – 23 лютого 1946 року – я довідалася, що до лісу вирушила велика група червонопогонників. Хотіла попередити підпільників, але була затримана солдатами і відправлена в село із в'язкою хмизу, якою назбирала для конспірації. Добре чула стрілянину в лісі і непокоїло мене, що там з матір'ю. Врешті, коли більшовики покинули село, зважилася піти до криївки. Те, що я побачила, й понині стоїть перед очима, коли прийшла на те місце. На закривавленому снігу лежала горілиць – оголена Олена Беляк (Бжілка), далі бачу свою матір, яка мовби сиділа,

обхопивши руками зранені кулями ноги, ще далі Микулинка сидить застигла: одна коса заплетена, друга – розсипана на плечі; ще одна жінка сиділа під каменем, ще далі – Марина Кобиць притулилась до смереки, а великі чорні коси повисли на гіллях. А ось бачу Шериньову жінку, у якої в руці затиснутий якийсь папірець. Я подумала, що це записка, а виявилось – цукерка в обгортці.

Ось так з цукеркою, а не гранатою в руці, загинула молода жінка. Не здригнулася рука в сталінського посіпаки, коли цілився у неї. Не заговорила совість у червоного командира, який наказував знищити “бандерівок”.

Зі слів Катерини Мельник довідуємося, що тут загинули: Явдокія Миколин (1891 р. н.), Марія Миколин (1922 р. н.), Наталія Герцяк (1926 р. н.), Явдокія Сеневич (1906 р. н.), Анастасія Хомин, Олена Беляк (1925 р. н.), Анастасія Шершень, Явдокія Федорос (1923 р. н.), Анастасія Воробець (1914 р. н.), Марина Кобинець (1922 р. н.), Антон Воробець (1905 р. н.), Іван Сищак (1905 р. н.) та багато хворих і поранених. [167, с. 204].

Пенгрин Михайло Йосипович, 1921 р. н. в с. Солуків Долинського району, псевдо – Недбалій. Член ОУН, нелегал. Помер у криївці на тиф в лютому 1946 року. [168, с. 226].

Гавриш Анастасія Михайлівна, 1922 р. н. в с. Шевченкове Долинського району, псевдо – Бжілка. Брала активну участь в повстанському русі – була провідницею жіночої сітки ОУН в селі. Пе-

ред приходом більшовиків в 1944 р. перейшла у підпілля. Там закінчила курси медсестер, лікувала хворих і поранених підпільників у криївці-шпитальці, що знаходилася у лісі. Загинула у лютому 1946 році за горою Негра біля села Нягрин (тепер Підліски) в криївці-шпитальці. Обороняючись до останнього набою, вона, щоб не попасти до рук ворогів, останньою гранатою підірвала криївку-шпитальку і відійшла у вічність разом із своїми пацієнтами. Де захоронено їхні тіла – невідомо. [169, с. 328].

*Ярослав Вітовський,
псевдо – Зміюка.*

Ярослав Вітовський, син полковника УГА Дмитра Вітовського народився 7 липня 1919 р. у селищі Брошнів. У 1938 р. закінчив гімназію у Вільні, вступив на географічний факультет Львівського університету. В 1940 р. призваний до червоної армії, успішно закінчив летунську школу в Ростові-на-Дону. Після випуску був у відпуску і до червоної армії не повернувся. В 1941–1943 рр. працював лісничим на Львівщині, потім – на Калущині, одночасно виконуючи завдання проводу ОУН. Від лютого 1944 р. – інструктор, відтак ад’ютант командира Поля в старшинській школі “Олені”. Від серпня 1944 р. – шеф ВПЖ ВО “Говерла”, від травня 1945 р. – командир Дрогобицького ТВ “Маківка”. 21 вересня був у старшинському почоті на святі курсантів старшинської школи “Олені” – “Присяга вояка УПА”. Енергійний бойовий ко-

мандир організує й керує рейдовим відділом УПА на Словаччину в серпні – вересні 1945 р. Під час зимової блокади в Сколівському районі був захоплений у криївці. При спробі застрілитися поранив голову і потрапив у полон. Засуджений НКВС на кару смерті. Страчений 29 квітня 1947 р. у Києві. [170, с. 416].

Про складність зимового протистояння 1946 року свідчать донесення підпільних клітин ОУН. Зокрема, “Короткій характеристиці роботи референтури СБ Калуської округи за час 1941 по 1948 рр.” відзначалося, що під час “військового нажиму” в січні – березні 1946 року “більшовикам вдалося заарештувати майже всіх приватних хованців¹ у криївці, з яких одну частину після перевірки звільнили, а з другої творили т. зв. “істребітельні батальони”. [171, с. 163].

Кудибин Йосип Васильович разом з Вінтонівим Михайлом Дмитровичем із с. Солуків Долинського району в березні 1946 року йшли здаватися і по дорозі були заарештовані. Їх катували і Кудибін Йосип признався, де є в селі криївка. Там, гнаний облавою, скривався станичний Кузеляк Петро Михайлович (21 рік, псевдо – Святослав). Петро не знав, що ці обидва пішли здаватися і спокійно перебував у криївці. П’яні карателі ввечері 07.03.1946 року витягли його з криївки, напівроздягнутого вели селом, били прикладами, кололи штиками, вимагаючи показати бункери і криївки, але він ні-

¹ Приватні хованці – ті, що переховувались щоб не йти до червоної армії і не вступали в УПА.

чого не показав. Його мучили і без слідства і суду розстріляли під лісом. Більше тижня лежав у селі труп, бо більшовики не давали його поховати. [172, с. 231].

Без слідства й суду знищували захоплених у криївках підпільників. У селі Новині 10 березня 1946 року за наказом начальника гарнізону капітана Бедряка розстріляли двох повстанців біля криївки, в якій ті ховалися, а трьох – наступного дня на шкільному подвір’ї. [173, с. 27].

24 березня 1946 р. в с. Нижній Струтин Рожнятівського району в урочищі Трення зрадник виказав ворогам криївку. В ній знаходились Іван Дідоха, Василь Галюк, Юрій Марків, Йосип Бобик, Марія Федорова та Марія Дідоха. Це було вдосвіта. Карателі оточили криївку і відкрили вхід. На пропозицію здатись повстанці відповіли відмовою і почали відстрілюватись. Ворогам вдалося закидати криївку гранатами і всі повстанці загинули. [174, с. 45-46].

Його прізвище та ім’я невідомі. Ходили чутки, що це житель міста Болехова або села Завадка Калуського району. У березні 1946 року він перебував у криївці села Тростянець Долинського району в хаті Гаврилишина Сави Йосиповича. Криївку оточили карателі. При спробі вирватися з криївки був поранений і взятий у полон. Після катувань його водили по лісі разом з Будником Михайлом, щоб вони показали криївки, а потім обидвох розстріляли у лісі (Белеївський гай). Похований там, де розстріляний. [175, с. 276].

Чміль Василь Іванович, 1916 р. н. в с. Тростянець Долинського району. Його брат був у партизанах. Не пішов на війну і переховувався. Досконало володів ремеслом зброярства. Сам виготовляв вогнепальну зброю і різні металеві вироби. Не було такої зброї, щоб він не відремонтував. Цим він допомагав повстанцям. У березні 1946 р. карателі знайшли його у криївці, розстріляли і повісили біля школи на дереві. Так провисів три дні, а тоді його поховали біля школи. За те що брат у партизанах Василя заарештували. Разом з Василем забрали і його жінку Катерину їх також розстрілювали, але куля пройшла Катерині між ребрами. Коли червонопогонники пішли, вона втекла. [176, с. 281].

Загинули за ідею.

Кос Василь Васильович народився 11 серпня 1919 р. в с. Кальна Долинського району, псевдо – Беркут, закінчив Бучацьку духовну семінарію. Ще навчаючись там організацією призначений провідником юнацтва. Тому зразу після закінчення семінарії повністю віддався революційній боротьбі. В 1942 р. був призначений референтом пропаганди Долинського надрайонного проводу ОУН. Постійно їздив по селах Долинщини, де виступав перед населенням, організував висипання стрілецьких могил, вистав і концертів. Перебував у підпіллі під час більшовицької окупації. В 1946 році перебував у добре замаскованій криївці у лісі біля с. Кальна. Проте більшовиць-

кій агентурі вдалося від когось вивідати про місцезнаходження Беркута.

18 березня 1946 р., коли В. Кос очікував зв'язкову Тамару, червонопогонники спозаранку напали на криївку. Недалеко вже була Тамара, але їй вдалось відійти у кущі. Там її зустрів зрадник і застрелив дівчину. Тим часом окупанти знайшли вхід до криївки і запропонували партизанам здатися, яких було там двоє – Беркут і Сокира. Вони відстрілювалися до останнього, а коли закінчилися набої, друзі обнялися і підірвалися одною гранатою.

Карателі не наважились залізти до криївки. Коли вони пішли, селяни завезли на цвинтар тіла Василя Коса – Беркута, Михайла Ткача – Сокири та підпільниці Тамари і похоронили їх на цвинтарі села Кальна.

Від більшовицької кулі загинув і старший брат Василя Дмитро, який шив повстанцям однострої. Втікаючи від облавників, він був поранений і стік кров'ю у своїй схованці, де його знайшли мертвого односельчани. [177, с. 422-423].

Підпілля ОУН співпрацювало з багатьма священиками греко-католицької церкви. Керівництвом ОУН окремим священикам було дано спеціальне завдання вступати до “ініціативної групи” по ліквідації греко-католицької церкви, щоб легально проводити роз'яснюочу роботу серед віруючих, а також через віруючих допомагати повстанцям продуктами, одягом та ін. Так, у приміщенні церкви села Глибівка Богородчанського

району органи НКВД виявили схрон, в якому переховувалося шість підпільників. Такі ж схрони були виявлені в церкві села Забережня та ще в кількох селах, мешканців яких в 1950–1952 роках “добровільно” переселили в південні області України. [178, с. 160].

В квітні 1946 року військові гарнізони з сіл були виведені і тоді почала зростати кількість “диверсій”. Якщо в січні – березні їхня кількість дорівнювала 47, то в II кварталі – 134. Із них 28 – у квітні, 39 – в травні і 67 – в червні. Більшість з них являли собою напади на гарнізони винищувальних батальйонів. У багатьох селах за дорученням підпілля до “стрибків” вступали й окремі легалізовані члени ОУН-УПА. Ці воєнізовані формування ставали для УПА одним із джерел поповнення зброї та боєприпасів. [179, с. 160].

Станіславський облархив

Фонд №10 ст. 19-20

Опись №10-1

ед. хр. № 55

Станиславскому ОККП(б)У

Отдел пропаганды и агитации. От Галицкого РККП(б)У

Политинформация

По состоянию на 25 апреля 1946 года.

В декабре месяце прошлого года в Галицкий РО НКВД поступило несколько анонимок с указанием места расположения схронов в с. Тустань Жовтневого района. В результате проведенных военных операций из схронов извлечены 18 бандитов, часть из них была вооруже-

на. “В ноябре месяце 1945 года гр. Блиндей из с. Комарова (в 6 км от Галича) заявил в РО НКВД в том, что в комаровском лесу имеется бандитский схрон. Причем сам лично показал место нахождения этого схрона. Когда схрон был окружен красногвардейцами, то три находящиеся там бандиты застрелились. Из схрона изъято оружие – гранаты, автоматы, винтовки, патроны.

Сам Блиндей переселился в Галич из-за боязни жить в Комарове”. [180, с. 377].

Загибель Іскри.

Юрій Юрив народився 27 вересня 1914 р. у с. Тисів Долинського району. З 20 років став на шлях революційної боротьби.

З 1942 р. за завданням Організації переходить на підпільну роботу, організовує в лісі військові вишкіли для молоді із навколишніх сіл, а згодом призначають провідником ОУН Долинського повіту. Його псевдо було – Іскра. На цьому посту Іскра перебуває до загибелі в 1946 р.

Загинув Юрій Юрив під час більшовицької акції по ліквідації крайового провідника Станіславщини Ярослава Мельника – Роберта, яка тривала з 26 жовтня по 1 листопада 1946 року. Розшукуючи бункер Роберта облавники мабуть випадково натрапили на криївку Іскри.

Із слів охоронників Іскри Сокола і Смішного відомо, що провідник був повідомлений про облаву і спостерігав у бінокль за противником. Однак, був чо-

мусь впевнений, що облавники не виявлять криївки. Наказав погасити вогонь і так просиділи декілька годин. Стало холодно. Особливо замерзла секретар-друкарка проводу Ірина Юзків. Пошкодувавши дівчину, Іскра дозволив розпалити вогнище із смерекового хмизу, який горів яскраво і майже не було диму. Та цього було досить, аби ворог відчув що десь горить у лісі. Лишень повстанці трохи загіршили й випили гарячого чаю, як на них обрушився шквал куль із скорострільів. Вартовий загинув відразу. Іскра кинувся до виходу і автоматною чергою положив кілька солдатів, що були вже недалеко криївки.

– Тікаймо бо їх тут багато – встиг скомандувати провідник і, схопивши на плечі поранену дівчину, кинувся лісом. За ним відстрілюючись і не даючи ворогові, що наступав, підняти голову, побігли Сокіл і Смішний. Щоб відволікти ворога від переслідування провідника, вони, стріляючи, пішли лісом в інший бік. Пізніше були чутки, що Іскра залишився живий, тільки живе десь під іншим чужим іменем. Насправді він загинув, рятуючи поранену Ірину, а тіло, мабуть, підібрали більшовики і разом із побитими підпільниками крайового проводу відвезли до Станіслава.

Батько Юрія тоді приїхав до Станіслава, де служив після фронту його молодший син Федір.

Тут обох їх взяли оперативники КДБ і повезли в тюрму. Там показали понівечене тіло Юрія, виставлене під тюрем-

ним муром. Ні батько, ні син не призналися, що впізнали свого Юрка.

Уже після загибелі Іскри більшовики засадили в тюрму демобілізованого Федора, якого амністовано в 1954 р. Свого молодшого сина Юрій не побачив, бо народився вже після смерті батька. Разом із двома синами Юрія Юстина перехувалася в добрих людей у селах Лужки, Слободі Болехівській на Долинщині, Горішньому на Стрийщині, Козарах на Рогатинщині. [181, с. 417-419].

Загибель Роберта.

Ярослав Мельник (Роберт, Корнилів; 7.01.1919-1.11.1946) народився в с. Бережниця Калуського повіту. На другому році навчання його виключили з Рогатинської гімназії за участь у членстві в ОУН і заарештували. За першої радянської окупації Я. Мельник закінчив тримісячні курси і працював вчителем української мови і літератури у рідному селі, а потім перейшов у підпілля. У 1937–1939 рр. очолював юнацьку сітку ОУН, а згодом був керівником повітового проводу ОУН на Калущині (1941 р). Пізніше очолював ОУН Коломийської округи, обласний провід Станіславщини, а згодом був призначений провідником ОУН Карпатського краю (1945–1946 рр.). З його ініціативи в 1943 р. між селами Космач і Микуличином була створена старшинська школа “Чорні чорти”. За активну участь у боротьбі за волю України Ярослав Мельник нагороджений Бронзовим Хрестом заслуги (1945) та Золо-

тим Хрестом заслуги 1-го ступеня (1947, посмертно).

Улітку 1944 року в церкві села Грабівка Калуського району Ярослав Мельник обвінчався з Антоніною Король (Таня). Постійні переслідування змушували подружжя переховуватися по криївках і бункерах. У цих схронах Антоніна була водночас лікарем, друкаркою, снітаркою, куховаркою. 13 квітня в 1945 році в одному із схронів вона народила близнят – хлопчика й дівчинку. Батько сам охрестив дітей йорданською водою, назвавши сина Романом, а доньку Вірою. Кумами були їхні соратники Скала і Марійка. Близнята були дуже кволі, адже розвивалися, вони в утробі матері, яка жила в підземних сховках без сонця, свіжого повітря, доброго харчування. У матері молока у грудях не було. Приходилося батькові ночами ходити по молоко в село. А діти просто згасали. Щоб врятувати Антоніна вирушила в небезпечну подорож до своєї гімназійної подруги Мирослави в село Суботів Галицького району з сином на руках. По дорозі дитина померла. Тим часом дівчина залишилася в бункері і захворіла на рахіт. Охоронці Роберта розшукали в селі Мізуні надійну жінку, що мала тримісячного сина, й залишили у неї дівчинку. Немовля одужало. Однак хтось повідомив емвесників про чужу дитину. Станична села встигла попередити Роберта з дружиною. Переодягнувшись циганкою Таня віднесла доньку в село Слободу-Болехівську і передала в іншу

родину. Сім років ростила Ганна Бучко партизанську дитину як свою. Потім Віру забрала її бабуся.

Загинуло подружжя 1 листопада 1946 року в бункері на схилі гори Яворини біля села Липи. І от як це сталося. 21 жовтня більшовики захопили у селі Верхній Вербіж біля Коломиї слідчого СБ крайового проводу “Карпати” Дмитра Ребрика, псевдо – Лиман і під туртурами вибили дані про керівників підпілля. Він повідомив, що Роберт із дружиною та охоронцями ховається у добре замаскованому бункері на горі Яворина. 26 жовтня на Яворину вирушив спецзагін УМВС із 15 осіб та цілий полк солдатів. Лиман був у них провідником. Лише на шосту добу 31 жовтня виявили бункер. На пропозицію окупантів здатись підпільники відповіли відмовою. Переговори велися з метою, щоби взяти Роберта живим. На світанку 1 листопада всередині бункера пролунали постріли. Через кілька хвилин зі схрону озвався охоронець Роберта Йосип Янишевський, псевдо – Ясний, кажучи, що всі пострілялися, а сам він хоче здатися. Із бункера витягли шість трупів, але Роберта серед них не було. Допитали Янишевського, і він признався, що Роберта, його дружину і технічного референта Скалу члени боївки замурували вночі у спеціальному тунелі, який має окремий вихід. Решта підпільників мали пострілятися. Коли п’ятеро були вже мертвими, комендант охорони хотів підірвати бункер, щоби закрити ворогам доступ до ньо-

го. Але Янишевський, бажаючи врятувати своє життя, застрелив з автомата побратима, а сам здався.

Коли емвеесники підірвали замуровану стіну, то пролунали постріли. Роберт, його дружина і Скала покінчили з собою. Отже, тут у бункері загинули Ярослав Мельник (Роберт), Антоніна Мельник (Таня), Іван Хомин (Скала) – технічний референт Крайового проводу ОУН, Микола – технічний референт Крайового проводу, Марійка – спецкур'єр та троє охоронців Роберта – Сильвестр Мушинець, псевдо – Богдан, Мороз і Тимко. Із бункера облавники вилучили радіостанцію, два радіоприймачі, дві друкарські машинки, три кулемети, шість автоматів, дві гвинтівки, шість пістолетів, багато печаток і штампів радянських установ, у тому числі міліції м. Києва та військових частин. Тіла повстанців відвезли у Болехів і виставили для впізнання біля будинку рай МВС (зараз приміщення міської ради). Місце поховання їх невідоме. Отже, внаслідок зради двох осіб трагічно загинув Ярослав Мельник – Роберт. [182, с. 19-21, 49-54].

27 жовтня 1946 року ранком приведені зрадником Самбірським (Микола Сенюк із Старих Кутів) з Коломиї енкаведисти оточили господарку Юрія Сороча в селі Спас, де була криївка із повстанцями. Довго вмовляли здатися, посилали у крийку господаря і дев'ятирічного його сина Іванка. Проте повстанці знищили документи, інші речі й пострілялися. Червонопогонники поклали тіла вби-

тих на подвір'ї, не встигнувши поглумитись над ними, бо вже темніло і поїхали до Коломиї, забравши побитого господаря. За ніч люди встигли похоронити повстанців. Коли енкаведисти повернулися на другий день – тіл вбитих вже не знайшли.

Господаря Юрія Сороча засудили на 10 років. Коли він повернувся з Сибіру, то перепоховав тіла повстанців біля церкви. [183, с. 221-222].

Розповідь Івана Долишнього, колишнього повстанця.

У жовтні 1946 року випав сніг і треба було міняти постій. Постій тримав зв'язок із бункером Роберта. Хлопці не знали де його постій, а зв'язок тримався через “мертвий” пункт. Для зміни постю треба було зв'язатись із комендантом надрайонної боївки СБ Громом. Зустріч мала відбутися біля села Липа, коло оборога із сіном. Проте на зв'язок ніхто не прийшов, хоч чекали цілу ніч. Прийшлося відходити, а щоб не було видно слідів тягнули за собою смерекове гілля. Заледве добралися до схрону – напівземлянки, накритої зрубним деревом, корою і смерековим гіллям. Там перебували окружна провідниця жіночої сітки Уляна і друкарка Галя, які друкували документи для Роберта. У схроні було прохолодно, але вогонь не розпалювали, бо відчували, що десь ходять облавники. Тут стійковий повідомляє, що по нашому сліду ще далеко, але йде група людей. Через біноклі побачили, що ру-

хаються дві групи карателів, яких більше сотні. Забравши все майно. Частина людей і жінок відправили іншим боком гори, де не було снігу. Бойовики трохи почекали поки підійдуть солдати, і по хребту гори почали відходити, ведучи їх за собою. Бій не приймали бо сили були нерівні, зате відволікли їх від жінок та інших повстанців.

Охоронець Запорожець, родом із Лоліна, який знав добре ліс вивів групу через гору в урочище Бистрий. Там базувалася осередок і були землянки. Але біля землянок грілися солдати. Спочатку потічком повстанці вийшли на іншу гору, вирішивши знайти боївку Грома, належну їм криївку. Ніч перебули у смерковім гущаку. Цілу ніч гуділи автомашини – схоже більшовики затіяли широкомасштабну операцію проти партизанів. На світанку добрались до криївки. Хлопців Грома не було, тому подвоїли пильність і тут перепочекали. В горах прокотилася хвиля вибухів. На третій день закінчились харчі і вирішили прийти на місце базування осередку, де були добре замасковані харчові схрони. Йшли цілу ніч лісами, дорогами і аж на ранок добрались до схронів і запаслись харчами. Недалеко горіли солдатські вогні, але вони не помітили партизанів.

Прибули до своїх криївок і спостерігали, як карателі вантажать на автомашини неживих партизанів. Потім дізнались, що то були повстанці Роберта та сам він із дружиною. Дізнались, що також загинув провідник Іскра. [184, с. 452-454].

Знищили сімейне гніздо.

Осіньного дня 1946 року, втікаючи від облавників, до хати Андрія Яцишина у с. Шевченкове Долинського району забіг повстанець Михайло Тустуляк, родом із сусіднього села Максимівка. Разом із дочкою господаря, зв'язковою Варварою, вони заховалися у пивниці. Та хтось доніс про це емвеесівцям і вони вдерлися до будинку. Відкривши ляду пивниці, вимагали, щоби підпільники вийшли і здалися. Не діждавшись відповіді, облавники почали стріляти і поранили Тустуляка. Витягнули пораненого повстанця і зв'язкову, забрали їх у Вигоду, а згодом відправили на каторгу: Михайла – у Воркуту, Варвару – до Караганди. Потерпів і господар Андрій Яцишин. Його нещодавно збудовану хату підірвали гранатами, забрали корову та все майно. Сам Яцишин із сім'єю врятувався втечею і довгий час переховувався з дружиною Розалією, дітьми Анастасією і Гервасієм у селі Ілемня Рожнятівського району. Повернувшись додому, родина знайшла притулок у родини, бо від зруйнованої хати нічого не залишилося. [185, с. 335].

7.11.1946 р. в с. Космач (р-н. Яблунів Станісл. обл.) на присілку Медвежа у селянина Варцаб'яка Михайла емвеесівців знайшли порожню криївку. Його почали страшно бити, щоб він признався, хто сидів у цій криївці. Не зважаючи на страшні муки, селянин нікого не викрив, хоч у цей час у нього на господарстві була ще друга криївка, де саме перебував

один повстанець. Тоді розлючені більшовики взяли його у ліс, повісили за руку на смереку та запалили під ним ватру. Він і далі ні в чому не признався аж доки серед страшних мук не помер. Упродовж двох годин його страшний крик було чути аж до села, куди також вітер доносив запах паленого м'яса. [186, с. 277].

Із розповіді Дарії Кошик

Село Спас. Перед св. Миколаєм ми жили у криївці під старою хатою Миколи Сиротюка, в якого було семеро дітей. Найстаршому Іванові виповнилося 17 р. і він пішов спеціально у стрибки. Вхід до криївки влаштований під піччю, закривався квадратною кришкою. Широка дошка під стіною слугувала за столик, над нею поличка – для книжок. Біля столика – невелика лавочка. Спали на дерев'яному тапчані. Стіни криївки оббиті струганими дошками. Коли гасили каганчик, то в стелі криївки світилася маленька дірочка – віддушина. Криївку ми (Дарія Кошик) зайняли вночі, а під полудне в сусідніх хатах зупинилися гарнізонники, які вешталися нашим подвір'ям туди-сюди. Сусіди в нас з'явилися вельми “приємні”. Господар щоночі приносив щось підхарчуватися і розповідав денні новини. Для маскування брав відро, несучи щось худобі, бо над нашими головами тупотіли в старій хаті вівці, кози, кінь. Коли на дворі було спокійно, ми виходили на короткий час на поверхню подихати повітрям, вмитися. Господар сторожив тим часом на подвір'ї (с. 217).

З приходом весни енкаведисти почали величезний обшук всіх приміщень, кожний куш. Господар забрав із дому дітей. Дівчата всі три попросили чисті сорочки, приготували гранати. Господар вивів геть худобу, залишили лише козенятко. Дівчата переодягнулись, зібрали в купу папери, сірники і молились. Одна тримає пістолет (Леся), а дві – гранати. Погупали над ними чоботи, вбили козеня, пішли. Ледве розвели пальці від гранати. Пролунали дитячі голоси. Облава пішла. Руки – ноги ослабли, в голові запаморочилося, все тіло зів'яло, напівсвідомість.

А в криївці повітря вистачало на чотири години. Потім гаснув каганець. Дівчата лягали на тапчан і не рухались, берегли сили. Крім них ніхто довго там не витримував. Сиділи так до червня, доки не забралися гарнізонники. Виходили на повітря. Хлопці водили їх попід руку. Вигляд синій, аж прозорі. Так просиділи півроку. Та й ця багатодітна родина ризикувала всім. [187, с. 217].

Макара Іван Дмитрович, 1927 р. н., псевдо – Комар, був у сотні УПА, Стефанів Юрко Пантелеймонович, 1906 р. н., член ОУН, Шумера Іван Григорович, 1923 р. н., стрілець сотні УПА. Загинули в 1946 р. під час облави в лісі (урочище Озерів). Облавники оточили криївку і запропонували здатися. Під час бою партизани підірвалися гранатами. Родичі крадькома забрали трупи додому і поховали на сільському цвинтарі. Бій від-

бувся біля рідного села Поляниця Долинського району. [188, с. 196].

Смоляк Йосип Іванович, 1914 р. н. в с. Гузіїв Долинського району, псевдо – Сосна. Член боївки. Застрілився в криївці на Діброві в с. Гузіїв в 1946 р.

1946 р. в Гузіїв у лузі була криївка, де перебували повстанці. Їм принесли їсти дружина і сестра Степана Пасічника. Після цього троє повстанців пішли на завдання, а Степан залишився з дружиною і сестрою. Через деякий час почувся свист, стукіт і крик: “Вилазьте бандити”. Сестра вилізла і її зразу застрілили. Степан просив дружину Катерину вийти і пощадити майбутнє дитя. Катерина вийшла, а Степан перерізав собі горло. Карателі витягли його з криївки і добили на очах дружини.

Дружину забрали у Болехів. Так як вона була побита і окровавлена, її відправили у лікарню. Звідти вона втекла. По дорозі її підбрав на фіру добрий чоловік і довів до Гузієва. Звідти перебралася у Стрийський район і переховувалась у людей. Там вона народила Василя і пережила лихоліття, поневіряння. Живе вона у Гузіївці із сином. [502, с. 124].

Припилюк Федір Іларіонович, 1909 р. н. в с. Гузіїв Долинського району, псевдо – Гайдамака. Член боївки. Застрілився у криївці на Діброві с. Гузіїв 1946 р. [503, с. 121].

Дяків Василь Григорович, 1921 р. н. в селі Гузіїв Долинського району, псевдо – Вежа, член боївки. Застрілився у криївці на Діброві с. Гузіїв 1946 р. разом із Зеленим, Гайдамаком, Сосною. [504, с. 120].

Дяків Іван Ількович, 1920 р. н. в с. Гузіїв Долинського району, псевдо – Зелений, член ОУН, районний провідник. Застрілився у криївці на Діброві с. Гузіїв. [505, с. 120].

У Солукові Долинського району карателі в 1946 році щодня після випивки приходили з гармонією і танцювали та приспівували частівки, а серед них таку:

*Ах, девушки, девушки,
Мы вам говорили –
Жить нам стало веселей –
Мы бандита вбили.*

[506, с. 231].

Буртик Петро Васильович, 1920 р. н. в с. Ляцке – Шляхецька (Липівка Тисменицького району) членом ОУН став у 1939 р. працював у підпільній друкарні в схроні, де простудив ноги. Переховувався у криївці, яку в 1946 р. видав зрадник. Його допитували, застосовували тортури. Вимагали видати спільників, підсували підписати статтю з наклепами на членів УПА. Жорстоких знущань зазнала й жінка, у дворі якої була виявлена криївка. За “непокору владі” і небажання видати спільників Петрові було винесено вирок: 10 років таборів і 5 років позбавлення прав та відправлено до Воркути. Відбувши покарання у 1955 р. П. Буртик виїхав до свого батька у Казахстан. [507, с. 73-74].

Одна криївка у 1946 р. була під горою Яворова у с. Дора біля Яремча. В цій криївці перебувала боївка СБ з Тернопільської області. Розміри криївки

3 на 3 м, перекриття смерекове. Криївка була викопана в земляному насипі та добре замаскована кущами. В криївці були газети, з харчів – бринзя, картопля, крупи. У цьому ж році криївку випадково знайшли два дорянські мисливці – Онуфрак і Якуб'як, які полювали в лісі. В криївці перебував поранений, неприємний повстанець. Він одягнутий був у шиту німецьку форму. Мисливці забили його і пограбували криївку. Коли повернулися повстанці і побачили вбитого товариша, розпочали слідство, яке тривало шість місяців, винуватців було знайдено і покарано смертю. З цією криївкою також пов'язана ще одна історія. У 1946 р. два місцеві жителі Дмитро Яківчук і Василь Платко, викрали з криївки дві бочки бринзі. Повстанці про це дізналися і сказали повернути бринзю. Яківчук Дмитро злякався і відразу повернув вкрадене, а Платко Василь ні. Повстанці призначили місце куди Василь повинен принести бринзю. Але Василь мав брата Юрка, який був секретарем у сільській раді, і Платко розповів про це Юркові. А той доніс про місце зустрічі в НКВС. Енкавеесники довго не барилися, і негайно влаштували засідку в місцевого жителя Дмитра Сеніва, де було назначена зустріч. Діда енкавеесники замкнули в хаті і не випускали. Коли по бринзю прийшов один із повстанців, його було розстріляно із кулемета. Юрко Платко втік аж у Кіровоград, але не уникнув кари – повстанці знайшли його навіть там і ліквідували за зраду. Василя Плат-

ка повстанці теж ліквідували у 1947 р. Зараз на місці смерті вояка УПА стоїть кам'яний хрест. Його було встановлено уже після здобуття Україною незалежності. [189, с. 2-3].

Гошовський Василь Максимович, 1926 р. н. в с. Тростянець Долинського району. Відзначався надзвичайною силою. Не пішов у 1944 р. в червону армію й переховувався. Карателі знайшли його у криївці в 1946 р. і засудили на три роки. Загинув у таборі на засланні в 1948 році. Ходили чутки, що його вбили блатні. [190, с. 280].

Лаврів Іван Васильович, 1918 р. н. в с. Белейові Долинського району, псевдо – Нечай, провідник Дрогобицького окружного проводу, член крайового проводу “Захід – Карпати”. Одружився в 1944 році з підпільницею, псевдо – Галина. В 1945 р. в колибі вона народила сина. Роди приймав чоловік. Деякий час дитина росла у лісі без молока та всього, що потрібно для немовляти. Група Нечая була ним дуже горда й нахвалялась перед іншими, що в них народився партизан.

Коли закінчилися облави Галина замешкала з дитиною в селі, а деколи приходили до лісу, провідати чоловіка. Син мав уже рочок (1946 р.), коли одного разу вона прийшла з ним до бункера в ліс. Там Нечая не застала. Він саме вийшов на зв'язок до іншої групи. В тій порі війська МВД проводили облаву, під час якої знайшли бункер. Крім Галини в бункері

перебувало ще троє повстанців. Всі вони загинули, а бункер окупанти закидали гранатами. Нечай ніколи не простив собі смерті дружини та дитини і почувався без вини винуватий.

Загинув провідник Нечай в 1949 році в селі Корчин Сколівського району. [191, с. 403-404].

1946 р. в с. Саджавка Надвірнянського району в садибі Кухтара Дмитра Васильовича червонопогонники викрили криївку. Криївка була зроблена між стайнею і хатою, де була добудована спеціальна стіна. З неї було два виходи: в стайні під яслами та в хаті під постілью. Переховувалися в ній Кухтар Василь син Дмитра 1924 р. н., псевдо – Залізник, син господаря, Кухтар Михайло Якович, 1923 р. н., псевдо – Недобитий та Сопилюк Ярослав Дмитрович, 1920 р. н., псевдо – Вітер. Зв'язок вони тримали через сестру Михайла Кухтара Марійку, псевдо – Квітка.

Під час бою загинули Михайло Кухтар і Ярослав Сапелюк. Василя Мухтара забрали у Ланчин, де з нього вибивали зізнання так, що не залишилося ні одного зуба. Так як він нікого не виказав – засудили на 25 років позбавлення волі. Повернувся Василь у рідне село в 1971 році, де прожив ще три роки. [192, с. 3].

Чміль Михайло Іванович, 1888 р. н. в с. Тростянець Долинського району. У 1946 р. карателі робили обшук, щоб знайти його сина Івана, псевдо – Непорядний, але не знайшли. Тоді вони запали-

ли хату і стайню. Іван покинув криївку, яка знаходилась у стайні, щоб не згоріти і червонопогонники його заарештували. Михайла теж забрали і закатували у Станіславі. [193, с. 281].

У 1946 р. у криївці в с. Якубів Долинського району загинули повстанці:

Коваль Василь Іванович, 1915 р. н.

Кудибин Василь Миколайович, 1924 р. н.

Похоронені на цвинтарі в с. Якубів. [194, с. 341].

Попадинець Нестор Миколайович, 1924 р. н. в с. Павлівка Тисменицького району. Вступив в УПА 1943 р. псевдо – Незнаний. Воював у сотні Павла. Зрадник навів більшовиків на криївку. Вороги пропонували здатись. Але він відстрілювався і підірвав себе на гранаті. Це було 1946 р. Похований на Долішньому цвинтарі.

Когуч Микола Іванович, 1924 р. н. в с. Павлівка Тисменицького району. Освіта середня технічна. Воював у дивізії “Галичина”. З-під Бродів пішов в УПА. Загинув у 1946 р. Зрадник видав криївку в лісі. З ним був Нестор Попадинець (1924 р.) Це було 1946 р. Підірвалися на гранаті. [195, с.73-74].

1947 рік

Врятувала Матір Божя

Ішов січень 1947 року у Гошеві в одного надійного господаря була виявлена криївка де перебували повстанці. Схрон був влаштований так, що один вентиляційний люк виходив через димохід у бу-

динку, а другий – з ями в якій прикопано картоплю. Вхід був у стайні, де стояли кози. Його закривав великий камінь, що був схожий на інше каміння фундаменту. Криївка перебула не одну облаву карателів. На цей раз у ньому зупинився повітовий провід ОУН, який повернувся з Калущини, де мав зустріч із крайовим провідником Брюсом, від якого отримав важливу інформацію, нові завдання, літературу.

Повстанці перебули цілий день, а ввечері мали йти далі в гори. Але надворі випогодилося і після снігопаду могли залишитися свіжі сліди. Вирішили почекати до наступного снігопаду. Полягали спати, а вранці на подвір'ї були вже карателі. Хтось навів їх на криївку.

Почався настирливий обшук. Карателі не заспокоїлися навіть тоді, коли виявили порожню криївку під піччю. Почали катувати господиню і може вона призналась, бо так виявити її було неможливо.

Відсунувши камінь карателі запропонували здатися. Відповідь – автоматна черга. Повстанці відстрілюючись знищили документи, а люк закрили одягом. Червонопогонники, почали кидати гранати. Ганчір'я загорілося і схрон заповнив їдкий дим. Можливо було пушено димову гранату. Партизани втратили свідомість.

Вважаючи, що у криївці всі загинули, карателі почали розкопувати яму з картоплею і добралися до стелі схрону. Коли її зірвали дмухнуло свіже повітря, хлопці ожили. Провідник Богун схопив

автомат, але тут налетіла граната, вибух і він знову втратив свідомість.

Скривавлені тіла непритомних і мертвих скинули на фіри і повезли до Болехова. У цей день смертю хоробрих загинули: булавний Сова Іван син Федора, псевдо – Грім із с. Кропивники, комендант надрайонної боївки СБ; бойовики із охорони проводу Пристай Іван син Григорія, псевдо – Недобитий із села Тяпче, який помер по дорозі до Болехова і Марусяк Яків, псевдо – Тарас із с. Мізуня. Чудом вижив тільки Долішний Іван, псевдо – Богун, тіло і очі якого були посічені осколками. Напівживого його направили з Болехова у Станіславську тюрму. Коли бій закінчився до сусідньої хати Каролини Шиян забіг солдат, щоб напиться води. Господиня неохоче простягнула йому горня, за що той дав їй невеликий молитовник “Отче наш”.

– Молісь хозяйка, за свою бандьору – сказав солдат.

Як пізніше виявилось, молитовник належав Іванові Долішньому – дарунок матері, коли проводжала сина в підпілля. очевидці стверджують, що напередодні мати чотирьох синів – повстанців молила Матір Божу Гошовську за життя і здоров'я своїх дітей, замовивши ще на Ясній Горі Службу Божу. Іван переживав більшовицьку неволю і повернувся додому. [196, с. 118-119].

Про загибель Арсенича

21 січня 1947 р. в районі сіл Жуків і Гіновище Бережанського району по-

чалась військова операція, в результаті якої на відстані двох кілометрів на схід від с. Жуків (Тернопільщина), 23 січня цього року, курсантом внутрішніх військ МВД було знайдено місце розташування бункеру. Оточивши його, карателі запропонували повстанцям вийти і здатися та несподівано для них із бункеру вискочив охоронець провідника і відкрив по карателях вогонь із автомата. За цей час Микола Арсенич, який перебував у бункері, із пістолета застрелив свою дружину, керівника жіночої реферантури Львівського міського проводу ОУН, псевдо – Наталка, потім облив гасом документи, підпалив їх і застрелився.

14 жовтня 1952 р., в день Святої Покрови, з нагоди 10-ти річчя боротьби із гітлеризмом та більшовизмом Головнокомандувач УПА Василь Кук, псевдо – Леміш, видав наказ “про вшанування загиблих командирів УПА”, яким присвоїв звання генералів ряду командирів національно-визвольного руху, в тому числі Миколі Арсеничу було присвоєно звання генерала контррозвідки.

Арсенич Микола народився 27 вересня 1910 р. в селі Нижньому Березові Косівського повіту в заможній селянській родині. Навчався в Коломийській, а потім Львівській українській державній чоловічій гімназії, яку закінчив у 1931 році. Потім – Львівський університет на юридичному факультеті. Навчання поєднував із участю в “Пласті”, Українській Військовій Організації, а з 1929 р. – ОУН та працює в тижневому “Нове село”. За

причетність до видання цього тижневика його було заарештовано. Перебував у Львівській в’язниці Бригідки (1937–1938). Після звільнення приймає участь в групі по викраденню з в’язниці Степана Бандери, що їм не вдалося.

1939–1941 рр. бере активну участь у формуванні бойових груп ОУН. 1940 р. – курси старшинської школи ім. полковника Євгена Коновальця і разом з тим з лютого 1940 р. – керівник військової розвідки Проводу ОУН(б). З березня 1941 р. стає референтом Служби Безпеки (СБ) ОУН, яку очолює аж до загибелі (1947 р.). СБ була заснована Проводом ОУН у 1940 р. До СБ входила розвідка і контррозвідка. Агентурна мережа МВД, МГБ довго розшукувала і розробляла операцію по захопленню Миколи Арсенича. До цього були завербовані агенти, колишні члени ОУН, бойовики УПА, що були захоплені карателями. Вони намагались проникнути в середовище СБ Центрального проводу ОУН. Псевда – М. Арсенича – Михайло, Арсенич, Березовський, Дем’ян, Максим. [197, с. 28-32].

Тиндик Михайло Панькович, 1923 р. н., с. Бубнище, псевдо – Гонта, стрілець УПА. Вбитий у криївці в с. В. Туря в січні 1947 р. Місце поховання невідоме. [198, с. 85].

Попадинець Віктор Онуфрійович, 1925 р. н. в с. Павлівка Тисменицького району. Вступив в УПА 1943 р. Пройшов вишкіл. Псевдо – Степовик за інши-

ми даними Заяць. Стрілець – кулеметник. Після бою в Угринові Горішньому нарахував на одязі 11 дірок від куль. Ні одна куля не зачепила. Загинув у 1947 р. на Різдво. Степовик із Бояном (житель Сільця перебували у криївці на горіщі хати Івановича – Боднара В.). Місце було зручне, бо дві хати мали один дах солом'яний. Хлопці дошили причілок, утворивши криївку. Видав зрадник. Третього дня свят облавники із Долішнього гарнізону, яких привів павелчанин загорнутий у палатку. Хлопці скочили у вузький прохід між хатами, але були скошені ворожими кулями. Місцеві жителі викрали їхні тіла і похоронили на Долішньому цвинтарі. Мав звання чотового. [199, с. 77].

Дарія Кошак – псевдо Христя з Ксенією перебазувалась на Жаб'ївщину. Переходили снігами. Простудилися. Зупинилася під горою Попиван (Дземброня). Безлюдне місце, недалеко потічок – 12 повстанців (дві дівчини) збудували колибу, задня стіна її знаходилася в землі, а передня виходила дополудня дверима і двома віконцями. Житло замасковане деревами і пеньками. Дівчата куховарили. Харчі – м'ясо, картопля, борошно пшеничне і кукурудзяне, масло, бринза. Вийшла кімната з дощатими стелею і підлогою, двоє дверей, два вікна, в кутку пічка. Весь час завивали вовки, але привикли. Задню стінку займали подвійні нари – причі. Дівчата спали вверху біля пічки. Головами до них два партизани. Внизу теж чотири партизани. Напроти –

теж нари. Дівчата плели шкарпетки, навушники, рукавиці. Проходили заняття. Вчили історію, географію, політекономію. Все конспектували. Недалеко була інша боївка (Білогруда) і її викрили. Після цього вдень покидали криївку і ховались по кущах. Через тиждень (14 січня) знову виявили криївку і знову знищили. Спали одягнені і взуті. 18 січня їх виявили і майже всіх знищили. Залишили лише двох як “язики”.

Видав Шкрібляк з Дземброні, який на сусідній горі зимував з худобою у зимарці. За це йому трохи дали свічок і сувій полотна (забрали в когось з газдів). На тому полотні партизани і повісили зрадника. [200, с. 225-227].

У лютому 1947 році захворів на тиф командир куреня “Карпатський” Лісовий. Його привезли непритомного у Баню Березовську Косівського району і розмістили в криївці станичного Сліпачука. Опікувався ним Пугач, колишній студент медицини. Попри всі старання, зберегти життя не вдалося через три дні він помер. Народився він на Чернігівщині. Справжнє його ім'я – Андрій і більше про нього нам не відомо. Похоронили Лісового біля церкви в с. Баня Березові. Могила зберігається й досі. [201, с. 194].

7 лютого 1947 р. по доносу вдома у криївці заарештовано Шпільчака Івана Степановича 1922 р. н. в с. Ямниця біля Станіслава, псевдо – Мурза. Засуджено до смертної кари, яку було замінено на 25 років ув'язнення. І. Шпільчак – спо-

чатку був радистом в Різуна, а потім керівником боївки, яка розміщалась у Ямниці і здійснювала диверсії та акції проти окупантів. [202, с. 231].

Великодній вівторок 1947 р. У с. Саджавка Надвірнянського району було викрито криївку за доносом сексота Щербатюка Петра. Вона знаходилась на Поповій горі. Криївка була обкладена дерев'яними колодами. Тут переховувались повстанці під проводом Іскри – Сірий, Смітний, Ворон, Богун, Малий. Всі повстанці загинули. Втрати у ворога – шість убитих та 10 поранених. Зараз на цьому місці споруджений пам'ятний знак, на якому викарбувані імена полеглих повстанців.

9 березня 1947 р. в с. Дора енкавеесниками було викрито криївку в урочищі Стайка. В цій криївці перебували три повстанці: Михайло Клюба псевдо Юрш; Микола Платко псевдо Яструб; Тоодот Тимчук псевдо Дмитрик. Криївка була викопана в земляному насипі, розміри її були приблизно 3 на 4 м, перекриття дерев'яне. Вхід замаскувався кущами. Всі криївки викопувалися поблизу води. Криничка знаходилася при вході до криївки. Харчувалися повстанці бринзею, картоплею, кукурудзяною мукою. Повстанці перебували в криївці на протязі всієї зими, не виходячи на поверхню. Кожний день за розкладом проводилися заняття з бойової підготовки, маскування, історії України. Одягалися на перших порах в однострої, а згодом в одяг, який

вдалося добути. На криївку пізньої осені випадково набрів вівчар з колишнього села Луг Савчук Михайло. Криївка ще добудовувалася, заради безпеки повстанців повинні були ліквідувати свідка, щоб той не проговорився, але Савчук божився не говорити нікому і його відпустили. Одного разу, невідомо з яких причин, Савчук комусь проговорився про свою знахідку, незабаром енкавеесники арештували його і він видав криївку. Кажуть, Савчука просто підкупили, або залякали. На криївку було вчинено напад, двоє повстанців, Юрш і Яструб загинули в перестрілці, третій – Дмитрик вистрілював собі в голову, перед цим спаливши всі документи. Вояки УПА не здавалися в полон тому, що їм відомо, що на них чекають нелюдські катування у енкаведистських тюрмах. [204, с. 5].

У квітні 1947 року зрадник привів енкаведистів до криївки, де переховувався чотовий Михайло Завгородній (Ігор) разом з своїми друзями. Партизанам вдалося покинути криївку і відступити завдяки тому, що їх прикривав Ігор. Він теж чудом залишився живим. Загинув М. Завгородній на Великдень в цьому ж році в селі Дубівцях, натрапивши на засідку ворогів. Його було важко поранено і він помер від ран та допитів у Жовтневому (зараз Єзупіль) МДБ. Тіло партизанського командира закопали в яру позаду в'язниці. [205, с. 108].

5 липня 1947 року в урочищі Лази рідного села Блюдники Галицького райо-

ну загинув Михайло Яськів син Григорія, псевдо – Вічний, оргреферент Галицького районного проводу ОУН. Його разом із керівником боївки СБ Ігорем оточили в криївці емдебісти, і, щоб не потрапити живими до рук ворога, обидва партизани підірвалися гранатою. [206, с. 17].

У вересні 1947 року в селі Саджавка Надвірнянського району було викрито за доносом сексота Щербатюка Петра псевдо Жуков криївку. Вона була розташована на правому березі Пруту на невисокому гірському скелястому хребті Діл (480 м над рівнем моря). В одній із скель було витесано криївку: висотою – 1,2 м, довжиною 3 м, шириною – 1,5 м вхід до неї закривав кущ калини. Там перехувались Федорчук Максим, псевдо – Дубок, Максим'юк Олекса, псевдо – Зимний, Максим'юк Микола, псевдо – Вівчар, Грицюк Олекса, псевдо – Гонга. Всі підпільники загинули. [207, с. 5].

Сховище знайдене серж. Васильченком за ходом з'єднання, що привів до схову. Розміри 4x4 м, покрита 1м землею. Була піч і криниця. Сховище викрито у схилі горба і мало 2 ходи, пристосовані для здійснення обстрілу. Стіни сховища оббиті дошками. Розміри сховища 4x4x2 м. У сховищі згинуло п'ять 5 повстанців. [208, с. 54-55].

Одна криївка була в урочищі Дебриця у 1947 р. В ній знаходилося четверо повстанців: Ілько Гнип'юк, Тимчук Іван, Василь Семенюк, Федорчук Микола. Цю криївку викрили енкавеечники в резуль-

таті доносу когось із селян. Повстанців попередили про облаву, і вони негайно покинули криївку, забравши своє майно. Коли енкавеечники прийшли, то повстанців уже не було. Але усі четверо, загинули по одинці: у 1947 р. у перестрілці було вбито Тимчука, він годину відстрілювався, вбив двох енкавеечників, одного важко поранив, і коли в нього закінчилися набої, він з пістолета застрелився. Федорчук Микола, був розстріляний у 1949 р. Семенюка і Гнип'юка, було розстріляно в перестрілці 8 серпня 1951 р. [209, с. 6].

В 1947 році в урочищі Березина біля села Тумир Галицького району загинули в криївці референт Галицького районного проводу ОУН Василь Ворона (Ігор, Мир, Боян, 1914–1947 рр.) та його охоронці В. Ворох (Олег) і Д. Заєць (Байда) [210, с. 133].

Пристай Іван Григорович, 1922 р. н. в с. Тяпче Долинського району, псевдо – Недобитий, член юнацтва ОУН, стрілець сотні Журавля, пізніше – бойовик надрайонного проводу СБ. Під час наскоку більшовиків на криївку в с. Гошів був тяжко поранений і помер в дорозі, коли його везли до Болехова. Ця трагедія відбулася у 1947 р. Похований у Болехові [211, с. 299].

1947-го року сотенний Кукол – Іван Мицканюк разом з вагітною дружиною Марією був заскочений у своїй криївці на Широкому (с. Яворів). На пропозицію здатися, відповів прицільним автоматним вогнем, але був убитий. Марія

схопила зброю чоловіка і, відстрілюючись до останнього, теж загинула. Неначе дика орда накинута оперативник на вбитих, тикали штиками, а відтак пороздягали до голого, прив'язали до вориння і понесли на пострах до центру села. Неподалік цвинтаря кинули в рів і пригрозили, аби ніхто не рухав. Побоюючись замінування, люди обходили кілька днів загиблих, а однієї ночі тіла кудись зникли. Лише через багато років стало відомо, що їх закопали члени винищувального загону поблизу гноєсховища найближчого господаря. У 1993-му році родичі Кукола встановили пам'ятний хрест на місці його загибелі, а самого сотенного з дружиною урочисто перепоховали біля церкви Пресвятої Трійці. [212, с. 5].

Долишин Іван Іванович, 1922 р. н. в с. Сукіль Долинського району, псевдо – Ворон. У 1947 р. на криївку в урочищі Граблі в якій він знаходився напали більшовики. Його пораненого везли до Болехова, але по дорозі він помер. Похований у братській могилі м. Болехова. [213, с. 249].

Члени боївки: Ванька (здається східняк, Хімчак Іван Федорович) і Смілій (Чекалюк Василь Іванович) загинули 1947 року. Вони добивалися до бункера в Чорногорії і їх засипало снігом. Знайшли їх у стаї, з пістолетами у руках і кулями в голові. Видно, вже не було виходу і вони пострілялися. Їх поховали, могила загубилася. [214, с. 42].

В 1947 р. у жителя села Міжгірців Галицького району Петра Обливаного в

стодолі під час облави групою червонопогонників були виявили криївку і закидали її гранатами. На щастя вона виявилася порожньою. До речі, у цьому невеликому селі таких сховів налічувалося більше десятка. [215, с. 131].

Галів Іван Юркович, 1928 р. н., в с. Старий Мізунь Долинського району. Загинув у криївці, що знаходилася у власному будинку. Під час обшуку двом повстанцям вдалося втекти, І. Галіва було застрелено. Тоді ж загинув його батько. Це було у 1947 р. Його брат Михайло з 1931 р. н. у 1949 році, коли минуло йому 18 років, пішов у партизани після атентату помсти за смерть рідних. Загинув у 1951 році в Старому Мізуні в урочищі Селищі у бою. [216, с. 236-237].

1948 рік

Підла розправа чекістських карателів

Дмитро Грицило з с. Церківна Долинського району, в 1934 р. разом із друзями вступив у ОУН. В 30-х р. приймав активну участь в діяльності “Просвіта” та “Сокола” села. В 1936 р. він потрапляє в тюрму. Після відбуття ув'язнення він вимушений був залишити рідне село на вимогу польської поліції. Разом із кількома підпільниками Дмитро переходить кордон. Там він проходить вишкіл, яким керував Роман Шухевич. Бойовики вишколу в 1938 р. були направлені в Закарпатську Україну, де разом із М. Колодзінським, З. Коссаком, С. Тилевичем органі-

зовують “Карпатську Січ” і до останніх днів приймає участь в боротьбі із угорськими загарбниками, а після з групою друзів пробивається до Німеччини. Закордонний Провід ОУН обирає Дмитра Грицика своїм членом. Він отримує псевдо – Пługатор. Перед війною з СРСР проходить вишкіл у Нойгаммері.

30 червня 1941 року приймає участь в проголошенні Акту відновлення Української держави, а потім з похідними групами перебуває у Києві, Харкові, Одесі. Гестапо заарештувало Пługатора і засилають його у концтабір Авшвіс (Освенцім), де його на допитах піддають катуванню. Вдалося вижити і не зрадити. З табору в кінці війни вдалося втікти і потрапити до американської зони, де зв’язується із закордонним Проводом ОУН.

Провід посилає його на зв’язок з Тарасом Чупринкою – Романом Шухевичем та Лицарем – Олексою Гасинем. Виконавши доручення проводу назад Пługатор повернутися не зміг.

Батько Дмитра тайком будує криївку, яка починалася з хатньої пивниці, куди засипали картоплю, продовжувалась через подвір’я, стодолу і виходила у кущах над самою річкою Потік. Там він переховувався до березня 1947 р., разом з братом Григорієм. Потім брати побудували криївку в урочищі Люшнин на шість осіб.

Ранком в неділю, криївка була оточена облавниками – хтось видав місце її знаходження. Вони безшумно відкрили віко і запропонували здатися. Пługатор, щоб не здатись, вирвав кільце гра-

нати, але граната не вибухнула. Солдати вскочили в криївку і пов’язали братів. Документів у ній не було. Заарештованих привели до батьківської стодоли і вчинили допит. А коли брати відмовилися відповідати, то привели у горішний кінець села. Тим часом облавники заарештували батька Юрія Грицика і повезли до Болехова. Дмитро відмовився відповідати, вимагаючи зустрітись із працівником КДБ, рангом не нижче генерала. Теж саме заявив він і у Станіславі і його було допроваджено літаком до Києва. І там він відмовився давати свідчення. Після кількомісячних катувань його засудили на 25 років позбавлення волі. А потім Воркута, пізніше Караганда. Там Пługатор включається у підпільну діяльність. Почались допити і тортури табірної охоронки, що привело його та 14 друзів Дмитра до табірної лікарні.

Восени 1953 року група п’ятих покидьків-табірників по наведенню табірною начальства ввірвались до лікарні і подушили рушниками безсилим хворим. Табір вирував і вимагав прилюдної розправи над вбивцями. Проте табірне начальство не звертало уваги на протести. Тоді над вбивцями почалася розправа самих в’язнів. Жодного з них не минула кара, нікому не було пощади. Смерть Пługатора і його друзів була відімщена. [217, с. 43-434].

Зимівля у бункері.

Розповідь Шпильчак Марії Антонівни, 1920 р. н. в с. Ямниці біля Станісла-

ва, псевдо – Оришка, Дарина, Надрайонна провідниця ОУН.

Зима 1947–1948 року на Буковину прийшла дуже швидко. Вже 15 жовтня 1947 року випав двометровий сніг. Чотири доби падав лапатий густий сніг. Наші хлопці Меч, Невидний і Коля копали криївку. Невидний – буковинець зі Сторожинецького району. Дружина його переходувалася і її заарештували карателі. Доля його дитини невідома, а Невидного вбили навесні 1948 р. Меч – Іван Гулей з села Вижанки Вижницького району. Його родину вивезли – дружину, двоє дітей, які померли у Сибіру, маму і двох сестер, які вижили. Івана вбив зрадник літом 1949 року, на прізвище Гордей. Коля – Корженівський Микола Григорович з с. Огіївни Ружинського району Житомирської області. Його батько був засуджений на 10 років за участь у бойових діях в армії Петлюри, потім поселився на Донбасі, матір вивезли до Сибіру. В ОУН він був пропагандистом Окружного проводу. У вересні 1952 р. загинув у сутичці з більшовиками в с. Рунгури Коломийського району.

Крім них у лісі переховувався Сталь (Савчак Василь Миколайович, 1922 р. н. в с. Ямниці, провідник ОУН Буковини, загинув у 1950 р.), Фрозина (Загул Фрозина, 1924 р. н. в с. Банилів Вашківського району Чернівецької області) і М. Шпільчак. Вони забрали з собою особисті речі, друкарську машинку, папір, кальки, книжки, нотатки, ікони, посуду і відправилися до бункеру. Щоб не залишити слідів йшли весь час водою (з 13 до 18 годи-

ни). Обмокли до пояса. Скорий прихід зими не дав змоги заготовити продукти. Поділили те, що було до квітня. Цілу зиму їли лише один раз на день. В криївці була лежанка з кругляків на якій спали один біля одного. Тут була криниця і невелика кухня. Дим виходив попід землю, а потім виходив вгору, через стовбур сухого дерева, всередині вимашченого глиною. Їсти варили тільки вночі.

Назовні практично не виходили. Коли у травні вийшли, то не впізнали один одного такі були кволі, бліді і худі. Перейшли жити в лісі. Продуктів не було, крім кукурудзяної муки, солі й води. Коли надоїла пісна кулеша, то парили муку і їли чир. Пізніше в попелі почали пекти коржі. У червні їх викрили облавники і у сутичці були поранені Невидний і Фрозина, які дострілялись.

Другу зиму 1948–1949 років зимували у бункері. У лісі біля с. Розтоки Косівського району. Бункер був досить великий і в ньому перебувало 11 повстанців. Бункер мав два виходи. Один через тридцятиметровий тунель, другий вів прямо у бункер. Харчами були забезпечені добре. На одну особу припадав один мішок кукурудзяної муки. Їли три рази в день. Мали радіоприймач і слухали “Бі-бі-сі” польською мовою, бо українською і російською глушили. Всі повідомлення записували на машинці і весною розповсюджували між людьми. Бункер також не був викритий. [218, с. 232, 237-240].

16 січня 1948 р. в с. Блудники Галицького району емведисти наскочили

на криївку підпільників. Оточені ворогом підпільники облили криївку бензином, підпалили і пострілялися. Подібний випадок мав місце в лісі біля сіл Дорогів і Селище 3 березня. [219, с. 30-31].

Скіпар Ілько Максимович, 1907 р. н. з с. Вишків. Переховувався у криївці, що знаходилася у Горганах Вишківських. протягом зими 1947–1948 року. Її виявили червонопогонники з вишківського гарнізону 1 лютого 1948 р. І. Скіпар відмовився здатися і відстрілювався, а потім підірвав себе гранатою. Карателі ще живому відрубали сокирою голову і виставили у Вишкові на пострах населенню. Голову невідомо куди поділи, а розтерзані кістки вишківчани закопали у селі. [220, с. 112].

5 лютого 1948 р. напали карателі на криївку, яка знаходилася на Лимковій скалі села Деліїв Галицького району. Там знаходилися надрайонний технічний референт Іван Шевчук, псевдо – Лиман з села Деліїва, сотенний Михайло Коржак, псевдо – Сапер з села Дубівців, а також жителі села Деліїв Михайло Дубчак, псевдо – Туман та Михайло Дуркач, псевдо – Річка. Про місце криївки карателі дізналися на початку лютого. Місцевий лікар Богдан Киселевський попередив про це Степана Дубчака – брата Тумана. Але Іван Шевчук заспокоїв, що криївка добре замаскована і покидати її не потрібно. Все ж таки Михайло Стеблінський, псевдо – Соловей з села Тумир та два повстанці з села Довге, які

тут були теж, залишили криївку. Червонопогонники закидали криївку гранатами, але нікого не зачепили. Повстанці сиділи тихо. Тоді карателі кинули сім димових гранат. Партизани змочили ганчірки водою і лягли на долівку. Тоді більшовики привели жителя села Деліїв Михайла Зайця розкопали криївку і вкинули вниз головою його туди. Михайло скоро вийшов з неї і нічого не сказав, хоч його били до знепритомлення. Карателі привели кілька людей і одного лемка – переселенця знову вкинули в криївку, а за ним ховаючись вскочив офіцер. Він зачепив дошку, яка зачуркотіла і офіцер вискочив. Лемко повернувся і нічого не сказав, хоч і його набили. Запхнули третього у криївку і той зі страху сказав, що там є люди. Розкопували далі і кинули знову біля 18 гранат. Перший відсік зруйнували повністю. В криївці мовчали. Тоді заставили селян копати далі. Сонце вже заходило. Тимчасом повстанці знищили документи, скинули верхній одяг, роззулись. І коли у розкопаному отворі появились дула ворожих автоматів Іван Шевчук і Михайло Дубчак скосили двох ворогів, а сотенний Сапер кинув дві гранати. Карателі залягли. Іван Шевчук вмовив побратимів залишитись у криївці, а сам вискочив із неї почав стріляти. Його було поранено. Тут вискочили решта і пішли в наступ. Червонопогонники відступили. Шевчук важко поранив капітана ОББ (отряд по боротьбе с бандитизмом), який через день помер. Бій тривав десь 10-15 хв. Карателі оговтались і знову по-

чали наступ. Вже легко поранили Сапера і Тумана. Тоді поранений у обидві ноги Лиман скомандував: “Хлопці втікайте! Я вас прикрию!”. Ще 20 хвилин Іван Шевчук відстрілювався і останнім набом покінчив із життям. Карателі боялись підійти до вже мертвого і заставили когось із селян забрати у нього зброю. Бій закінчився. Мертвого Лимана на возі відвезли до Єзуполя. Сестра Ганна зібрала окровавлені камінчики у кашкет брата і родина поховала ці камінчики на цвинтарі. Перед цим, ще у 1940 р. загинув старший брат її Михайло і теж поховали лише окровавлену його землю. Про цю подію хтось з односельців склав вірша.

А босі і роздягнуті повстанці у лісі діждались ночі і передяглися у Дмитра Боди. Потім вони трагічно загинули. Влітку цього ж року вислідили Михайла Дубчака і він останній набій вистрілив у себе. 30 вересня 1949 р. разом з іншими загинув Михайло Коржак – Сапер у криївці. [221, с. 249-253].

Свята вечера з 12 горошин бобу.

Восени 1947 року шість повстанців родом з Галичини і Буковини, що входили до боївки під проводом Урхана, таємно ночами готували для себе неподалік від кількох самотніх хат невеликого присілка Малінешного села Межибродів Вишницького району криївку на зимовий постій. Справа вимагала величезної конспірації, бо енкавееєсники уже нишпорили за вояками УПА по всіх закутках. Тому будівництво просувалося повільно.

І все ж на початку грудня схрон був готовий. Криївку спорудили добротну: обшили його всередині дерев'яними брусами і дошками, утепили. Як на шістьох повстанців криївка була досить просторною, бо мала площу підземної підлоги чотири метри на чотири. Залишалося обзавестися запасами озброєння, одягу й харчів і можна було переходити на повне нелегальне партизанське життя.

Щоб перевірити все ж придатність криївки для проживання та конспіративну надійність, урханівці освоювали підпільну “квартиру” по декілька днів.

Так було і на передодні Різдвяних свят 1948 року. Вечір 5 січня нічого поганого не віщував. Надворі стояв легкий морозець, на небі не було жодної хмаринки. На темному небосхилі яскраво мерехтіли зорі. Коли вранці мешканці криївки прокинулися і поспробували відхилити потаємний вхід, то виявилось, що його завалило снігом. Повстанці опинилися в пастці: виходити надвір означало моментально себе розсекретити. Треба було, як мовиться, залягати на дно, чекати і надіятися на відлигу.

Але найгірше, що запаси води були мізерні – всього біля двох літрів. Їсти теж практично не було що – ні хліба, ні сухарів, ні пшеничної чи кукурудзяної муки, ні сала, ні картоплі – нічого, крім торбинки сухих бобів. Та й ті потрапили до криївки випадково. Вони навіть призналися не для повстанців.

Торбинка належала Василеві Дутчуку з села Тюдова Косівського району, який

постійно раз на два-три дні приносив трохи поодаль від криївки в наперед обумовлене місце Грамаджориного ліску харчі. Хтось із повстанців їжу забирав, а порожні кошики залишав на місці. Під час одного з останніх рейдів Василь Дутчук і роздобув десь у селі для себе отой біб, але додому чомусь не захотів його тоді взяти. Отож він і опинився у схроні.

– Оце, хлопці, слава Богу дожили ми до сьогоднішнього Святого Вечора, то, за прадавніми батьківськими звичаями, будемо весь день постити, а на Святу Вечерю замість дванадцяти страв спожиемо кожен по дванадцять бобин, а замість кварти вару зап'ємо нашу їжу ковтком води, – сумно промовив командир.

З першими вечірніми сутінками через потаємний невеличкий люк для свіжого повітря заглянула до криївки перша зірка. Шестеро молодих чоловіків помолилися Богу, запалили ненадовго свічку, всілися на жмути сіна та приступили до Святої Вечері.

– Такі ті боби видалися кожному смачні, – згадував теперішній заступник голови Братства вояків УПА Косівської станиці Володимир Яким'юк, – що кожному з нас здавалось, ніби чогось смачнішого досі ніхто не пробував. Уже ми нає 45 років з того часу, але я таки, мабуть, нічого не їв ліпшого у своєму житті. Наступного дня, на Різдво Христове, командир “різко” збільшив нам пайок – до 15 горошин бобу на кожного. Так ми протрималися до старого Нового року. Аж тоді Бог таки дав, що засвітило со-

нечко, появились проталини у снігу, і ми почали виходити надвір, що було для нас помітним полегшенням: ми зв'язалися з сім'єю Климівих із сусіднього села Віженок, яка ділилася з нами їдою. Для них це, звичайно, була величезна небезпека і проблема, бо дяка за такі справи у совітів була одна – відправка усіх, і малих і старих, до Сибіру.

Навесні повстанці вийшли з криївки, перебралися через Черемош на наш, галицький бік і продовжили далі боротися з окупаційним червоним режимом. Із шести членів пощастило живим залишитися лише Володимиру Яким'юкові. [222, с. 5].

Андрусів Василь Іванович, 1911 р. н. Під час німецької окупації був на Волині в УПА. Після фронту повернувся додому в с. Тростянець Долинського району. Перейшов у підпілля, псевдо – Сіроманець. Навесні 1948 р. задихнувся у криївці через нестачу повітря у с. Белеїв Долинського району. Похований у с. Белеїв. [223, с. 272-273].

Бункер підрозділу УПА командира Орленка влаштовано для довгого перебування повстанців без виходу на поверхню. Складався з житлової кімнати, комори, убиральні, криниці. Провітріння бункеру проводилося мережою вертикальних отворів діаметром 15 см. Мав головний і два запасні виходи. Кімната 3х3 м, комора 2х2. В жилій кімнаті була піч.

Викинена при викопуванні земля долбе замаскована і покрита товстим ша-

ром дерна на якому продовжували рости посаджені дерева.

Підходи до бункеру були заміновані протитанковими німецькими мінами. Бункер не виявлено [224, с. 50-51].

17 березня 1948 року в селі Поплавники Галицького району учасники облави виявили в stodолі Духовича М. І. криївку. Виявив сержант Абдульманов. Три повстанці в бою загинули, одного взяли в полон.

М. Духовича після катувань засудили на 25 років позбавлення волі. Дружина і дочка переховувались у селі. Після повернення із тюрми він через кілька років помер. Рідні десь виїхали із села. Те місце, де була садиба Духновичів пустує. [225, с. 54-55; с.1].

Сл.п.д. Корінь – Хобзей Микола Василь, уроджений 1912 р. в с. Княже Снятинського району, освіта 5 кл. народної школи, жонатий, військовий, по заняттю рільник. До приходу німців 1941 р. не брав активної участі в освітньо-культурному життю. В 1941 р. вступає в ряди Української Поліції і стає симпатиком ОУН. З приходом більшовиків 1944 р. сходить у підпілля і стає призначений до боївки СБ. В 1946 р. призначений станичним у рідному селі, а в 1947 р. виконував обов'язки слідчого СБ при районі і на цьому посту працював до дня своєї смерті.

23.03.1948 р. в с. Княже заскочений більшовиками у криївці розірвався гранатою. Перед смертю д. Корінь знищив всі орг. речі, як машина до писання, орг. література і т. ін. [226, с. 5].

28.03.1948 р. в селі Рожневі Поля (Заболотівського р-ну) заскочений у криївці бандою НКВД і в безвихідному положенні Парасюк В. В. застрілився. Ще перед смертю друг Вірлий знищив всі організаційні речі, як машина, література і т. д.

Вірлий – Парасюк Василь син Василя, урод. 1918 р. в с. Тулуків, Заболотівського району, освіта середня, нежонатий, по заняттю агроном. В 1914 році вступає в члени ОУН і працює на легальщині до приходу більшовиків 1944 р. В цьому часі не відходить в ЧА, а сходить у підпілля і в 1945 р. призначений на пост районного господарчого референта в Городенківському районі. На цьому пості в цьому терені працює до осені 1946 р. в місяці вересні цього року призначений на пост теренового провідника Гвіздецького району і працює на цьому пості до дня своєї смерті. [227, с. 2].

7 квітня 1948 р. загинули у криївці біля Рогатина Євген Смик, Антон Гладун, Яким Дзюбатий і Стах Михаськів. [228, с. 175].

Кузів Василь Миколайович, 1924 р. н., в с. Старий Мізунь Долинського району, псевдо – Пост, в УПА з 1943 р.

1 червня 1948 року був оточений чекістами в криївці в урочищі Грегит над річкою Мізунькою. Спаливши всю документацію, що знаходилася в криївці, підірвався гранатою. Останки тіла волокли конем до автомашини і завезли до Вигоди. Родину в складі п'ятох дітей і матері вивезли до Караганди. [229, с. 338].

Копчак Олекса Михайлович, 1907 р. н. в с. Тростянець Долинського району, псевдо – Жвавий. Станичний села. Переховувався у стайні за подвійною стіною у господаря Кобльовського Петра. Під час обшуку почав втікати і його застрелили. Це було 17 серпня 1948 року в Тростянці. Тіло вбитого карателі забрали в Долину. [230, с. 274].

3.12.1948 р. знайдена криївка солдатами 215 СП. в с. Тополька Рожнятівського району. Криївка знаходилася на подвір'ї житлового будинку. Люк був біля криниці і служив до криївки входом. В середині криївка оббита дошками. Зверху насипано каміння товщиною в 40 см, а потім 80 см землі. Отже, стеля криївки становила 120 см. Віддушини виходили: одна до криниці, друга під тин. Криївка розрахована на трьох осіб. В момент вибиття нікого там не було. [231, с. 229].

Значною втратою для ОУН було знищення 29.12.1948 р. друкарні на Болахівщині – осередку інформації УГВР. Працівники осередку підпалили бункер, у якому містився осередок й почали відступати. Під час відступу загинула підпільниця Доля. [232, с. 181].

Уродженці села Забережня загинуло в УПА: 17 осіб, в т. ч. Федорів Іван Михайлович (Шараговець), боївкар СБ, його вбито у криївці (село Іваніківка, 1948 р.), їх там впало четверо. Юрків Олекса Федорович 1919 р. н., загинув на Лукавиці, виліз з криївки брати харчі, які привіз йому на коні хлопчина Кіцманюк Михайло;

Олексу поранили, цілячись із засідки, а добивався сам, малого ж Михася розстріляли на місці. [233, с. 433].

Згадує Мирослав Симчич.

Зиму із сорок восьмого на сорок дев'ятий ми мали провести в криївці разом із Ченцем та Чабаном. Втрюх і готували для себе пристанівок. Місце вибрали у Середньому Березові непримітне. Кілька невеликих кущів. Місцина проглядалася звідусіль. Нікому і в голову не прийде шукати в невеликому ярку криївку. За якоїсь півсотні метрів – хата Антона Геніка. Копали довго, бо твердий ґрунт піддавався важко. Намагалися не шуміти, аби не накликати біду. Допомогала родина Геніків – батько з двома синами. Яму завдовжки в 4 метри і завширшки у два з половиною копали кілька ночей. Глибину підземна споруда мала понад три метри. Стелю змайстрували з колод. Підперли надійними стояками. Зверху насипали товстий шар землі, щоб облавники не проткнули залізними щупами. Стіни щільно обшили дошками. Влаштували дерев'яні лежаки – нари. По нашому – прічі. За вхід слугував квадратний отвір. Дерев'яний ящик щільно набили землею. Зверху задернували. Щоб вийти на поверхню, ящик мусилося відважити. Коли жильці опускалися в криївку, господар дбайливо замасковував вхід ззовні. Генікам ми вірили, як самим собі. Відсутність води у схованці створювала деяку незручність. Проте по неї була змога часто виходити. До самого схо-

ву тяглася жердяна огорожа. По міцних жердках можна було пересуватися і не залишати слідів. Місцину навколо замінували протитанковими гранатами. До кожної під'єднали дрiт, аби зривати на випадок облави. Підземний сховок більшовики не зуміли виявити. [234, с. 483-484].

12.07.1948 року в подружжя Вітушинських Романа і Марії, які проживали у Станіславi на Дністровській вулиці, 43, була викопана криївка, де переховувалася сестра крайового референта СБ ОУН Івана Сенека (псевдо – Яр), родом із Дорогова. Батьків Ярових вивезли до Сибіру, а сестрі якимось чином вдалося урятуватися. Одного разу дівчина необачно вийшла до міста, де її впізнав провокатор – син колишнього дорогівського священика. Він непомітно простежив за дівчиною до її помешкання, а зайшовши всередину, з подивом побачив там і зниклу Марію Яськів, яка також змінила прізвище, щоб не бути заарештованою. Нічого не кажучи, зрадник швидко вийшов, а ввечері на квартиру з'явилися несподівані гості – емведисти. [235, с. 20].

Із спогадів Ольги Гросберг – псевдо Степанівна.

Про двох юних Петрусів

...я застала їх у Голині вже сиротами (1945 року – М.П.). В одного з них, десятилітнього, маму спалили живцем у хаті за підтримку УПА. Спалили б й Петрусю, але його врятували сусіди. Тата в нього вже тоді не було – не знаю, що з ним сталося. У другого, одинадцятирічного, тата

і маму вивезли до Сибіру. Спалили хату, їх згарища були по сусідству. Петрусі були стрієчними братами. Я забрала їх до себе. Була я в Новиці чи Кадобі – шукала їм поряд квартиру. Хлопці добре знали всі села. Вороги не звертали на них уваги, а то були перші мої помічники. Хто б міг подумати, що діточки, які тягнуть, як коненята, у поле гній, мали під ним на санках коробку від фугасних бомб, повну ліків для повстанців? Лиш недавно я довідалась, що Петрусі бігли за мною, як везли непритомну, і плакали (заарештовану важкопоранену, 19 грудня 1946 року – М.П.)... Вони прожили ще два роки. Викопали собі на полі біля Новиці криївку. Коли її вислідили – розірвалися гранатою. Мали її, напевно, від станичного, якому помагали!.. [236, с. 31].

Примітка автора.

1. Чому підірвались? Вони знали багато явок, людей, які їм допомагали. Тому під час катування хлопці могли все це видати. Потерпіло б немало через них людей. Малі герої пожертвували собою.

1949 рік

Розповідь Дмитра Черевка і про підпільну друкарню.

Дмитро Черевко нар. 24.10.1911 в с. Розсільній Надвірнянського повіту, псевдо – Промінь. В ОУН з 1936 р., в УПА з 1943 р., в 1946–1948 рр. – провідник надрайону. Навесні 1948 р. йому було доручено організувати друкарню, що йому і вдалося. Крім листівок випускали літературу українською і російською мова-

ми і висилали по Україні та в армії. Часто висилали посилки поштою по адресах, які давали вчителі, лікарі, інші інтелігенти, що прибули із Східних областей України й співчували повстанцям. Наприклад: у Росільній в одного господаря на обійсті була криївка, де переховувався районний провідник СБ Олесь (Сава Черевко), а зв'язковим у нього був син господаря Василь. У 1946 р. цього Василя завербували енкаведисти сексотом. Восени 1948 р. син домовився із батьком, що поїде до млина і по дорозі донесе більшовикам про криївку. Так і зробив. Приїхали емведисти і почався бій. Олесь був важко поранений, встиг спалити всі документи і підірвався гранатою. Після цього господар разом з облавниками зайшли до хати і випили за успіх операції. Тоді місцева вчителька Марія Семененко родом із Сумської області зібрала школярів, і вони разом віднесли квіти на місце трагедії. За це її судили на 25 років ув'язнення. Одна вчителька – східняка, що вийшла заміж за офіцера червоної армії, повідомляла повстанців, коли буде облава. Інша медсестра, уродженка із Східної України, яка працювала у лікарні, також була засуджена за те, що надавала допомогу повстанцям.

До зими серед повалених смерек біля Росільної підпільники викопали велику яму, яку обладнали під друкарню, добре замаскували. Там розмістили друкарню і приготували все необхідне собі для зими: їжу, воду, двоповерхові ліжка тощо. Крім керівника друкарні Дмитра Че-

ревка там працювали друкарі – набірники Коцан, псевдо – Ліщина, Петро Кравчук, псевдо – Бук, Гуменюк, псевдо – Кармелюк, коректор вчитель Іван Маазурик, псевдо – Журба, друкарка Софія Стурко із Перегінська.

Одного січневого дня 1949 р. підпільники помітили карателів, які ходили по бункері. Потім вони, забравши необхідне обладнання, інше поховали і покинули бункер та попрямували до Чорного лісу. По дорозі почули, як облавники підірвали бункер гранатами. Пізніше підпільники дізналися, що окупанти під дулами автоматів змусили двох робітників полізти у бункер, щоб перевірити хто там є. “Відважні” червонопогонники досить часто примушували місцевих мешканців лізти після бою по криївках, для перевірки чи живі повстанці. В даному випадку бункер був порожній.

До кінця березня 1949 р. повстанці розділились на дві групи і зимували у різних криївках, а потім перейшли на стаціонарний постій у Росільній. [237, с. 109, 121, 126-136].

Дуб'як Іван Іванович, 1912 р. в с. Гузіїв Долинського району, станичний села. Застрілювався у криївці в с. Гузії 12 січня 1949 р. [238, с. 120].

21 січня 1949 р. біля села Грушка загін МВС оточив криївку повстанців. Після кількогодінного бою у безвихідній ситуації хлопці прийняли геройську смерть. Труп вбитих у бою партизанів так-сяк закидали біля Отинійської в'язниці, що було

видно руки і ноги. Михайлина Вайльдріх, яка мешкала поблизу в'язниці, сапою загорнула неприкриті частини тіла, щоб сабаки не розтягли. [239, с. 87].

16.01.49 р. в с. Брошнів (р-н Долина Станісл. обл.) емведисти зайшли до господаря, в якого була криївка підпільників. Зав'язався бій, в якому ворог втратив одного вбитим та одного пораненим, який скоро помер. Підпільники оточені емведистами, розірвали себе гранатами. [240, с. 167].

16.01.49 р. в лісі біля села Блюдники (р-н Галич, Станісл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій. Оточені ворогом підпільники обляли криївку бензиною, підпалили й тоді пострілялися. [241, с. 167].

25.01.49 р. в лісі в с. Княздвір (р-н Печеніжин, Станісл. обл.) емведисти наскочили на криївку двох підпільників. У нерівному, завзятому бою підпільники пострілялися. [242, с. 168].

6.02.49 р. в с. Ясені (р-н Перегінська, Станісл. обл.) емведисти знайшли криївку підпільника. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої важко ранений підпільник дострілювався. [243, с. 169].

16.02.49 р. в лісі с. Підсухи – Дубмари (р-н Рожнятів, Станісл. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. Зав'язався двогодинний бій, в якому підпільники загинули. [244, с. 170].

27.02.49 р. в с. Камінь (р-н Перегінська, Станісл. обл.) 27 емведистів на-

скочили на криївку трьох підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені ворогом підпільники порозривалися гранатами. [245, с. 171].

28.02.49 р. в лісі так званому Стінка (р-н Станісл. цієї ж обл.) емведисти знайшли криївку повстанців. Повстанці вискочили наверх і почали обстрілювати емведистів. Інші повстанці за цей час понижали все в криївці. Повстанцям не вдалося пробитись із оточення і вони, щоб не потрапити живими в руки ворога, дострілялись. В бою був убитий один емведист. [246, с. 171].

Нагірняк Василь Михайлович 1931 р. н. в с. Джурів разом з матір'ю жили в комірні. Ця хата була селянина Цюцюри. На подвір'ї, де вони наймали хату, була криївка яку виказали червонопогонникам. Тоді загинув провідник Лев. Василеву матір'ю Марію засудили, а сам Василь перейшов на нелегальне становище. Воював він у боївці Скали. Загинув Василь Нагірняк псевдо – Богдан разом із побратимами 1951 р. у бункері між Іллінцями і Рудниками. Де полеглих повстанців поховали невідомо.

Керівник районного проводу Лев-Григорчук Степан Григорович народився 1910 р. в с. Джурів у родині хліборобів, освіта початкова. Військову службу проходив у польській армії. Переховувався у криївці в садибі Цюцюри. Дочка Степана Григорчука Оріся вчилася в Коломийському медичному училищі і щонеділі приїздила до родичів. Разом з матір'ю

щонеділі відвідувала тата. Коли вони прийшли в криївку зрадник привів карателів. Вони оточили криївку й запропонували Григорчукові здатись. Степан кинув гранату у гурт карателів, а сам застрелив дочку, дружину і себе. Це було 17.11.1949 р. [247, с. 68-69].

Корпан Петро Йосипович, 1921 р. н. в с. Солуків Долинського району, псевдо – Ластівка. Член УПА, з 1942 року – кущовий станичний, загинув у криївці в урочищі Кругляк біля Солукова, виданий солуківським зрадником 8.12.1949 року. Тіло забрали в Долину. Разом з ним загинув Микитин Іван, псевдо – Ворон із села Ракив Долинського району. [248, с. 226].

У вересні 1949 року зрадник із Косівщини, який знав про розташування трьох схронів у Городенківському районі, виказав їх. Серед них був і бункер на подвір'ї Грицюка Григорія Федоровича у с. Вікні цього ж району. Бункер був побудований ще в 1946 році. Тут розміщалась технічна ланка окружного проводу. Працювали тут друкарки Марійка, Мірта та Чорнява, лікувався сотник Грім (Ярослав Василик) та поранений Михайло Василик (Хмара). Коли господар побачив, що за подвір'ям стежать червонопогонники та їх найманці, повідомив про це підпільників. Ті завчасу покинули схрон. Облавники оточили бункер, але там нікого вже не було. [249, с. 235-236].

Ткачук Онуфрій Михайлович, 1914 р. н., с. Спас Коломийського району, українець, освіта початкова. Прожи-

вав у с. Спас, селянин. Заарештований 30.09.1949 р. Звинувачення: мав зв'язок з УПА, будував криївки. Особливою нарадою НКВД СРСР 01.04.1950 р. Засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 14.06.1956 р. [250, с. 318].

Сл.п.д. Богун – Гайдичук Михайло Дмитра, уроджений 1914 р. в с. Вербівці, Городенківського району, освіта 7 класів народної школи. По закінченню школи вчився бляхарства, опісля працював бляхарем та помагав родичам в господарстві. З молодих літ д. Богун брав активну участь в освітньо-культурному житті. В 1938 р. вступає в члени ОУН. З приходом більшовиків далі працює в ОУН, а в 1940 стає головою с/р і працює аж до приходу німців 1941 р. А після проголошення УССД 30.06.1941 р. далі працює в ОУН, як член районного проводу Городенківського району. З приходом більшовиків 1944 р. відходить в ЧА і служить в ній до 1946 р. (до речі демобілізувався Михайло Гайдичук лейтенантом – М.П). В 1946 р. повертає з ЧА до рідного села, де відразу сходить у підпілля. В 1946 р. в листопаді призначений районним інформатором СБ в цьому районі. В 1947 р. призначений районним референтом СБ і працює на цьому пості в цьому терені до дня своєї смерті.

24.10.1949 р. в с. Серафінці, Городенківського району, під час квартирування в гром. Бачинського Миколи заскочений бандою НКВедистів, довгий час відбивається, а опісля тяжко ранений сам дострілився. Разом з ним упали сл.п.д.д. Мирон, Хмара і Грозний. [251, с. 4].

Сл.п.д. Хмара – Василик Михайло, уроджений 1921 р. в с. Вікно, Городенківського району, освіта 7 кл. народної школи. По закінченню школи працював крамарем в кооперативі і рівночасно брав активну участь в освітньо-культурних товариствах. В 1941 р. стає членом ОУН та в короткому часі займає пост кущового і працює на цьому пості аж до приходу більшовиків. 1944 р. відходить в ЧА, де під чужим прізвищем перебуває до 1946 р. і в цьому часі зістає демобілізованим. В зв'язку з підозрінням сходить в підпілля в 1947 р. і працює заступником кущового. 1949 р. призначений кущовим і на цьому пості працює до дня своєї смерті. [252, с. 6].

Сл.п.д. Грізний – Курганович Іван Василя, уроджений 1911 р. в с. Серафінці, Городенківського р-ну, освіта 4 кл. народної школи, жонатий, військовий, по заняттю коваль. За Польщі брав активну участь в освітньо-культурних і спортивних товариствах. За першої більшовицької окупації не брав активної участі в жодних товариствах.

Після проголошення УССД 30.06.1941 р. вступає до української поліції, де працює до приходу більшовиків 1944 р. В цьому часі сходить в підпілля та йде до УПА сотні д. Скуби. В УПА пробув до квітня 1948 р., після цього звільнений до тернової праці в Городенківський район і працює заступником кущового керівника до дня своєї смерті. [253, с. 10].

Сл.п.д. Мирон – Захарія Іван, уроджений 1912 р. в с. Хмелева (Чернел. р-н).

Освіта 6 кл. народної школи, нежонатий, рільник. В 1932 р. йде до польської армії в м. Познань. По закінченню військової служби повертає до рідного села де бере активну участь в освітньо-культурному житті, яке містилося в той час при читальні Просвіти. За активну участь в згаданому товаристві стає головою ЧП (читальні “Просвіта” – М.П.), та підносить культурне життя на небувалий рівень до цього часу в тому ж селі.

З приходом більшовиків в 1939 р. вступає на роботу у фінвідділ в Чернелиці. В часі виконання роботи у фінвідділі вступає в ряди ОУН де стає загрожений із сторони НКВД. Осінню 1940 р. сходить у підпілля і криється аж до приходу німців. Після проголошення УССД 30.06.1941 р. стає Рай. пров. Чернеличчини, а після призначений повітовим господарським референтом. На цьому пості працює до 1946 р. і в цьому часі призначений райпров. Снятинського району і працює тут до весни 1948 р. В м. травні цього ж року перенесений в Городенківський район на пост рай. пров., де працює до жовтня 1949 р. Після цього призначений Надр. рефер. пропаганди. На цьому пості до дня своєї смерті.

Друг Мирон був одним з найбільш моральних членів ОУН і відзначався великою ідейністю. [254, с. 2].

Тексти подані мовою оригіналу.

Від автора – бункер був виданий кимось. Разом із повстанцями загинув і господар Бачинський Микола. На місці зруйнованої садиби повстанцям поставили пам'ятник. Серафінчани підозрівають,

що видала бункер господиня, яка після цієї трагедії зійшла з розуму і через декілька років померла.

А. Леонович (караїмка за національністю) вчителювала у Крилосі. В перший день німецької окупації в її будинку розмістився штаб організацій ОУН “Юнацтво” і “Доріст”. Пізніше тут була криївка СБ ОУН. Загинула в оточеній окупантами Колодіївській церкві Архистратига Михаїла 19 лютого 1949 р. В центрі села Колодіївки встановлено пам’ятний знак членові реферантури пропаганди Галицького районного проводу ОУН Іванові Шидловському (Дністер, Дон) та зв’язковій і друкарні того ж проводу Амалії Леонович (Галя). Пам’ятний знак встановлений за ініціативою П. Зінковського.

До речі, окупанти підпалили храм, який згорів повністю. [255, с. 31].

Сл.п.д. Чорнява – Романик Євдокія, ж. Івана, уроджена 1920 р. в с. Попельниках, Заболотівського району, освіта 6 кл., по заняттю рільнича.

Від 1944 р. симпатик ОУН, в зв’язку з розконспіруванням стає загрожена перед органами МГБ і сходить в підпілля, де зістає приділена до техзвена. По шести місячному навчанню була приділена на машиністку в РОП Городенківського району. На цьому пості і в цьому терені працювала до дня своєї смерті.

Сл.п.д. Марійка – Бурдега Анна ж. Петра, уроджена 1924 р. в с. Чернятин, Городенківського р-ну, освіта 4 кл. народ. школи, заміжня, по заняттю рільнича. За

Польщі і першої більшовицької окупації не брала активної участі в освітньо-культурних товариствах. За німецької окупації стає симпатиком ОУН. В 1944 р. працює кур’єркою на легальщині. В 1947 р. під час заскочення більшовиками українських повстанців в її хаті, сходить в підпілля і криється на власну руку до весни 1948 р. В цьому часі приділена до техзвена РОП, як помічниця машиністки і працює на цьому пості до дня смерті.

3.11.1949 р. в с. Королівка, заскочені більшовиками у криївці, обидві розірвалися гранатою. [257, с. 17].

Сл.п.д. дня 14.5.1949 р. в с. Волчківці (Заболот. р-н) зістав заскочений у криївці Хома Василь, псевдо – Марко. Перед смертю понищив всі організаційні речі, як машина до писання, архів і т. п., а пізніше застрілив жінку і в кінці себе.

Марко – Хома Василь с. Івана, ур. 1923 р. в с. Чернятин Городенківського району, освіта середня, жонатий. За першої більшовицької окупації вступає в ряди ВЛКСМ, але активної роботи не проводить на користь більшовиків. З приходом німців 1941 р. стає симпатиком Юнацтва, а пізніше членом. При кінці 1943 р. сходить у підпілля і стає призначений районним інформатором СБ в Гвіздецькому р-ні, до приходу більшовиків в 1944 р. При кінці 1944 р. під час налагодження роботи на терені Городенщини бере активну участь, як член Повітового Проводу. В січні 1945 р. стає призначений заступником Надрайонного референта СБ. В травні відходить на військовий вишкіл до УПАрмії. По закін-

ченню вишколу стає призначений Надрайонним референтом СБ на терені Коломийщини, а опісля переходить на теренову працю в цьому терені і залишається на цьому пості в цьому терені до 1.5.1948 р. В м. травні 1948 р. перенесений в Городенківщину на пост Надрайонного провідника і в цьому терені на цьому посту працює до дня своєї смерті. [258, с. 1].

Сл.п.д. Ирина – Хома Дарія ж. Василя, уроджена 1922 р. в с. Поточинська, Чернелицького району, освіта середня, заміжна. Від 1938 р. член Юнацтва ОУН. Після проголошення УССД 30.6.1941 р. вступає в члени ОУН і проводить орг. роботу в жіночій сітці, пізніше стає повітовою жіночої сітки.

В 1943 р. працює в аптеці в Городенці аж до приходу більшовиків 1944 р. В цьому часі сходить у підпілля і по налагодженні роботи стає повітовою УЧХ в Городенківщині. В м. грудні 1944 р. відходить до Округи і тут далі працює в УЧХ. Після знесення цієї референтури виходить заміж і помагає чоловікові в орг. роботі аж до дня своєї смерті.

14.5.1949 р. заскочена у криївці в с. Волчківцях бандою енкаведистів разом із чоловіком д. Марком, де вперше чоловік стріляє її, а пізніше себе. [259, с. 17].

30 вересня 1949 р. Михайла Миколайовича Коржака, псевдо – Сапер, Михайла Стеблицького, псевдо – Соловей з с. Тумир, Петра Белея, псевдо – Скала, Стрия з Кремидова і молодого хлопця з с. Дубівців Петра Коржака (родичі були виве-

зені до Сибіру) оточили у криївці біля села Маринопіль. Зрадник, який добре знав ліс, обламав гілки на віддалі 10-15 м навколо криївки. Вирватись було неможливо хоча зробили спробу, а здатись повстанці відмовились. Повстанці заспівали “Ще не вмерла Україна” і дострілялись. Вражені окупанти навіть не стріляли коли повстанці співали Гімн. Солдати вкинули тіла на віз, відвезли у район для упізнання, а потім десь закопали. [260, с. 253].

30 вересня 1949 року в лісі Діброві (урочище Божий Видок) села Маріянпіль Галицького району зрадник привів червонопогонників до лісової криївки, де було п'ять повстанців. Після невдалої спроби вирватися з оточення повстанці, заспівавши “Ще не вмерла Україна”, пострілялися в криївці. Тіла загиблих возом вивезли до Галича. Місце поховання їх невідоме. [261, с. 133].

Бурдега (Заліщук) Ганна Петрівна, 1924 р. н. в с. Чернятині Городенківського повіту, псевдо – Марійка. В підпіллі з 1947 року, працювала помічницею друкарки. Третього вересня 1949 року її разом із подругами Міртою і Чорнявою з с. Сороків (Городенківщина) оточили в криївці, що знаходилась в с. Олієво-Королівка. Знищивши всю документацію підпільниці підірвали себе гранатами. Місце поховання невідоме. [262, с. 236].

Сл.п.д. Чорнота Рошук Дмитро Юрка, уроджений 1913 р. в с. Поточинська, Чернелицького району, в бідній селянській родині, освіта 7 кл. народ. школи, жонатий, не

військовий, по заняттю рільник. До 1944 р. не брав активної участі в освітньо-культурному житті. З приходом більшовиків не відходить до ЧА, а криється на власну руку і в скорому часі стає зловлений і доставлений в Рогатинську тюрму. З тюрми втікає і приходить в рідне село в листопаді 1944 р. Тут пов'язується з українськими повстанцями і відходить до кущової боївки. В 1946 р. приділений на заступника кущового керівника, де працює до дня своєї смерті.

16.4.1949 р. на полі біля с. Вербівці заскочений більшовиками разом з д.д. Шукраєм, Морозом, Буруном, Степаном (до якої привів батько д. Мороза). В безвихідному положенню застрілився. [263, с. 12].

Сл.п.д. Бурун – Морозевич Ізидор Михайла, уроджений 1911 р. в с. Чернятин, Городенківського р-ну, освіта 7 кл. народ. школи, жонатий, військовий, по заняттю коваль. Друг Бурун від 17-ть літ життя брав активну участь в освітньо-культурному житті. В 1933 р. відходить в польську армію. Відбувши військову службу повертається до рідного села, де продовжує освітньо-культурну працю при Чит. “Просвіта”, 1938 р. вступає в члени ОУН. З приходом більшовиків 1939 р. стає арештований органами НКВД за приналежність до ОУН. В 1940 р. вертає із Станіславівської тюрми та згодом покликаний в ЧА. Служба в ЧА захоплює його німецько-більшовицька війна. При відступі більшовиків втікає додому зі зброєю і перебуває до приходу німців.

Після проголошення УССД 30.6.1941 р. д. Бурун працює в ОУН районним вій-

ськовим референтом аж до приходу більшовиків 1944 р. В 1944 р. не відходить до ЧА, а сходить в підпілля. В січні 1945 р. відходить до УПА, де зістає ройовим сотні д. Орлика. Осінню 1945 р. зістав звільнення з УПА, а після цього призначений на пост районного провідника в Городенківському р-ні і працював в цьому пості до м. травня 1948 р. Після цього перенесений в Чернелицький р-н на районного теренового провідника, де працює в цьому терені аж до дня своєї смерті.

16.5.1949 р. на полі між селами Вербівці, Торговиця зістав заскочений у криївці бандою НКВД в числі 30-ть чол. До криївки привів гром. Остафійчук Іван (батько д. Мороза), який рівно ж був у тій криївці і на очах батька застрілився. Друг Бурун побачивши безвихідне положення знищив, що мав коло себе, а в кінці сам застрілився. [264, с. 3].

3 березня 1949 року в криївці над річкою Луквою, неподалік від Сапогова, кілька годин стримували наступ ворогів референт СБ Галицького районного проводу ОУН Григорій Микитюк (Вітер) та його брат – керівник кущового проводу ОУН Іван Микитюк (Підкова) та їх невідомий товариш, родом із Калуша. Всі три повстанці живими не здалися. Їхні тіла привезли до Комарова і скинули на пострах місцевим жителям, а потім вивезли до Галича і закопали на шкільному подвір'ї. Згодом, коли на цьому місці робили дитячий майданчик, останки повстанців викинули в Дністер. Родичка братів зв'язкова ОУН Марія Микитюк зібрала на подвір'ї

Комарівської школи відро змішаної з кров'ю землі й поховала на цвинтарі на могилі стрільців боївки Залізняка [265, с. 111-112]. До речі, ми зафіксували багато випадків на Прикарпатті, коли родичі полеглих на місці їх загибелі збирали кров із землею, замість забраних окупантів тіл, і хоронили на цвинтарі.

Сл.п.д. Остафійчук Микола Івана, уроджений 1924 р. в с. Вербівці Городенківського р-ну, в родині селянина – середняка, освіта 5 кл. народної школи. Під час німецької окупації брав активну участь в освітньо-культурних товариствах. З приходом більшовиків 1944 р. добровільно відходить до УПА. В 1947 р. переходить до тереневої роботи, де зістає призначений до кущового звена. В лютому 1948 р. стає призначений кущовим керівником і працює на цьому пості до дня своєї смерті.

16.4.1949 р. на полі між селами Вербівці – Торговиця, його батько приводить більшовиків до криївки, де квартирували д.д. Шугай, Бурун, Мороз, Степан і Чорнота. У згаданій криївці д. Мороз зістав забитий. [266, с. 6]. Вербівчани про цю подію уклали пісню, яку співають і сьогодні (додається пісня).

Дослідник історії УПА Лауреат Шевченківської премії письменник Михайло Андрусак дослідив цю трагедію і виявилось зовсім інше. Подаємо скорочений варіант його статті “Обережно провокація або ж “бочка” надруковану у газеті “Агро”.

...Івана Остафійчука (по сільському – Ковпаніцький), господаря з Вербівців, заарештували й відвезли до Городенки. Не

вибивши на допитах з нього жодного слова, повезли до Коломиї. Під самою Коломиєю його знесиленого допитами й тортурами, звільняють “партизани”, тобто перебрані більшовики. Серед них були колишні синові соратники, що продалися більшовикам. Не знав і не міг знати того простий селянин. Тим часом ледь живого, але повеселілого, його припровадили браві хлопці в мазепенках до Шепарівського лісу, де в гущавині притаїлася хатина. А в ній всі потрібні атрибути та обов'язковий у таких випадках “друг провідник”. Після недовгих балачок розчулений батько повів “підпільників” до сина.

У суботу, перед Шутковою неділею, Іван Остафійчук крадькома провів своїх “визволителів” до власної хати в Вербівцях. Велів дочці Марії провести, по тай Миколиних друзів до бункера. Але та поглядом вказала на валізки в руках пришельців. Підпільники таких не носили. Батько зрозумів, нарешті, кого привів до хати, але було пізно. Більшовики скинули маски і заувихалися біля нього. Лише кров бризкала та зуби долівкою.

Якимось чином Марія дала знати батькові, що Микола з друзями збирався покидати бункер. Вони відшукали собі інше місце, бо це стало небезпечним. На це найбільшу надію покладав збитий на винне яблуко чоловік, ведучи емгебистів до синового схрону.

Син був на місці, а з ним ще четверо хлопців. Прийняли бій. Син загинув на очах одурілого від жаху батька. Тому він отупіло дивився на знущання над мерт-

вим, яким більшовики засунули в рот по сигареті, помочились на них.

Машина з тілами погиблих погуркотіла цісарською дорогою до Городенки, а Ковпаніцький навпрошки через поле поплівся додому. Більшовики розуміли, що карати його зайве. Людська кара буде страшною.

Більшовицька провокація вдалася. Сина знищено. Від батька відвернулися люди. Дружина, що переховувалася десь у Карпатах, намагалася зарізати його. Ледве оборонили його. Накласти на себе руки не стало відваги. Подався у світи. Один з кращих сільських газдів пас телята в Архангельській області. До рідного села приїздив украй рідко. Кілька років тому помер у неславі. [267, с. 3].

Сл.п.д. Шугай – .... ур. 1923 р. в с. Космач (Яблунівського р-ну) освіта середня. За німецької окупації був членом мельниківської організації. З приходом більшовиків в 1944 р. вступає в ряди УПАрмії, де з часом стає чотовим, а пізніше політвиховником в сотні д. Білого. Функцію політвиховника сповнює до 12.4.1948 р. В цьому часі зістав призначений Надрайонним референтом пропаганди на терені Городенщини і працює на цьому пості, аж до дня смерті.

Дня 16.4.1949 р. заскочений у криївці бандою енкаведистів в числі 30 чол. Перед смертю знищив всі організаційні речі, а опісля сам застрілився. [268, с. 1].

15 лютого 1949 року сексот видав криївку, яка знаходилася в лісі біля села По-

горілець Рожнятівського району. Тут знаходився відомий у тій окрузі повстанець Босий. Зав'язався двогодинний бій, але сили не були рівні. У цьому бою загинули Туз Василь, псевдо – Босий родом з села Нижній Струтин, Луцик Василь з села Лоп'янка, Кос Василь, псевдо – Грай із села Нижній Струтин та Касевич Василь, псевдо – Зенко із села Верхній Струтин, а також Назар, Лицар і Гай. Їхні тіла вивезли у Рожнятів. Місце поховання їх не відоме. [269, с. 47-48].

Василь Сидор (Шелест, Конрад, Зов, Лісовик, Ростислав Вишитий, 24.02.1910, с. Спасів Сокальського повіту на Львівщині – 14.04.1949) – полковник УПА, крайовий командир УПА – Захід, член Головного Військового Штабу УПА, генеральний суддя ОУН (із 1947 р.), заступник Головного командира УПА. Закінчив Сокальську гімназію. Університетське навчання не зміг закінчити через переслідування поліції, бо з молодих років був членом УВО та ОУН. Служив у польській армії. Після повернення розбудував мережі ОУН на Сокальщині, Волині й Холмщині. В 1939 р. був ув'язнений польською поліцією, сидів у львівській тюрмі Бригідки аж до вересня 1939 року. Після ув'язнення включився в підпільну боротьбу – виконував обов'язки військового референта Крайової Екзекутиви ОУН, а влітку 1941 р. став членом Головного Військового Штабу ОУН. Згодом Шелест організував на Волині Крайовий Військовий Штаб, який пізніше перетворився у Штаб УПА – Пів-

ніч. У 1943 році нагороджений Срібним Хрестом бойової заслуги 2 класу.

Загинув полковник Василь Сидор разом із своєю дружиною та бойовими побратимами у бою з окупантами у бункері на березі р. Лімниці в урочищі Яма біля с. Осмолоди Рожнятівського району 14 квітня 1949 року. Місце знаходження бункеру видав зрадник із Перегінська, який працював лісорубом. [270, с. 38-39].

28 лютого 1949 р. під час великої облави, в якій взяли участь регулярні війська і стрибки і серед них був навіть генерал, була виявлена криївка у Колодіївському лісі. В криївці знаходились керівник районної СБ Хміль, друкарка проводу СБ Вівчаренко Ніна Василівна, 1925 р. н. в м. Галичі, псевдо – Зена і двоє невідомих підпільників. Всі вони підірвались гранатами. Тіла повстанців відвезли на Софіївку (околиця Станіслава, де знаходились урядові будинки Станіславського району) для упізнання. Третього дня вбитих вивезли у яр за містом і трактором загорнули землю. Місце поховання до цього часу не знайдено. А в Галичі є вулиця названа на честь Ніни Вівчаренко. [271, с. 258-259].

Гафинець Григорій Григорович 1922 р. н. в с. Новошин Долинського району, член ОУН з 1937 р., 1949 р. в підпіллі загинув у криївці з трьома партизанами у стодолі Хомина, яку карателі підпалили. Серед них Федірко Дмитро Михайлович, 1924 р. н., керівник районного проводу.

Їхні останки захоронені на цвинтарі в с. Новошин. [304, с. 179].

1950 рік

Михайло Москалюк (Спартан, народився 8.09.1921 року в селі Іванівцях Коломийського району – загинув у 1950 році в себе дома). Михайло Москалюк восени 1939 року перебрався на Захід. Там він вступив до ОУН та пройшов старшинський вишкіл у загоні ДУН (Дружина Українських Націоналістів). У складі українського батальйону “Нахтігаль” ввійшов до Львова. Пізніше боровся проти комуністичних спецбоїв, які під маскою українських повстанців чинили різні диверсії, провокуючи цим каральні акції німецької влади проти місцевих людей. В одному з боїв Спартан був важко поранений і втратив око. В 1943 році він повернувся до рідного села, де організує сотню, до якої ввійшло близько 300 стрільців із сіл Товмачика, Саджавки, Печеніжина, Княждвора. Ця сотня упродовж 1943–1945 рр. знищила декілька німецьких і радянських гарнізонів навколо Коломиї, підірвала ряд мостів і військових складів. Восени 1944 року спартанці захопили райвідділ НКВС у Коршеві, ліквідували енкаведесівського начальника Караваяєва і особистих охоронців і звільнили в’язнів із тюрми. Аналогічну операцію вони здійснили в районному центрі Печеніжині. Взимку 1945 року сотня Спартана повернулася з рейду по Буковині і зустрілись із сотнями Мороза і Гонти біля с. Шепіт. Вдосвіта вони оточили село і протягом цілого дня продовжували тут бій. Тоді повстанці розгромили батальйон військ НКВС. 40 разів проривалися сотня із ото-

чення під керівництвом Спартана. За його голову окупанти обіцяли 500 тис. крб.

У ніч на 2 лютого 1950 року каральники, довідавшись від сексота про перебування Михайла Москалика вдома. Вони оточили Іванівці, а ударна група підійшла до садиби Москалюків. Переговори з командиром тривали до полудня. Але Спартан категорично відмовився від співпраці з окупантами в обмін на збережене й забезпечене життя. Пополудні червонопогонники увірвалися до хати і виявили у схроні три мертвих тіла: Михайла Москалюка, його дружини Ольги Бойчук – Москалюк та ординарця Прокопа Рибчука (Лиса). Загиблих якийсь час протримали біля сільради в Іванівцях, а потім відвезли підводою до Ланчина. Тут один із жителів селища зумів викрасти тіла повстанців і поховати у старих мадярських окопах над Прутом. Та невдовзі повинь розмила місце поховання, і останки героїв забрала вода. [272, с. 182-183].

7 лютого 1950 року на правому березі Дністра на території Тлумацького району розкрито криївку в якій ліквідовано боївку Василя (не здалися в полон). Криївка знаходилась у кушах, зроблена методом підкопу берега р. Дністра. Глибина криївки 2,5 м, довжина 4 м, ширина 3 м. Всередині були водонасос і виведена у р. Дністер каналізація. Криївка обшальована була дошками, стеля і підлога покриті кругляками. Вхід до неї був замаскований кущем, дві віддушини виходили в берег ріки над водою. [273, с. 3].

Про Бистрого і його боївку.

Боївка СБ Бистрого несподівано з'являлася у різних місцях наводячи жах на карателів. Спочатку вони діяли у Тлумацькому районі, а потім перейшли у Карпати. У Карпатах його боївка не раз вела нерівні бої з окупантами. Ворожа куля обминала командира і його побратимів.

У 1950 році захопила повстанців у горах сувора зима. Випали великі сніги. Треба було дотриматися до весни. На зиму заквартирували у криївці села Бистриці Надвірнянського району. Микола Сенеджук син Михайла, колишній житель Зеленої, був зв'язаний з емвеесівцями, щодня винюхував, де перебувають партизани. Коли він довідався про криївку Бистрого, то зразу привів туди карателів. З допомогою собак ті знайшли отвір до схрону і стали кричати: “Бандери, здавайтесь”. Відповідь – автоматні черги. Поки кадебісти радились, як партизанів взяти живими, повстанці виповзли через запасний багатометровий хід. Дівчина – партизанка, що була з ними сказала: “Я вас прикрию. Втікайте!” Партизани не погоджувалися. А тут карателі оговтались і почали повзти до партизанів. “Втікайте! Наказую!”, вигукнула дівчина і випустила автоматну чергу у ворогів. Вона прикривала відступ своїх друзів доки ворожа куля не прошила її груди. Окупанти кинулися переслідувати повстанців, але ті вже перейшли два перевали і зайшли у пересілок Максимець. Там лісоруби валили ліс. Партизани звеліли водієві лісовоза відчепити причеп і на відкритій машині проїха-

ли ще біля п'яти кілометрів. Машину відпустили, а самі пішли вниз.

Хто ж була ця героїня, яка пішла на вірну смерть, щоб врятувати інших. Псевдо її – Христя, прізвище Ольга Левицька, дочка священика з Тлумацького району. Невисока, чорнобрива красуня. Більше про неї нічого невідомо.

Цей бій відбувся 19 березня 1950 р., а наступного дня загинув Бистрий (Микола Стефурак) разом із своїм побратимом Кармелюком (Ілько Лопатчук) із присілка Максимець, Гуцулом (прізвище не встановлено) і ще трьома невідомими. 21 березня тіло Бистрого привезли для впізнання до рідних Тисменичан. Якої треба було сили волі батькам аби дивитись на мертвого сина і сказати: “То не наш Микола, не знаємо його”.

Виховувався Онофрій Оріщак у релігійній родині села Тисменичани. Батько його Василь не пропускав жодної відправи в церкві, мати також. Старший брат Іван, боєць УПА, боровся за волю України, молодший брат Михайло воював у червоній армії, був снайпером. Але ворожа куля і його не минула. Онофрієві судилося інша доля. До війська не брали – замолодий був, але й удома спокійного життя не мав.

Карателі на чолі з лейтенантом Токановим, де зустріли, там били його і били до крові, без усяких підстав. Так було з Онофрієм декілька разів, а одного разу побили його біля хати, відтак завели до стодоли. Підвішували на витягнутих руках, зломали ребро, а коли знепритомнів, подалися геть. Мордували за те, що не хотів

співпрацювати з ними. У стодолі пролежав більше місяця. Мав досить часу, щоб розміркувати над тими звірствами, що їх чинили енкаведисти над тяжко пораненими повстанцями. Навіть над вояками знущалися. Був свідком, як копали трупи ногами у голови, пробивали багнетами мертві животи. У сусідній Грабівці надивився на трупи близько сотні селян, яких невинно розстріляли червонопогонники. То все разом породило страшну лють до карателів. Поклявся перед однолітками мстити ворогам до самої смерті.

Помста перша. Одного разу їхав вантажівкою з обласного центру додому, разом із лейтенантом, який хвалився, що не одного бандерівця “ось цим автоматом прикінчив”. Онофрій не витримав і вдарив окупанта ножем. Труп викинув з кузова за Тисменичанами, а сам вискочив на ходу. Трофеї, автомат і пістолет, забрав зі собою.

Помста друга. З дільничним міліціонером Фесенком вони зустрілися в хаті завідувача млина Івана Дарабанчука.

Повідає Іван Дарабанчук

Фесенко прийшов до мене перед вечором і звелів знайти пляшку горілки. Стара наліпила вареників, зробила мізерії зі свіжих огірків і все це подала на стіл. На той час зайшов Онофрій. Привітався по-християнськи: “Слава Ісусу Христу”. Дільничний зиркнув на нього скося і злобно закричав:

“Бандіт! Почому не говориш “здравствуйте?”

Онофрій тут же, в хаті, всадив йому кулю в скроню. Зброю – автомат та пістолет, забрав, а мені сказав:

“Якщо хочете, пригребіть цього московського пса, а ні, то це зроблять мої друзі”. [274, с. 54-56].

Смерть Онофрія Оріщака. В одному із боїв між Тисменичанами і Камінною (троє партизанів ховались у кукурудзі) двоє партизанів загинули. *Розповідає Михайло Іванюк:*

Онофрій вирвався з оточення поранений. Стікаючи кров'ю, дістався до села Іваниківки (близько 10 км від місця бою), де й помер у криївці від втрати крові. Знайшли його, коли труп уже почорнів. (С. 59). Тільки за номером автомата, якого повстанець здобув в енкаведиста, впізнали, що був це саме Онофрій Оріщак.

За другою версією, капітана МВС Олександра Хомича, Онофрій живий та здоровий вирвався з оточення. У Карпатах він підірвався гранатою. Голова його була так спотворена, що впізнати труп було неможливо, але за всіма прикметами був схожий на Оріщака. [306, с. 60].

Сас Михайло Дмитрович, 1923 р. н., освіта неповна середня, служив у дивізії “Галичина”, псевдо – Байда, воював у сотні Павла. В жнива 1950 р. хтось видав криївку, яка знаходилась на горищі Заєць Анастасії і там знаходилося три повстанці. Гарнізонники оточили хату. На допомогу їм прилетів літак, щоб перекрити відступ повстанців. І дійсно Байда прорвався з хати до пастівника, але його застрелили. Їхні тіла були скинуті у болото. [275, с. 73].

22 грудня 1950 р. група внутрішніх військ закидали гранатами криївку на полі Рівне біля села Княгинин Рогатинського району. Там загинули Іван Віленович із Помонят, Петро Остах із Воскресінців та Йосип Сташко з села Дичак Рогатинського району. [275, с. 171].

В 1950 році загинули у криївці в с. Слободі Галицького району Іван Коцятин, псевдо – Булава і ще два повстанці. Іван Коцятин 1925 р. н. в с. Демянів Галицького району. В 1944 році не пішов у червону армію, а пішов у повстанці. Коли загинули старші сільські лідери ОУН Іван очолив боївку молодих хлопців із Дем'янова і навколишніх сіл. Ним організовано атентати на першого секретаря Бурштинського райкому партії Сидора Богданова, оперуповноваженого МВД Бурштинського району лейтенанта Миколу Зубарева у 1950 році.

Видав криївку голова сільської ради Слободи Коруна. Тіла їх забрали до Бурштина на опізнання. Поховали його на Бурштинському цвинтарі, але де могла – невідомо. Після Івана загинув ще в 1947 році його брат Степан 1925 р. н. у рідній хаті, який теж був у партизанах. [277, с. 261, 323-324].

Костянтин Генік (Крук, 1923–1959 рр. народився в селі Нижньому Березові). У роки війни його арештували німці як члена ОУН. Після допитів його привезли до села, щоб показав де закопана зброя. Вибравши момент, К. Генік ударив німця лопатою, стрибнув у річку і втік. У 1944 р.

він організував і очолив повстанську сотню “Говерла”. Згодом його перевели референтом СБ Коломийщини. Загинув у 1950 р. Костянтин Генік із кількома бойовими друзями у криївці між селами Шешори і Прокуравою. Повстанці відбивалися понад 10 год. від роти червонопогонників. Криївку видав зрадник. Біля церкви у Нижньому Березові члени Братства УПА побудували пам’ятник 49 підпільникам ОУН та воякам УПА, які полягли за незалежність України. [278, с. 152].

17 березня 1950-го р. загинула дружина Заведії Параска Захарук, псевдо – Блискавка. Оточені в бункері під Чорногорою, вона з подругою – санітаркою Чорнобривкою – Настею Жекалюк, дружиною Михайла Фекалюка, псевдо – Смішний (1922 – 30.11.1949), спалили всі документи, видруковану літературу, знищили друкарські машини; відстрілювалися, скільки могли, а два останні патрони обірвали життя подруг. Відтяти голови героїнь і захопленого під час акції охоронця Борсука (Миколу Небесійчука) доставили в райвідділ МВС, як “доказ успішної операції”. Відтинання голів було поширене в той час у Верховинському районі. [279, с. 345].

Гошовський Василь Миколайович, 1921 р. н., в с. Станківці Долинського району, псевдо – Дорошенко. Вчився у Львівській кооперативній школі. В 1941 році, щоб не потрапити до рук гестапо, разом з багатьма членами ОУН, переходить на нелегальне становище, залишивши школу. Провід ОУН посилає його очолити сіль-

ську організацію у Станківцях, а пізніше у сферу його керівництва входять декілька сіл Болахівщини.

У серпні 1944 р. він потрапляє до рук більшовиків, які відправляють його на фронт. Василеві вдалось у Тернополі втекти і він повертається у Станківці. Організація призначає Дорошенка керівником ОУН Болахівщини. З 1945 року Дорошенко очолює районну інтендантську фінансову референтуру.

21 жовтня 1947 р. окупанти вивозять до Сибіру всю родину Гошовських: батька, маму, четверо сестер та брата. В 1948 році забрали його зв’язкову Настю Флишку. Тепер зв’язок підтримувався через сусіда молодого Миколу Качура. Один за одним гинуть його друзі. Щоб збити ворога зі сліду Дорошенко часто міняв місце постою. Тепер він тимчасово виконує обов’язки провідника обласного проводу ОУН. За його голову обіцяють великі гроші. Дорошенко будує для себе і своєї бовіжки бункер в урочищі Бовкоти, де могло поміститись до 15 осіб. Бункер був так надійно замаскований, що знайти його було майже неможливо. Знаходився він під великим каменем – скелею, що служила для бункеру дахом. Вхід до нього був з води, тож жодна вівчарка не могла взяти слід. Про місце знаходження знало декілька людей, що постачали Дорошенка поштою, одягом, харчами. Проте знайшовся невідомий зрадник.

3 жовтня 1950 р. 12 повстанців разом з Дорошенком перебували у бункері. Та раптом стійковий доніс, що штаб оточу-

ють солдати. Провідник прийняв рішення: повстанцям по двоє пробиватись до лісу, забравши всю зброю і набої. Сам він залишився, спалив документи та знищив обладнання. Повстанцям вдалося незаметно відступити, а бункер був оточений. На вимогу здатись Василь Гошовський підірвався гранатою. До речі, вороги навіть не знали, яку посаду він займав. [280, с. 428-431].

*Розповідь колишнього стрибка –
Макогона Степана Ільковича
1933 р. н. с. Олієво-Королівки*

НКВСесівець Скоморохов командир відділення солдат в кількості семи чоловік 8 лютого 1951 р., вранці, забрав стрибків сіл Олієво-Королівка та Олієво-Корнів і сказав коротко, щоб ми перевірили свою зброю і сідали на машину. Ми поїхали в сторону Корнева. Зупинилась машина в урочищі Стельмашка. Це великий і довгий яр, там протікав і зараз тече, невеликий струмочок. Пішли ми водою в долину, вздовж струмка, але ніхто з нас ще нічого не знав, хіба що здогадувались. Дійшовши десь до половини, ми побачили, що струмок розділився і потік вправо, убік, і десь через десять метрів витікав. Нам стало зразу зрозуміло, що тут збудовано криївку. Скоморохов був поінформований якимось зрадником. Десь посередині він знайшов червону плиту, на якій росли трава і невеличкий кущ. Нам було приказано відсунути плиту, що ми і зробили. Відкрився перед нами невеликий отвір, в який могла пролізти одна лю-

дина, щоб потрапити у криївку. Повстанці йшли потічком, водою, щоб собаки не могли взяти слід.

Скоморохов по голоснику наказав, щоб повстанці здались, що нічого їм не буде, бо все їм буде прощено. Але в криївці було тихо. Скоморохов приказав стрибкові Івану Липці, щоб той ліз і поговорив з повсталими, або щоб їх постріляв. Коли Липка відмовився, то Скоморохов вдарив його по обличчю, тоді Липка звів затвір автомата і сказав, що він має найбільше в селі медалей, які завоював кров'ю. Що привів, будучи в розвідці, важного німецького офіцера, а тепер це сміття має бити його по обличчю, та він вб'є його як пса. Скоморохов зблід, але не сказав нічого. Тоді один з його сімки Микола попросився піти в криївку, але Скоморохов не дозволив. В той час з криївки пішов густий дим і через певний час пролунало три послідовні вистріли, а за кілька хвилин четвертий. Було зрозуміло, що хтось постріляв своїх побратимів, а потім застрелився сам. Тоді Микола сказав мені: “Стьопа, полізь ти, там усі мертві”, – і пішов перший, а я за ним. Ввійшовши в криївку, я побачив страшну картину: одразу біля входу, у калюжі крові, лежала дівчина, а кров ще парувала. Хлопці, в конвульсіях, доживали останні миті життя. Картина була жахливою, її забути було неможливо. Микола, світячи ліхтарем, сказав шукати гроші, так як мертвим вони не потрібні. Ми, й справді, знайшли багато грошей, але вони були наполовину розірвані і одна половина була спалена. Спалені були всі докумен-

ти, журнали, друкарська машинка розбита. Сало, мука, цукор – всі продукти були облиті нафтою. У іншій кімнаті стояв керогаз, пара тарілок, ложки, дві невеличкі каструлі, а у стіні, цієї схованки був вирізаний туалет, через який протікав струмок води, яка виносила нечистоти. У кутку криївки проведено вентиляцію, прилаштовано ручний вентилятор, який, при необхідності, можна було крутити вручну. В першій кімнаті стояв столик, на ньому – художня література, яка була обгорілою, і чотири тапчани. Поки ми все роздивились, Скоморохов не переставав кричати, що ми так довго робимо, чому не відзиваємося. Коли ми вилізли нагору і доповіли про трупи, то Скоморохов кинувся як щур до криївки. Перше, на що він звернув увагу, що у дівчини, двох хлопців були прострілені груди, в області серця, а у Василя Дем'янова куля пройшла вище носа, у чоло. Хтось побіг у село по підводи, які через деякий час приїхали.

Витягнувши нагору трупи, ми завантажили їх на дві підводи і повезли їх у село. Цілу дорогу, аж до сільської ради капала кров з мертвих тіл. Неживих повстанців у сидячому положенню поставили біля стіни, аж до вечора. А тим часом солдати цілий день зганяли людей, щоб вони пізнавали трупи. Коли привели Василеву маму (а можна уявити стан матері, коли вона дивилась на обкровоавлене тіло сина), вона сказала, що цих людей бачить вперше. Чоловік Катерини загинув на фронті Другої світової війни, а тому на Сибір сім'ю не вивезли.

Вечором трупи завантажили на машину і відвезли в Городенку. Так була взята 24 лютого 1951 р. остання криївка із 4-х у селі Олієво-Королівка. [281, с. 35-38].

1951 р.

Когуч Павло син Михайла, 1923 р. н. в с. Павлівка Тисменицького району, сотенний УПА та районний провідник ОУН. 14 лютого 1951 року сексот видав криївку в Тязівському лісі, де перебували Павло Когуч, Ярослав Глум з с. Вікторова та Ігор Скрентович із с. Залукви Галицького району. Проти трьох українських повстанців було стягнуто у Тязівський ліс кілька сотень червонопогонників. Після виявлення криївки повстанцям було запропоновано здатись. Вони відкинули цю пропозицію і після знищення архіву покінчили з собою. Тіла повстанців поскидали на сани і возили по селах для опізнання. Місце поховання героїв невідоме. На місці загибелі партизанів споруджено символічну могилу, на якій встановлено хрест. [282, с. 3].

13 березня 1951 р. в Клубовецькому лісі (Тисменицький район) сталася трагедія. Більшовицькі карателі ще вдосвіта приїхали у Клубівці, оточивши село та перекривши всі стежки і дороги до лісу. Потім взяли кількох чоловіків і привели їх у ліс поблизу Монастирського провалу. Під'їхала і автомашина, з якої вийшли два офіцери та один чоловік, загорнутий у плащпалатку. Обличчя його не було видно. Саме цей невідомий зрадник і показав місце криївки. Приведених селян примусили розкопати вхід до криївок, а са-

мі стояли наготові з автоматами. Розкопаний вхід закидали гранатами, а потім пустили до криївки задушливий газ.

А партизани в той час нищили документи, поламали друкарську машинку, радіоприймач, старий одяг. Спокійно переодяглися у святкову одягу і пострілялися. У цій криївці загинули вісім підпільників. Прізвище їх залишились невідомі. Потім під вартою карателів колгоспники фірми відвезли полеглих партизанів до Тисмениці, де виставили на пострах людям. Може й матері приходили попрощатись із синами серед інших людей, але не подавали виду, адже всій родині загрожувала депортація до Сибіру. Через три дні загинувих повезли у Тлумацькому напрямі. Де їх поховали невідомо.

Клубовецький осередок руху разом із Клубовецькою сільською радою на початку 1990-х років встановили імена всіх вісьмох повстанців, роки і місце народження та псевдо. Ось вони:

Бардюк Володимир син Івана, 1920 р. н., в с. Пшеничники Тисменицького району, охоронець Тлумацького надрайонного провідника ОУН, псевдо – Владзьо, Сагайдачний, Кудлатий; Волощук Григорій син Василя, 1929 р. н., в м. Тисмениці, керівник кущового проводу ОУН, псевдо – Грицько; Каратніцький Михайло с. Юрія, 1923 р. н. в с. Лесівка Богородчанського району, керівник Тлумацького надрайонного проводу ОУН, псевдо – Маяк; Рев'юк Теодор син Михайла, 20.02.1931 р. н. в м. Тисмениці, стрілець кущового проводу, псев-

до – Дорошенко; Самуляк Євген син Петра, 8.07.1930 р. н. в м. Тисмениці, охоронець районного проводу, псевдо – Данко; Сисак Василь син Дмитра, 1933 р. н., в с. Липівка Тисменицького району, стрілець кущового проводу, псевдо – Рідний; Сокольський Олексій Якович, 1925 р. н. в с. Липівка Тисменицького району, керівник проводу ОУН, псевдо – Недобийко; Шешурак Йосип Михайлович, 1931 р. н. в с. Хом'яківка Тисменицького району, стрілець кущового проводу, псевдо – Крук. [283, с. 134-140; 284, с.10].

Життя, віддане Україні.

Степан Теодорович Фрасуляк, 1904 р. н. у Львові, псевдо – Хмель, шеф штабу військової округи “4” “Говерла”. З 1928 року вчителював у Вишкові Долинського повіту. Тут він одружився із Софією Чіпкайло. Потім він перейшов Новошинську школу, де створив організацію “Сокіл”, відкриває вечірню школу, де розширив програму навчання, ініціатор святкування Різдва, Великодня, діяльності “Просвіти”. В 1939 р. служба у польській армії з якої незабаром повернувся. С. Фрасуляк активний член ОУН, мав тісні зв'язки з С. Бандерою.

В 1942 р. організував сотню “Сіроманці”, вишкіл якої проходить на г. Магурі, потім робота у підстаршинській школі “Олені”, де видає працю “Українська партизанка” про стратегію ведення партизанської війни. В роки більшовицької окупації він разом з дружиною у підпіллі, очолює штаб військової округи.

Спочатку штаб знаходився за горою Лиса, а коли червонопогонники почали частіше туди навідуватись, штаб переносять на г. Яйко. Ранком 1 липня 1951 року Степан перебував з дружиною у бункері. Коли він вийшов з бункера, то група зрадників напала на Фрасуляка і почали його в'язати. Він встиг викрикнути “Зрада”. З бункера вискочили охоронці та дружина. Дружина не хотіла, щоб чоловік потрапив у ворожі руки і встигла його застрілити, потім сама загинула.

В цьому бою загинули всі повстанці. Місце поховання їх невідоме. [285, с. 421-422].

Залізник (Михайло Гоян) з с. Спас, 1920 р. н. Очоловав сотні, займався іншою діяльністю.

Останній бій у вересні 1951 р. З двома односельцями перебував у криївці на присілку Камарал біля с. Пістинь. Привів червонопогонників зрадник. Повстанці знищили всі документи і самі заподіяли собі смерть. Зараз там встановлений хрест. [286, с. 197].

30 листопада 1951 р. в селі Тучапи Снятинського району видав криївку зрадник, яка була не подвір'ї Карп'юка Григорія. Вороги оточили криївку двома кільцями. Повстанців було троє, а карателів у 5-6 разів більше. Оля Кулаєць із села Тучапи, яка була у криївці разом із Степаном Федоруком (1931 р. н. у с. Джурів Снятинського району) та Романом Зозуляком із с. Попельники того ж району підірвала всіх трьох гранатою, перед цим вигукнувши “Слава Украї-

ні!”. Мешканці Тучап на цьому місці спорудили пам'ятник. [287, с. 68].

В ніч з 12 на 13 грудня 1951 р. у криївці в с. Сваричів Рожнятівського району загинув Ярослав Косарчин (народився 15.08.1919 в с. Нагірянці (тепер у складі м. Бучачі) – 13.12.1951, с. Сваричів Рожнятівського р-ну).

1939 р. Ярослав Косарчин закінчив Бучацьку гімназію і в 1940 році вступив у Львівський ветеринарний інститут, де став членом ОУН. В 1944 році організував студентську групу (35 осіб), яка пройшла через німецькі тили і вивів їх до місця дислокації старшинської школи УПА “Олені-1” (Волинський район) у лютому 1944 р. Цю школу закінчив у липні 1944 року з присвоєнням звання старшого булавного. Командування призначає його інструктором та командиром чоти у новоствореній старшинській школі “Олені-2” під псевдом Байрак. У вересні він став ад'ютантом командира Дрогобицького ВО-5 УПА-Захід поручика Івана Белейовича (Дзвінчука). З вересня 1945 до 1949 року він командував Калуським ТВ-23 “Магура”. За відвагу в боях та вміле керівництво нагороджений влітку 1946 році Срібним Хрестом бойової заслуги 2-го ступеня й підвищений до звання сотника. Відтинок Я. Косарчина налічував вісім сотень (понад 1000 стрільців). Після загибелі у квітні 1949 року крайового командира УПА-Захід став виконувати обов'язки крайового провідника ОУН.

12 грудня 1951 року вночі станичний села Сваричева В. Гулятич (Горбок) розмістив по криївках у помешканнях селян дві

групи підпільників: в першій Я. Косарчина (Байрак), референта пропаганди Калуського окружного проводу ОУН В. Фрайта (Жар), охоронців Грома й Сокола та невідомого повстанця, в другій – кущового провідника ОУН Нестора та стрільця М. Сагайдака (Дуб). Вранці обидва будинки оточили окупанти. Взяті в облогу п'ятеро повстанців у першому сховку підірвали себе гранатами. У другому схроні так само заподіяли собі смерть Нестор і Дуб. Емведисти витягнули із криївок понівечені тіла й повезли вантажівкою в бік Рожнятова. Де їх могили невідомо. [288, с. 17-19, 40-41].

Кравців Левко Іванович, 1932 р. н. в с. Старий Мізунь Долинського району, псевдо – Карий. Після закінчення Вигодської середньої школи пішов у партизани. Діяв на теренах Болехівщини. В 1951 році загинув у криївці села Кальна Долинського району разом з машиністкою, псевдо – Оксана та боєвиком, псевдо – Скорий. [289, с. 237].

Василів Петро Федорович, 1930 р. н. в с. Сенечів Долинського району. Воював у боївці СБ. Загинув у 1951 р., зимуючи в криївці в урочищі біля с. Рожанка Вижня Закарпатської області. [290, с. 218].

Ціною смерті врятував господаря

14 січня 1952 р. у день Новоріччя за старим стилем, на околиці Долини (Загір'я) у криївці на горі Гната Олексина героїською смертю загинули чотири українські повстанці. Криївка на господарці Гната Олексина була однією із схро-

нів мережі підпілля ОУН-УПА. Місце було вибране досить вдало: великий сад в кінці якого – невеличкий зарослий кущами яр, відсутність чужих хат.

Розповідає господиня Ганна Олексин.

Богдан Долішний, псевдо – Боян – надрайонний провідник СБ родом із села Тяпче, Василь Кобилинець, псевдо – Сторож із с. Козаківки – керівник окружного проводу СБ і бойовики Михайло Гошовський, псевдо – Максим із Розточок та Іван Бурковський, псевдо – Ганс із м. Болехова в ніч з 13 на 14 січня прибули з Гошева до Долини. До хати не хотіли заходити, відмовившись від вечері, яку запропонував чоловік, хоча раніше вони вже бували у нашій хаті, пригощали наших діточок цукерками і печивом. Хлопці любили наших дітей, яких було у нас з чоловіком десятеро. Звичайно ми боялися, щоб малеча не проговорилася про партизанів, але Бог милував. Хлопці пішли до схрону, а ми полягали спати.

Зранку лише почало світати, як прийшли карателі. Їх було багато. З криком і лайкою вдерлися вони до хати, вимагаючи від чоловіка, аби показав бункер з бандерами. Чоловік не признавався. Вони його взяли й почали шукати в стодолі, стайні, на подвір'ю. Чоловіка не перестають бити, вимагаючи показати криївку. В хаті все перевернули, діти плачуть і я з ними. Нарешті знайшли порожню криївку над стайнею, витягли звідти постіль і ще більше б'ють чоловіка, де друга криївка.

Значить знали що є у криївці партизани – хтось вислідив і доніс. Інакше заспокоїлись би першою криївкою. Тут один прибіг до старшого і з криком: “Єсть” повів всіх до дуплавої верби, в якій був замаскований вентиляційний люк, що виходив із криївки. Потягли і мого чоловіка, щоб показав вхід до схрону, почали бити, він кричить. Богдан Долішний, вискочив з криївки і відкрив стрільбу, крикнувши: “Втікайте, батьку”. Перелякані червонопогонники, попадали на землю, а чоловік втік. Повстанець оцінивши ситуацію, скрився у криївці. Мабуть зрозумів, що ситуація безнадійна, довкола було багато солдатів.

Облавники вирішили взяти повстанців живими. Розпочались довготривалі переговори через вентиляційний отвір. Перед вечором з верби пішов дим. Значить повстанці все палять, щоб більшовикам не дісталися документи. Потім почулося “Ще не вмерла Україна”, а після Гімну пролунали постріли і вибух.

Карателі привели кількох сусідів і заставили розкопувати землю. Добравшись до входу, примусили цих людей лізти до криївки. Вилізши звідти, сусіди повідомили, що поламані друкарська машинка, радіоприймач, все попалено, а партизани мертві. Повитягували окровавлені тіла, поскидали на сани, посадили мене з двомісячною дитиною зверху і повезли до Долини, а решта моїх діточок залишилися самі вдома разом з немовлям у колісці.

Мене допитували у начальника, били, питаючи, хто був у криївці й чи раніше ще хтось скривався у криївках. Я нічого

не сказала й мене на другий день відпустили до дітей. Чоловік довго скривався і так пройшло йому. Коли стала Україна незалежною загірчани відновили криївку та побудували на нашому подвір’ї капличку. Сюди приходять люди помолитись та віддати шану полеглим.

Від інших долинян автор статті дізнався, що підпільники мали інші схрони у місті. Так, на Одиниці під час облав партизани ховалися у соляних шахтах-криницях, що поблизу сілзаводу. Карателі не сподівалися, що в криниці, з якої черпали ропу, може бути вхід до схрону. Про це було відомо машиністові Левкові Іваськевичу, який лебідкою опускав підпільникам харчі. Знали про схрон Володимир Роп’яник і Борис Костецький, які допомагали партизанам. Це було небезпечно, бо поряд знаходився гарнізон червонопогонників. Однак цього схрону вони так і не виявили.

Переховувалися партизани і на тартаку, де директором був Бойдуник, на міській електростанції.

Щодо криївки на обійстю Олексина, то її, можливо, вислідили “топографи”, які поселилися влітку 1951 р. в будинку Штенювичча, що недалеко від Олексина. Господар квартири стверджує, що у них була якась апаратура, біля якої постійно чергували, а коли криївку ліквідували, “спеціалісти” з Долини виїхали. [291, с. 39-41].

Гинули поети.

Михайло Дяченко (Гомін, Марко Боєслав, Славобор; 23.03.1910, с. Бондарів Калуського повіту – 23.02.1952 р.) після

закінчення гімназії 1930 р. став студентом правничого факультету Львівського університету, де вступив у ряди ОУН. Випустив поетичні збірки “Іскри” (1936), “Юні дні” (1938), “Вони прийдуть” (1941) та в підпіллі – “Непокірні слова”, “В хоробру путь”, “Хай слава луна”, “Вітчизна кличе”, “Із днів боротьби”. Працював на районним провідником пропаганди Галицького району (1944), з січня 1945 р. переходить в обласний провід пропаганди та працює редактором газети УПА “Шлях перемоги” (1945–1947) і журналу “Чорний ліс” (1947–1950). З 1950 року – окружний референт пропаганди Карпатського краю. Нагороджений Срібним Хрестом заслуги.

В лютому 1952 року охоронці Боєслава Юрій Марковецький (Промінь) та Іван Костюк (Степан) за його дорученням пішли в село. Повернутися назад не змогли, бо випав глибокий сніг і їхні сліди могли видати розташування бункеру. Довелося залишитись в Дзвинячі. А тут через деякий час прийшла звістка, що бункер разом з усіма підпільниками знищено.

А було так: 22 лютого, емведисти по доносу зрадника пішли шукати бункер. Його виявили близько 10 годин ранку по диму, що просочувався з-під землі. На пропозицію ворогів здатись підпільники відмовились. Тоді нападники почали розбивати вентиляційний люк. Повстанці у відповідь відкрили стрільбу з автоматів і вбили двох облавників. Один із підпільників через замаскований вхід вискочив нагору й пустив по нападниках автоматну чергу, але відразу і сам повалився мертвий. Поки йшов бій,

Михайло Дяченко разом з друкаркою палили документи. Зрозумівши, що підпільники не здадуться, командир оперативної групи наказав закидати бункер гранатами. Із зруйнованого бункера витягли сім повстанців. Михайла Дяченка (Марко Боєслав, Гомін), охоронника крайового проводу Михайла Дрогомирецького (Захар, 1930 р. н. в с. Боднарів Калуського району) керівника Солотвинського рай-проводу ОУН Онуфрія Онуфрака (Деркач, 1927 р. н. в с. Зелена Надвірнянського району), друкарку Станіславського проводу ОУН Марти Свідрук (Настя, Черемшина, Марійка, 1928 р. н. в м. Надвірні), охоронця Станіславського окружного проводу ОУН Йосипа Семеніва (Смілий, 1928 р. н. в с. Підпечери Тисменицького району), стрільця боївки СБ Променя – Михайла Фесюка (Чумак, 1928 р. н. в с. Жураки Богородчанського району), Янішевського (Вихор, Місько, Яструб, 1927 р. н. в с. Жураки Богородчанського району). Місце поховання невідоме.

Марта Свідрук у підпіллі перейшла 1944 року. Писала вірші під псевдонімом Настя Черемшина. [292, с. 12-14, 81-92].

Зимом 1952 р. загинули у криївці Крук (Сенько Йосип Константинович, 1922 р. н. с. Ямниці, стрілець УПА) і ще два повстанці. Криївка знаходилася біля с. Рибне і була викрита через дим, який виходив з неї. Після загибелі підпільників їх волокли по снігу в напрямку дороги, залишаючи кривавий слід. [293, с. 181].

Взимку 1952 року помер у криївці від червінки у бункері Білий – син Про-

копа Небесійчука Іван (1931–1952) родом із с. Ільців Верховинського району (1931–1952). [294, с. 345].

20 травня 1952 року зрадник навів облавників на криївку в stodолі М. Мельника в селі Дзвинячі, де знаходилися охоронці Михайла Дяченка Юрій Марковецький (Промінь) та Іван Костюк (Степан). Повстанці відстрілювалися до останніх патронів. Ворогові вони не здалися, покінчивши з собою. [295, с. 81].

Остання криївка в с. Дора була знищена 29 грудня 1952 р. в урочищі Скала. В криївці було чотири повстанці: Василь Орфенюк псевдо Чорноморець, Юрій Струк псевдо Гора, Микола Дудзяний псевдо Черноус, Василь Гнип'юк псевдо Табулка. Цю криївку знову ж таки було видано зрадником – четвертим повстанцем Василем Гнип'юком. Криївка складалася з кімнатки (де перебували повстанці) розміром 3 на 3 м і коридорчика розміром 1 на 2 м. Перекриття криївки було дерев'яним, в основному з смереки, стіни також обкладені деревом. Вхід у цю криївку був прихований ліщиновим кущем. Криївка розташовувалася над прірвою і була викопана в землі. Повітря поступало через отвір в землі, який був замаскований. Їжу готували на примусі, щоб не видати себе димом. Нафту для примуса зазвичай передавали люди. Крізь криївку проходило джерело, звідки повстанці брали воду. Таким чином, повстанці не виходили з криївки цілу зиму, щоб не залишити на снігу сліди. Спали вояки на лежаках

застелених кожухами. Василь Гнип'юк доніс в МВС де знаходиться криївка. Емведисти вчинили облаву, трьох повстанців було закидано гранатами і вони загинули. Доля Василя Гнип'юка склалася наступним чином: його ув'язнили на 25 років, за діяльність в УПА. Відбувши строк, він заперечував про зраду, мовляв, коли вчинено напад на криївку, він втік, але упав з скали, де його непритомного, забрали енкавеесники. Довгі роки Василь Гнип'юк жив з важким тягарем, і тільки недавно, помираючи, він зібрав родичів і сусідів, і признався в своєму гріху. Тепер на місці криївки стоїть пам'ятний металевий хрест і два прапори – червоно-чорний та блакитно-жовтий. [296, с. 4].

Дяків Юрій Дмитрович, 1934 р. н. в с. Кальна Долинського району, псевдо – Швидкий. У 1952 р. щоб не здатись ворогові, підірвався з побратимами у криївці с. Кальна. Місце поховання невідоме. [297, с. 126].

*Із спогадів Юрія Паєвського,
псевдо – Жук.*

Криївки – плід індивідуально-групового мистецтва. Керував спорудженням провідник, керівник групи. Якщо група – боївка складалася з молодих і дужих хлопців, то захисток будувався далеко в горах, в недоступних місцях для ворога. Він не потребував ретельного маскування. Одна з наших зимових криївок під Чорногорою була лише на половину в землі, її незмінно охороняли недремні стійкові. На випадок облави надія була на вірну зброю

й прудкі ноги. Якщо споруджувався бункер для осередку пропаганди чи загальноорганізаційний, де були жінки й старші чоловіки, то мусів знаходитись неподалік села. Ставка в цьому випадку робилася на мистецтво маскування.

Потайник у Бабині облаштували в ліску. Село має 12 присілків. Посеред села височіють дві порослі лісом гори. На одній з них повстанці облюбували бук, що стримів до неба п'ятьма стовбурами. Центральний найтовстіший стовбур зламався й почав прогнивати. Станичний Бомба видовбав його аж до низу і триметровий стовбур служив за оригінальний вхід до криївки, яку викопали під буком. Дупло було вузькувате, тому легко пролазив тільки я. Кремезніші хлопці мусили скидати з себе португеї, зброю і впихатися з піднятими догори руками. Понад криївку проходила огорожа з колючого дроту, для якої наш бук служив одним із стовпів. Хитромудрий станичний добавив ще кілька дротин, добряче наспанував їх між стовпцями і підвісна дорога для мешканців криївки була готова. Стаєш на другу знизу дротину, руками тримаєшся за верхню й пішов собі боком 150 м від дороги до криївки. Сніг під огорожею був незайманий впродовж всієї зими, нікому і в голову не прийде, що під буком – повстанська схованка. Тим більше, що залазили ми дуже акуратно, жодної коринки не зірвали на букові.

Спали ми в підземному нашому пристанівку на двоярусних нарах: з одного боку двоє, з другого троє, один лягав у

проході, що закривався на ніч. Було трохи тіснувато. Мала криївка й інший суттєвий недолік – не було в ній води, бо знаходилася на горбі. Тому ми з осені запаслися водою, кілька бочок якої вистачило на півтора місяці. Криївка була добротньо обшита зусібч дошками. В одній й тій же криївці з причини безпеки не дозволялося зимувати двічі, окрім випадків, коли на зимівлю йшли минулорічною групою. У “бабинській” криївці ми зимували двічі поспіль, хоча з нами не було наступної зими наддніпрянця Миколи з дружиною. Але станичний Бомба поручився за подружжя підпільників. Криївка наша простояла багато років, і відкрилася людям аж наприкінці вісімдесятих, коли впало дерево. [298, с. 236-237].

Згадує 84-річний Федір Наритник з Бурищина:

В лютому 1953 року четверо підпільників: Білий – Денєга Микола Михайлович, 1924 р. н. з с. Слобідка Більшівцівська Галицького району, Сикута Зенко з с. Вигівка Галицького району, Назаркевич Мартин з села Дем'янів цього ж району і я, Федір Наритник, псевдо Явір, переховувалися в селі Перлівці, в досить добре законспірованій криївці. Ніхто не сподівався наскоку москалів. Але як потім виявилось, між нами затесався зрадник, який знав, що з хвили на хвилю до криївки прийде ворог. Тепер перед Назаркевичем (а зрадником виявився саме він) стояло нагальне питання, як покинути криївку. Щоб знайти привід, він прикидається дуже хворим, вдає,

що йому паморочиться голова, спирає дихання і просить у Білого дозволу вийти на свіже повітря. Той довго не дозволяв відчиняти криївку, але після наполегливих просьб дав згоду на кілька хвилин подихати свіжим повітрям. Минуло кілька хвилин і Сикута вирішив дізнатися, як той себе почуває. Та побачивши, що Зенко пролазить крізь люк, Назаркевич вихопив гранату, зірвав чеку і кинув її до криївки, але граната застрягла і вибухнула на грудях Сикуті. Ми відразу зрозуміли, що то зрада. Миттєво стягнули закривавлене тіло побратима у криївку і вискочили назовні. Слід за Назаркевичем простиг. Ми прискореним темпом подалися на Німшин, а через 20 хвилин криївку оточили до зубів озброєні енкаведисти. Село Перлівці і його околиці потрапили в щільне кільце облавників, але ми з Білим встигли вислизнути з того оточення. За ніч ми подолали чималу відстань і на ранок досягнули теренів Рогатина. Іншого виходу у нас не було, адже зрадник знав, а потім і виказав всі криївки, в яких перебував.

Записав у 2012 році краєзнавець з Бурштина, автор «Історії села Петрова» Гачинський Михайло Васильович, 1941 р. н., в с. Петрові Тлумацького району, освіта вища, інженер, пенсіонер, працював на Бурштинській ТЕС.

9 березня 1953 р. смертю героїв упали в Нижньому Березові в останній криївці кущовий провідник ОУН Іван Негрич, псевдо – Хитрий разом із дружиною Розалією та його побратим і заступник Петалкович, псевдо – Стародуб.

Криївка знаходилася на горищі сільської убогої старої жінки. Через зраду кадебістам вдалося дізнатися, що дружина Івана Негрича знає місце схову свого чоловіка. Адже вона навідувалася до нього і навіть на Різдво приводила під хату бабусі колядувати їхніх двох малолітніх синів і старшу дочку. Розалію Негрич – Малик заарештували і почали катувати, навіть з використанням електрошоку. Зрештою Розалію в результаті жорстоких допитів вдалося зламати і вона виказала місце знаходження криївки. Підходячи до цієї хати карателі гнали поперед себе місцевих людей. Розпочався бій. Під вигук “Слава Україні” і слова Гімну “Ще не вмерла Україна” мужні повстанці загинули. Бій відбувся в день похорону Й. Сталіна. Це були одні із останніх жертв на Прикарпатті борців за незалежність України. [299, с. 18].

1956 рік

Останній бункер.

Одна з останніх боївок була ліквідована у вересні 1956 року в Чернилицькому (тепер Городенківському) районі. Органи МДБ виявили бункер, де переховувалося сім осіб, які були на нелегальному становищі з 1944 року. Як говорилося в донесенні при арешті “изъято в специально оборудованом бункере шесть стволов оружия, четыре гранаты, пишущая машинка, большое количество националистической литературы и др.”

4 лютого 1957 року в Станіславі відбувся суд над останніми повстанцями ра-

йону та над селянами різних сіл, які допомагали ОУН. Таким чином по справі проходило сім повстанців та 13 осіб, так званих “бандпособників”. Судила їх судова колегія в кримінальних справах Станіславського обласного суду в складі головуючого Черткова, народних засідателів Артюхова і Піднебесного, при секретарі Василенко з участю прокурора Бабій та адвокатів Редівкера, Лютого, Семенка, Застави, Губенка. Судове засідання велося за закритими дверима без допуску громадськості. Наводимо короткі дані про підпільників.

Врубель Володимир Васильович, 1912 р. н., псевдо – Марко, уродженець села Поточище Чернелицького (тепер Городенківського) району Станіславської (тепер Івано-Франківської) області, українець, неодружений, селянин. Член ОУН, навесні 1944 року зійшов у підпілля. До 1946 року був рядовим стрільцем боївки ОУН. Від літа 1945 до осені 1946 року був керівником ОУН села Поточище і виконував вказівки повстанців Крука та Хмеля. Восени 1946 року провідник Едвард призначив Марка керівником кущової ОУН сіл Семаківці, Білка, Михальче та Поточище. На цій посаді він був до літа 1949 року. А потім, у зв’язку з ліквідацією кущових ОУН, провідник Максим призначив Марка керівником технічної ланки Чернелицького районного проводу ОУН. В його підпорядкуванні були друкарки Корній Марія Іванівна, псевдо Русалка, та Рощук Катерина Юріївна, псевдо Уляна. Вони розмножували антирадянські листівки, націоналістичну літературу, друкували ін-

формаційні звіти, які складались Марком та Максимом.

Восени 1952 року, після арешту Максима, Марко разом із Білінським – псевдо Заведія та Миросько, Григорчаком – псевдо Ярема, Рощук – псевдо Уляна, Корній – псевдо Оля та Русалка, Микитюком – псевдо Тиміш, Микитюк Параскою побудували в лісі за селом Копачинці криївку – бункер, в якому періодично переховувались, особливо взимку та під час облав.

Григорчак Юрій Петрович, 1923 р. н., псевдо Ярема, уродженець села Стопчатів Яблунівського (тепер Косівського) району. Селянин, освіта – 6 класів, українець. У 1944 році вступив до УПА під кличкою Нечай і до жовтня 1947 року був у сотні курінного Скуби. В 1946 та 1947 роках неодноразово брав участь у боях проти радянських військ та НКВД, в т. ч. і в селі Корнів у сотні Скуби. В жовтні 1947 року Нечая перевели в службу безпеки (СБ), де пройшов вишкіл у Скидана. В травні 1948 року при зіткненні із солдатами радянської армії Григорчак був поранений і до осені лікувався, після чого був переведений в склад групи СБ, яка діяла на території Городенківського району. Тут був до кінця літа 1948 року. Після цього Сталевим (Буджак Тарас, уродженець села Поточище) Григорчака призначили надрайонним провідником керівником СБ Чернелицького районного проводу ОУН. Виконував ці обов’язки до 1952 року під псевдом Ярема. З 1952 року до арешту Григорчак виконував обов’язки пропагандиста Чернелицького районного проводу ОУН, переховувався в криївках разом з

Врубелем, Білінським та іншими, будував сховища. З 1952 року до дня арешту Григорчак переховувався переважно в бункері за селом Копачинці.

Білінський Володимир Степанович, 1931 р. н., псевдо – Забіяка та Миросько, уродженець села Поточище, член Юнацтва ОУН, із селян, допомагав підпіллю ОУН ще з 1944 року. За незаконне зберігання зброї був заарештований працівником Чернелицького РВМ Випасняком. Скориставшись тим, що Випасняк та стрибки заснули, Білінський вихопив зброю і трьома пострілами вбив Випасняка та члена групи Володимира Олексика, забрав належні Випасняку автомат, пістолет, годинник і шинелю та пішов у підпілля ОУН. Встановив зв'язок з провідником Максимом і під псевдом Заведія, а пізніше Миросько, був охоронником Максима до осені 1952 року.

Емведисти весь час намагались його спонукати на зраду свого народу. 7 грудня 1953 року начальник Чернелицького районного відділу МВД, старший лейтенант В. Кривонос передає Мироськові, через його сестру Марію, записку з пропозицією зліквідувати повстанців Григорчака Юрія Петровича – псевдо Ярема та Врубеля Володимира Васильовича – псевдо Марко. За виконання цього завдання В. Кривонос обіцяв подарувати Мироськові свободу. Але Білінський Володимир на співпрацю з ворогами не пішов і далі залишався в підпіллі ОУН аж до його арешту в 1956 році. Він твердо дотримувався присяги і ніколи не забував першої запо-

віді Декалогу “Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї”.

Корній Марія Іванівна, 1924 р. н., псевдо Оля та Русалка, уродженка містечка Чернелиці, українка, незаміжня. З селянської патріотичної сім'ї (її батько та брат загинули в підпіллі ОУН). Ще під час німецької окупації була в жіночій сітці ОУН, проводила організаційну роботу, займалась збором речей та продуктів для УПА та підпілля ОУН. Після приходу військ радянської армії в 1944 році під псевдо Русалка продовжувала роботу по допомозі УПА та підпіллю ОУН. За доносом сексота в квітні 1945 року була заарештована органами НКВД. Однак з приміщення НКВД зуміла втекти і перейшла на нелегальне становище, переховуючись до весни 1948 року, в т. ч. і в селі Котиківка в сім'ї Петра Ощипка. З весни і до жовтня 1948 року переховувалась разом з Катериною Рошук – псевдо Уляна. У жовтні 1948 року за вказівкою Марка (Врубеля Володимира) та Чорноти (Рощука Дмитра) їй було дано псевдо Оля і вона перейшла в підпілля ОУН села Поточище, де разом з іншими повстанцями переховувалась в криївці під млином села Поточище. Районний провідник Бурун (Морозевич Ізидор, родом з села Чернятин) призначив її друкаркою Чернелицького районного проводу ОУН. Ці обов'язки вона виконувала до листопада 1951 року в Поточищі. А потім їм довелось покинути криївку під млином та переховуватись в різних місцях до осені 1952 року. З того часу перейшла на нове місце праці в бункер, яку збудува-

ли в лісі біля села Копачинці. Там випускали листівки, націоналістичну літературу та бефони й інші матеріали аж до дня арешту в 1956 році. Видав її в Городенці працівник МВД.

Рошук Катерина Юріївна, 1919 р. н., – псевдо Уляна, уродженка села Поточище, незаміжня, українка, з селян. Вся її родина працювала для підпілля (два брати загинули тут, дві сестри арештовані органами НКВД). З листопада 1945 року перейшла на нелегальне становище в підпіллі ОУН. З жовтня 1948 року – вона в розпорядженні кущового провідника Марка і за вказівкою районного провідника Буруна була призначена друкаркою Чернелицького районного проводу ОУН. Розмножувала брошури, листівки, друкувала підпільні звіти та іншу націоналістичну літературу. На цій посаді працювала до дня арешту.

Микитюк Петро Атанасович, 1910 р. н., – псевдо Тиміш, уродженець села Гриньківці Товстенського району Тернопільської області. Одружений в селі Поточище. Українець, селянин, працював мельником у селі Поточище, а під млином в криївці переховував повстанців, забезпечував їх продуктами, пресою, інформацією та виконував інші доручення. Коли в жовтні 1951 року криївці загрожувала небезпека, повстанці залишили її і перейшли в інші села району. Криївка під млином була виявлена солдатами порожньою, а Микитюк (Тиміш) з дружиною Микитюк Параскою зійшли в підпілля ОУН, де перебували до дня арешту.

Микитюк Параска Олексіївна, 1910 р. н., уродженка Поточище, українка, заміжня. З 1951 року до дня арешту знаходилась в підпіллі ОУН, переховувалась в різних селах нашого району, а потім, за вказівкою провідника Максима, призначена до праці в кущового провідника Марка. У збудованому в 1952 році бункері у Копачинському лісі перебувала до дня арешту і виконувала різні господарські роботи в підпіллі.

Характерно, що, перебуваючи в підпіллі, вище перелічені повстанці не видали ні однієї людини з сіл Копачинці, Кунисівці, Репуженці, Хмелева, Далешове, Колінки, Передівання, Городниця, Стрільче, Пробабин, Котиківка, міста Городенки, де їм неодноразово доводилось перебувати.

З ними на суді були ще 13 чоловік: Щербанюк Яків Васильович, 1896 р. н., уродженець с. Поточище, бригадир колгоспу, який з 1949 року мав зв'язки з підпіллям і допомагав продуктами та іншими необхідними речами; Хорт Михайло Миколайович, 1912 р. н., уродженець і мешканець села Дубки, який працював заступником голови колгоспу. Незважаючи на те, що в нього було троє малолітніх дітей віком від 2-х до 13-ти років, протягом багатьох років в різні часи переховував у своїй хаті повстанців і весь час допомагав їм матеріально аж до 1956 року. Буджак Василь Максимович, 1922 р. н., уродженець села Городниця, мешканець Поточища, працював у колгоспі. З 1948 року підтримував активні зв'язки з повстанцями і допомагав їм матеріально аж до 1956 року.

Фризюк Олексій Дмитрович, 1923 р. н., уродженець с. Городниця, мешканець Поточища, який до арешту працював головою колгоспу імені Молотова. З 1950 року підтримував активні зв'язки з підпіллям ОУН, допомагав їм продуктами та грошми. Від звинувачень Фризюк О. Д. категорично відмовився, хоч були свідки з села.

Ємчук Богдан Григорович, 1915 р. н., уродженець і мешканець села Поточище, інвалід Другої світової війни, який, незважаючи на те, що в нього на утриманні було троє неповнолітніх дітей віком від 6-ти до 12-ти років, активно допомагав підпіллю ОУН; передав повстанцям фотоапарат, збирав гроші за бєфони (давав і свої), купив для провідника Буруна друкарську машинку. З 1948 року до дня арешту підтримував активні зв'язки з повстанцями та ін. [300, с. 194-197].

Вироком Станіславського обласного суду від 4 лютого 1957 року “наиболее опасные преступники из этой банды осуждены.”

Білінський В. С. до вищої міри покарання. Адже відмовився видати своїх друзів.

Врубель В. В. до 25 років у виправно-трудовому таборі.

Григорчак Ю. П. до 25 років у виправно-трудовому таборі.

Решта засуджені до різних строків ув'язнення. [301, с. 245].

Останню на Отинійщині криївку у с. Ворона покинув повстанець Михайло Нестерук, син Михайла, восени 1966 р. [302, с. 87].

Не визначений рік.

Розповідь Випасняка Павла

В Семанчука Юрка (хутір Чернелицький) на подвір'ї була збудована криївка, яка була дуже майстерно облаштована і захована так, що ніхто не зміг би про неї здогадатись, але знайшовся зрадник, який викрив місце її розташування. По обіді приїхала група НКВСівців, щоб зробити чистку. Криївку було оточено і пролунав наказ всім хто там був здаватися. Довгий час ніхто не відповідав, тоді командир групи відправив у криївку одного дідуса з хутора, щоб останній передав повсталим, що якщо вони здадуться то їм нічого не буде. Коли дідусь вийшов з криївки, то сказав червонопогонникам трошки почекаати. Але через 20 хв. одночасно пролунало два постріли. Із схованки ніхто не вийшов, а пізніше з'ясувалось, що там було дві дівчини, які друкували для підпільників листівки, розпорядження проводу, накази, вели облік. І все це було спалено, друкарські машинки розбито, щоб ворог нічого не міг взяти, підпільниці все знищили. Все було зроблено спокійно і чисто, а не в паніці. Вороги дивувались з хоробрості дівчат, які воліли зберегти таємниці, а для цього змушені були накласти на себе руки.

Розлючені члени НКВС привезли з поля господаря Юрка і почали по звірячому катувати. Коромислом побити так, що не було живого місця, потім поламали руки і ноги, топтали ногами, але Юрко ще дихав. Тоді один солдат почав бити прикладом по голові аж доки не розтрощив череп і не повилазили очі. Так

“визволителі”-кати зробили суд над господарем в обійстя, якого поміщалось криївка воїнів ОУН-УПА. [303, с. 46-47].

Мельникович Михайло Степанович, 1920 р. н. в с. Лоп’янка Рожнятівського району, псевдо – Бродяга. Проживав у с. Рахиня Долинського району. Учитель. Вояк УПА. Загинув у с. Рахиня у криївці в урочищі Вовче. Місце поховання невідоме. [305, с. 210].

Параска Юріївна Небесійчук була у підпіллі разом із своїм чоловіком Дмитром Петровичем Боднарчуком – Бердійчуком. Вона перебувала в криївці у селі Зеленому Верховинського району (якраз мала родити), коли хтось навів карателів. Крім Бердійчука і його жінки там був іще Михайло Стусяк – Голуб – (вони з Бердійчуком були з боївки Білогруда) і сестра Бердійчука, що принесла їсти. Зав’язався бій, жінки тікали, а чоловіки відстрілювалися, поки були патрони. Побачивши, що ситуація безнадійна, Бердійчук крикнув: “Здаюся.” Коли карателі наблизилися, він кинув гранату і підірвався разом з ними. Двох убило, а багатьох поранило. Голуб за цей час зміг утекти, а жінок наздогнали.

Параску засудили і з Воркути вона вже не вернулася. А дівчина, яку вона народила в тюрмі, живе й досі. [307, с. 41].

*Розповідь Миколи Небесійчука
сина Миколи, псевдо – Бурсук
з села Ільці Верховинського району.*

Це було десь в районі присілку Затінок.
...Хто міг подумати, що колишній побратим виявиться зрадником?

(про Заграву – Готича Івана). Через нього загинув не лише Наглий. Він підвів ворогів під бункер, де була наша друкарня. Там ми ночували і були наші документи. Так вийшло, що того дня ми були в бункері втрьох: я, Квітка і Голубка (хлопці пішли на якесь діло, а мене, як наймолодшого, залишили щоб було дівчатам спокійніше). Я почув тріск гілок, схопив автомат і вискочив з бункера:

– Хто йде?

– Я, Заграва.

– Запасне псевдо?

– Шкребчук.

Я заспокоївся і вернувся заспокоїти дівчат. Заграва зайшов, але мені здалося дивним, що він не залишив зброю у призначеному місці. А коли він ступив до мене, я все зрозумів.

– Дівчата, паліть папери, зрада! – крикнув я і схопився за десятизарядку. Пам’ятаю ще, як дівчата вилили бензин, приготований на такий випадок, і підпалили. Потім відчув важкий удар по голові і втратив свідомість. Коли прийшов до пам’яті, побачив догораючий бункер і трупи дівчат на ньому. Голови дівчатам відрізали і знесли у райцентр (це практикувалося у Верховинському районі і показували родичам).

Наприклад, 18 річний Бентиль у бою з прикордонниками прикрив двох друзів, які відступили і загинув – куля влучила в чоло. Червонопогонники відрубали йому голову і принесли у Жаб’є. Потім знайшли під Кринтою хлопцеву маму, а це була сестра Білогруда (Манчука Івана

Онуфрійовича) і показали на штику його голову. Пізніше маму разом з малими дітьми відправили на Сибір. Напевне це був почерк майора Сідова.

З розмови карателів я дізнався, що Квітка стріляла, поки не залишили три патрони, а тоді застрелила Голубку і себе.

З нашої боївки я один залишився живий. Того злочасного дня, коли захопили бункер, мене привезли до району. Багато мук я відбув там, а потім одержав 25 років і потрапив до Воркути... Змушений був ховати від дітей свої спогади, свій біль, свою славу. І аж тепер можу все це написати.

Саме на Різдво повстанці зустріли Заведію і пішли з ним у бункер під Чорногору, де чекала вірна Тигра (собака Заведії), а пройшло їх четверо через Космач, Ворохту, Закарпаття, Буковину. Спали тоді, як малі діти після ванни. Потім з'ясувалося, що Косак відморозив собі палець і палець почав чорніти. Боячись гангрени, Косак витяг свій гострий ніж і одним махом відрубав пальця. Все обійшлося. Пізніше рана загоїлася. [308, с. 41].

Пригадує М. Турчин – зв'язкова УПА. Коло с. Руда Рогатинського району. Наш загін попав в оточення, коли ми знаходились у криївці, що була розташована у лисячих норах. Був там М. Бурачок, І. Задорожний, ще п'ять партизанів та я, виходу не було. Вже думали дострілятись, щоб не датись живими. Раптово М. Бурачок вистрибує з криївки й стріляє по тих облавниках, що нас оточили. Зчиняється

стрілянина... так ми врятувались. [309, с. 17].

Село Попельники Снятинського району, садиба Михайла Каб'юка. У криївці перебували повстанці Зозулик Мирослав, псевдо – Гонта, Кусяк Дмитро, Михайло Карп'юк, псевдо – Блискавичний, Зозулик Роман, псевдо – Чумак. Під час облави криївку виявили і оточили. В бою загинули Зозулик Мирослав і Кусяк Дмитро. Поранені Михайло Карп'юк і Зозулик Роман. Коли Зозулика Романа витягнули з криївки, то на голому животі розпалили ватру. Мертвого Карп'юка розіп'яли на хресті, адже це відбувалося на Великдень. Замордували душогуби дружину і дочку Каб'юка. На цвинтарі села Тучапи у спільній могилі похоронені М. Карп'юк, Д. Кусяк, М. Зозулик і Р. Зозулик. [310, с. 110].

В одному із донесень у Київ Станіславського обкому КП(б)У зазначалось:

– В первой половине декабря 1948 года в селе Топильское Перегинского района органами и войсками МГБ обнаружено 53 бункера, в них убито 19 бандитов. В числе убитых референт краевого провода по снабжению по кличке Митарь. Так же убиты жена “краевого” и жена “окружного” которые были вместе с краевым”. [311, с. 202].

Матеріали, зібрані студенткою Ольгою Макаром.

В нашому селі Вербівка Рожнятівського району нараховувалося більше як

30 бункерів і криївок. Як згадує Моринець Михайло в кожній третій хаті був захоронок. В одному із бункерів знаходився Бей на Новім потоці. Там загинуло три партизани: Неспляк Михайло, Костецький Микола та Гриців Петро. В цей бункер совіти кинули гранату, хто з повстанців залишився живий закололи штиками.

Також криївка знаходилась в будинку Тимкових під підлогою. Тут загинуло п'ять постанців: Гриців Петро, Тимків Юрко, Василь та Юрко Доголи та Боринець Яків. Вони задушилися. Криївка для партизанів знаходилась і в будинку Доголи Івана, також під підлогою. Як згадує Моринець Парасковія, там переховувалося близько п'ять повстанців. Серед них жінка Оля на прізвисько Дністровська Чайка. Вона була дружиною сотенного, сама родом з Вербівки. Оля вийшла з бункера, щоб провідати свого сина, який знаходився на вихованні в іншій сім'ї, але її застрелили карателі. “Злі язики” донесли совітам, про цей схрон, але вони шукали не в тій кімнаті і партизани втекли.

Серед односельців були зрадники, які доносили на партизан. Серед них був Гавриловський Василь. Він сам признався, коли його спіймали повстанці, що доносив на своїх. Перед смертю він сказав: “я вмираю за Леніна і Сталіна, я видавав, щоб себе уберегти”. У зрадництві брали участь також: Козьо Федір Франкович та Козьо Юрій Франкович, Джус Дмитро Васильович. Всі вони втекли на Східну Україну, щоб односельці їм не помстилися.

Про них, як про зрадників, згадують і до сьогоднішнього часу. [312, с. 15].

Криївки періоду визвольних змагань у с. Джурів, якими користувались повстанці в своїй боротьбі із окупантами.

Захоронки різного призначення:

1. тимчасового перебування повстанців у зимовий час, під час облоги переходування від москалів. Перебувати там могли не більше одного дня;

2. зберігання повстанських документів, шрифтів, друкарських машинок;

3. зберігання зброї і боєприпасів;

4. зберігання харчів і продуктів харчування;

5. зберігання обмундирування, одягу і взуття;

6. проживання осіб, які були на нелегальному становищі і були бійцями ОУН-УПА або їх співпрацівниками;

7. тимчасові шпиталі – для розміщення поранених, їх лікування і догляду.

Криївок у селі було дуже багато, вони старанно маскувалися і коли потрібно їх переобладнували або ліквідували, адже вони загрожували господарям вивозом у Сибір як “бандпосібників”, або підпалом господарки, а то і смертю. Ось де знаходились відомі нам криївки в нашому селі:

1. Криївка у лісі Степана Семотюка, де переховувався Петро Гаврилук – Скала.

2. Криївка на Веретищі для одяжі а також для їжі. Їжу збирали по селі і відносили в цю криївку.

3. Криївка – “тимчасовий шпиталь” на п'ять хворих біля господарки Савчу-

ка Миколи Григоровича. Замаскована під деревом, на місці криївки стояв вулик із бджолами.

4. Криївка у Порука Юрія, де переховувався його син Василь, що був у повстанцях.

5. Криївка у Бровчука Дмитра на подвір'ї, тепер садиба Глушка Степана. Очевидець розказує, що після доносу сексота в НКВД про розташування криївки гарнізонними пішли помилково до Миколи Бровчука. За той час Василь, син Дмитра, дізнався, що їх замельдували і вивіз всі документи, що знаходились в криївці, на фірі, прикривши гноем, у надійне місце.

6. Криївка у Савчука Івана Івановича на Коробінській вулиці.

7. Криївка у садибі Юринця Івана, переселенця із Польщі. Він жив тоді на Толіччині там, де тепер господарка Шевчука Олександра. На хаті був зроблений двійний дах.

8. Криївка у Григорчука Василя збудована під стодолюю на 10 чоловік. В ній часто зупинявся районний провідник Євшан – Федюк Василь.

9. Криївка у господарці Цюцюри, де тепер садиба Павлишин Марії. В ній переховувався секретар районного проводу ОУН Степан Григорчук – Лев.

10. Криївка у стайні Косована Дмитра Андрійовича. Там було зроблено подвійну стіну. Криївкою користувались Григорчук Григорій (Хміль), Зозулик Йо-сафат (Чорнота), Гаврилюк Петро (Скала). Коли криївка була під загрозою ви-

криття її своєчасно розібрали, а документи, що знаходились там передали до іншої. При передачі документів Косован Дмитро ледь не попався в руки гарнізонникам, які із собакою проходили вулицею в той час, коли Дмитро з документами в мішку хотів виходити з подвір'я, на щастя собака не почула людини і вони пройшли далі.

11. Криївка у садибі Никифорука Василя, через хату від Косована Дмитра, де зберігалися документи і друкарські машинки.

12. Криївка на подвір'ї Максим'юка Івана, де переховувався станичний Джурова Іван Максим'юк – Гонта. Він був вбитий на вулиці біля свого дому.

13. Криївка на подвір'ї Федоращука Івана псевдо – Гуцул.

14. Криївка в лузі на млинищі, де переховувався Савчук Онуфрій з горішнього кута с. Джурова.

15. Бункер на Теребежі у господарстві Коцилівського. У 1947 році карателі викрили її. В той час в бункері було три дівчини – підпільниці друкарки надрайонного проводу ОУН під псевдо Олена, Оріся, Надя. Одна із них була мешканкою с. Попельники Савич Ольга Василівна, 1926 р. н., організаційний референт районного проводу ОУН. Їх оточили двома кільцями. Але дівчата підірвались гранатою.

Трупи дівчат витягли із бункеру і кинули на шутер біля млина на горішньому куті с. Джурів. Коли вбили Савіцького Миколу його теж туди поклали на деякий

час. Пізніше всіх відвезли в Заболотів, волочачи гарні пишні дівочі коси по землі.

Тепер збереглась та хата біля якої був бункер, а на місці загибелі дівчат встановлено хрест із пам'ятною табличкою.

Полюся Мотрук (Савчук) розповіла, що у них дома, у мами, біля однієї доби перебували дві дівчини, гарні високі з довгими пишними косами. Привела їх до нас мама Василя Семчука. Потім ми почули, що ці дівчата загинули в бункері біля Новоселиці.

Очевидець цієї події Власій Василь, що був тоді ще малим розповідає:

“Був гарний погожий день, Благовіщення 1947 року. На Теребежі було три хати: наша хата, хата переселенця Коцилівського, в якого було троє дітей (два хлопці і дочка Мирослава). І ще одна хата. На подвір'ї Коцилівських був бункер, замаскований ріщем. Москалі знайшли його. В бункері було троє дівчат, які підірвались на гранаті. Сім'ю переселенців вивезли”.

16. Поряд із хатою Гринюка Степана у Потіцкому лісі була хата, де мав криївку Скала і довго нею користувався.

17. У лісі була ще одна криївка куди звозили, уже випрану сільськими жінками білизну, а звідти забирали брудну.

18. В районі Росішної криниці була криївка, де зберігалась зброя і боєприпаси. В іншій – взуття і одяг для повстанців.

Це далеко не всі потайники, які були на території с. Джурова, а тільки мізерна їх частина. Матеріали про потайники села Джурів зібрав Роман Яхневич. [313, с. 113-115].

*Криївки, бункери, схрони в селі
Топорівці Городенківського району
Івано-Франківської області,
які діяли під час визвольних змагань
ОУН-УПА 1944–1946 рр.*

1. У Ковблюка Миколи Танасійовича – у stodолі. При обшуку, можливо по доносу сексотів криївку знайшли енкаведисти. В криївці перебували боївкарі Васишин Микола Юрійович, псевдо Гордий і Михнюк Олексій Іванович, псевдо Скорий. Їх позасуджували. Господаря заарештували і замордували.

2. У Мохорука Михайла Степановича – у березні над потоком. Засипали в 1945 році.

3. У Мохорука Дмитра Михайловича – на городі. У криївці зберігали зброю. Під час катувань одного із боївкарів, він признався. Коли про це стало відомо у станиці, зброю перенесли, до приїзду гарнізонників, криївку засипали.

4. У Мохорука Івана Михайловича – у стайні. Засипали у 1945 році.

5. У Мохорука Миколи Федоровича – в прибудові. Криївку 1.06.1945 року здав сексот. У криївці перебували – члени ОУН, керівники сільського оунівського підпілля: Данильчук Дмитро Степанович, псевдо Скала, Федорук Василь Іванович, псевдо Береза, і кущовий фінансово-господарської референтури Городенківського проводу ОУН Тофан Дмитро Васильович, псевдо Калістрат. При відступі з криївки, відстрілюючись попали в “підкову”. Вибратися не змогли. Криївку засипали.

6. В Мохорука Василя Дмитровича – у стайні. В 1945 році засипали.

7. В Пішака Василя Степановича – у березі на городі. Засипали.

8. У Радомської Марії Миколаївної – у стайні. Засипали.

9. У Сливчука Михайла – у прибудові. Там перебував поранений станичний Сеньок Дмитро Миколайович, псевдо – Перекотиполе. В криївці від тяжкого поранення помер. Криївку засипали.

10. У Сливачука Івана Романовича – у прибудові. Засипали.

11. У Сенюка Степана Миколайовича – на городі. Криївку здали сексоти. В криївці перебували – Дебрій Петро Михайлович, псевдо Юрчик – в. о. провідника Городенківського проводу ОУН, Скорейко Орест Теодорович, окружний пропагандист, кущовий провідник, псевдо Гамалія. Федорук Іван Васильович, псевдо Юрась, референт окружного проводу, Мохорук Михайло Дмитрович, псевдо Козак, заступник провідника Городенківського проводу ОУН. Всі члени ОУН. Всіх убили при спробі відступу. Господаря заарештували, засудили, пропав безвісти.

12. В Угрин Ганни Гаврилівни – на городі під грушкою. Під час облави гарнізонники вкинули у криївку розривну гранату. Там знаходилися – один із керівників сільського підпілля Анатійчук Порфирій Петрович, псевдо – Малинка і референт окружного проводу, провідник районної СБ Ковблюк Никифір Григорович, псевдо Забіяка, Щорс, Левко. Оба загинули.

13. В Угрин Івана Михайловича – на горищі була ще одна перегородка. Розібрали.

14. У о. Теодора Олексіївна – у березі над потоком. Засипали.

15. В урочищах: Тополівці, Лупанці, Солонцях (на полях). Засипали.

Записано з уст

*Мохорука Михайла Степановича,
колишнього вояка УПА,
псевдо Чумак. Проходив вишкіл
у сотні Білого, курінний Скуба.*

З 15 криївок виявили 5.

Загинуло вісім повстанців, два заарештовані і засуджені. Одного господаря закатували, іншого вислали до Сибіру і там пропав.

10 криївок не виявлені були засипані. Одна з них була на горищі. Зібрав Мохорук Дмитро Іванович. [314, с. 1-2].

Крім підпільників і приватних хованців, під час організації колгоспів окремі господарі, щоб не вступити до колгоспу, будували схрони, де ховались від спецбригад. Наприклад, такий схрон мав у себе господар села Добротів Надвірнянського району Янко Михайло Олексійович. Зокрема, він згадує наступне. У стайні зробив схрон. Через жолоб влезив у нору, де можна сидіти й лежати. Цілий день перебував там, а вночі – на стриху хати. Одного разу через отвори в шалюнку Михайло побачив, як до хати направляється з десяток НКВСівців на чолі з капітаном Трояном. Усе. Цього не обдуриш. Солдати зайняли вигідні позиції. Напроти схованки заліг із

кулеметом вузькоокий сержант. Троян зайшов до хати.

– Добрий день!

– Добрий день, – відповів тато, Олекса Янко.

– Де син?

– Не знаю.

– А якщо я зараз знайду?

– Не має його.., а якщо знайдете, то вб'єте мене – хотів переконати. Ніхто не знав, що зрадник – товариш розказав схованку.

– Ну що ж, пішли.

Троян поклав Олексу під грушу, а сержантові наказав відбити дошку. Дошка відпала і Михайло сповз в землю.

Ну що, діду, молися.

– Жінка кинулася до ніг, почала просити, благати. Змилосердився. Разом із Михайлом тут переховувався Дем'янчук Дмитро. Їх взяли разом і повели. Били Михайла щодня, але якихось звинувачень висунути не змогли. Допоміг звичайний хабар. Слідчий навчив, що треба говорити, а взамін вимагав горілки, молока, масла. Так закрили справу. [314а, с. 246-247].

ДОКУМЕНТИ ПРО РЕПРЕСІЇ ГОСПОДАРІВ САДИБ, В ЯКИХ БУЛИ ВИЯВЛЕНІ КРИЇВКИ І БУНКЕРИ

1944 рік, весна. Ганна Заячківська в с. Шубранці Кіцманського району переховувалась в stodолі біля пораненого Михайла Бабинського. Перед хату зайшли енкаведисти. Відправили до stodолі, шамполами стали скрізь пропихати снопи – шукати криївку. Не знайшли нічого, пішли на подвір'я, а один розсівся просто Михайлові перед головою в засідці. Просидів цілу ніч. В любий час могли нас обох викрити. Господиня, ховаючись просиділа цілу ніч на сливці. Бо їй добре дісталось би. [315, с. 13-14].

Берчак Марія Василівна, 1926 р. н., с. Тростянка Коломийського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Тростянка. Заарештована 07.11.1944. Звинувачення: знала, що в криївці переховується член ОУН, але в органи влади не повідомила. Військовим трибуна-

лом військ НКВС Станіславської області 19.05.1945 р. засуджена на 6 років позбавлення волі та 3 роки позбавлення в правах. Реабілітована 02.06.1992. [316, с. 117].

Гондзьо Петро Онуфрійович, 1908 р. н., с. Умог Березицького повіту (Польща), українець, малописьменний. Проживав у с. Томашківці Калуського району, селянин. Заарештований: переховував у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.03.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах. Реабілітований 12.02.1992. [317, с. 300].

Білоус Наталія Юріївна, 1927 р. н., с. Демешківці Галицького району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Демешківці. Заарештована 28.04.1945 р. Зви-

нувачення: переховувала в криївці керівника райпроводу ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 17.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 04.03.1991. [318, с. 34].

Близнюк Ілля Юрійович, 1987 р. н., с. Раковець Богородчанського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Раковець, селянин. Заарештований 16.10.1945 р. Звинувачення: в його будинку споруджено криївку для вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 23.04.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 19.03.1992. [319, с. 196].

Василенюк – Богославець Ганна Олексіївна, 1918 р. н., с. Ясень Рожнятівського району, українка, освіта початкова. Проживала нелегально. Заарештована 14.12.1945 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Галичанка, завідувала складом боєприпасів і продуктів УПА. Військовим трибуналом МВС Станіславської області 18.05.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 18.11.1991. [320, с. 468].

Загорська Олена Василівна, 1904 р. н., с. Старі Кути Косівського району, українець, освіта – малописьменна. Проживала в с. Старі Кути, селянка. Заарештована 23.12.1945 р. Звинувачення: переховувала в криївці вояків УПА, в її помешканні

був пункт зв'язку ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 14.05.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітована 06.08.1991. [321, с. 483].

Мазурак Марія Олексіївна, 1907 р. н., с. Виноград Городенківського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Виноград, селянка. Заарештована 23.12.1945 р. Звинувачення член ОУН, псевдо – Морва, кур'єр ОУН, переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітована 14.09.1992. [322, с. 126].

Яремійчук Іван Миколайович, 1891 р. н., с. Зібранівка Снятинського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Зібранівка, селянин. Заарештований 29.12.1945 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 15.05.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітована 22.07.1991. [323, с. 411].

Федьків Ганна Гаврилівна, 1913 р. н., с. Довгий Войнилів Калуського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Довгий Войнилів, селянка. Заарештована 04.01.1946. Звинувачення: переховувала у криївці членів УПА, в т. ч. свого чоловіка Онуфрія – пропагандиста районного проводу ОУН (псевдо – Сокіл). Вій-

ськовим трибуналом НКВС Станіславської області 28.02.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 11.02.1992. [324, с. 419].

Койляк Юрій Іванович, 1905 р. н., с. Семенівці Городенківського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Семенівці, селянин. Заарештований 04.01.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці вояка УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 17.05.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітований 30.12.1993. [325, с. 107].

Петелька Ганна Дмитрівна, 1911 р. н., с. Кунісівці Городенківського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Кунісівці, селянка. Заарештована 23.01.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 13.05.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітована 29.11.1991. [326, с. 155].

23 січня 1946 року в присілку Медвежий села Космач Косівського району окупанти живцем спалили члена ОУН Михайла Варцаб'юка, псевдо – Стригунець (1911–1946) за те, що не видав партизанських схронів, які були в селі. На місці загибелі встановлено хрест. [327, с. 148].

Бойко Степан Миколайович, 1900 р. н., с. Спас Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально.

Заарештований 29.01.1946 р. Звинувачення: сприяв воякам УПА у побудові криївки, допомагав їм продуктами. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 31.03.1992. [328, с. 122].

Шевчук Ілля Михайлович, 1900 р. н., с. Завадка Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 02.02.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 31.05.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Загинув 26.02.1947 р. в ув'язненні місце поховання невідоме. Реабілітований 26.06.1993. [329, с. 430].

Мокрій Васирина Петрівна, 1920 р. н., с. Ганів Коломийського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Ганів, селянка. Заарештована 07.02.1946 р. Звинувачення: дозволила членам ОУН побудувати у своїм господарстві криївку, де вони переховувалися. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 05.05.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітована 27.04.1990. [331, с. 245].

Фербей Варвара Миколаївна, 1924 р. н., с. Княже Снятинського району, українка, освіта початкова. Проживала нелегально. Заарештована 09.02.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА.

Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 05.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 11.09.1991. [332, с. 392].

Борисевич Микола Олексійович, 1890 р. н., с. Рогиня Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Рогиня, селянин. Заарештований 16.02.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці антирадянську літературу. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 14.09.1993. [333, с. 50].

Сметанюк Катерина Антонівна, 1898 р. н., с. Ценява Коломийського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Ценява, селянка. Заарештована 16.02.1946 р. Звинувачення: дозволила членам ОУН збудувати у своєму господарстві криївку, де ті місяць переховувалися. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітована 14.09.1992. [334, с. 303].

Михальчук Михайло Петрович, 1894 р. н., с. Слобідка Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Слобідка, селянин. Заарештований 16.02.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Вій-

ськовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 14.09.1992. [335, с. 137].

Чуфріда Параска Семенівна, 1918 р. н., с. Виноград Городенківського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Виноград, селянка. Заарештована 16.02.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці члена ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 14.09.1992. [332, с. 392].

Чемич Євгенія Іванівна, 1921 р. н., с. Корнів Городенківського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Корнів, селянка. Заарештована 21.02.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом 23-ї механізованої дивізії 08.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 04.06.1992. [337, с. 200].

Кардаш Федір Григорович, 1907 р. н., с. Угринів Тисменицького району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 20.02.1946 р. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Кіт, побудував криївку і переховував у ній керівника надрайонної боївки СБ Максима. Військовим трибуналом військ МВС

Станіславської області 30.05.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 13.07.1992. [338, с. 496].

Миронюк Марія Степанівна, 1921 р. н., с. Княже Снятинського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Княже, селянка. Заарештована 25.02.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 05.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі. Реабілітована 11.09.1991. [339, с. 339].

Ткач Павло Прокопович, 1924 р. н., с. Велика Тур'я Долинського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Велика Тур'я, селянин. Заарештований 28.02.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 20.02.1992. [340, с. 200-201].

Кудибін Федір Іванович, 1926 р. н., с. Якубів Долинського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 01.03.1946 р. Звинувачення: переховувався в криївці разом із братом Григорієм, станичним ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 07.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітований 29.06.1992. [341, с. 141].

Чепига Олена Йосипівна, 1913 р. н., с. Вовчківці Снятинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Вовчківці, селянка. Заарештована 02.03.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 07.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 03.10.1991. [342, с. 401].

Говдуник Ганна Йосипівна, 1927 р. н., с. Вовчківці Снятинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Вовчківці, селянка. Заарештована 07.03.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 03.10.1991. [343, с. 270-271].

Кринична Юстина Яківна, 1915 р. н., с. Делева Тлумацького району, українка, малописьменна. Проживала в с. Делева, селянка. Заарештована 10.03.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.07.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 20.12.1991. [344, с. 466-467].

Терен Анастасія Миколаївна, 1928 р. н., с. Старий Мізунь Долинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Старий Мізунь, селянка. Заарештована 14.03.1946 р. Звинувачення: переховува-

ла у криївці вояків УПА, збирала для них продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 12.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 13.11.1991. [345, с. 199].

Дейчук Катерина Василівна, 1930 р. н., с. Соколівка Косівського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Соколівка, селянка. Заарештована 20.03.1946 р. Звинувачення: доставила до криївки станичному ОУН естафету та по 20 кг кукурудзяної крупи й картоплі. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 12.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітована 04.03.1992. [346, с. 475].

Тимофійчук Марія Іллівна, 1891 р. н., с. Виноград Горденківського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Виноград, селянка. Заарештована 20.03.1946 р. Звинувачення: перехувала у криївці вояків УПА, постачала їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 18.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 22.09.1993. [347, с. 188].

Логаза Степан Васильович, 1906 р. н., с. Буківна Глумацького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Олешів, селянин. Заарештований 21.03.1946 р. Звинувачення: перехував у криївці ке-

рівників райпроводу ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 07.07.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Загинув 28.07.1947 р. у в'язниці, місце поховання невідоме. Реабілітований 02.12.1992. [348, с. 475].

Кучера Іван Семенович, 1909 р. н., с. Сівка-Калуська Калуського району, українець, малописьменний. Проживав нелегально. Заарештований 21.03.1946 р. Звинувачення: в печі свого будинку мав криївку, де переховувався сам і член ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 24.07.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 02.08.1993. [349, с. 245].

Семків Михайло Миколайович, 1888 р. н., с. Васючин Рогатинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Васючин, селянин. Заарештований 27.03.1946 р. Звинувачення: перехував у криївці вояків УПА, допомагав їм матеріально. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 09.08.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 02.012.1992. [350, с. 353].

Бандурка Іван Ілліч, 1896 р. н., с. Вікно Городенківського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Вікні, селянин. Заарештований 27.02.1946 р.

Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 21.06.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітований 18.11.1992. [351, с. 42].

Тимків Василь Прокопович, 1925 р. н., с. Топільське Рожнятівського району, українець, малописьменний. Проживав нелегально. Заарештований 29.03.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 27.08.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 19.03.1992. [352, с. 568].

Морис Василь, 1926 р. н., с. Камінь Рожнятівського району, українець, малописьменний. Проживав нелегально. Заарештований 30.03.1946 р. Звинувачення: ухилився від мобілізації в армії, переховувався в криївці разом з вояками УПА. 01.06.1946 р. з-під варти втік. Вступив в УПА, де й загинув у січні 1948 року. Реабілітований 23.11.1998. [353, с. 534].

Розповідає Савчук Іван Іванович, 1927 р. н. с. Джурів Снятинського району, українець, освіта 7 класів.

В 1942 р. забрали мене п'ятнадцятирічного до Німеччини. Жили в бараках, харчували погано, працювали по 12 годин у зміну. 1944 р. під час бомбардування американцями мене було поранено в руку. Прийшли американці і з лікар-

ні передають руским. Допити в НКВД. Нарешті дали папірець і сказали добиратись самому додому: пішки, у вагонах з-під вугілля. Додому добрався 1945 р. Викликали до сільради і взяли в стрибки. Приходилося зустрічатись з енкавеевськими і з повстанцями. У квітні 1946 року в саду біля моєї хати карателі виявили схрон із одягом і продуктами. Тата і маму заарештували і ув'язнили в с. Попельниках. Допити, побої і знущання. Тримали родичів два тижні. Потім покликали мене. Забрали карабін і патрони. І почалося слідство з побоями. Били до втрати свідомості, потім відливали. Підуть гади спирту нап'ються і б'ють далі. Били цілу ніч і все казали: "Ти бандера!" Від биття штани подерлись на шматки. Потім фірою напівмертвого повезли у тюрму. Там катували ще більше як у гарнізоні. Весь час був голодний. Вів допити Тріфонов. 10.10.1946 р. перевезли до Коломиї. Суд і вирок 10 років позбавлення волі і 5 років пораження в правах. Стаття 54 – за зв'язок з бандерівцями. [354, с. 87].

Гаврилишин Сава Йосифович, 1914 р. н. в с. Тростянець Долинського району. Заарештований навесні 1946 р. і засуджений на 10 років за те, що карателі знайшли у його хаті криївку, в якій перебували чотири партизани, а хату спалили. [355, с. 283].

Лазаренко Ірина Михайлівна, 1923 р. н., с. Русів Снятинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Русів, селянка. Заарештована 31.03.1946 р.

Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА, годувала їх. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 22.11.1946 р. засуджена на 8 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 19.09.1991. [356, с. 324].

Корбут Васирина Василівна, 1921 р. н., с. Тулуків Снятинського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Тулуків, селянка. Заарештована 06.04.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 13.03.1992. [357, с. 317].

Фірман Гафія Іванівна, 1921 р. н., с. Фрага Рогатинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Фрага, селянка. Заарештована 10.04.1946 р. Звинувачення: сестра вояка УПА, переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 17.06.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі. Реабілітована 25.01.1992. [358, с. 372].

Малий Михайло Миколайович, 1896 р. н., с. Дубки Городенківського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Далешеві, селянин. Заарештований 16.05.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. 12.06.1946 р. з-під варти втік. Проживав нелегально. Загинув у 1947 році при арешті, місце поховання невідоме.

30.11.1964 р. справу припинено. [359, с. 127].

Григорів Михайло Васильович, 1985 р. н., с. Похівка Богородчанського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Старі Богородчани, селянин. Заарештований 14.06.1946 р. Звинувачення: не доніс про місце знаходження криївки УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20.08.1946 р. засуджений на 5 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах. Загинув 01.08.1947 в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 13.02.1992. [360, с. 221-222].

Плебанський Андрій Васильович, 1896 р. н., с. Липівка Рогатинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Липівка, селянин. Заарештований 22.06.1946 р. Звинувачення: в саду мав криївку, де переховувались вояки УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.07.1946 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах. Реабілітований 14.04.1992. [361, с. 337].

Равлюк Ганна Василівна, 1894 р. н., с. Тулова Снятинського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Тулова, селянка. Заарештована 18.06.1946 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 19.09.1946 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в

правах із конфіскацією майна. Реабілітована 22.07.1991. [362, с. 364].

Медух Василь Іванович, 1914 р. н., с. Рівня Рожнятівського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Рівня, селянин. Заарештований 27.09.1946 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 21.01.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 13.02.1992. [363, с. 532].

Манзіль Йосип Миронович, 1910 р. н., с. Химчин Косівського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Химчин, селянин. Заарештований 14.01.1947 р. Звинувачення: передавав одяг членів ОУН в його садибі була криївка. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 24.03.1947 р. засуджений на 7 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах з конфіскацією майна. Реабілітований 17.02.1993. [364, с. 529].

Окрепко Агафія Іванівна, 1889 р. н., с. Путятинці Рогатинського району, українка, освіта неповна середня. Проживала в с. Путятинці, домогосподарка. Заарештована 19.01.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояка УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 19.02.1947 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 20.12.1991. [365, с. 325].

Віровська Параска Петрівна, 1906 р. н., с. Вербівці Городенківського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Вербівцях, селянка. Заарештована 08.02.1947 р. Звинувачення: постачала продукти членами ОУН, які переховувались у криївці. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 26.04.1947 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 28.08.1992. [366, с. 56].

Романів Михайло Григорович, 1920 р. н., с. Кадобна Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Кадоба, селянин. Заарештований 08.03.1947 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА – свого брата Семена. Військовим трибуналом військ НКВД Станіславської області 22.04.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітований 22.01.1992. [367, с. 393-394].

Дубіс Леон Іванович, 1898 р. н., с. Болехів, поляк, малописьменний. Проживав у м. Болехів, солевар сільзаводу. Заарештований 19.03.1947 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 24.05.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітований 30.07.1992. [368, с. 313].

Худяк Ганна Іванівна, 1930 р. н., с. Старий Угринів Калуського району, українка, освіта початкова. Проживала в

с. Старий Угринів, селянка. Заарештована 31.03.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів боївки СБ, готувала їм їжу. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20.05.1947 р. засуджена на 8 років позбавлення волі. Реабілітована 26.10.1993. [369, с. 423].

Крашевський Осафат Григорович, 1900 р. н., с. Підгірки (тепер у складі м. Калуша), українець, освіта початкова. Проживав у с. Підгірки, робітник Калуського калійного комбінату. Заарештований 07.04.1947 р. Звинувачення: дозволив членам ОУН побудувати в його сараї криївку і переховуватись в ній. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 01.07.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років порожження в правах із конфіскацією майна. [370, с. 339-340].

Кибич Ірина Іванівна, 1892 р. н., с. Княже Снятинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Княже, селянка. Заарештована 13.05.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.07.1947 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 3 роки порожження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 04.02.1992. [372, с. 130].

Мурафа Ілля Семенович, 1914 р. н., с. Бовшів Галицького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Бовшів, селянин. Заарештований 30.05.1947 р. Звинувачення: переховував у криїв-

ці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 25.06.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років порожження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 15.06.1992. [364, с. 130].

Хлівінський Яким Васильович, 1904 р. н., с. Підгороддя Рогатинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Підгороддя, селянин. Заарештований 02.06.1947 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області засуджений на 7 років позбавлення волі та 3 роки порожження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 03.02.1993. [372, с. 375-376].

Рій Василь Дмитрович, 1903 р. н., с. Фрага Рогатинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Фрага, завідувач клубом. Заарештований 05.06.1947 р. Звинувачення: переховував у криївці боєприпаси, радіоприймач, медикаменти для УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 10.07.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 3 роки порожження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 03.12.1992. [373, с. 343].

Кобельник Катерина Іванівна, 1900 р. н., с. Фрага рогатинського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Фрага, селянка. Заарештована 06.06.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим

трибуналом військ МВС Станіславської області 01.07.1947 р. засуджена на 6 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 03.12.1992. [374, с. 284].

Чачунь Галина Федорівна, 1898 р. н., с. Данильче Рогатинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Данильче, селянка. Заарештована 08.06.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.07.1947 р. засуджена на 5 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах. Реабілітована 11.05.1992. [375, с. 378].

Андрій Іван Дмитрович, 1894 р. н., с. Яворівка Калуського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Яворівка, селянин. Заарештований 14.06.1947 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.07.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 26.10.1993. [376, с. 271].

Гуманіцький Михайло Олексійович, 1912 р. н., с. Семаківці Городенківського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Білка, штукатур. Заарештований 28.06.1947 р. Звинувачення: інформатор станичної ОУН, розповсюджував бофони, переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської облас-

ті 07.08.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітований 11.05.1992. [377, с. 75].

Возна Федора Миколаївна, 1921 р. н., с. Дубки Городенківського району, українка, малописьменна. Проживала у с. Дубки, селянка. Заарештована 04.07.1947 р. Звинувачення: переховувала в криївці членів ОУН, постачала їм продукти. Особливою нарадою при МДБ СРСР 21.07.1948 засуджена на 5 років позбавлення волі. Реабілітована 04.08.1992. [378, с. 58].

Мельник Іван Васильович, 1908 р. н., с. Тужилів Калуського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Тужилів, вантажник лісозаводу. Заарештований 08.07.1947 р. Звинувачення: в його господарстві члени ОУН побудували криївку. Особливою нарадою при МДБ СРСР 03.01.1948 р. засуджений на 7 років позбавлення волі. Загинув 25.01.1953 р. у таборі № 7 (Іркутська область, Росія), місце поховання невідоме. Реабілітований 28.06.1993. [379, с. 362].

Гавришко Анастасія Степанівна, 1922 р. н., с. Підгір'я Богородчанського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Підгір'я, селянка. Заарештована 23.07.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.07.1947 р. засуджена на 10 років позбавлення волі із конфіскацією майна. Реабілітована 17.03.1992. [380, с. 211].

Петрук Ганна Василівна, 1909 р. н., с. Вовчківці Снятинського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Орелець, селянка. Заарештована 16.09.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 27.12.1947 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 11.06.1992. [381, с. 358].

Дубів Анастасія Федорівна, 1917 р. н., с. Красне Рожнятівського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Бубнище Болехівської міськради, селянка. Заарештована 28.09.1947 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 19.10.1947 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 08.06.1956. [382, с. 112].

Бабій Іван Михайлович, 1913 р. н., селище Печеніжин Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав у селищі Печеніжин, селянин. Заарештований 31.10.1947 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, допомагав їм матеріально. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 15.12.1947 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 3 роки пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 11.05.1992. [383, с. 110].

Ганна Пеца-Довбуш, 1923 р. н., уродженка села Тишківці Городенківського

району, псевдо – Зірка. З другим приходом більшовиків Ганна стала зв'язковою у підпіллі. Восени 1945 року під час виконання доручення вона потрапила на засідку карателів, недалеко від бункера, який був пунктом призначення передачі естафети. При втечі її поранили у ногу, а це означало – полон, катування, розкриття схронів, явок тощо. Ганна встигла проковтнути естафету і підірвати себе гранатою. Три дні її тіло лежало серед поля під охороною спецвідділу МВС. Коли спостереження було зняте – селяни таємно поховали героїню на Топорівському цвинтарі. Бункер, який знаходився на Топорівському полі (Городенківський район) не був виявлений карателями. [384, с. 444].

Головський Іван Карпович, 1904 р. н., с. Перекоси Калуського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Перекоси, селянин. Заарештований 16.01.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці членів райпроводу ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 02.03.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 11.10.1993. [385, с. 428].

Барнич Микола Миколайович, 1931 р. н., с. Кропивник Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Кропивник, селянин. Заарештований 11.02.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці двох членів ОУН,

які загинули 04.02.1948 р. Особливою нарадою при МДБ СРСР 21.08.1948 р. засуджений на 7 років позбавлення волі. Реабілітований 15.09.1992. [386, с. 279].

Гондзьо Петро Онуфрійович, 1908 р. н., с. Умог Березицького повіту (Польща), українець, малописьменний. Проживав у с. Томашівці Калуського району. Заарештований 24.02.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.03.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років порожження в правах. Реабілітований 12.02.1992. [387, с. 300].

Юзьків Марія Іванівна, 1900 р. н., с. Гориня Долинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Гориня, селянка. Заарештована 15.03.1948 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 26.05.1948 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років порожження в правах. Загинула 24.08.1953 в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітована 03.04.1992. [388, с. 223].

Яців – Притула Ганна Миколаївна, 1924 р. н., с. Тужилів Калуського району, українка, освіта початкова. Проживала нелегально. Заарештована 23.03.1948 р. Звинувачення: переховувала в криївці в своєму господарстві керівника СБ Калуського проводу ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 07.05.1945 р. засуджена на 25 років

позбавлення волі та 5 років порожження в правах. Реабілітована 05.12.1991. [389, с. 442].

Ринзак Ілля Прокопович, 1888 р. н., м. Болехів, українець, малописьменний. Проживав у м. Болехові, машиніст меблевої артілі. Заарештований 24.03.1948 р. Звинувачення: на території його господарки вояки УПА спорудили три криївки. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 28.05.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років порожження в правах із конфіскацією майна. Загинув 29.01.1949 в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 23.06.1991. [390, с. 183].

Сеньковський Гаврило Ілліч, 1920 р. н., с. Перекуси Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Перекуси, техпрацівник школи. Заарештований 30.03.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 21.05.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років порожження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 15.04.1993. [391, с. 399].

Сорока Ганна Гаврилівна, 1924 р. н., с. Сільце (тепер у складі селища Войнилів) Калуського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Сільце, селянка. Заарештована 14.05.1948 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області

15.07.1948 р. засуджена на 25 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітована 05.03.1992. [392, с. 403].

Цяпура Параска, 1922 р. н., селище Войнилів Калуського району, українка, освіта початкова. Проживала в селищі Войнилів, селянка. Заарештована 14.05.1948 р. Звинувачення: переховувала у криївці члена ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 15.06.1948 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 15.04.1993. [393, с. 426].

Палюга Ганна Іванівна, 1910 р. н., с. Братишів Тлумацького району, українка, малописьменна. Проживала в с. Братишів, селянка. Заарештована 19.06.1948 р. Звинувачення: переховувала в криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.07.1948 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітована 19.12.1991. [394, с. 493].

Федишин Федір Васильович, 1920 р. н., с. Велика Кам'янка Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Велика Кам'янка, селянин. Заарештований 23.06.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 14.07.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітований 30.12.1993. [395, с. 326].

Ференц Емілія Григорівна, 1913 р. н., с. Дички Рогатинського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Заланів, селянка. Заарештована 01.08.1948 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА, постачала їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 30.09.1948 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 12.10.1992. [396, с. 372].

Кушнірчук Василь Михайлович, 1904 р. н., с. Велика Кам'янка Коломийського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Велика Кам'янка, селянин. Заарештований 09.09.1948 р. Звинувачення: переховував членів рай ОУН, передав для УПА 15 кг кукурудзи. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.09.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 30.01.1994. [397, с. 217].

Слободян Микола Михайлович, 1894 р. н., с. Виноград Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Виноград, робітник на залізниці. Заарештований 01.11.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Особливою нарадою при МДБ СРСР 19.02.1949, засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 24.08.1993. [398, с. 301-302].

Павлюк Олексій Харитонович, 1907 р. н., с. Клубівці Тисменицького ра-

йону, українець, освіта початкова. Проживав у с. Клубівці, селянин. Заарештований 04.11.1948 р. Звинувачення: допомагав заховати в криївці зерно для УПА. Особливою нарадою при МДБ СРСР 08.10.1949 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 18.08.1992. [399, с. 544].

Хмеляк Михайло Петрович, 1906 р. н., с. Завадка Калуського району, українець, малописьменний. Проживав нелегально. Заарештований 15.11.1948 р. Звинувачення: мав у своєму господарстві криївку, де переховувались члени ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 31.12.1948 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітований 02.04.1993. [400, с. 422].

Мельникович Володимир Леонович, 1930 р. н., селище Перегінське Рожнятівського району, українець, освіта неповна середня. Проживав у селищі Перегінське, селянин. Заарештований 01.12.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Особливою нарадою при МДБ СРСР 06.07.1949 засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 16.05.1992. [401, с. 530].

Пташник Магдалина Василівна, 1929 р. н., с. Топільське Рожнятівського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Топільське, селянка. Заарештована 08.12.1948 р. Звинувачення: на її садибі члени ОУН збудували криївку, постачала їм продукти. Військовим три-

буналом військ МВС Станіславської області 22.02.1949 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 09.02.1993. [402, с. 551].

Савчук Дмитро Онуфрійович, 1892 р. н., с. Топільське Рожнятівського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Топільське, селянин. Заарештований 08.12.1948 р. Звинувачення: мав зв'язок із ОУН, на території його господарства члени ОУН, побудували криївку. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 30.03.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 10.12.1991. [403, с. 557].

Базилів Ганна Олексіївна, 1900 р. н., с. Студінка Калуського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Сілець Тисменицького району, селянка. Заарештована 09.12.1948 р. Звинувачення: переховувала в криївці керівника кущового проводу Карого (убитий 06.12.1948). Особливою нарадою при МДБ СРСР 16.04.1949 р. засуджена на 10 років позбавлення волі. Реабілітована 16.07.1992. [404, с. 276].

Антосюк Ганна Максимівна, 1905 р. н., с. Кийданці Коломийського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Кийданці, колгоспниця. Заарештована 11.12.1948 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.02.1949 р. засуджена на 25 років

позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 02.11.1992. [405, с. 108].

Фединяк Михайло Степанович, 1911 р. н., с. Берлоги Рожнятівського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Берлоги, селянин. Заарештований 14.12.1948 р. Звинувачення: переховував у криївці членів УПА. Особливою нарадою при МДБ СРСР 23.04.1949 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 24.06.1991. [406, с. 573].

Сидор Володимир Михайлович, 1930 р. н., с. Томашівці Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Томашівцях, селянин. Заарештований 24.12.1948 р. Звинувачення: спорудив криївку для вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.03.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі. Реабілітований 12.02.1992. [407, с. 399].

Савка Михайло Федорович, 1921 р. н., с. Ветлина (Польща), українець, малописьменний. Проживав у с. Верхня Калуського району, селянин. Заарештований 15.01.1949 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 06.04.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 12.01.1994. [408, с. 385].

Гереджук Анастасія Василівна, 1919 р. н., с. Молодятин Коломийського

району, українка, малописьменна. Проживала в с. Молодятин, селянка. Заарештована 06.02.1949 р. Звинувачення: переховувала в криївці члена ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.03.1949 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 28.08.1991. [409, с. 147].

Рибчак Михайло Васильович, 1911 р. н., с. Сваричів Рожнятівського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Сваричів, майстер Брошнівського деревообробного комбінату. Заарештований 07.03.1949 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.04.1949 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Загинув 22.12.1949 р. в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 07.10.1992. [410, с. 553].

Туліка Параска Михайлівна, 1920 р. н., с. Верхній Вербіж Коломийського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Верхній Вербіж, селянка. Заарештована 18.03.1949 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Особливою нарадою при МДБ СРСР 17.02.1949 р. засуджена на 10 років позбавлення волі. Реабілітована 21.02.1955. [411, с. 322].

Ковалюк Іван Кирилович, 1900 р. н., с. Торговиця Городенківського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Торговиця, селянин. Заарештований

23.05.1949 р. Звинувачення: переховував у криївці націоналістичну літературу. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.07.1949 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 21.04.1992. [412, с. 104].

Федорів Йосип Федорович, 1903 р. н., с. Новий Мартинів Галицького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Новий Мартинів, колгоспник. Заарештований 09.07.1949 р. Звинувачення: переховував членів ОУН, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.08.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 12.10.1994. [413, с. 181].

Крохмалюк Тетяна Кирилівна, 1922 р. н., с. Довгий Войнилів Калуського району, українка, малописьменна. Проживала нелегально. Заарештована 01.08.1949 р. Звинувачення: переховувала в криївці членів ОУН, годувала їх. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.09.1949 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 03.03.1992. [414, с. 340].

Бойчук Василь Гаврилович, 1912 р. н., с. Глушків Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Глушків, колгоспник. Заарештований 23.08.1949 р. Звинувачення: перехо-

вував у криївці зброю й літературу ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 21.09.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Загинув 18.08.1951 р. в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 01.12.1993. [415 с. 49].

Грицюк Григорій Федорович, 1919 р. н., с. Вікно Городенківського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Вікно, робітник Городенківського цукрового заводу. Заарештований 05.09.1949 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 30.09.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 08.04.1992. [416, с. 72].

Бербенюк Михайло Васильович, 1894 р. н., с. Торговиця Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Торговиця, селянин. Заарештований 15.12.1949 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН, постачав їм продукти. Особливою нарадою при МДБ СРСР 10.06.1950 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 02.11.1992. [417, с. 45].

Гураль Ганна Онуфріївна, 1906 р. н., с. Перерів Коломийського району, українка, освіта неповна середня. Проживала в с. Тростянка, селянка. Заарештована 16.04.1949 р. Звинувачення: переховувала в криївці вояків УПА. Військовим

трибуналом військ НКВС Станіславської області 27.06.1949 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 11.02.1992. [418, с. 163].

Аннюк Ганна Прокопівна, 1922 р. н., с. Сороки Городенківського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Сороки, колгоспниця. Заарештована 16.01.1950 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Особливою нарадою при МДБ СРСР 10.06.1950 р. засуджена на 10 років позбавлення волі. Реабілітована 05.07.1991. [419, с. 38].

Ватаманюк Степан Михайлович, 1923 р. н., с. Рожнів Косівського району, колгоспник. Заарештований 18.01.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Особливою нарадою при МДБ СРСР 20.09.1950 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 24.01.1992. [420, с. 447].

Сорохан Іван Дмитрович, 1913 р. н., с. Рожнів Косівського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Рожнів, колгоспник. Заарештований 24.01.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, інформатор ОУН. Особливою нарадою при МДБ СРСР 20.09.1950 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 25.01.1992. [421, с. 598].

Чаусов Петро Якович, 1914 р. н., с. Гниле Курської (Росія), росіянин, малописьменний. Проживав у с. Тулукив Снятинського району, муляр. Заарештований

03.02.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Особливою нарадою при МДБ СРСР 10.06.1950 р. засуджений на 10 років позбавлення волі. Реабілітований 25.01.1992. [422, с. 400].

Чаусова Варвара Дмитрівна, 1922 р. н., селище Заболотів Снятинського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Тулукив, селянка. Заарештована 03.02.1950 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків ОУН, годувала їх. Особливою нарадою при МДБ СРСР 10.06.1950 р. засуджена на 10 років позбавлення волі. Реабілітована 25.01.1992. [423, с. 400].

Ткач Петро Васильович, 1904 р. н., с. Камінь Рожнятівського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Камінь, селянин. Заарештований 14.02.1950 р. Звинувачення: на його подвір'ї вояки УПА збудували криївку. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.09.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 25.12.1991. [424, с. 570].

Тимчук Іван Тимофійович, 1900 р. н., с. Вовчківці Снятинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Вовчківці, бригадир будівельної бригади. Заарештований 28.03.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 30.05.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років поражен-

ня в правах із конфіскацією майна. Загинув 21.07.1952 р. в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 20.05.1992. [425, с. 384].

Лаврів Олексій Іванович, 1904 р. н., с. Хмелева Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Хмелева, колгоспник. Заарештований 30.03.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.04.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 20.08.1993. [426, с. 119].

Пернаровський Дмитро Васильович, 1900 р. н., с. Корнів Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Олієво-Королівка, колгоспник. Заарештований 22.05.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 14.07.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 14.02.1992. [427, с. 154].

Оридчук Ганна Степанівна, 1931 р. н., с. Княже Снятинського району, українка, освіта неповна середня. Проживала в с. Княже, колгоспниця. Заарештована 29.05.1950 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.07.1950 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в

правах із конфіскацією майна. Реабілітована 29.11.1991. [428, с. 351.]

Данилюк Степан Антонович, 1906 р. н., с. Княже Снятинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Княже, колгоспник. Заарештований 29.05.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, годував їх. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 27.11.1991. [429, с. 287].

Повщук Петро Никифорович, 1907 р. н., с. Рожнів Косівського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Тулухів Снятинського району, селянин. Заарештований 30.06.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.08.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 08.10.1992. [430, с. 359].

Лапків Пелагея Іванівна, 1929 р. н., с. Міжріччя Болехівської міськради, українка, освіта початкова. Проживала в с. Міжріччя, селянка. Заарештована 06.06.1950 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН, постачала їм їжу. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 04.08.1950 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 09.07.1994. [431, с. 146].

Романюк Михайло Григорович, 1932 р. н., с. Кривоброди Косівського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Кривоброди, колгоспник. Заарештований 22.06.1950 р. Звинувачення: переховував членів ОУН у криївці. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 22.08.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 26.11.1993. [432, с. 584].

Федорійчук Петро Іванович, 1931 р. н., с. Тростянка Снятинського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Тростянець, селянин. Заарештований 18.08.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 24.10.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 31.07.1991. [433, с. 390].

Геник Антон Іванович, 1893 р. н., с. Середній Березів Косівського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Середній Березів, селянин. Заарештований 23.08.1950 р. Звинувачення: споруджував криївки для вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 11.11.1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі із конфіскацією майна. Реабілітований 06.09.1991. [434, с. 457].

Лиса Софія Іванівна, 1933 р. н., с. Кукільники Галицького району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Ку-

кільники, колгоспниця. Заарештована 25.10.1950 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 18.12.1950 р. засуджена на 25 років позбавлення волі із конфіскацією майна. Реабілітована 21.01.1992. [435, с. 111].

Петрушинський Михайло Олексійович, 1895 р. н., с. Слобода Долинська Долинського району, селянин. Заарештований 07.12.1950 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН, годував їх. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 04.02.1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі. Реабілітований 27.12.1994. [436, с. 175].

Грицюк Іван Олексійович, 1924 р. н., с. Нижній Вербіж Коломийського району, малописьменний. Проживав у с. Нижній Вербіж, селянин. Заарештований 09.01.1951 р. Звинувачення: у його садибі члени ОУН побудували криївку, де переховувалися (1948). Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 15.02.1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах. Реабілітований 01.10.1993. [437, с. 159].

Семенюк Олена Омелянівна, 1917 р. н., с. Горішне Залуччя Снятинського району, українка, малописьменна. Проживала нелегально. Заарештована 12.01.1951 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 28.03.1951 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та

5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 03.11.1992. [438, с. 374].

Миронюк Іван Михайлович, 1897 р. н., с. Мишин Коломийського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Мишин, колгоспник. Заарештований 22.01.1951 р. Звинувачення: періодично переховував у криївці членів ОУН. Станіславським обласним судом 17.02.1951 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах. Реабілітований 30.12.1993. [439, с. 243].

Гакман Ганна Петрівна, 1928 р. н., н. п. Дверники Краківського воєводства (Польща), українка, освіта неповна середня. Проживала в с. Нижнів Тлумацького району, колгоспниця. Заарештована 24.03.1951 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.05.1951 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 15.11.1995. [440, с. 430].

Гакман Марія Олексіївна, 1894 р. н., н. п. Дверники Краківського воєводства (Польща), українка, малописьменна. Проживала в с. Нижнів Тлумацького району, колгоспниця. Заарештована 24.03.1951 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 08.05.1951 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 15.11.1995. [441, с. 430].

Гаргара Михайло Федорович, 1912 р. н., с. Тумир Галицького району, українець, малописьменний. Проживав у с. Тумир, колгоспник. Заарештований 25.04.1951 р. Звинувачення: дав згоду на будівництво криївки на своєму подвір'ї. Загинув 23.08.1951 р. під час слідства, місце поховання невідоме. Реабілітований 23.03.1993. [442, с. 53].

Мотулько Михайло Іванович, 1913 р. н., с. Завадка Калуського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Завадка, колгоспник. Заарештований 26.04.1951 р. Звинувачення: інформатор УПА, збирав продукти для них, в своєму господарстві побудував криївку для членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 07.06.1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 13.07.1993. [443, с. 371].

Загарук Варвара Олексіївна, 1908 р. н., с. Рашків Городенківського району, українка, малописьменна. Проживала в с. Рашків, колгоспниця. Заарештована 26.05.1951 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояка УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 19.06.1951 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 03.10.1991. [444, с. 92].

Маринюк Ольга Миколаївна, 1925 р. н., м. Коломия, українка, малописьменна. Проживала в с. Мишин, колгоспниця. За-

арештована 16.07.1951 р. Звинувачення: на її садибі члени ОУН збудували криївку. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 31.08.1951 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 10.12.1993. [445, с. 232].

Раух Дмитро Антонович, 1909 р. н., с. Новиця Калуського району, українець, малописьменний. Проживав в с. Новиця, селянин. Заарештований 27.07.1951 р. Звинувачення: у його господарстві була криївка, де переховувались члени ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 29.08.1951 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Загинув 26.01.1954 р. в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 05.08.1993. [446, с. 389].

Романюк Микола Васильович, 1923 р. н., с. Горішне Залуччя Снятинського району, українець, освіта початкова. Проживав в с. Горішне Залуччя, колгоспник. Заарештований 29.08.1951 р. Звинувачення: переховував у своєму господарстві в криївці вояків УПА, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 28.03.1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 21.11.1991. [447, с. 368].

Григолінський Іван Федорович, 1901 р. н., с. Стрільче Городенківського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Стрільче, колгоспник. Заарештований 18.11.1951 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 19.12.1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 28.10.1996. [448, с. 71].

Давимука Марія Микитівна, 1912 р. н., с. Хмелева Городенківського району, українець, малописьменний. Проживала в с. Хмелева, колгоспниця. Заарештована 21.11.1951 р. Звинувачення: в криївці переховувала вояка УПА, годувала його. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 15.01.1952 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 10.12.1991. [449, с. 78].

Крупка Василь Михайлович, 1900 р. н., с. Тучне Перемишлянського району Львівської області, українець, малописьменний. Проживав у с. Мельна Рогатинського району, колгоспник. Заарештований 04.01.1952 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН, постачав їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 13.03.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 08.10.1992. [450, с. 292].

Березовський Василь Йосипович, 1905 р. н., с. Темирівці Галицького району, українець, малописьменний. Проживав у с. Темирівці, колгоспник. Заарештований 18.11.1951 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 19.12.1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 28.10.1996. [448, с. 71].

Березовський Василь Йосипович, 1905 р. н., с. Темирівці Галицького району, українець, малописьменний. Проживав у с. Темирівці, колгоспник. Заарештований 18.11.1951 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 19.12.1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 28.10.1996. [448, с. 71].

ну, українець, малописьменний. Проживав у с. Темирівці, лісник. Заарештований 28.03.1952 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, придбав для них білизну. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 10.05.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 14.01.1992. [451, с. 33].

Духович Ольга Гнатівна, 1930 р. н., с. Крилос Галицького району, українка, освіта неповна середня. Проживала у с. Крилос, колгоспниця. Заарештована 21.04.1952 р. Звинувачення: переховувала в криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 12.06.1952 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 18.09.1992. [452, с. 74].

Духович Григорій Пилипович, 1924 р. н., с. Крилос Галицького району, українець, освіта неповна середня. Проживав у с. Крилос, селянин. Заарештований 16.04.1952 р. Звинувачення: у своєму господарстві побудував криївку, переховував членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 12.06.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 07.08.1991. [453, с. 74].

Палійчук Варвара Миколаївна, 1912 р. н., с. Кричка Богородчанського району, українка, малописьменна. Про-

живала у с. Кричка, колгоспниця. Заарештована 21.05.1952 р. Звинувачення: переховувала в криївці членів ОУН (до 1.04.1952), постачала їм продукти, інформатор ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 18.06.1952 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 03.12.1992. [454, с. 288].

Литвинець Анастасія Іванівна, 1914 р. н., с. Тязів Тисменицького району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Тязів, колгоспниця. Заарештована 21.06.1952 р. Звинувачення: переховувала у криївці вояків УПА. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 21.08.1952 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 15.08.1991. [455, с. 517].

Литвинець Богдан Васильович, 1932 р. н., с. Тязів Тисменицького району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Тязів, колгоспник. Заарештований 21.06.1952 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА, постачав їжу. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 21.08.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 15.08.1991. [456, с. 517].

Литвинець Василь Миколайович, 1910 р. н., с. Тязів Тисменицького району, українець, освіта початкова. Прожи-

вав у м. Луганську, тесляр металургійного заводу. Заарештований 01.07.1952 р. Звинувачення: переховував у криївці вояків УПА (1946, 1949). Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 21.08.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 15.08.1991. [457, с. 517].

Палійчук Гафія Григорівна, 1905 р. н., с. Космач Косівського району, українка, малописьменна. Проживала у с. Космач, селянка. Заарештована 06.07.1952 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН, постачала їм продукти. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 30.08.1952 р. засуджена на 25 років позбавлення волі із конфіскацією майна. Реабілітована 11.05.1992. [458, с. 558].

Тафійчук Петро Дмитрович, 1904 р. н., с. Малий Ключів Коломийського району, українець, малописьменний. Проживав у с. Малий Ключів, селянин. Заарештований 06.10.1952 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області, засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 30.12.1993. [459, с. 313].

Ласкурійчук Дмитро Дмитрович, 1930 р. н., с. Замагара Верховинського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 04.11.1952 р. Звинувачення: брав участь у спорудженні криївки, де переховували-

ся члени ОУН, допомагав їм продуктами. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 04.12.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 06.12.1991. [462, с. 385].

Радомська Марія Миколаївна, 1919 р. н., с. Топорівці Городенківського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Топорівці, колгоспниця. Заарештована 30.11.1952 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН, годувала їх. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 25.12.1952 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 17.08.1956. [461, с. 163].

Катерина Прокоп'юк, 1919 р. н. в с. Бабин Косівського району. З 1945 року утримувала криївку в якій переховувалися повстанці. В 1952 році її видав зрадник Кіров, в якій і сам часто перебував. Її засудили на 25 років позбавлення волі. [62, с. 549].

Козак Варвара Степанівна, 1922 р. н., с. Іллінці Снятинського району, українка, освіта неповна середня. Проживала в с. Іллінці, селянка. Заарештована 24.01.1953 р. звинувачення: дозволила воякам УПА побудувати у своєму господарстві криївку. Військовим трибуналом військ МДБ Станіславської області 20.02.1953 засуджено на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в пра-

вах із конфіскацією майна. Реабілітована 04.02.1992. [463, с. 314].

Свищук Василь Петрович, 1908 р. н., с. Малий Ключів Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав у с. Малий Ключів, селянин. Заарештований 19.03.1953 р. Звинувачення: у його садибі в криївці переховувалися члени ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.04.1953 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 11.10.1993. [464, с. 291].

Свищук Марія Василівна, 1922 р. н., с. Великий Ключів Коломийського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Великий Ключів, селянин. Заарештована 19.03.1953 р. Звинувачення: переховувала у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 16.04.1953 р. засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 11.10.1993. [465, с. 292].

Пнівчук Микола Васильович, 1924 р. н., с. Молодятин Коломийського району, українець, освіта початкова. Проживав нелегально. Заарештований 30.03.1953 р. і мабуть його сестра:

Пнівчук Олена Василівна, 1927 р. н., с. Молодятин Коломийського району, українка, освіта початкова. Проживала у с. Молодятин, селянка. Заарештована 04.01.1953 р. Звинувачення: перехову-

вання у криївці вояків УПА (1950–1951). Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 05.05.1953 р. Пнівчук М. В. Військовим трибуналом військ МДБ Станіславської області 13.02.1953 р. Пнівчук О. В. засуджені на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. 11.11.1953 справу припинено для Пнівчука М. В., а Пнівчук О. В. реабілітована 207.10.1953. [467, с. 273].

Копильців Євдокія Дмитрівна, 1926 р. н., с. Марківка Коломийського району, українка, освіта початкова. Проживала в с. Марківка, селянка. Заарештована 02.04.1953 р. Звинувачення: переховувала в криївці членів ОУН, готувала їм їжу. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20.05.1953 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 08.04.1992. [468, с. 207].

Захарук Василь Григорович, 1914 р. н., с. Задубрівці Снятинського району, українець, освіта неповна середня. Проживав у с. Задубрівці, колгоспник. Заарештований 22.09.1952 р. Звинувачення: переховував у криївці членів ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 04.11.1952 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 27.12.1991. [469, с. 299-300].

ДОДАТКИ

Таблиця 2

Схрони, криївки і бункери виявлені та не виявлені на Прикарпатті протягом 1944–1956 років

Місяці Роки	Січе- нь	Лю- тий	Бере- зень	Кві- тень	Тра- вень	Чер- вень	Ли- пень	Сер- пень	Вересень	Жов- тень	Лис- то- пад	Гру- день	Не визна- чена дата	Не визна- чений рік	Зали- ши- лися живі	Разом	%
	1944	-	-	-	-	0+1 1	2+0 2	-	-	-	-	2+1 3	-	-	-	-	4+2 6
1945	3+0 3	2+0 2	2+0 2	3+1 4	1+0 1	2+0 2	1+0 1	-	-	0+1 1	2+0 2	3+3 6	6+0 6	1+0 1	-	25+6 31	8,36
1946	5+4 9	7+12 19	8+15 23	1+4 5	0+1 1	0+3 3	-	-	0+1 1	4+0 4	3+0 3	1+0 1	15+0 15	1+0 1	-	46+40 86	23,11
1947	7+2 9	2+2 4	1+2 3	2+1 3	0+2 2	0+6 6	2+3 5	0+1 1	1+2 3	2+1 3	-	-	9+0 9	2+0 2	2+0 2	30+22 52	13,99
1948	1+1 2	2+2 4	4+4 8	1+0 1	0+2 2	1+2 3	1+0 1	1+1 2	1+2 3	-	0+3 3	2+7 9	9+0 9	2+0 2	2+0 2	17+23 40	10,76
1949	6+1 7	4+1 5	5+2 7	1+1 2	2+1 3	-	0+1 1	0+2 2	5+2 7	-	2+1 3	1+0 1	-	-	-	26+12 38	9,97
1950	0+3 3	2+3 5	1+2 3	-	0+3 3	1+3 4	1+0 1	0+2 2	-	1+1 2	-	1+1 2	2+0 2	-	-	9+18 27	7,29
1951	0+3 3	2+0 2	1+2 3	0+2 2	0+1 1	-	0+1 1	1+0 1	0+2 2	1+0 1	0+2 2	1+0 1	2+0 2	-	-	9+13 22	5,95
1952	1+1 2	2+0 2	1+1 2	0+1 1	1+1 2	0+1 1	0+1 1	-	-	1+1 2	0+2 2	1+0 1	1+1 2	2+0 2	-	10+10 20	5,36
1953	0+2 2	-	1+1 2	0+1 1	-	-	-	-	0+1 1	-	-	-	-	-	-	1+5 6	1,14
1954- 1955	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1956	-	-	-	-	-	-	-	-	1+0 1	-	-	-	-	-	-	1+0 1	0,29
Не визна- чений рік	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34+1 35	10+0 10	-	44+1 45	12,12
Разом	23+17 40	23+20 43	24+29 53	8+11 19	4+12 16	6+15 21	6+7 13	1+7 8	8+7 15	9+4 13	9+9 18	10+11 21	72+2 74	18+0 18	2+0 2	223+1 374	100
%	11	11,52	14,21	5,1	4,29	5,63	3,48	2,14	3,75	3,48	4,83	5,36	19,84	4,83	0,54	100	100

У чисельнику: перша цифра кількість схронів, криївок і бункерів, які були у населеному пункті незалежно від виявлення; друга цифра чисельника – розкриті у садибі конкретних господарів.

У знаменнику – сума обох цифр чисельника.

Таблиця 1

**Наслідки комуністичних репресій людей від 1939 до 1979 рр.
в Івано-Франківській області, які потім були реабілітовані.**

Райони Репресовано	Коло- мийсь- кий	Косів- ський	Івано- Фран- ківськ	Бого- род- чан- ський	Над- вір- нян- ський	Вер- хо- винсь- кий	До- линсь- кий	Ка- лусь- кий	Рож- нятів- ський	Га- лиць- кий	Рога- тин- ський	Тис- ме- ниць- кий	Горо- ден- ків- ський	Сня- тин- ський	Тлу- мач- ський	Разом	%
Всього репресовано	1895	1650	714	1108	1378	623	1241	1391	1060	1409	1272	1582	1405	1313	1025	19066	100
Чоловіків	1313	1167	521	815	989	457	985	1112	824	1115	1047	1149	1009	908	775	14213	74,55
Жінок	582	482	193	293	389	166	256	279	236	294	198	433	356	405	205	4767	25,00
Малолітніх	101	106	28	60	92	25	119	89	94	129	92	140	112	83	74	344	7,5
Старших 60 років	22	18	21	4	17	12	20	11	9	13	19	14	34	15	23	252	1,32
Українців	1789	1630	501	1096	1323	623	1188	1318	1053	1384	1242	1556	1384	1295	1011	18393	96,42
Поляків	93	6	178	10	48	-	46	66	5	16	26	23	15	12	12	556	2,92
Євреїв	4	10	19	-	2	-	2	5	-	-	2	1	3	4	1	53	0,28
Росіян	2	2	13	2	1	-	4	2	5	4	2	2	2	2	-	43	0,22
Інших національностей	7	2	3	-	4	-	1	-	-	5	-	-	4	-	1	27	0,14
Селян	1007	1210	55	506	622	358	471	535	410	665	528	763	614	613	490	8847	46,4
Інших соціальних груп	698	406	648	556	705	256	770	856	650	774	716	819	444	420	335	9053	47,48
Військовослужбовців	190	34	11	46	51	9	5	29	29	41	28	56	218	204	35	986	5,17
Вояків УПА	174	330	37	198	176	144	151	223	152	206	231	291	129	76	165	2683	14,07
Членів ОУН	709	521	142	362	454	197	307	381	416	486	431	497	585	529	327	6344	33,27
Проживало нелегально	236	409	56	259	183	138	271	372	253	313	277	357	199	129	206	3661	19,2
Загинуло	265	220	179	171	186	59	164	186	130	162	181	198	219	199	187	2706	14,19
В т.ч. під час слідства	15	11	8	5	10	37	23	8	20	4	5	7	34	23	4	214	7,9
В ув'язненні	125	136	52	124	92	13	71	84	85	97	115	107	19	99	87	1306	48,26
Розстріляно	14	68	52	20	22	1	19	45	17	15	5	42	11	6	24	461	17,04
Засуджено на 25 р. каторжних робіт	-	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	4	0,02
На 20 р.	20	44	6	68	12	12	14	26	8	34	28	40	23	11	20	342	1,79
На 15 р.	13	109	23	79	45	31	58	84	50	111	114	95	62	26	39	939	4,92
Засуджено на 25 р. позбавлення волі ¹	329	317	92	204	249	200	296	308	177	282	247	227	199	201	219	3547	18,6
На 15 р. позбавлення волі	106	13	17	35	41	12	18	41	29	34	38	54	13	12	32	495	2,6
На 20 р. позбавлення волі	-	-	8	12	13	8	8	16	11	7	20	28	4	3	23	161	0,84
На 10 р. позбавлення волі	986	878	311	562	684	288	602	686	606	703	623	842	778	736	510	9807	51,44
Знищено на початку війни 1941 р.	11	5	67	22	62	8	51	48	9	76	56	42	55	71	72	655	3,44

¹ У час, коли була відмінена смертна кара (1948–1959 рр.), засуджували на 25 років позбавлення волі. Взагалі у цій таблиці лише передано число репресованих, яких реабілітували в часи незалежності України, за даними СБУ по Івано-Франківській області.

Додатки №2

Схеми криївок і бункерів

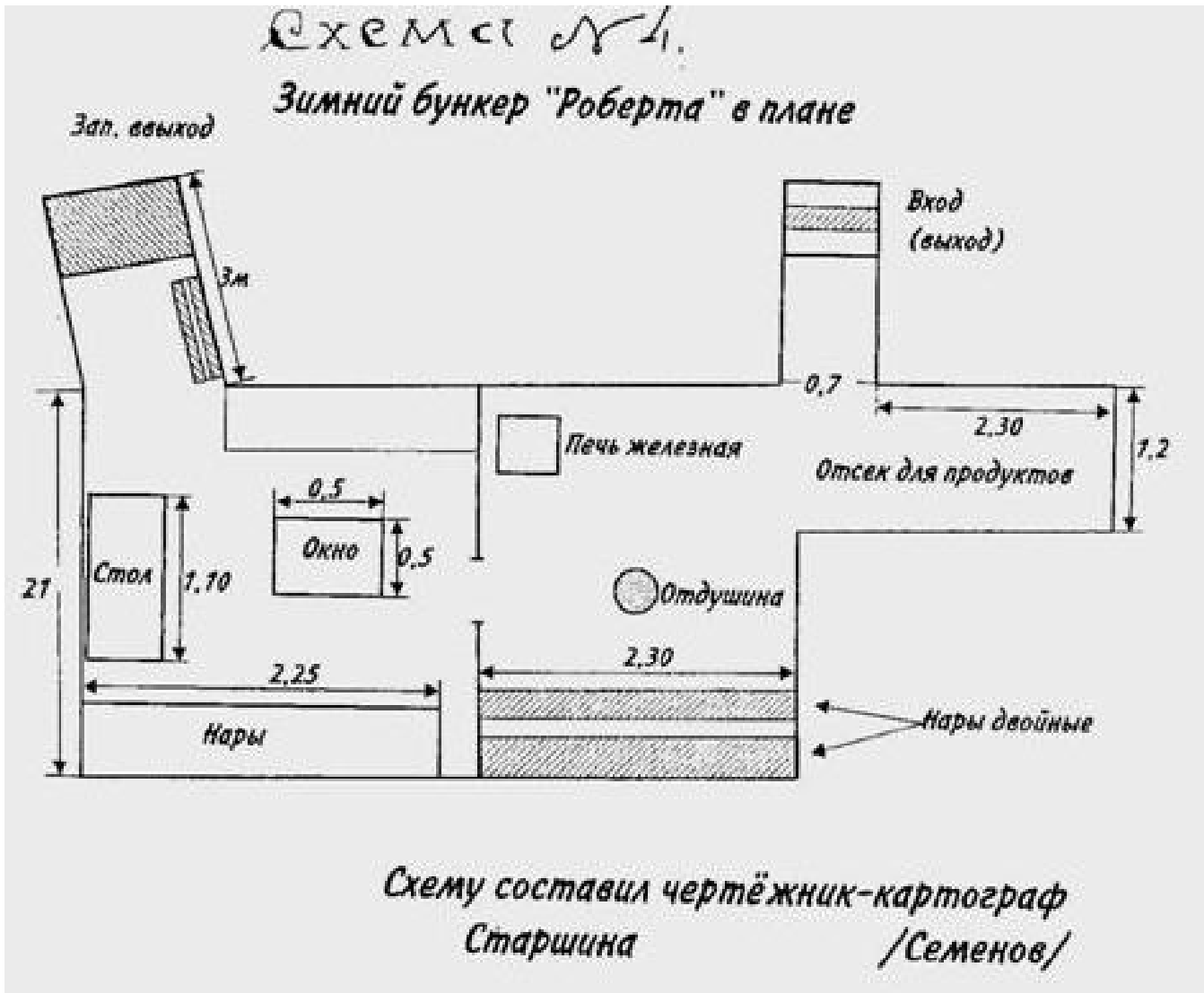
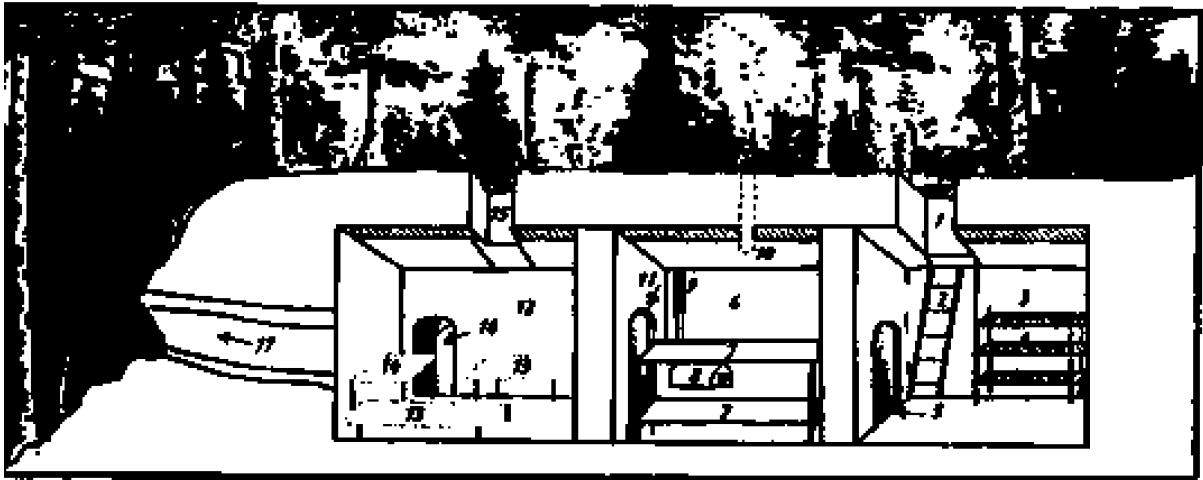

СХЕМА № 4
зимового бункера "Роберта" [Провідника ОУН. Карпатського краю
– Ярослава Мельника] в плані (вид з гори)

Схему креслив: кресляр – картограф старшина Семенов.

Джерела: Ролька 159, справа № 9, т. 2, 2 серпня – 30 листопада 1946 р., ст. 348
[471, с. 266-267].

СХЕМА № 5.
Бункер Роберта в разрезе

У С Л О В Н И Е О Б О З Н А Ч Е Н И Я

1. Лаз в сховище	6. Комната для охраны	11. Вход во вторую комнату
2. Лестница	7. Двойные двери для охраны	12. Комната для "РОБЕРТА" и его семьи
3. Отсек для продуктов	8. Железная печь	13. Тапчани
4. Полки для продуктов	9. Дымоход выходит под корни дерева	14. Стол
5. Вход в первую комнату	10. Отдушина выходит под корни кустов	15. Окно над столом, сверху закрывалось ящиком с землей.
		16. Вход в запасный выход
		17. Запасный выход выходит в парат

Схему составил
Старшина /Семенов/

СХЕМА №5
бункера "Роберта" в розрізі

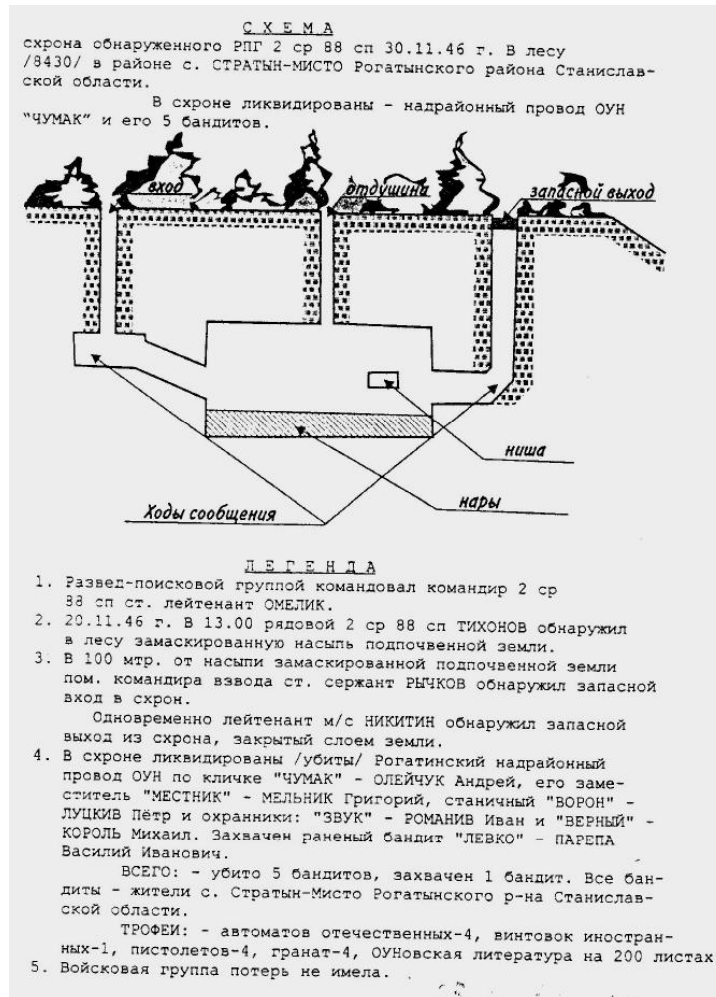
Умовні знаки

1. Лаз до сховища.
2. Драбина.
3. Відсік для продуктів.
4. Полиці для харчових припасів.
5. Вхід до першої кімнати.
6. Кімната для охорони.
7. Двійні нари для охорони.
8. Залізна піч.
9. Димар, виходить під коріння дерева.
10. Віддушина, виходить під коріння кущів.
11. Вхід до другої кімнати.
12. Кімната "Роберта" з дружиною.
13. Тапчани (лежаки).
14. Стіл.
15. Вікно над столом, зверху прикривалося ящиком із землею.
16. Вхід до запасного виходу.
17. Запасний вихід до балки.

Схему креслив старшина Семенов.

Джерело: Ролька 203, Справа № 12, т. 1, 2 січня – 8 квітня 1947 р., ст. 142.
[471, с. 266-267].

СХЕМА

криївки, знайденої РПГ 2 ср, від 30.11.1946 року, в лісі (8430), в околиці с. Статин-місто, Рогатинського р-ну, Станіславської області.

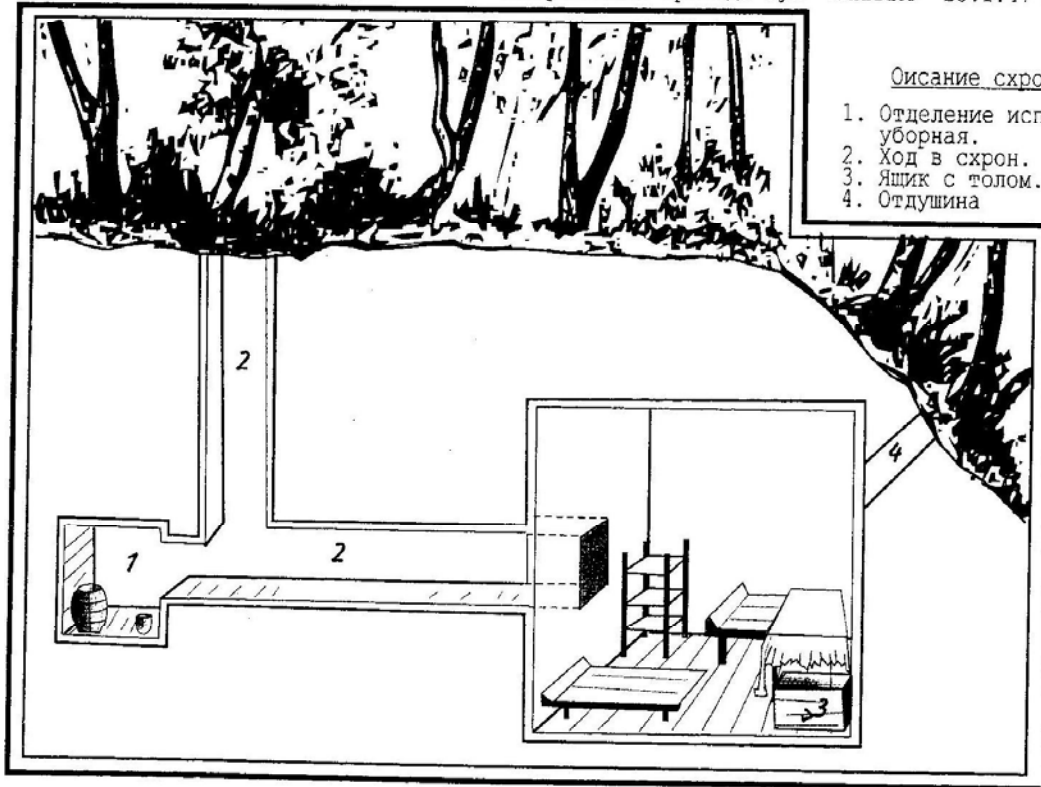
В криївці ліквідовані – надрайонний провід ОУН “Чумак” і його 5 повстанців.

Опис

1. Розвідувально-пошуковою групою командував к-р 2 ср. 88 сп. ст. лейт. Омелік.
  2. 20.11.46 р. в 13-ій год. солдат 2 ср. 88 сп. Тихонов помітив у лісі замаскований насип підгрунтової землі, витягнутої при копанні.
  3. За 100 м від насипу замаскованої підгрунтової землі, помічник командира чоти ст. сержант Ричков виявив запасний вхід до криївки. Одночасно лейт. Нікітін виявив запасний вихід з криївки, прикритий шаром землі.
  4. У криївці ліквідовано (вбито): Рогатинського надрайонного провідника ОУН, псевдо “Чумак” – Олейчука Андрія; його заступника, псевдо “Месник”, – Мельника Григорія; станичного, псевдо “Ворон”, – Луцьківа Петра та охоронників – псевдо “Звук” – Романіва Івана; “Вірний” – Короля Михайла. Взято в полон повстанця за псевдо “Левко” – Парепу Василя Івановича.
- Всього: – забито 5 повстанців, взято одного. Всі вони мешканці селища Статин-місто, Рогатинського р-ну, Станіславської області.
- Трофеї: 4 ряд. автоматів, 1 іноземна рушниця, 4 пістолі, 4 гранати, літературу ОУН на 200 сторінках.
5. Військова група втрат не мала.
- Джерело: Ролька 203, Справа № 12, т. 1, 2 січня – 8 квітня 1947 р., ст. 183.*

С Х Е М А

схрона в котором ликвидирован "СБ" центрального провода оун "МИХАЙЛО" 23.1.47 г.

Описание схрона:

1. Отделение используемое как уборная.
2. Ход в схрон.
3. Ящик с толом.
4. Отдушина

ПРИМЕЧАНИЕ:

Схрон был обнаружен курсантом полковой школы 290 мснп - ТИХОМИРОВЫМ, при проведении операции 23.1.47г. в Бережанском р-не Тернопольской области.

Чертил - чертежник штаба 62 сд
старшина БАРИБАН.

Переснял - ст. сержант ПРИЩЕВСКИЙ

СХЕМА

криївки, в якій вбито референта СБ центрального проводу ОУН "Михайла" [Микола Арсенич],
23 січня 1947 року.

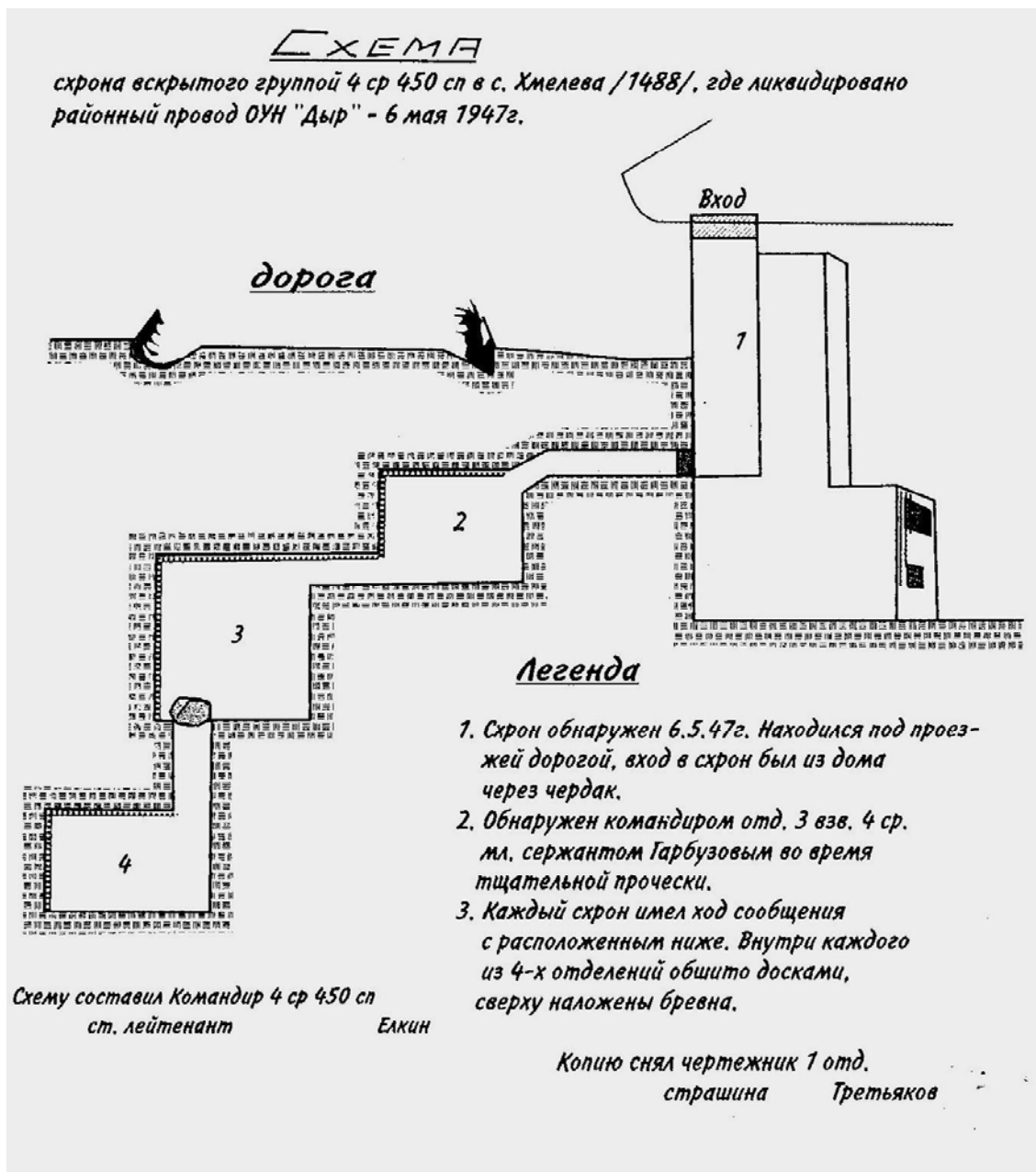
Опис криївки:

1. Вбиральня.
2. Вхід до криївки.
3. Ящик з толом.
4. Віддушина.

Примітка:

Криївка була виявлена курсантом полкової школи 290 мснп – Тихомировим, під час проведення операції 23 січня 1947 р. у Бережанському районі Тернопільської області.

Креслив – кресляр штабу 62 сд старшина Барибан. Перезняв – ст. сержант Прищевський.
[473, с. 268-269].

СХЕМА
*криівки, викритої групою 4 ср. 450 сп. в с. Хмелева (1488),
де ліквідовано районний провід ОУН "Дыр", 6.05.1947 року.*

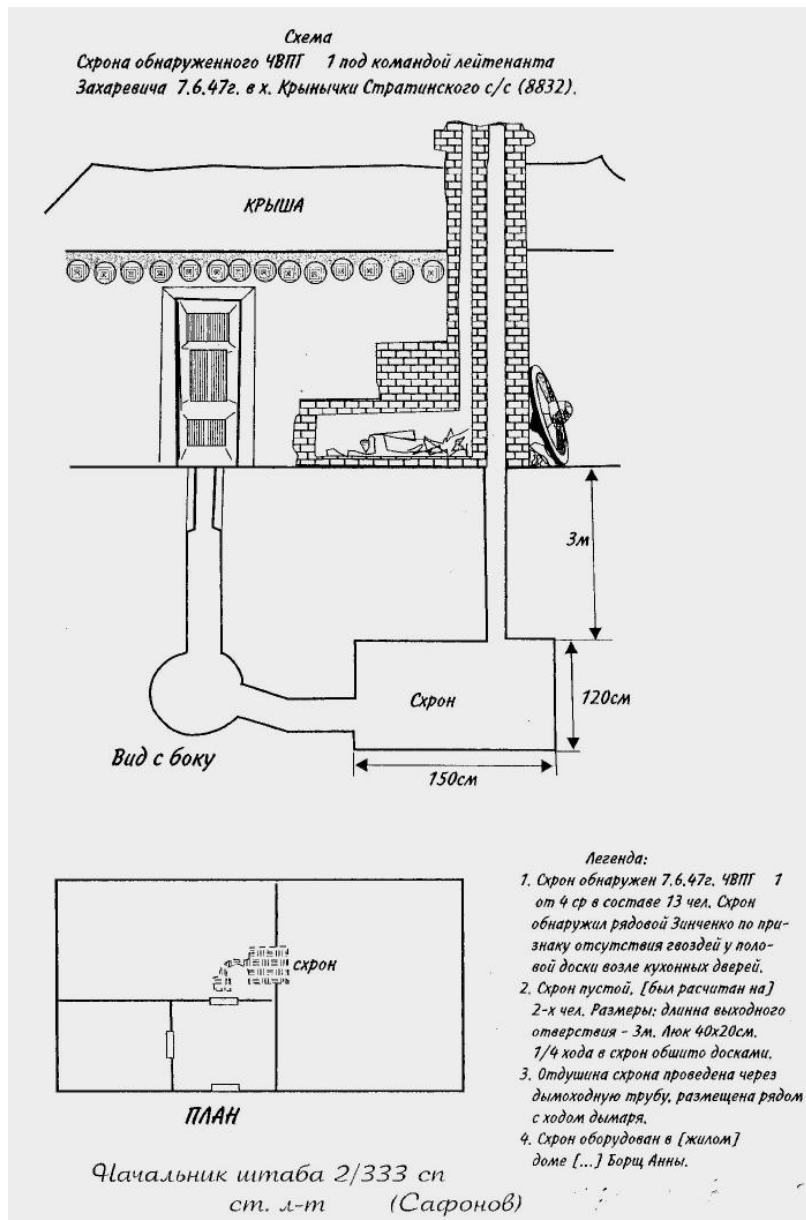
Опис:

1. Криівку виявлено 6.05.47, розміщена під проїжджою дорогою, вхід в криівку з дому через горище.
2. Знайшов криівку к-р відділу 3 чоти 4 ср. мол. сержант Гарбузов під час ретельного обшуку.
3. Кожна з криівок поєднувалася лазом розташованим нижче. В середині кожне з 4 відділень обшиті дошками, зверху накладено колоди.

Схему склав командир 4 ср. 450 сп. ст. лейт. Єлкін.

Копію зробив кресляр 1-го Відділу старшина Трет'яков.

Джерело: Ролька 204, Справа № 12, т. 2, 7 лютого – 7 серпня 1947 р., ст. 27.

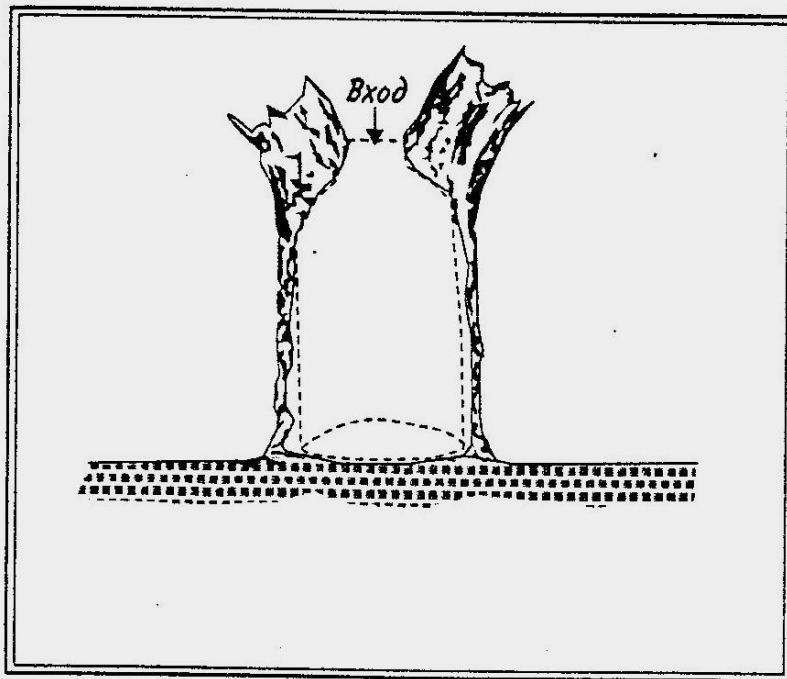
СХЕМА
криївки, викритої ЧВПГ № 1 під ком. лейт. Захаревича 7.06.1947р.
на хуторі Кринички, Стратинської сільради (8832)

Опис:

1. Криївка викрита 7.06.47. ЧВПГ 1 від 4 ср. в складі 13 осіб. Криївку виявив солдат Зінченко за ознакою відсутності цвяхів у дошці підлоги біля кухонних дверей.
2. Криївка порожня, розрахована на 2-ох осіб. Розміри: довжина вихідного отвору 3 м. Люк 40 х 20 см, чверть ходу обшито дошками.
3. Віддушина криївки проведена через димарну трубу, поруч з димарем.
4. Криївку збудовано в хаті селянки Борщ Ганни.
Нач. штабу 2-333 сп. ст. лейт. Сафонов.
Джерело: Ролька 179, справа № 7, т. 3, 17 червня – 12 липня 1947 р., ст. 328.
[474, с. 162-163].

СХЕМА

Убежища обнаруженного РПГ 6 ср 450 сп в лесу Жабьевского района
Станиславской обл. [...] 1.12.47г.

Л е г е н д а

1. Схрон находился в дупле большого дерева
Вход находился в развилке дерева, закрывался
корой от дерева.
Схрон оборудован на 2-3 человека.
2. В схроне было обнаружено 2 бандита, которые
были убиты.

Убежище обнаружил ком. 6 ср мл. серж. Кобанов.

ПОМ. НАЧАЛЬНИКА ШТАБА ПОЛКА
КАПИТАН

/ЛИТВИНОВ/

СХЕМА

*сховища, знайденого РПГ 6 ср. 450 сп. в лісі Жаб'євського р-ну,
Станіславської області, 1.12.1947 р.*

Опис:

1. Схрон знаходиться в дуплі великого дерева, вхід було зроблено в розгалуженні дерева і прикрито ко-
рою. Сховище розраховано на 2 – 3 особи.
2. В схроні викрито і вбито 2 повстанців.

Сховище виявив к-р 6 ср. мол. серж. Кобанов.

Пом. нач. штабу полку капітан Літвінов.

*Джерело: Ролька 206, Справа № 12, т. 4, 17 жовтня – 18 грудня 1947., ст. 390.
[475, с. 114-115].*

Схема [...]
 К описанию боевых действий чекистско-войсковой группы 2 сб 215 СП в с. Креховице проводимой 22.12.1947 года.

- Условные обозначения:**
1. С этой стороны вход в дом.
  2. Люк в подвал.
  3. Люк на чердак.
  4. Окно через которое выпрыгнул сержант ЗАЛИЗЕНЬ.
  5. Подвальное окно через которое бандиты вели огонь.
  6. Запасная дверь через которую входили бандиты.
  7. Досчатый забор через который уходили бандиты.
  8. Подвал /зацементирован/ откуда бандиты вели огонь через подвальное окно.
  9. Чердак - откуда бандиты вели огонь.

Ю. → С.

Схему чертил: Чертежник-картограф 1 отд.
 Сержант /ДАНИЛИН/
 "25" декабря 1947 г.

СХЕМА
 до опису бойових дій чекістсько-військової групи 2 сб. 215 СП
 в с. Креховице, що проходили 22.12.1947 року.

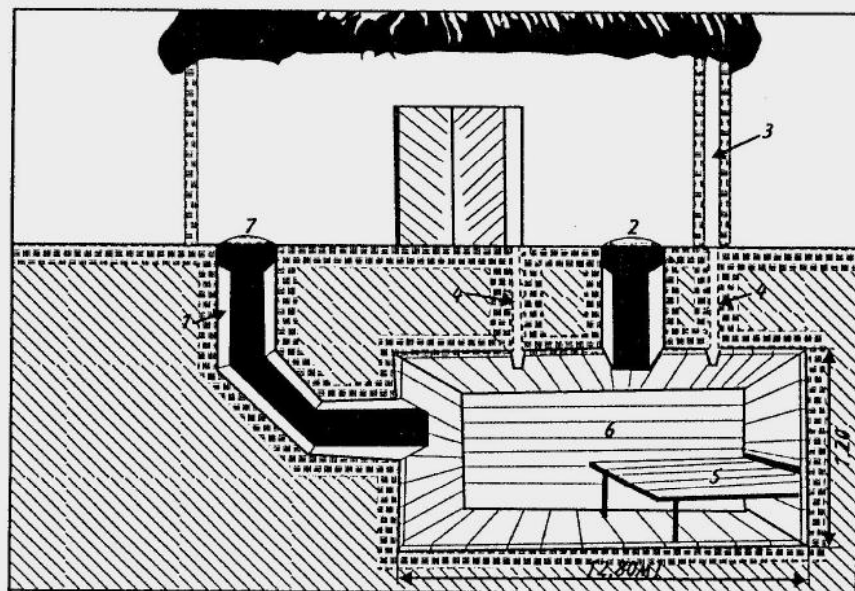
Умовні знаки:

1. Вхід до хати.
2. Люк в підвал.
3. Люк на стріху.
4. Вікно через яке вискочив серж. Залізень.
5. Вікно підвалу з якого стріляли повстанці.
6. Запасні двері через які входили повстанці.
7. Дощаний паркан через який виходили повстанці.
8. Підвал (зацементований) з якого повстанці здійснювали обстріл через підвальне вікно.
9. Горище з якого повстанці відстрілювалися.

Схему накреслив: кресляр-картограф 1 відд. серж. Данілін 25 грудня 1947 р.
 Джерело: Ролька 246, Справа № 11, т. 1, 2 січня – 24 березня, 1948 р., ст. 128.
 [464, с. 152-153].

С Х Е М А

Убежища, обнаруженного РПГ 6 ср 333 сп 6 человек, под командой командира отделения сержанта АБДУЛЬМАНОВА, под сараем гражданина ДУХОВИЧ М.И. в с. ПОПЛАВНИКИ, Большевцовского района Станиславской области 17.3.1948 года.

УСЛОВНЫЕ ОБОЗНАЧЕНИЯ:

1-Вход в убежище,	4-Отдушины,
2-Запасной выход,	5-Нары,
3-Двойная стенка сарая,	6-Само убежище,
	7-Лаз.

Схему чертил:

Сержант Ганилин

" 2 " апреля 1948 года

Л Е Г Е Н Д А.

При движении РПГ возле усадьбы ДУХОВИЧ сержант АБДУЛЬМАНОВ заметил, как из дома вышел старик с узелком и зашел в сарай.

Старшина, РПГ быстро оцепил сарай, сам с одним солдатом быстро забежал в сарай, где увидел старика у открытого люка в убежище.

В результате блокирования убежища были уничтожены: Сотенный "КРАМАРЕНКО", Районный проводник "ОУН" Жовтневского р-на "САПЕР", районный пропагандист "ОУН" того же р-на "ИГОРЬ" и захвачен бандит по кличке ("ДУБ"?). ТРОФЕИ: РП-1, Автомат-1, АВТ-1, винтовка /немецкая/-1, Пистолетов-4, патронов-150, пишмашинка-1, и "ОУН" ПЕРЕПИСКА.

СХЕМА

сховища, викритого РПГ 6 ср. 333 сп. з 6-ти осіб,
під командою командира відділу сержанта Абдульманова,
під стодолю селянина Духовича М. І.
в с. Поплавники, Більшовицького району,
Станіславської обл. 17.03.1948 року

Опис:

Коли РПГ проходило попри хату громад. Духовича, сержант Абдульманов помітив, як з хати вийшов старий з клунком і зайшов до клуні. Командат РПГ відразу оточив клуню і сам, з одним солдатом забіг в клуню, де побачив старого біля відкритого входу до сховища. В результаті блокування схову були знищені сот. "Крамаренко", районний провідник ОУН цього ж району – "Ігор" і зловлений повстанець ("Дуб?").

Трофей: РП-1, 1 автомат, 1 АВТ, 1 німецька гвинтівка, 4 пістолі, 150 набоїв, друкарська машинка, й переписка ОУН.

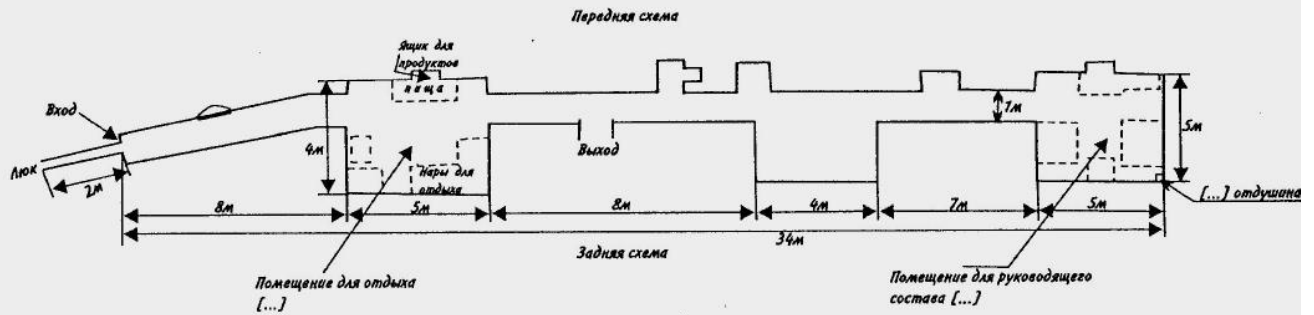
Розпізнавальні знаки:

1. Вхід до сховища.	5. Нары.
2. Запасний вихід.	6. Сховище.
3. Подвійна стіна.	7. Лаз.
4. Віддушини.	

Схему накреслив: сержант Ганілін. 2 квітня 1948 року.

Джерело: Ролька 248, Справа №11, т. 3, 5 лютого – 29 вересня 1948 р., ст. 199.

С Х Е М А
 убежища, бандгруппы "СЕВЕР" обнаруженного РПГ ср 91 сп под командой
 командира роты лейтенанта МЕЛЬНИКОВА 7.4.48 г.

ЛЕГЕНДА: Бандитов в убежище не оказалось. По документам обнаруженным в убежище установлено, что в нём находились: гдаварь боёвки "СЕВЕР" и с ним 8 человек, в том числе 1-2 женщины.

Копию снял лейтенант АПРАКСИН

СХЕМА
 сховища, повстанської групи "Север" [Петра Федуна "Полтави"]
 знайденого РПГ 1 ср. під ком. к-ра роти лейт. Мельнікова 7.04.1948 року

Опис:

Повстанців в сховищі не було. На базі документів знайдених в сховищі встановлено, що в ньому перебував к-р боївки "Север" та 8 повстанців в тому числі – 1-2 жінки.

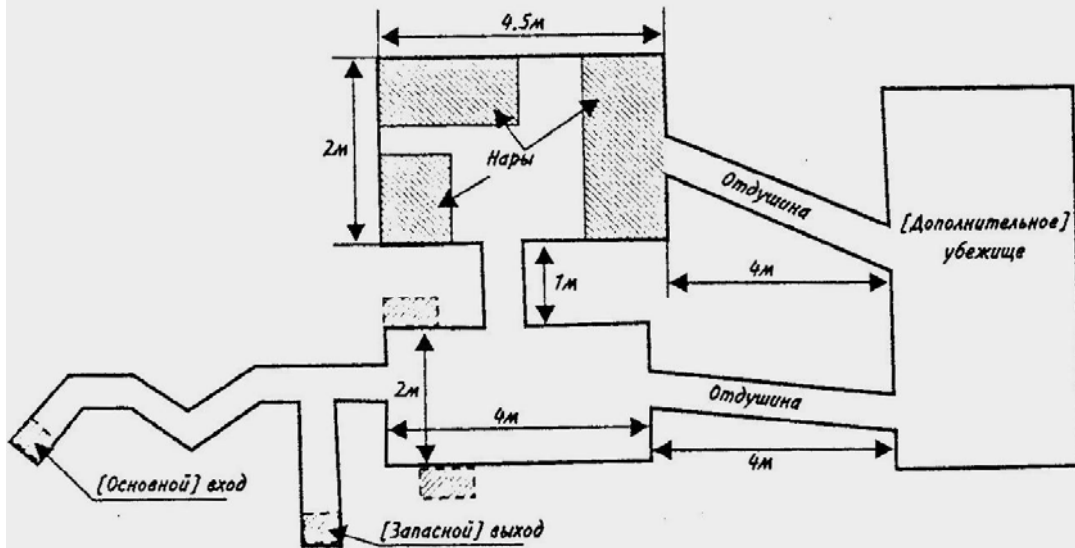
Копію зробив лейт. Апраксін.

Джерело: Ролька 247, справка № 11, т. 2, 15 березня – 1 липня 1948 р., ст. 217.

С Х Е М А

убежища "ВУЙКА" обнаруженного в лесном массиве /Ф16-Ф/ за 2км. севернее с. МЕЛНА Рогатинского района, Станиславской обл. нарядом 3 ср. 10 СП. 7.4.48г.

Убежище оборудовано капитально
Состоит из двух помещений,
расчитано на 8-10 бандитов.

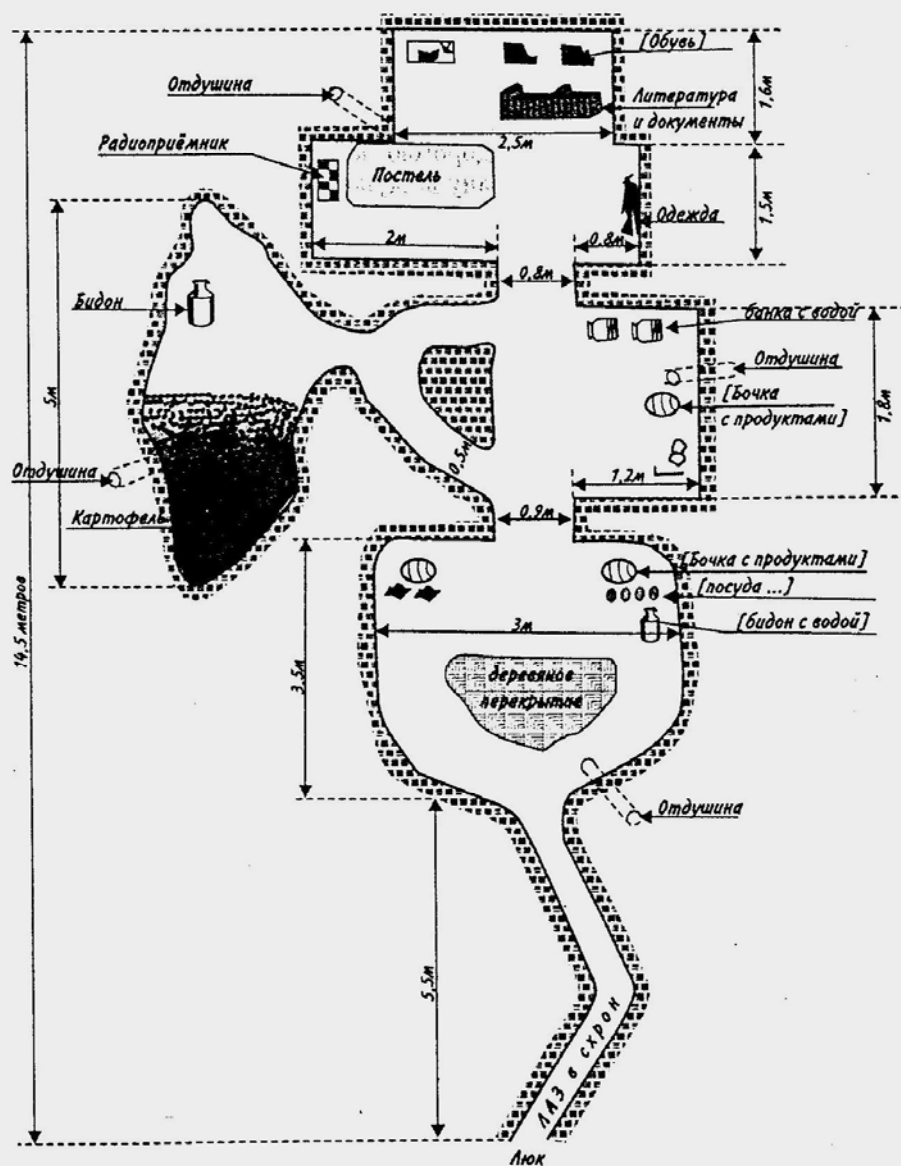
Верно: Ст. пом. нач. опер. отд.
майор Рабаев

СХЕМА 78

сховища "Вуйка", викритої в лісі (Ф 16 - Ф) за 2 км від
с. Мельна, Рогатинського району, Станіславської обл.
патрулем 3 ср. 10 СП. 7.04.1948 року

Сховище збудоване капітально і складається з двох приміщень, розрахована на 8 – 10 осіб.
Правильно: Ст. пом. нач. операт. відділу майор Рабаєв.
Джерело: Ролька 248, Справа № 11, т. 3, 5 лютого – 26 вересня 1948 р., ст. 338.
[479, с. 78-79].

СХЕМА убежища, обнаруженного в лесном массиве /8522/, [во время] про-
 чёски 12 чел. под командой мл. сержанта ЯКОВЛЕВА, 331 сп,
 в 11.00, 11.4.48 года. в Рогатинском районе.

КОПИЮ СНЯЛ: Сержант
 "5" мая 1948г.

/ДАНИЛИН/

СХЕМА

сховища, знайденого в лісовому масиві (8522), під час обшуку
 12 осіб за командою серж. Яковлева, 331 сп. в 11-ій год.,
 11.04.1948 року, в Рогатинському р-ні.

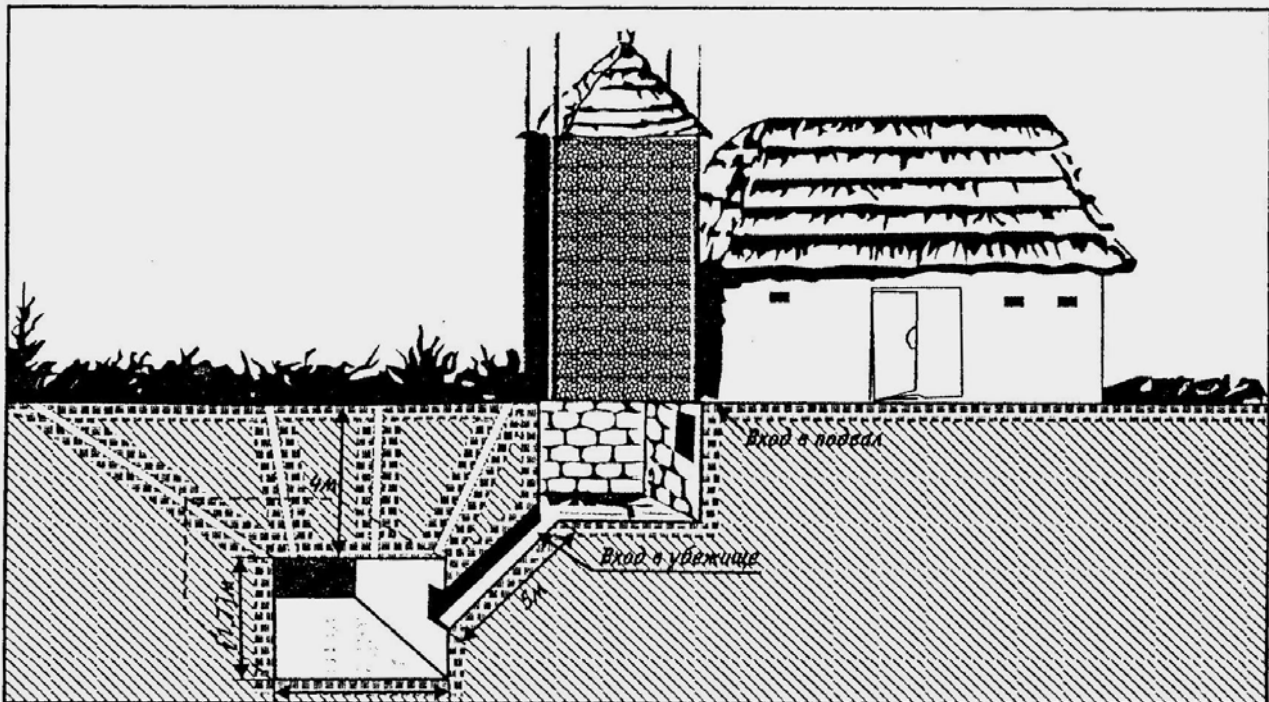
Копію зробив: сержант Данілін.

5 травня 1948 року.

Джерело: Ролька 248, Справа № 11, т. 3, 5 лютого – 29 вересня 1948 р., ст. 290.
 [480, 170-171].

С Х Е М А

Убежища обнаруженного РПГ 4 ср 333 сп под командой сержанта АБДУЛЬМАНОВА в с. ПСАРЫ
Рогатынского района 17.9.1948 года, при вскрытии которого уничтожено 5 бандитов.

Диаметр отдушин 6 см. длина 10-15 метров, одна на 75 метров, через которую
проходил провод служащий антенной приёмника.

КОПИЮ СНЯЛ: Ст сержант

/ДАНИЛИН/

СХЕМА

*сховища знайденого РПГ 4 ср. 333 сп під ком. сержанта Абдульманова
в с. Псари, Рогатинського р-ну 17.09.1948 року, при викритті
якої знищено 5 повстанців*

Диаметр віддушини 6 см, довжина 10 – 15 м. Одна із них довжиною 75 м, по якій протягнуто дріт, що
був антеною для радіоприймача.

Копію зробив: ст. серж. Данілін

28 вересня 1948 р.

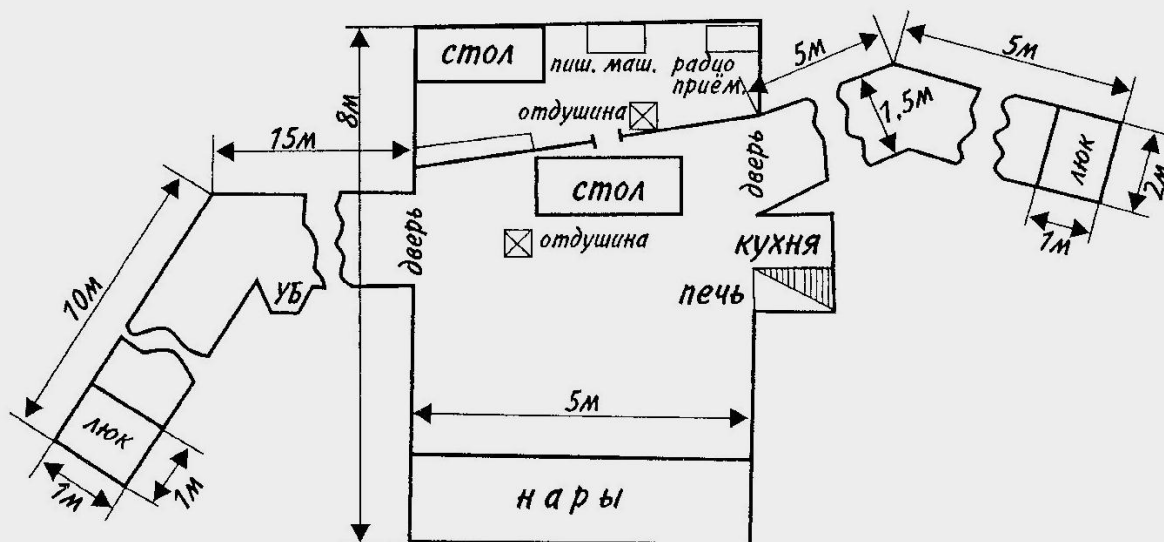
Джерело: Ролька 249, Справа № 11, т. 4. 30 серпня – 10 грудня 1948 р., ст. 81.

[481, с. 186-187].

С Х Е М А №4

бункера №1 с 7 бандитами

(ликвидирован 1.11.43)

в бункере убито 7 бандитов

Л Е Г Е Н Д А.

1. Бункер расположен у дороги, имеет 2 люка.
2. Перекрытие бункера из одного ряда брёвен, диаметром 20см. Сверху перекрытия слой земли - 1м. Стены бункера из брёвен диаметром 15-20 см., внут[ренос]ть обшита досками. Оделка кру- тостей ходов сообщения и [пере]крытия их из жердей диаметром 10-12 см. дверцы люка из 5 см. досок в 2 слоя, тщательно замаски- рованы. Высота потолка бункера над полом - 2 метра.

Схему составил - л-т Дорошенко
В Е Р Н О:

СХЕМА № 4

бункера № 1 з 7 повстанцями (ліквідований 1.11.43)

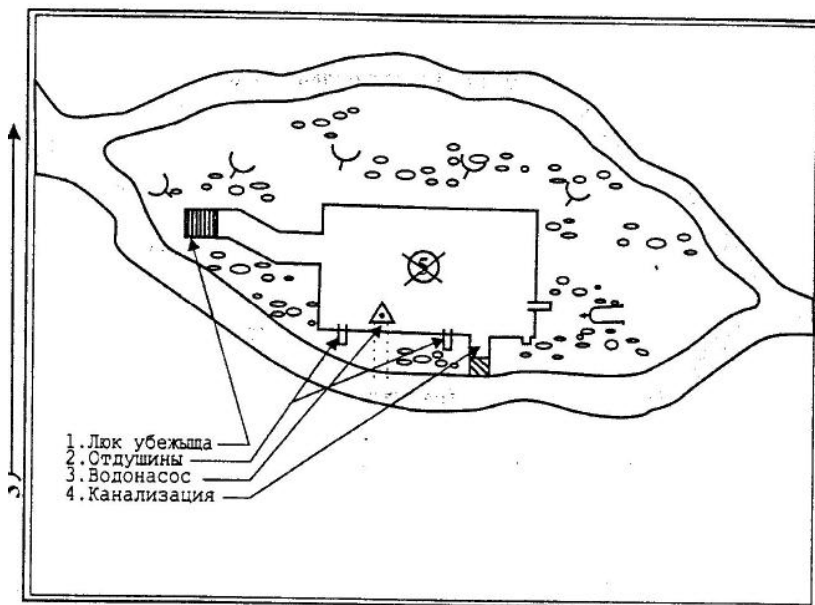
Опис:

1. Бункер розташований при дорозі, має 2 отвори.
2. Перекриття бункера одним шаром колод, діаметром 20 см. Зверху перекритий одним шаром землі - 1м. Стіни бункера із колод діаметром 15-20 см, з середини обшитий дошками. Обробка кру- тостей ходів з'єднання і перекриття їх із жердин діаметром 10-12 см, дверці люка із 5 см дощок в 2 шари, ретельно замасковані. Висота стелі бункера над підлогою - 2 метра.

Схему склав - л-т Дорошенко.
[482, с. 238-239].

С Х Е М А

боевых действий операции у ор 333 сп по ликвидации банд-боевки "ВАСИЛЬ" надрайонного провода на берегу р. Днестр /2050/ Тлумачского района 7 февраля 1950 года.

УСЛОВНЫЕ ОБОЗНАЧЕНИЯ:

- Движение РПГ
- Действия прочесывающих групп
- ⊗ — Место ликвидации бандитов

Л Е Г Е Н Д А:

1. Убежище расположено на левом берегу р. Днестр: в кустарнике.
2. Убежище оборудовано методом подкопа от реки Днестр, поскольку левый берег реки обрывистый.
3. Глубина убежища 2,5 м., длина—4 метра, ширина—3м. Внутри убежища имеется водонасос и канализация.
4. Убежище внутри выложено брёвнами и обшито досками.

Копию снял: Лейтенант —

/БИЛИНСКИЙ/

СХЕМА

*бойових дій 5 ср, 333 сп. для ліквідації бойовки
"Василя" надрайонного проводу на березі р. Дністер (2050)
Тлумачького району, 7 лютого 1950 р.*

Умовні знаки:

- ← - Рух РПГ
- ↪ - Дії прочісувальних груп
- ⊗ - Місце ліквідації повстанців.

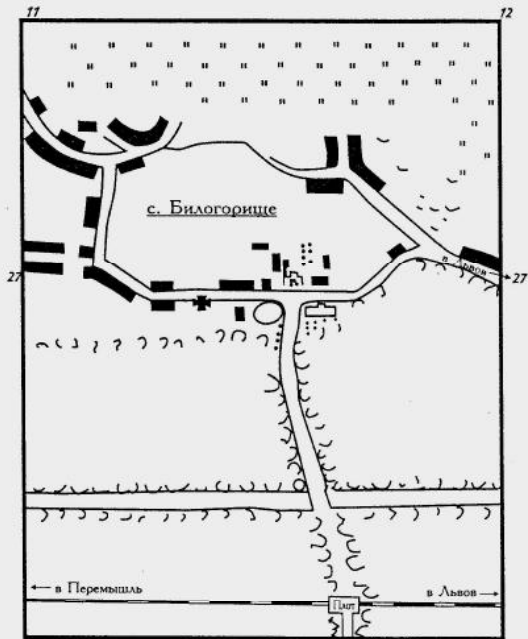
Опис:

1. Сховище розташоване в кущах на лівому березі р. Дністер.
2. Сховище обладнано методом підкопу від ріки Дністер, оскільки лівий берег Дністра обривистий.
3. Глибина криївки 2,5 м, довжина 4 м, ширина 3 м. Всередині сховища є водонасос і каналізація.
4. Сховище всередині викладено колодами і обшито дошками.

Копію зробив: лейт. Білінський.

Джерело: Ролька 339, Справа № 10, т. 2, 27 лютого – 16 червня 1950 р. ст. 91 [471, с. 238-239].

СХЕМА № 1
План прилегающей местности

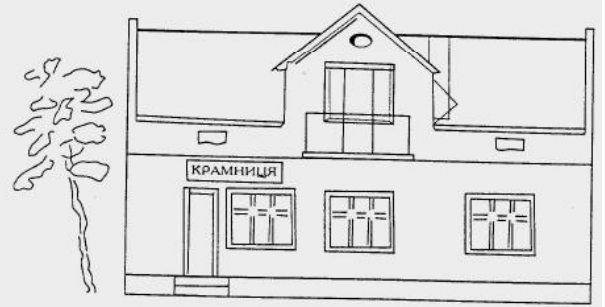
План прилеглої місцевості. Село Білогорща.

Джерело: Ролька 372, Справа № 9, т. 3, 23 січня – 9 червня 1951 р. ст. 104.

The plan of the locality. Village Bilohorshcha.

Source: Reel 372, File No. 9, v. 3, 23 January – 9 June, 1951, p. 104.

Лицевой фасад

Фасад дому в якому була криївка
Ген. Романа Шухевича (Тараса Чупринки)

Front view of the house in which was located the hideout
of Gen. Roman Shukhevych (Taras Chuprynka)

[484, с. 284-285].

ДОДАТОК № 3

Із спогадів респондента

Терлецького Володимира Івановича.

При німцях повстанці послугами криївок і бункерів не послуговувалися. Німці ходили в ліс лише під час військових операцій великими загонами. Схрони використовувалися як склади, де зберігалися зброя, одяг, продукти та ін. Криївку знає лише одну в с. Хом'яківка біля Тисмениці, в якій можна було заховатись при небезпеці. Перед приходом більшовиків почали споруджуватись бункери по селах. Цим займалися станичні, які організовували симпатики. Часто симпатики споруджували їх у себе на обійсті. Будували криївки і бункери, інші схрони лише ночами, щоб не бачили сусіди. Землю виносили подальше. Якщо вони будувалися на господарстві, то землю перемішували на городах. У Підлужжі схрон спорудили у криниці вище води. Там у кам'яній обмурівці зробили заглибину (нішу). Цей схрон був тимчасовий. В ньому могло перебувати до трьох осіб, протягом кількох годин. Ще споруджували подвійні дахи або подвійні стіни у стодолах. У Іванківцях був споруджений бункер під архів. Вхід починався у стодолі. Спочатку по драбині треба було піднятися на складені околоті. Під ними був вхід, який вів попід землю із стодолі під тік. Приміщення було приблизно 5х6 м, захоплюючи всю площу току. Освітлювався бункер свічками. У Братківцях сховище було між окопа-

ми. У Старуні криївка була у хаті під піччю. У печі із дна вибирались цегли і заходили у криївку. Коли цеглу ставили на місце, то можна було у печі палити. Але найбільше схронів, було в подвійних дахах і стінах, в шопах, стодолах тощо.

Дуже важко підпільникам було під час облав. Тоді велика група військ накривала кілька навколишніх сіл. Солдат поселяли по селах у кожній хаті. В такому випадку зв'язок із мешканцями криївок припинявся. Їсти не вистачало, води також. Інколи не вистачало повітря.

Одяг повстанців: носили повстанці військовий (німецький, мадярський, червоноармійський). Але це не була чітко визначена форма. Могли бути елементи різноманітного військового одягу. Такий одяг носили бійці УПА, які перебували у лісах. Підпільники у селі носили місцевий селянський одяг. Розвідники теж носили селянський одяг. Проте у кожного повстанця повинна була бути у кишені граната, щоб не здаватись у полон. Великим ремонтом одягу займався станичний, який відносив його до майстрів. Діставали комплекс шкіри і робили у Гринівці чоботи. Досить часто одяг постачали симпатики. Вони його міняли, відчищували, сушили.

Харчування – їсти давали симпатики, де ночували або переховувались повстанці. Якщо у самого господаря не було що їсти, то приносив їжу станичний. При німцях нападали на легеншафти і до-

бували там продукти. Ще більшовики не появилися, а вночі валки возів везли продукти, особливо сухарі у гори (маршрут Тисмениця – Іванківка і далі). З легіншафтів гнали худобу. Сухарі сушили селяни. Проходили великі валки возів із Чорного лісу. Її не було видно кінця. Їхали у напрямку гір. Це був липень 1944 р. Фронт був десь за 15 км. Везли все. Німці боялися лісу. Косять 15 німецьких воєнків траву, а з лісу виходять два повстанці та й ідуть попри них. Німці не зачіпають, бо не знають скільки партизанів у лісі.

Більші повстанські загони мали свої похідні кухні. Так, після бою 26 липня 1944 р. повстанська боївка в Порогах зустріла великий загін УПА. Вони респондента і його друзів, що брали участь у бою, нагодували фасолевою зупою із військових котлів.

В кожному селі, крім станичного були військовик, розвідники, інформатори. В обов'язки військовика входив набір в УПА організація здобування зброї та її магазинування. Ця керівна група відповідала за всі події у селі. Ні одна особа не приходила в село непоміченою. Інформатори призначались із числа симпатиків. Вночі вони вартували. На кожну ніч визначались паролі.

Зв'язок. Як розвідник, респондент одержував багато донесень із всіх станиць. Повідомлення писались на тонкому папері. Вони називались штафетами. Штафети поділялись на алярмові (негайні), тижневі, місячні. Про це свідчи-

ли спеціальні позначки-коди на них. Заклеювались чим попало. Приносили їх зв'язкові. В більшості це були дівчата. Ходили вони найбільше вночі. У штафетах повідомлялося все до найменших подій. Навіть такі події, як прихід німців в село по яйця. Одержані штафети респондент аналізував, складав донесення і пересилав сотникові. Для цього приходилось долати десятки кілометрів. Так як він знав добре терен, то часто ходив без зв'язкових дівчат.

1944 р. був піком кількості повстанців і границя між підпіллям і УПА стерлась. З наближенням фронту Чорний ліс був перенаселений відділами УПА, озброєними новобранцями, цивільним населенням. У селі Завій розміщувався провід, штаб, шпиталь, архіви. В лісах – відділи. Архіви постійно відправляли десь у гори. Може вони є і тепер у скалах. Відділи розпорошувались по 40 осіб, бо небезпечно було об'єднуватись у великі загони. Якщо організовувалась велика військова операція, то відділи об'єднувались у великі групи.

Новобранці проходили вишкіл. Група вишколу налічувала 15-20 воєнків. Спали по хатах на соломі. Вишкіл тривав тиждень. Вивчали теоретичні праці Донцова, засади конспірації, орієнтація на місцевості, Декалог. Викладав Євген – повітовий провідник пропаганди. Проводились практичні заняття. Наприклад, серед ночі стукають у вікно: “Ворог у селі.” За кілька хвилин треба було знищити компрометуючі матеріали (кон-

спекти, інші записи), одягнутись і вишикуватись. Папери спалювали або з'їдали. Після закінчення вишкілу повстанці присягали – повторювати напам'ять Декалог. Присутніми на присязі були друзі по вишкілу. Під час вишкілу кожному давали псевдо. Коли псевдо ставало надто популярним – його змінювали. Якщо перше псевдо давав провід, то друге міг придумати сам повстанець. Кожний повстанець слідкував за своїм зовнішнім виглядом. Це був не примус, а привичка вояка УПА. Потім випускники, що пройшли вишкіл, самі їх проводили такі вишколи. На них викладались паролі, дислокація військ, розпізнання родів військ, конспірація та ін.

Крім криївок у лісах користувались тимчасово спорудженими казармами (курнями). Їх встелювали ялицею. Перед сном вишикували і провідники попереджували, що цей табір тимчасовий, лише на одну ніч і то як тривога, то негайно його потрібно покидати. Орієнтовка військ проводилася за допомогою ракет, по їх кількості та кольору. Кожний вечеряв із свого пайка. Звернення до старшого на “Ви”: “Друже, провідник!” при чому не називаючи псевдо. Сотенний респондента Петер, псевдо Сокіл не любив це звернення, а вимагав звертатись до нього: “Пане, сотник”. Він ще воював в УНА. Коли вояки були ще розбиті на невеликі відділи, то було дозволено фотографуватись, а у підпіллі – заборонено.

Респондент Терлецький Володимир Іванович, 1922 р. н. Освіта середня спеціальна (хормейстер). В УПА з 1943 р. Зареєстрований у 1945 р. Звільнений із ув'язнення у 1957 р. Псевдо – Чалий, пізніше – Вечірній. Колишній окружний референт військової розвідки на терені Надвірна – Богородчани – Тлумач – Галич. Запис зроблений 1992 р.

З паном Терлецьким я познайомився, коли звернувся до Проводу ветеранів ОУН-УПА, за рекомендацією респондентів, які б розказали про криївки, умови життя у них тощо. Провід рекомендував п. В. Терлецького. Володимир Терлецький писав ще й вірші на патріотичну тематику. Кращі з них ми видрукували у “Наукових записах” Івано-Франківського краєзнавчого. Помер Володимир Терлецький у 1993 р. – [474, с. 1-4].

ДОДАТОК 4

Народ про боротьбу своїх месників

Тема визвольної боротьби ОУН-УПА з гітлерівсько-нацистськими та сталінсько-більшовицькими загарбниками знайшла своє широке відображення в українському фольклорі. Народ назвав його повстанським. Він став органічним продовженням стрілецького та антиокупаційного фольклору 20–30 рр. ХХ ст. населення Галичини проти польських загарбників.

Повстанський фольклор залишається цінним документом збройної боротьби українського народу з окупантами і переконливо свідчить про народний характер визвольної боротьби ОУН-УПА в 40-х–50-х рр. За жанрово-тематичною структурою він поділяється на такі групи:

Співанки-хроніки, що відображають конкретні події окремих регіонів або населених пунктів;

– ліричні балади;

– ліричні пісні (про кохання повстанця, любов до родини, матері, батька, сестри) з часто запозиченими мелодіями і структурою відомих українських народних пісень;

– маршові (вплив козацьких і стрілецьких маршів);

– обрядові – в більшості переспіви колядок;

– невільницькі (тюремні, табірні) переважно трагічного і ліричного характеру.

Повстанський фольклор творився, побутував і поширювався в екстермальних умовах боротьби поневоленого народу із найагресивнішими у світі тоталітарними імперіями першої половини

ХХ століття. Його функціонування було завжди пов'язане із ризиком як для авторів, так для його виконавців. Якщо в європейських країнах, які вели антинацистську боротьбу в роки Другої світової війни, заохочувались дослідники, які збирали матеріал такі твори, виявляли їх авторів і популяризаторів, розкривали події, що послужили появі того чи іншого твору, то зовсім інше становище було у вивченні повстанського фольклору в Україні. Тоталітарна система суворо корала всіх – творців, виконавців, слухачів. За виконання такої пісні можна було отримати від 10 до 25 років, а у 40–50-х рр. навіть могли засудити до страти. Так, Ільків Юрій Миколайович, 1927 р. н. с. Суходіл Рожнятівського району, українець, малописьменний. Заарештований під час служби в армії (в/ч 62104), за виконання націоналістичних пісень (читай повстанських) військовим трибуналом Прикарпатського військового округу 28.04.1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Реабілітований 20.04.1994 р. [486, с. 495].

Тому зараз так важко нашим дослідникам знайти авторів тої чи іншої пісні, легенди, розповіді. Повстанський пісенний фольклор творився у формі пісень-хронік про якісь особливо трагічні події. Як правило автори їх залишались невідомими. Переслідування, пов'язані із виконанням повстанських пісень змушувала здійснювати їхню передачу через родину, близьких, однодумців. Інколи для конспірації пісню трохи видозмінювали,

приближуючи її до легальних умов, але обов'язково залишаючи мелодію. В такому випадку слухачі розуміли, що має на увазі виконавець. Траплялося, що такими виконавцями були і хорові та вокальні колективи художньої самодіяльності.

Заборони і переслідування новостворених пісень-хронік обмежували їхнє розповсюдження і шліфування. Багато з них залишались застиглими на рівні одного анонімного автора, не виходили за межі його населеного пункту. Проте частина пісень повстанчого жанру поширювались навіть поза межами області чи Західної України, удосконалюючись та стаючи багатоваріантними. Популярними стали пісні “Ой там у лузі, при долині”, “Там під старим лісом”, “Ой у лісі на полянці” та інші, хоч створювались на основі конкретних подій, як пісні-хроніки.

Ми наводимо 12 повстанських пісень. Серед них п'ять, які не вийшли з-за меж своїх населених пунктів і яким не судилось стати загальновідомими, художньо відшліфованими. Крім того ми включили декілька пісень загально повстанської тематики для відтворення тогочасного духу, настроїв і репертуару. Серед них такі що мобілізували юнаків і дівчат ставати в ряди УПА (“Чи то буря, чи то грім”, “А мати закута в кайдани”, “Дівчино-голубонько сідай біля мене”), про героїчну загибель повстанця (“Січа вбили”), про горе матері, сина якої засудили до смертної кари (“В Станіславі під тюрмою”), про розстріл молоді підпільниці (“Сидить Галя за ґратами”). Більш детально про пісні того легендарного часу можна ознайомитись у нашій статті [488, с. 125-132].

* *
*

*Пісня-хроніка про Дирду Любомира,
псевдо – Богдан, складена
в с. Деліїв Тлумацького району.*

Сидить Богдан при друкарні
Свою працю він робить,
А про те нічого не знає,
Що зрада вже ходить.

Сидить Богдан при друкарні
Й нічого не знає,
А над ним лютий ворог
І на нього гукає:

Вилазь з бункера і здай зброю,
Нічого тобі не буде,
Будеш з нами добре жити,
Будеш славним генералом.

Ой кати ви червоні,
Не діждетесь цього,
Щоб ви мене молодого
Звідси взяли і живого.

Ой Богдане, Богданочку,
Який ти нещасний,
Що ти такий молоденький
Своє життя стратив.

А я трачу, а я трачу,
А я знаю за кого,
Я за вільну Україну
І за славу Державу.

І так довго наш Богдасик
Із катами говорив,
Пів до другої години
Життя своє закінчив.

А ті кати червонії
Вогонь розпалили
І то тіло геройське
На вогні спалили.
[489, с. 313-320].

* *
*

*Пісня про загибель Іскри
і 5 повстанців у Великодній
вівторок 1947 р.*

У Саджавці біля Пруту
Він поволі протікав (?)
Жило там кілька повстанців –
Іскра свій постій там мав.

Щось не чути соловейка,
Чогось сонце не зійшло,
Гляньте хлопці докруг себе,
Щоб вас лихо не знайшло. –

Так сказав роєвий Іскра,
Все стрільців застерігав.
Сумним ранком і похмурим
Вже їх ворог обступав.

Вхопив Іскра кулемета,
Мужньо стріляв – боронив,
Як не стало вже їм сили –
Іскра з Сірим ся добив.

Сумно нам тепер згадати,
Як бої ся скінчили:
Ворон, Бігун, Смілий, Малий
Трупом в бою полягли.

Спіть герої України
Спіть ви, вірнії сини,
Ви геройськи в бою впали,
Життя своє відали.

[490, с. 15].

* *
*

П'ятий лютий наступає

П'ятий лютий наступає,
Стала сумна днина:
Розстріляли більшовики
Українського сина.

Був то герой Шевчук Іван,
Лиманом го звали,
Крикнув: “Друзі утікайте!
Буду за вас відбиватись...”

Бились хлопці, відбивались,
Патронів не стало.
Усі друзі повтікали –
В Лимана попали.

Прощай, сестро, прощай брате,
Прощай, рідна нене...
А ти, славна Україно,
Не забудь за мене.

Тіло твоє розірвали
Ті кати прокляті.
Кров ми твою схоронимо,
Герою завзятий.

Спи братчику, спи герою,
Хоч темна та могила...
Над Тобою вже воскресла
Ненька Україна.

Останні рядки, мабуть, переробили вже після проголошення Незалежності. [491, с. 252].

ПРО ЗАХАРОВА І БАЙДУ

Восьмий лютий так лютує.
Аж ся вічка злипають,
А московські душоштрасти
Бандерівців шукають.

Ой нещасна годинонько,
Знайшли яму вже одну
І докола тої ями
Поставили огорожу.

Бо там Байда і Захаров,
Вони добре знали,
Що чекають їх тортури
За підпільні справи.

Стрелив Байда у Наталку
Та й на кріс ся похилив...
Другу кулю – собі в груди
Тай так життя він скінчив.

А Захаров в свою жінку –
В сердечко стріляє,
Другу кулю – собі в груди
Та й життя кінчає.

Ой померли наші друзі,
Та їх Слава не помре!
Всім героям України –
Вічна слава їм буде!

[492, с. 1].

У ВЕРБІВЦЯХ ДУЖЕ РАНО

The image shows a musical score for a song in 3/4 time. It consists of four staves of music with lyrics written below. The lyrics are in Ukrainian and describe a story of a boy being taken to a camp and his mother's search for him.

У Вер-бів-цях ду-же ра-но ста-ла-ся
При-вів бать-ко лю-тих ка-тів до рід-но-го
ви-на: Ой Ма-рі-йо, доч-ко
си-на... жи-вень-ко зби-рай-ся Та й по-ка-жи
на-шим хлоп-цям, де мій син хо-вав

У Вербівцях дуже рано сталася новина
Привів батько лютих катів до рідного сина...
Ой Марію, дочко моя, живенько збирайся
Та покажи нашим хлопцям де мій син ховався

То не були наші хлопці, то були сатрапи,
Що хотіли Морозенка на тортури взяти.
А Марія зібралася тай веде у поле,
Та й привела нкаведистів до брата Миколи

Подивився Морозенко – ворогів багато,
І не прийшли вони самі, а привів їх тато...
Впали хлопці на коліна, молитви шептали,
А московські душострати бункер розкидали.

Прощай, прощай, Україно, і ти, рідна мати,
За свій нарід, за свободу не жаль помирати
Прощай, прощай, рідний краю, і ти, рідна ненько,
Прощай, моя Україно й вербівська земля.

[493, с. 2].

ОЙ ТАМ У ЛУЗІ ПРИ ДОЛИНІ

Ой там у лузі, при долині,
Червоні рожі зацвіли,
Аж там три друзі погеройськи
Життя за волю віддали.

Їх було трьох у тій криївці,
Мали гранати, папашки,
Вони не знали, що друг зрадить
Катам червоної Москви.

Кати криївку оточили,
Кричать: Бандери, руки вверх,
Хтось крикнув: Слава Україні,
Ми не здамося, краще смерть!

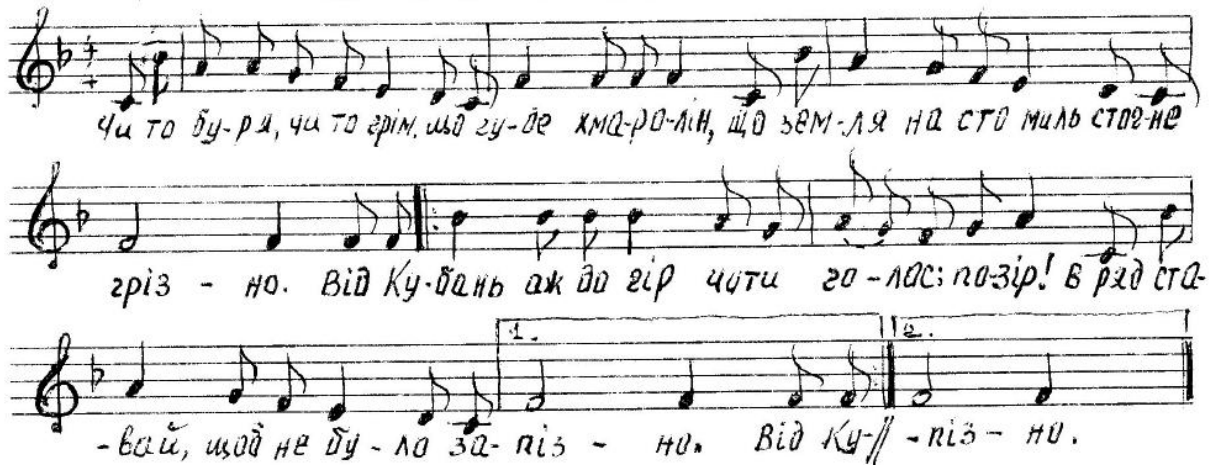
Усі три друзі поцілувались,
Ніхто пощади не благав,
Почали рватися гранати
І кулемет заклекотав.

Ой ти, зраднику, ти проклятий,
Нашо криївку показав,
Ти сам поліз у ту криївку,
Мертвих друзів повитягав.

Ой там у лузі, при долині,
Більш соловей не щебетав,
Більше не рвалися гранати
І кулемет не клекотав.

[494, с. 1].

ЧИ ТО БУРЯ, ЧИ ТО ГРІМ

Чи то бу-ря, чи то грім, що гу-де з хма-ро-ліи, що зем-ля на сто миль сто-гне
гріз-но. Від Ку-бань аж до гір чути го-лос: по-зір! В ряд ста-
-вай, щоб не бу-ло за-піз-но. Від Ку-різ-но.

Чи то буря, чи то грім, що гуде з хмаролін,
Що земля на сто миль стогне грізно.
Від Кубані аж до гір чути голос: Позір!
В ряд ставай! Щоб не було запізно.

В ряд ставай, становись, ні на що не дивись,
Чи до пекла підем, чи до неба.
Кидай неньку стару, кидай любку і сестру,
Бо настала велика потреба.

Бо настав такий час, щоб умер кожний з нас
Не у ліжку, а в полі у бою.
І в годину грізну спом'янеш Вітчизну,
І для неї умерти з любові.

Як прийдеться лягти, не дійти до мети –
Говорити за нас будуть внуки,
Що боролись колись, полягли, а не здались,
І кайдани пірвали на штуки.

[495, с. 3].

А МАТИ ЗАКУТА В КАЙДАНИ

А ма - ти за - ку - та в кай -
да - ни, Ми чу - єм той
бряз - кіт кай - дан. Нам
со - ром, що зве - мо - ся ра - ба -
ми, За стіль - ки тер - пін - ня і
1. ран. Нам 2. ран.

А мати закута в кайдани,
Ми чуєм той брязкіт кайдан.
Нам сором, що звемось рабами,
За стільки терпіння і ран.

Ми чули ті болі ще малими
І в серці сказали собі:
Для тебе живем Україно,
Щоб волю здобути тобі.

Ти бачиш – жита похилились
Ти сів воно не твоє,
Ти робиш щодня і щоночі,
А ворог із того жиє.

Чи бачиш – Дніпро висихає
І ріки течі перестають.
Зозулі по деревах сідають,
Недолю Україні кують.

Не плачте, ви браття, в кайданах,
Не плачте ви сестри, в чужині.
Бо прийде той час і та хвилина,
Що будуть розплати страшні.

Бо прийде той час і повстане
Потоптаний раб, нарід весь
Із крові героїв зродились
Борці, що нас кличуть: Борись!

Борися народе, завзято
За волю, за свої права
Пірви вже ганебні кайдани!
Ти будеш, Україно, вільна!

[498, с. 9; 7].

ДІВЧИНО-ГОЛУБОНЬКО, СІДАЙ БІЛЯ МЕНЕ

The image shows a musical score for a song in 3/8 time, key of B-flat major. The melody is written on a single staff in treble clef. The lyrics are in Ukrainian and are placed below the notes. The score consists of 12 measures. The first measure has a repeat sign. The lyrics are: Дівчино-голубонько, сідай біля мене, Надходить розлука, той час. Ходи, обіймемось ще раз на прощання, Бо, може, останній вже раз. Хо - - - Ми

Дівчино-голубонько, сідай біля мене,
Надходить розлука, той час
Ходи, обіймемось ще раз на прощання,
Бо, може, останній вже раз.

Ми завтра рушаєм в далеку дорогу,
Не знаю, чи верну, чи ні,
А, може, у бою судилось померти
Усім партизанам й мені.

Бо ж годі терпіти, дивитись на муки,
Як ворог справляє бенкет.
По тюрмах невинних мордують агенти,
Шаліють у крові кати.

[496, с. 9; с. 7].

СІЧА ВБИЛИ

Сі - ча вби - ли, Сі - ча вби - ли, Ма - ли - ну - зра - ни - ли,
ни - ли, У - ті - ка - є Ма - ли - но - нь - ка,
но - нь - ка, щоб не здо - го - ни - ли.

Січа вбили, Січа вбили, Малину зранили
Утікає Малинонька, щоб не здогнали.

Забігає Малинонька, до крайньої хати.
Дає молодій дівчині рани завивати.

Як завила вона рани, – положила спати,
Сама сіла кінець стола штафету писати.

Написала естафету – сонечко низенько
Вставай, вставай, Малинонько, більшовик близенько.

А молодий Малинонька не знав, що робити,
Дай, дівчино лівольвера, мушу ся забити.

Упав, упав Малинонька на шовкові трави,
Обілляла кров червона уста малинові.

Уста малинові, губки солоденькі,
Вже вас більше не побачить ні батько ні ненька...

[497, с. 2].

В СТАНІСЛАВІ ПІД ТЮРМОЮ

The image shows a musical score for a song. It consists of four staves of music in a treble clef, with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The lyrics are written below the notes. The first staff begins with a repeat sign. The lyrics are: "В_Ста - ніс - ла - ві під тюр - мо - ю", "Ста - ра ма - тін - ка зай - шла,", "Во - на, пев - не, сво - му си - ну", and "Пе - ре - да - чу при - нес - ла."

В Станіславі під тюрмою
Стара матінка зайшла,
Вона, певне, своєму сину
Передачу принесла.

Передайте передачу,
Якщо син мій є ще тут,
Може завтра – після завтра
На Сибір го повезут.

А начальник усміхнувся:
Твого сина на Сибір? –
Твого сина вчора ввечір
Засудили на розстріл.

[498, с. 1].

Стара мати як це вчула,
Передача впала з рук,
А з грудей її зболілих
Відзвався слабкий звук.

Передачу я купила
За останні гроші...
Передайте передачу
За упокій його душі.

Стара мати підвелася
Та й додому пішла...
Молодому ключникові
Покотилася сльоза.

СИДИТЬ ГАЛЯ ЗА ГРАТАМИ

Музична партитура пісні «Сидить Галя за ґратами». Партитура складається з чотирьох рядків нот, кожен з яких має підписані ліричні рядки. Ритм 3/4, тональність G мінор.

Си - дить Га - ля за гра - та - ми,
Си - дить Га - лоч - ка од - на,
Що всі лю - ди на во - лі гу - ля - ють,
А я бід - на у тюр - мі.

Сидить Галя за ґратами,
Сидить Галочка одна,
Що всі люди на волі гуляють,
А я бідна у тюрмі.

Чує Галя дзвін ключами,
То начальник сам іде:
Ой збирайся, молода Галюсю,
Ми з тобов на суд підем.

Стала Галя збиратися,
Побіліла мов стіна,
Задрожали в Галі ручки – ноги.
Покотилася сльоза.

Прощай, Київ, прощай Харків,
Прощай сталінська тюрма,
Я вже більше до вас не поверну
Замикаються уста.

Взяли Галю на сударку.
Стали Галочку судить,
Присудили молодій Галюсі,
Двадцять вистрілів у грудь.

Взяли Галю на площадку,
Стали Галочку стрілять –
Дев'ятнадцять куль пролетіло
А двадцята – прямо в грудь.

Прощай тату, прощай мамо,
Прощай українська земля –
Я вже більше до вас не поверну,
Бо беруть кати життя.

[500, с. 1].

Висновки

Національно-визвольна боротьба 40-50-х ХХ ст. стала однією із героїчних епох нашого народу у боротьбі за самостійну Соборну Україну. Її очолила ОУН-УПА. Українці прийняли ідеї ОУН-УПА за свої власні і підтримали її в боротьбі проти двох імперій – гітлерівсько-нацистської Німеччини і сталінсько-більшовицького СРСР. Бойовою тактикою цієї боротьби стала партизанська війна, однією із форм конспірації було переховування.

Історія боротьби ОУН-УПА поділяється на два періоди: перший – з 1942 по 1947 рр. і другий з 1947 р. до припинення цієї боротьби в середині 50-х рр. Перший період характерний оперуванням відносно більших військових одиниць, очищення від ворога окремих територій і тимчасове встановлення на них свого адміністративного управління. Під час другого періоду основні сили УПА були розділені на невеликі боївки, які застосовували тиллові форми партизанської боротьби як засідки, несподівані наскоки, знищення представників окупаційних властей, саботажі і диверсії, глибока конспірація тощо. В другому періоді значимість переховування, як однієї із форм конспірації, особливо зросла. Повстанці найчастіше переховувались у добре замаскованих схованках. Згідно з функціональним призначенням, особливостями будівництва, інтер'єру, ці схованки поділялись на схрони, криївки і бункери.

Схрони поділялись на тимчасові схрони й склади. Тимчасові схрони являли собою невеликі схованки під землею або назовні на горищах, соломі в стодолах, оборогах тощо. В них переховувались 1-3 особи під час облав або з інших причин. У схронах-складах зберігалася зброя, амуніція, продукти, медикаменти тощо.

Криївки – це добре замасковані землянки для перебування від двох до шести осіб. Переважно тут проживали невеликі боївки. Криївки поділялись на літні й зимові. Літні знаходились за межами осель. Зимові найчастіше зводили в межах населених пунктах, для контакту між собою і населенням. З криївок, що знаходились поза межами людських осель, зимою не було можливості виходу на поверхню через сніг (засипав входи, залишились сліди на ньому та ін.).

В бункерах перебувало керівництво окремих відтинків УПА. Фактично це були військові штаби. Крім провідників тут знаходилась їхня охорона, посильні, друкарки тощо. В окремих бункерах розміщались друкарні та шпиталі. Командний склад за віком становив від 35 до 50 років. Це були переважно сімейні люди, тому часто разом з ними переховувались їхні дружини і навіть малолітні діти. Таким чином, бункери за площею були більшими, інколи багатокамерні. Будували бункери за межами населених пунктів у труднодоступних місцях – у горах, лісах рідше в полі. Найбільше їх знаходилось у Долинському районі.

На початковому етапі боротьби (1942–1944 рр.) переважали тимчасові схрони. Причому ступінь маскуванню тимчасових схронів був невисокий. Тому в наступні роки від них почали відмовлятися. В горах і лісових масивах перегір'я було споруджено більшість схронів-складів. Бункери масово почали будувати з 1944 року, готуючись до більшовицької окупації. Масове будівництво криївок розпочалося з 1945 року, як заміна тимчасових схронів. Причому перебування в криївці обмежувалось одним сезоном.

Ступінь замаскованості потаємних схованок весь час удосконалювався, враховуючи помилки вже викритих. Адже від цього залежало життя їхніх жильців. Каральні загони ґрунтовно вивчали досвід маскуванню цих споруд. Кожна з них детально описувалась і замальовувалась, щоб потім знайомити із ними облавників та каральні бригади. У таких змаганнях двох ворожих сил все таки був на користь підпільників. Частина розсекречення з боку каральників була невеликою. Найчастіше криївки і бункери виявляли через зраду наводок сексотів, розвідників тощо. Багато їх залишались не викритими. Ті що знаходились на території садиб ліквідувались, інші залишались законсервовані на довгі роки і лише почали руйнуватись починаючи з 80-х років ХХ ст.

За приблизними нашими підрахунками на Івано-Франківщині за всі роки боротьби налічувалось понад 4 тис. криївок і бункерів. Кількість тимчасових схронів важко визначити по причині відсутності їхніх каральних споруджень. Сліди їхнього існування легко ліквідувались.

В кожному селі таких партизанських прихистів було біля 4-6. Каральними спецзагонами викривалось один-три, тобто в Івано-Франківській області протягом 1944–1956 рр. викрито приблизно від 1,7 до 2,5 тис. Біля 80% партизанів, що знаходились у них загинули. В полон ніхто не здався.

У боротьбі із партизанами спеціальні каральні бригади використовували жорстокі репресії, постійно порушуючи норми міжнародних прав і свобод людини, правил ведення військових дій, використовували отруйні гази, катування і добивання поранених, знущання над трупами та ін.

Досить жорстоке поводження було з господарями садиб, на території яких знаходились викриті схрони, криївки і бункери. Деяких закатовували до смерті. Тих хто залишався живим засуджували. Термін позбавлення волі в 1944–1947 рр. становив в середньому 10 років, а з 1948 року до 25 років. Інших членів сімей, якщо вони не встигли заховатись, вивозили до Сибіру.

Найбільше викрито садибних криївок у Городенківському, Калуському, Снятинському, Коломийському районах. Це свідчить, що найчастіше зимові криївки у населених пунктах споруджували у рівнинних районах. Причому населення цих тери-

торій відзначились особливо активною участю в ОУН-УПА. В гірських районах та тих, де були труднодоступні лісові масиви, ці схови частіше будували за межами населених пунктів.

Окупаційні власті, їхні каральні бригади не менш жорстоко розправлялись із будівничими криївок і бункерів та тими хто допомагав матеріально партизанам. Більшість таких людей після катування і допитів засуджували на 25 років трудових робіт ГУЛАГу.

Проте навіть такі репресивні заходи сталінсько-більшовицьких судилищ не лякували прикарпатців. Вони ділились із повстанцями продуктами, одежею, перемовували їх, хоч це загрожувало їхньому майну, виселенню, інколи навіть життю.

Стратегія і тактика партизанської боротьби ОУН-УПА, використання різноманітних типів криївок і бункерів, довгострокове перебування у них до цього часу залишилось прикладом і зразком для багатьох народів Європи, Азії і Латинської Америки у їхній національно-визвольній боротьбі протягом другої половини ХХ початку ХХІ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. – Том 1, Коломийський й Косівський райони. – Івано-Франківськ, Лілея НВ, 2000. – с. 652-654.
2. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. – Т. 2, місто Івано-Франківськ, Богородчанський, Верховинський, Надвірнянський райони – Івано-Франківськ, Лілея НВ, 2000. – с. 639-643.
3. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. – Т. 3, Долинський, Калуський, Рожнятівський райони. – Івано-Франківськ – місто НВ, 2002. – с. 591-594.
4. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. Т. 4, Галицький, Рогатинський і Тисменицький райони. – Івано-Франківськ – місто НВ, 2002. – с. 630-634.
5. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. Т. 5, Городенківський, Снятинський, і Тлумацький райони – Івано-Франківськ – місто НВ, 2003. – с. 553-557.
6. Реабілітовані історією... Т. 1 – с. 122.
7. Так само – с. 161.
8. Так само – с. 472.
9. Так само – с. 569.
10. Так само – с. 177.
11. Реабілітовані історією... Т. 2 – с. 288.
12. Реабілітовані історією... Т. 4 – с. 385.
13. Реабілітовані історією... Т. 1 – с. 122-123.
14. Реабілітовані історією... Т. 2 – с. 147.
15. Мірчук Петро Українська Повстанська Армія. 1942–1952. Документи і матеріали. – Львів, 1991 – с. 159-160.
16. Зубрицький М. Причини до історії рекрутчини в Галичині при кінці XVII до кінця XIX. – // Запис НТШ. Львів, 1901. – Т. – 17. с. 3-5.
17. Архів ІФКМ, ф. 1, оп. 2, од. зб. 5, зошит 5, с. 33.
18. Паньків Євдокія Прокопівна, 1913 р., с. Вербівці Городенківського повіту, освіта неповна середня, селянка. Записано автором у 1979 р. – с. 1.
19. Dic Osterreichisch – Ungarische Monarchie in Wort and Bild/ Bukowina/ - Wien 1899. s. – 340-341.
20. Хрін С. Зимою у бункері. с. 17.
21. Терлецький Володимир Іванович, 1922 р. н., освіта середня спеціальна, культпрацівник, хормейстер, мешканець Івано-Франківська, колишній референт військової розвідки (округа Надвірна – Богородчани – Тлумацький, – Галицький райони), в УПА перебував у 1943–1945, псевдо – Вечірній, заарештований у 1945 р. й засуджений до 10 років каторги. Зараз пенсіонер. Записано автором у 1993 р.

22. Мірчук Петро. Українська Повстанська Армія... с. 228.
23. Терлецький В. В. арк. 2.
24. Так само.... арк. 3.
25. Стефанюк Петро Іванович, 1922 р. н., с. Вербівці Городенківського повіту, освіта початкова, ветеран УПА – псевдо – Шуліка. Заарештований 21.06.1945 р. Засуджений на 15 років каторжних робіт і 5 років позбавлення в правах із конфіскацією майна. Реабілітований 1992 р. Працював у колгоспі столяром, пенсіонер. Записано автором у 1989 р. – с. 12.
26. Терлецький В. І. арк. 1.
27. Так само арк...4.
28. Так само арк...5.
29. Так само арк...5.
30. Павликівській Іван Юркович, 1934 р. н., с. Іваниківка Богородчанського повіту, освіта середня. Заарештований у 1934 р. і вивезений до Сибіру, там перебував 10 років. Записано автором у 2007 р. – арк. 2.
31. Кушніренко Н. Знайдено бункер УПА // Експрес – 2003 – 27 листопада – 4 грудня. – с. 7.
32. Луклян Василь, 1925 р. н., в с. Брошнів Калуського повіту, освіта середня, за професією художник (Львівська художня школа), пенсіонер. Записано автором у 1993 р. – с. 2-3.
33. Луклян Василь... с. 3-4.
34. Терлецький В. І...арк 4.
35. Мірчук П. Українська Повстанська Армія... с. 222.
36. Терлецький В. І...арк 4.
37. Мірчук П. Українська Повстанська Армія... с. 76.
38. Так само с. 222.
39. Стефанюк Петро Іванович... с. 1.
40. Паньків Євдокія Прокопівна... с. 2.
41. Павликівській Іван Юркович...арк. 1-3.
42. Так само... арк. 2.
43. Так само... арк. 2.
44. Терлецький В. І... арк 2.
45. Павликівський І. Ю... арк. 3.
46. Рошук В... арк. 1.
47. Павликівський І. Ю... арк. 2.
48. Паньків Михайло. Трагічні історії оспівані в співанках – хроніках/ Березиня. – 2001. – № 3. – с. 33-38.

49. Мохорук Михайло Степанович, 1924 р. н., в с. Топорівцях Городенківського повіту, колишній вояк УПА, псевдо – Чумак. Проходив вишкіл у Білого з куреня Скуби, пенсіонер. Записано автором у 2007 р. – с. 1-2.
50. Потічний П. Архітектура резистину // Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто – Львів: “Літопис УПА” , 2002. – с. 186-187.
51. Потічний П. Так само... с. 190-191.
52. Потічний П. Так само... с. 266-267.
53. Момот Василь. Рідне славне село Богородиці. Історико-краєзнавчий нарис про село Старі Богородчани та жмут спогадів з повстанської доби. Львів: Українські технології, 2005. – с. 266-267.
54. Лук’ян Вардзарук. Минуть роки – наша кров не пропаде // Реабілітовані історією. – Т. 1... с. 389.
55. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених. – Львів, 2007.
56. Андрусак Михайло Миколайович, 1955 р. н., в с. Вербівці Городенківського району, проживає в м. Коломиї, освіта вища, директор Коломийської друкарні ім. Р. Шухевича, письменник. Лауреат Шевченківської премії з 2010 року. Записано автором у 1999 р. с. 1.
57. Мірчук П. Українська Повстанська Армія... с. 117.
58. Дерев’яно Михайло Миколайович, 1926 р. н., освіта семирічна, мешканець смт. Солотвина Богородчанського району, ветеран УПА, заарештований 1945 р. і засуджений на 15 років каторги і 5 років на поселенні, пенсіонер. Записано автором 1993 р. – арк. 6.
59. Романюк Іван. Останній бункер//Городенщина. – с. 194-197.
60. Андрусак Михайло... с. 2.
61. Р. Гандзюк, Г. Мельник, В. Федорак, З. Федунків. Стежками Української Повстанської Армії. Туристичний путівник. – Івано-Франківськ – місто НВ, 2007. – с. 58.
62. Хрін С. Зимою у бункері... с. 17-30.
63. Реабілітовані історією... Т. с. 5 – с. 470.
64. Хрін С. Зимою у бункері... с. 17-30.
65. Лев Шанковський. Історія українського війська. Київ, “Панорама”, 1991 – с. 161.
66. Хрін С. Зимою у бункері... с. 17-30.
67. Потічний П. Архітектура резистину... с. 7-270.
68. Хрін С. Зимою у бункері... с. 17-30.
69. Хрін С. Так само... с. 17-30.
70. Мірчук П. Українська Повстанська Армія... с. 114.

71. І. О. Андрухів, А. Й. Француз. Станіславщина: двадцять буденних літ (1939–1959). Суспільно-політичний та історико-правничий аналіз. – Рівне – Івано-Франківськ, 2001. – с. 160.
72. Мірчук П. Українська Повстанська Армія... с. 88, 90-91.
73. Лев Шанковський. Історія Українського війська... с. 95.
74. Лев Шанковський. Так само... с. 99-110.
75. Лев Шанковський. Так само... с. 111-112.
76. Лев Шанковський. Так само с. 117-123.
77. Лев Шанковський. Так само... с. 132.
78. Воля і доля. Книга пам'яті Галицького району. Документи. Матеріали, спогади. – Галич, 1997. – с. 338-339.
79. Нижній Струтин. Історичний нарис. Упорядник Семків М. М. – Івано-Франківськ, Лік, 1998. – с. 45-46; Хроніка подій. Нескорена Долинщина... с. 500.
80. Хроніка подій// Нескоренна долина. Літопис Визвольних змагань. Мартирологи, біографії, спогади, документи, фотографії. – Івано-Франківськ, “Нова зоря”, 2002. – с. 498-499.
81. Лев Шанковський. Історія Українського війська... с. 135.
82. Наталка Кушніренко. Знайдено бункер УПА// Експрес, 27 XI-4 XII 2003 р. №179. – 7.
83. Лев Шанковський. Історія Українського війська... с. 182-183.
84. Романюк І. Останній бункер. Городенщина... с. 194-197.
85. Паньків Михайло Ілліч, 1940 р. н., в с. Вербівці Городенківського району, проживає в м. Івано-Франківську, освіта вища, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника – 1.
86. ЦК КП(б) України Никите Сергеевичу Хрущову. Інформація секретаря Станіславського обкома КП(б)У. Февраль, 1945 т. (копія) – з домашнього архіву Арсенича Петра Івановича, проживає в Івано-Франківську.
87. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали. Т. 2. Книга 1 (1939–1945). – Івано-Франківськ, 2009. – с. 473.
88. Так само... с. 489.
89. Так само... с. 491.
90. Так само... с. 535.
91. Так само... с. 536.
92. Паньків М. І... с. 4.
93. Мохорук М. С... с. 1-2.
94. Реабілітовані історією... Т. 4. – с. 59.

95. Так само... Т. 4. с. 181.
96. Реабілітовані історією... Т. 2 – с. 394.
97. Реабілітовані історією... Т. 4 – с. 160.
98. Так само... с. 28.
99. Так само... с. 86.
100. Реабілітовані історією... Т. 3 – с. 517.
101. Реабілітовані історією... Т. 5 – с. 392.
102. Реабілітовані історією... Т. 1 – с. 153.
103. Реабілітовані історією... Т. 5 – с. 203.
104. Реабілітовані історією... Т. 3 – с. 313.
105. Реабілітовані історією... Т. 2 – с. 549.
106. Реабілітовані історією... Т. 3 – с. 530.
107. Реабілітовані історією... Т. 4 – с. 42.
108. Реабілітовані історією... Т. 2 – с. 556.
109. Реабілітовані історією... Т. 5 – с. 342-343.
110. Реабілітовані історією... Т. 3 – с. 392.
111. Реабілітовані історією... Т. 4 – с. 587.
112. Реабілітовані історією... Т. 5 – с. 496.
113. Реабілітовані історією... Т. 3 – с. 278.
114. Так само... Т. 3 – с. 522.
115. Реабілітовані історією... Т. 1 – с. 194-195.
116. Реабілітовані історією... Т. 3 – с. 290.
117. Так само ...с. 271.
118. Так само...с. 347.
119. Реабілітовані історією... Т. 5 - с. 87.
120. Реабілітовані історією... Т. 3 - с. 149.
121. Реабілітовані історією... Т. 2 - с. 623.
122. Реабілітовані історією... Т. 5 - с. 418.
123. Реабілітовані історією... Т. 1 - с. 630.
124. Реабілітовані історією... Т. 4 - с. 270.
125. Реабілітовані історією... Т. 3 - с. 212.
126. Так само... с. 419.
127. Лук'ян Вардзарук. Їхня зброя – терор, жорстокість, підступність // Реабілітовані історією... Т. 1 с. 24.
128. Нескорена Долинщина... с. 274.
129. Ігор Дейчаківський. Ямничани. – Івано-Франківськ, “Нова Зоря”, 2002. – 184.

130. Михайло Андрусяк, Брати грому. Художньо-документальна повість. – Коломия, “Вік”, 2001. – с. 221, 212-213.
131. Лев Шанковський, Історія українського війська... с. 103.
132. Стежками українського війська... с. 112-113.
133. Воля і Доля... с. 28.
134. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті... с. 497.
135. Нескорена Долинщина... с. 453.
136. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті... с. 497.
137. Нескорена Долинщина... с. 341.
138. Стежками Української Повстанської Армії... с. 156.
139. Нескорена Долинщина... с. 341.
140. Воля і Доля... с. 318-320.
141. Іван Янко. Добротів. Історія села. Івано-Франківськ, “Нова Зоря”, 2004. – с. 115.
142. І. О. Андрухів, А. Й. Француз. Станіславщина... с. 145.
143. Стежками Української Повстанської Армії... с. 83-84.
144. Так само... с. 83.
145. Так само... с. 179.
146. Нескоренна Долинщина... с. 281.
147. Василь Гуменюк. Повстанські могили на Косівщині //Трегит. Історико-краєзнавчо-туристичний часопис. – Число 2/2007. – с. 4.
148. Михайло Андрусяк. Брати грому... с. 259, 262-265.
149. Богдан Купчинський. Вікно. Історія села. – Івано-Франківськ, “Сіверсія”, 2001. – с. 235.
150. Нескорена Долинщина... с. 250.
151. Так само... с. 263.
152. Когуч Б. О., Сас О. Х. Нариси з історії села Павелча (Павлівки) Тисменицького району, Івано-Франківської області. – Івано-Франківськ. Лік, 1998. – с. 78.
153. Так само... с. 82.
154. Так само... с. 83.
155. Так само... с. 82.
156. Ігор Дейчаківський. Ямничани... с. 77.
157. Так само... с. 163.
158. Михайло Костюк. Село моє – Тисменичани. – Коломия, “Вік”, 1996. – с. 46-47.

159. Хроніка подій.// Нескорена Долинщина... с. 498-499.
160. Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1992. – с. 276.
161. Ігор Любчик. Через роки і долі (Нарис історії села Липівка). – Івано-Франківськ, Тіповіт, 2002. – с. 73.
162. Нескорена Долинщина... с. 284.
163. Так само... с.73, 170; с. 499.
164. Лев Семкович. Село. – Львів, “Кобзар”, 1999. – с. 258.
165. Спогади Романа Німого // Воля і доля... с. 316.
166. Нескорена Долинщина... с. 178, 148.
167. Михайло Борис. Трагедія на Лисій горі// Нескорена Долинщина... с. 204.
168. Нескорена Долинщина... с. 226.
169. Так само... с. 328.
170. Так само... с. 416.
171. І. О. Андрухів, А. Й. Француз. Станіславщина... с. 163.
172. Нескорена Долинщина... с. 231.
173. Лук’ян Вардзарук. Їхня зброя – Терор, жорстокість, підступність... с. 27.
174. Нижній Струтин... 45-46.
175. Нескорена Долинщина... с. 276.
176. Так само ... с. 281.
177. Микола Даньків. Загинув за ідею // Нескорена Долинщина... 422-423.
178. І. О. Андрухів, А. Й. Француз. Станіславщина... с. 160.
179. Так само... с. 160.
180. Воля і Доля... с. 377.
181. Дмитро Кабинець. Відважний провідник “Іскра”// Нескорена Долинщина... с. 417-419.
182. Стежками Української Повстанської Армії...с. 19-21, 49-54.
183. Михайло Андрусак. Брати Грому... с. 221-222.
184. Іван Долішний. Гинули, але не здавалися // Нескорена Долинщина... с. 452-454.
185. Михайло Лохман. Знищили сімейне гніздо // Нескорена Долинщина... с. 335.
186. Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1992. Т. 9. – с. 277.
187. Михайло Андрусак. Брати грому... с. 219.
188. Нескорена Долинщина... с. 196.
189. Яворський Юрій. Криївки УПА в с. Дора. Курсова робота студента 3 курсу Інституту історії політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2007 р. – с. 2-3.
190. Нескорена Долинщина... с. 280.

191. Михайло Борис. Розстріляний січень // Нескорена Долинщина... с. 403-404.
192. Христан Р. В. 3 курс Інституту історії і політології. Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Реферат “Криївки УПА”, 2007 р. – с. 3.
193. Нескорена Долинщина... с. 281.
194. Так само... с. 341.
195. Когуч Б. О., Сас О. Х. Нариси з історії Павелча... с. 73-74.
196. Михайло Борис. Розстріляний січень // Нескорена Долинщина... с. 118-119.
197. Степан Каспрук, Оксана Романків, Василь Тимків та ін. Генерали Української Повстанської Армії. – Івано-Франківськ “Нова Зоря”, 2007. – с. 28-32.
198. Нескорена Долинщина... с. 85.
199. Когуч Б. О., Сас О. Х. Нариси з історії Павелча... с. 77.
200. Михайло Андрусак. Брати грому... с. 225-227.
201. Так само... с. 194.
202. Ігор Дейчаківський. Ямничани... с. 231.
203. Христан Р. В. 3 курс... с. 4.
204. Яворський Юрій. Криївки УПА в с. Дора... с. 5.
205. Стежками Української Повстанської Армії... с. 108.
206. Ростислав Гандзюк. Від ворога реабілітацій не потребує// Реабілітовані історією... Т. 4. с. 17.
207. Христан Р. В. 3 курс... с. 5.
208. Потічний П. Архітектура ренісансу... с. 54-55.
209. Яворський Юрій. Криївки УПА в с. Дора... с. 6.
210. Стежками Української Повстанської Армії... с. 133.
211. Нескорена Долинщина... с. 299.
212. Василь Гуменюк. Повстанські могили Косівщини... с. 5.
213. Нескорена Долинщина... с. 249.
214. Гуцульське село Ільці... с. 42.
215. Стежками Української Повстанської Армії... с. 131.
216. Нескорена Долинщина... с. 236-237.
217. Василь Гук. “Плугатор”// Нескорена Долинщина... с. 431-434.
218. Ігор Дейчаківський, Ямничани... с. 232, 237-240.
219. Воля і Доля ... с. 30-31.
220. Нескорена Долинщина... с. 112.
221. Ганна Лисів. Останній Бій командира “Лимана”// Воля і Доля... с. 249-253.
222. Михайло Городенко. Свята вечеря з 12 горошин бобу. Спогад. // Галичина, січень 2002. – с. 5.
223. Нескорена Долинщина... с. 272-273.

224. Потічний П. Архітектура... с. 50-51.
225. Так само... с. 5. Спогад про наслідки для господаря садиби, де знаходилися криївка записала від свого батька студентка другого курсу Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Лазарук Оксана Василівна народилась 29.05.1989 р. в с. Поплавники Галицького району. Записано в жовтні 2007 р. – с. 1.
226. Городенщина. Список упавших членів ОУН за 1948–1949 роки. Донесення ОУН. с. 5. Оригінал знаходився у голови братства УПА Городенківського району Івана Романюка. Копія зберігається у автора... с. 5.
227. Нескорена Долинщина... с. 2.
228. Стежками Української Повстанської Армії... с. 175.
229. Нескорена Долинщина... с. 338.
230. Так само... с. 274.
231. Літопис Української Повстанської Армії... с. 175.
232. Лев Шанковський. Історія Українського війська... с. 181.
233. Лесь Семкович. Село...– с. 423.
234. Михайло Андрусак. Брати грому... с. 483-484.
235. Ростислав Гандзюк. Від ворога реабілітацій не потребуую... с. 20.
236. “Будеш другою Степанівкою”. Спогади повітової провідниці Юначок ОУН Ольги Гросберг – Наконечної // Слово про отчий край. Короткий історичний нарис села Рошнева. – Івано-Франківськ, Місто 200 НВ – с. 31.
237. Володимир Грабовецький, Василь Бабій. Історія села Росільна. Історичні нариси, спогади, публіцистика. – Івано-Франківськ, 2004. – с.с. 109, 121, 126-136.
238. Нескорена Долинщина... с. 120.
239. Михайло Хавлюк. Отинія. Історичні нариси. – Коломия, “Вік”, 1998. – с. 87.
240. Мірчук П. Українська Повстанська Армія...с. 167.
241. Так само... с. 167.
242. Так само... с. 168.
243. Так само... с. 169.
244. Так само... с. 170.
245. Так само... с. 171.
246. Так само... с. 171.
247. Роман Яхневич. Пом’яни їх, Господи. Історико-публіцистичний нарис про учасників народно-визвольного руху із покутського села Джурів на Снятинщині, Снятин, Прунт Принт... с. 68-69.
248. Нескорена Долинщина... с. 226.
249. Богдан Купчинський. Вікно... с. 235-236.

250. Реабілітовані історією... Т. 1... с. 318.
251. Городенщина. Список управних членів ОУН... с. 4.
252. Так само... с. 6.
253. Так само... с. 10.
254. Так само... с. 2.
255. Воля і доля... с. 31.
256. Городенщина Список управних членів ОУН... с. 18.
257. Так само... с. 17.
258. Так само... с. 1.
259. Так само... с. 17.
260. Воля і доля... с. 253.
261. Стежками Української Повстанської Армії... с. 133.
262. Богдан Купчинський. Вікно... с. 236.
263. Городенщина Список управних членів ОУН... с. 12.
264. Так само... с. 4.
265. Стежками Української Повстанської Армії... с. 111-112.
266. Городенщина. Список управних членів ОУН... с. 6.
267. Михайло Андрусак Крижаві роси сорокових// Агро, 14 жовтня 1992 с. 3.
268. Городенщина. Список управних членів ОУН... с. 1.
269. Нижній Струтан... с. 47-48.
270. Стежками Української Повстанської Армії... с. 38-39.
271. Воля і доля... с. 258-260.
272. Стежками Української Повстанської Армії... с. 182-183.
273. Лук'ян Василь. Спогади... с. 3.
274. Михайло Костюк. Село моє – Тисменичани. – Коломия, “Вік”, 1996. с. 54-56.
275. Сидорак Андрій Дмитрович. Нарис з історії села Олієво-Королівки. Дипломна робота. Інститут історії і політології. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008 с. 73.
276. Стежками Української Повстанської Армії... с. 171.
277. Воля і доля... с. 261, 323-431.
278. Стежками Української Повстанської Армії... с. 152.
279. Лук'ян Вардзарук. Родина Небесійчуків // Реабілітовані історією... Т. 2... с. 345.
280. Нескорена Долинщина... с. 428-431.
281. Сидорак Андрій Дмитрович... с. 35-38.
282. Україно, визнай своїх героїв // Вперед, – 14 жовтня 2002. № 43. с. 3.

283. Йосип Карпів. Клубівці. Нариси з історії села. – Івано-Франківськ, 2000. – с. 134-140.
284. Ярослав Єфрімчук, Йосиф Карпів. У Клубівцях відновлено криївку// Рідна земля. – 31 березня 2000 р. – № 12-13. с. 10.
285. Марія Воробець. Життям освячена свобода // Нескорена Долинщина... с. 421-422.
286. Михайло Андрусак. Брати грому... с. 197.
287. Роман Яхневич. Пом'яни їх Господи... с. 68.
288. Стежками Української Повстанської Армії... с. 17-19, 40-41.
289. Нескорена Долинщина... с. 237.
290. Так само... с. 218.
291. Так само... с. 39-41.
292. Стежками Української Повстанської Армії... с. 12-14, 81-82.
293. Ігор Дейчаківський. Ямничани... с. 181.
294. Лук'ян Вардзарук. Родина Небесійчуків // Реабілітовані історією... с. 345.
295. Стежками Української Повстанської Армії... с. 81.
296. Яворський Юрій. Криївки УПА в с. Дора... с. 4.
297. Нескорена Долинщина... с. 126.
298. Михайло Андрусак. Брати грому... с. 236-237.
299. Микола Сулятицький. Живим катам не дався// Галичина – 13 березня, 2008 р. – с. 18.
300. Іван Романюк. Останній бункер//Городенщина... с.194-197.
301. О. І. Андрухів, А. Й. Француз. Станіславщина... с. 245.
302. Михайло Хавлюк. Отинія... с. 87.
303. Сидорак А. Д. Нарис історії села Олієво-Королівка... с. 46-47.
304. Нескорена Долинщина... с. 179.
305. Так само... с. 210.
306. Михайло Костюк. Село моє – Тисменичани... с. 60.
307. Дем'ян Бець, Марія Бойчук. Гуцульське село Ільці. Історичні нариси, спогади, народні оповідання, легенди, обряди, традиції та побут с. Ільці Верховинського району Івано-Франківської області – Верховина, Редакція журналу “Гуцульщина”, 2002 – с. 41.
308. Так само... с. 241.
309. Турчин Наталія Іванівна, студентка четвертого курсу Інституту історії і політології. Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Курсова робота. Рукопис. – 2008. – с. 17.
310. Роман Яхневич. Пом'яни їх Господи... с. 110.

311. О. І. Андрюхів, А. Й. Француз. Станіславщина... с. 202.
312. Макар Ольга Іванівна студентка четвертого курсу Інституту історії і політології. Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Курсова робота. Рукопис. – 2008. – с. 15.
313. Роман Яхневич. Пом'яни їх Господи... с. 113-115.
314. Мохорук Дмитро Іванович, 1948 р. н. в с. Топорівці Городенківського району, освіта вища, працював головою колгоспу, директором Снятинської птахофабрики, пенсіонер. Записано 29.10.2007 р. с. 1-2.
- 314а. Іван Янко. Добротів. Історія села. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004.
315. Ганна Заячківська. Бо так нас виховували// Реабілітовані історією... Т. 5. с. 13-14.
316. Реабілітовані історією... Т. с. 117.
317. Так само... Т. 3... с. 300.
318. Так само... Т. 4... с. 34.
319. Так само... Т. 2... с. 196.
320. Так само... Т. 3... с. 468.
321. Так само... Т. 3... с. 483.
322. Так само... Т. 5... с. 126.
323. Так само... Т. 5... с. 411.
324. Так само... Т. 3... с. 419.
325. Так само... Т. 5... с. 107.
326. Так само... Т. 5... с. 155.
327. Стежками Української Повстанської Армії... с. 148.
328. Реабілітовані історією... Т. 1... с. 122.
329. Так само... Т. 3... с. 430.
330. Так само... Т. 3... с. 430.
331. Так само... Т. 1... с. 245.
332. Так само... Т. 5... с. 392.
333. Так само... Т. 5... с. 50.
334. Так само... Т. 1... с. 303.
335. Так само... Т. 5... с. 137.
336. Так само... Т. 5... с. 203.
337. Так само... Т. 5... с. 200.
338. Так само... Т. 4... с. 496.
339. Так само... Т. 5... с. 339.
340. Так само... Т. 3... с. 200-201.
341. Так само... Т. 3... с. 141.

342. Так само... Т. 5... с. 401.
343. Так само... Т. 5... с. 270-271.
344. Так само... Т. 5... с. 466-467.
345. Так само... Т. 3... с. 199.
346. Так само... Т. 1... с. 475.
347. Так само... Т. 5... с. 188.
348. Так само... Т. 5... с. 475.
349. Так само... Т. 3... с. 245.
350. Так само... Т. 4... с. 353.
351. Так само... Т. 5... с. 42.
352. Так само... Т. 3... с. 568.
353. Так само... Т. 3... с. 534.
354. Роман Яхневич. Пом'яни їх, Господи... с. 87.
355. Нескорена Долинщина... с. 283.
356. Реабілітовані історією... Т. 5, ... с. 324.
357. Так само... Т. 5... с. 317.
358. Так само... Т. 4... с. 372.
359. Так само... Т. 5... с. 127.
360. Так само... Т. 2... с. 221-222.
361. Так само... Т. 4... с. 337.
362. Так само... Т. 5... с. 364.
363. Так само... Т. 3... с. 532.
364. Так само... Т. 1... с. 529.
365. Так само... Т. 4... с. 325.
366. Так само... Т. 5... с. 56.
367. Так само... Т. 3... с. 393-394.
368. Так само... Т. 3... с. 532-318.
369. Так само... Т. 3... с. 423.
370. Так само... Т. 3... с. 339-340.
371. Так само... Т. 3... с. 308-309.
372. Так само... Т. 4... с. 130.
373. Реабілітовані історією... Т. 5. ... с. 374-375.
374. Так само... Т. 4... с. 34.
375. Так само... Т. 4... с. 284.
376. Так само... Т. 4... с. 378.
377. Так само... Т. 3... с. 271.
378. Так само... Т. 5... с. 75.

379. Так само... Т. 5... с. 58.

380. Так само... Т. 3... с. 362.

381. Так само... Т. 2... с. 211.

382. Так само... Т. 5... с. 358.

383. Так само... Т. 3... с. 112.

384. Так само... Т. 1... с. 110.

385. Михайло Паньків. Участь учителів, студентів і учнів Прикарпаття у підпільному русі (1945–1951) // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-громадський краєзнавчий часопис. До 100-річчя від дня народження Стефана Бандери. – № 15. – 2009, Івано-Франківськ. – с. 444.

386. Реабілітовані історією... Т. 3... с. 428.

387. Так само... Т. 3... с. 279.

388. Так само... Т. 3... с. 300.

389. Так само... Т. 3... с. 223.

390. Так само... Т... с. 442.

391. Так само... Т. 3... с. 183.

392. Так само... Т. 3... с. 399.

393. Так само... Т. 3... с. 403.

394. Так само... Т. 3... с. 426.

395. Так само... Т. 5... с. 493.

396. Так само... Т. 1... с. 326.

397. Так само... Т. 4... с. 372.

398. Так само... Т. 1... с. 217.

399. Так само... Т. 1... с. 301-302.

400. Так само... Т. 4... с. 544.

401. Так само... Т. 3... с. 422.

402. Так само... Т. 3... с. 530.

403. Так само... Т. 3... с. 551.

404. Так само... Т. 3... с. 557.

405. Так само... Т. 3... с. 276.

406. Так само... Т. 1... с. 108.

407. Так само... Т. 3... с. 573.

408. Так само... Т. 3... с. 399.

409. Так само... Т. 3... с. 385.

410. Так само... Т. 1... с. 147.

411. Так само... Т. 3... с. 553.

412. Так само... Т. 1... с. 322.

413. Так само... Т. 5... с. 104.
414. Так само... Т. 4... с. 181.
415. Так само... Т. 3... с. 340.
416. Так само... Т. 5... с. 49.
417. Так само... Т. 5... с. 72.
418. Так само... Т. 5... с. 45.
419. Так само... Т. 1... с. 163.
420. Так само... Т. 5... с. 38.
421. Так само... Т. 1... с. 477.
422. Так само... Т. 1... с. 598.
423. Так само... Т. 5... с. 400.
424. Так само... Т. 5... с. 400.
425. Так само... Т. 5... с. 570.
426. Так само... Т. 5... с. 384.
427. Так само... Т. 5... с. 119.
428. Так само... Т. 5... с. 154.
429. Так само... Т. 5... с. 351.
430. Так само... Т. 5... с. 287.
431. Так само... Т. 5... с. 359.
432. Так само... Т. 3... с. 146.
433. Так само... Т. 1... с. 584.
434. Так само... Т. 5... с. 390.
435. Так само... Т. 1... с. 457.
436. Так само... Т. 4... с. 111.
437. Так само... Т. 3... с. 175.
438. Так само... Т. 1... с. 159.
439. Так само... Т. 5... с. 374.
440. Так само... Т. 1... с. 243.
441. Так само... Т. 5... с. 430.
442. Так само... Т. 5... с. 430.
443. Так само... Т. 5... с. 53.
444. Так само... Т. 3... с. 371.
445. Так само... Т. 5... с. 92.
446. Так само... Т. 1... с. 232.
447. Так само... Т. 3... с. 389.
448. Так само... Т. 5... с. 368.
449. Так само... Т. 5... с. 71.

450. Так само... Т. 5... с. 78.
 451. Так само... Т. 3... с. 292.
 452. Так само... Т. 4... с. 33.
 453. Так само... Т. 2... с. 288.
 454. Так само... Т. 4... с. 74.
 455. Так само... Т. 4... с. 74.
 456. Так само... Т. 4... с. 517.
 457. Так само... Т. 4... с. 517.
 458. Так само... Т. 4... с. 517.
 459. Так само... Т. 1... с. 558.
 460. Так само... Т. 1... с. 313.
 461. Так само... Т. 2... с. 385.
 462. Так само... Т. 5... с. 163.
 463. Андрусяк Михайло. Брати грому... с. 549.
 464. Реабілітовані історією... Т. 5... с. 314.
 465. Так само... Т. 1... с. 291.
 466. Так само... Т. 1... с. 292.
 467. Так само... Т. 1... с. 273.
 468. Так само... Т. 1... с. 273.
 469. Так само... Т. 1... с. 207.
 470. Так само... Т. 5... с. 299-300.

471. Схема № 4 зимового бункера (Провідника ОУН Карпатського краю – Ярослава Мельника) в плані (вид згори) // Потічний П. Архітектура резистану... с. 256-257.

472. Схема криївки, знайденої РПГ 2 ср. 88 сп., від 30.11.1946 року, в лісі (8430), в околиці с. Стратин-місто, Рогатинського району, Станіславської області // Потічний П. Архітектура резистану... с. 266-267.

473. Схема криївки, в якій вбито референта СБ Центрального Проводу ОУН Михайла [Миколи Арсенича], 23 січня 1947 року // Потічний П. Архітектура резистану... с. 272-273.

474. Схема криївки, відкритої групою 4 ср. 450 сп. в с. Хмелеве (1488), де ліквідовано Районовий Провід ОУН Дира, 6.05.1947 р. // Потічний П. Архітектура резистану... с. 268-269.

475. Схема криївки викритої ЧВПГ № 1 під командуванням лейтинанта Захаревича 7.06.1947 р. на хуторі Кринички Стратинської сільради (8832). // Потічний П. Архітектура резистану... с. 162-163.

476. Схема сховища, знайденого РПГ 6 ср. 450 сп. в лісі Жаб'ївського р-ну Станіславської області, 1.12.1947 // Потічний П. Архітектура резистану... с. 114-115.

477. Схема до опису бойових дій чекістсько-військової групи 2 сб. 215 сп. в с. Креховичі, що проходили 22.12.1947 року // Потічний П. Архітектура резистану... с. 152-153.

478. Схема сховища, викритого РПГ 6 ср. 333 сп. з 6-ти осіб, під командою к-ра відділу сержанта Абдульманова, під стодолю селянина Духовича М. І. в с. Поплавники, Більшовицького району, Станіславської обл. 17.03.1948 року // Потічний П. Архітектура резистану... с. 190-191.

479. Схема сховища, повстанської групи "Севера" (Петра Федуна-Полтави) знайденого РПГ 1 ср. 91 сп. під ком. К-ра роти лейтенанта Мельнікова 7.04.1948 року // Потічний П. Архітектура резистану... с. 134-135.

480. Схема криївки Вуйка, викритої в лісі (Ф. 16-Ф) за 2 км від с. Мельна Рогатинського району, Станіславської області патрулем 3 ср. 10 сп. 7.04.1948 року // Потічний П. Архітектура резистану... с. 78-79.

481. Схема сховища, знайденого в лісовому масиві (8522) під час обшуку 12-ма солдатами під ком. ст. серж. Яковлева, 331, сп. в 11-й год., 11.04.1948 року, в Рогатинському р-ні // Потічний П. Архітектура резистану... с. 170-171.

482. Схема криївки знайденої РПГ 4 ср. 333 сп. під ком. сержанта Абдульманова, в с. Псари, Рогатинського р-ну, 17.09.1948 року, при викритті якої знищено 5 повстанців // Потічний П. Архітектура резистану... с. 186-187.

483. Схема № 4 криївки № 1 з повстанцями, яку ліквідовано 1.11.1969 року // Потічний П. Архітектура резистану... с. 168-169.

484. Схема бойових дій 5 ср, 3 сп. для ліквідації боївки Василя Надрайонного проводу на березі р. Дністер (2050) Товмацького р-ну, 7 лютого 1950 р. // Потічний П. Архітектура резистану... с. 238-239.

485. Схема №1 План прилегающей местности // Потічний П. Архітектура резистану... с. 284.

486. Спогади респондента Терлецького Володимира Івановича... с. 1-4.

487. Реабілітовані історією... с. 495.

488. Повстанські пісні на Прикарпатті // Українська Повстанська Армія – феномен національної історії. – Івано-Франківськ, 2003 – с. 125-132.

489. Воля і доля... с. 313-320.

490. Христан Р. В. Курсова робота... с. 15.

491. Воля і доля... с. 252.

492. Коркоза Прокіп Олексійович, 1931 р. н. с. Вербівці Городенківського повіту, освіта семирічна, хлібороб. Записано у 1975 р. с. 1.

493. Григорук Параска Федорівна, 1925 р. н. с. Вербівці Городенківського повіту, освіта початкова, селянка. Записано у 1975 р. – с. 2.

494. Паньків Михайло Ілліч... Записано 1980 р. с. 1.
495. Стефанюк Ярослав Михайлович, 1925 р. н. с. Вербівці Городенківського повіту, освіта семирічна, селянин. Записано 1989 р. – с. 4.
496. Драгомаца Марія Іванівна, 1934 р. н., с. Вербівці Городенківського повіту, освіта семирічна, селянка. Записано 1989 р. – с. 4. Масевич Ганна Юріївна, 1937 р. н. с. Вербівці Городенківського повіту, освіта семирічна, селянка. Записано 1989 р. – с. 5.
497. Семенчук Марія Михайлівна, 1934 р. н., с. Вербівці Городенківського повіту, освіта семирічна, селянка. Записано 1976 р. с. 9. Стефанюк Параска Миколаївна, 1930 р. н., с. Вербівці Городенківського повіту, освіта семирічна, селянка. Записано 1976 р. с. 7.
498. Серета Михайло Іванович, 1933 р. н., с. Вербівці Городенківського повіту, освіта семирічна, селянин. Записано 1975 р. – с. 2.
499. Андрусак Микола Іванович, 1929 р. н. с. Вербівці Городенківського повіту, освіта вища, вчитель. Записано 1974 р. – с. 1.
500. Григорчук Параска Федорівна... Записано 1975 р. – с. 1.
501. Багато сімей вивозили в Сибір, а декого – карали свої ж люди за нібито співпрацю з кагебістами. Спогади бабусі Марії Олександрівни Цимбалістої (1920–2004), вчительки села Бовшів Галицького району Івано-Франківської області записала її внучка Ірина Данилюк // газ. За вільну Україну. – Львів – № 18, 13 травня 2010. – с. 8.
502. Нескорена Долинщина... – с. 124.
503. Так само... – с. 121.
504. Так само... – с. 120.
505. Так само... – с. 120.
506. Так само... – с. 231.
507. Любчик І. Через роки і долі... – с. 73-74.

ВІД АВТОРА

Що спонукало мене до написання цієї роботи?

Розповіді про перебування у криївках і бункерах повстанців, про їхню трагічну долю, коли цю схованку викриють окупанти, супроводжували моє дитинство, адже це були 40-і рр. ХХ ст. А що відбувається у дитинстві, те міцно закарбовується у пам'яті на все життя. В моєму рідному селі Вербівцях, яке називали разом Поточищем бандерівським, було виявлено дві криївки. Партизани, які тут перебували, живими в полон не далися. Від дорослих ми чули про їхні трагічні хвилини життя, а також про героїзм повстанців, виявлених у схронах, в інших селах.

Тоді у нашому краю світ був поділений на дві частини – на “наших” тобто повстанців і “совітів”, тобто окупантів. В кожному селі люди підтримували наших і не любили совітів, бо то були загарбники, зайди, некультурщина, які ненавиділи, грабували і нищили місцевих українців. Говорили вони не по-нашому. Багато з них любили горілку, що не було прийнято у прикарпатських селах. Тих, хто співробітничав з совітами, називали зрадниками, сексотами, а також по-колишньому хрунями. Вони втікали до міста, бо не було життя їм на своїй малій батьківщині. Не те, що партизани могли їх стратити, а просто з ними ніхто не сходився з односельчан, тобто не підтримував зв'язки, навіть близька родина. У нашому селі було дві такі родини. Повтікали вони з села до Городенки та й вже більше не повернулись додому, бо Вербівці не були вже їхнім домом. Колись у XV-XVII століттях громада за найбільші злочини могла засудити до вигнання зі свого села. Тепер вони себе самі засудили до цієї кари. Ніхто в селі не знає, куди вони поділись, а могили їхніх рідних заросли кущами і зрівнялися із землею.

Але повернемося до подій, пов'язаних із криївками. Скільки їх було у Вербівцях, зараз точно ніхто не скаже. Тоді це була велика таємниця, яка з часом залишилась не розгаданою. Я знаю таких криївок вісім, але мабуть їх було набагато більше. Як вже було вище сказано, дві були виявлені. Одну випадково виявила бригада, що збирала податки. Податкові агенти тоді приїжджали з райцентру. Їх супроводжував інколи голова сільської ради, але більшість тогочасних сільських керівників були вороже налаштовані проти радянської влади, і старались уникнути від цієї “почесної місії”. Тому ці бригади склалися з фінансового агента, чергового з сільської ради, одного-двох міліціонерів і ще однієї особи, мабуть енкаведиста, який винюхував обстановку по селянських обійстях. Оця бригада і виявила криївку на господарстві Івана і Параски Віровських 8 лютого 1947 року. Тут переховувався станичний села Микола Гайдичук, псевдо – Захаров, його дружина Ганна, Ключівський І. М., псевдо – Байда та Гайдичук Наталка. Оточені у криївці повстанці бригадою черво-

нопогонників (тоді карателі ходили бригадами від 50 до 100 осіб) не здалися, а покінчили з собою. Про цю подію зразу з'явилася в селі "Пісня про Захарова і Байду".

Друга трагічна подія відбулася в 1949 році. Іван Остафійчук піддався на провокацію карателів і показав криївку у полі, де було 5 підпільників разом з його сином Миколою. А після цього також з'явилася пісня-хроніка "У Вербівцях дуже рано". Про ці пісні я вже писав у журналі "Берегиня".

Третя подія, що спонукала мене збирати матеріали про повстанські криївки і бункери на Прикарпатті, була героїчна смерть Ганни Пеци-Довбуш з села Тишківців, яка загинула, але не видала друзів. У 1945 році по селу поширилась чутка, що недалеко від Вербівців у селі Топорівцях на полі підірвалася на гранаті підпільниця і лежить там вже кілька днів. Хто була ця дівчина, я дізнався випадково і недавно.

В 1943 році при Вербівській читальні було засновано дитячий захоронок (садочок), куди літом і на початку осені водили дітей від 2 до 5 років. Літні й осінні місяці для хліборобів завжди дуже напружені. Якийсь невеликий час водили сюди і мене, трирічного хлопця. Вихователькою була дівчина з Тишківців, яку ми називали "пані вчителька". Крім дитячих забав нас вчили молитись, декламувати вірші, водили на прогулянку у колишній двірський сад. У мене збереглася світлина дітей цієї захоронки, а серед них красуня-вихователька у тишковецькому одязі. Під час зустрічі випускників Тишківської середньої школи у 2006 році я взяв з собою цю світлинку і показав Іванові Васильовичу Кульчицькому – колишньому своєму вчителю. Він зразу впізнав виховательку, назвав її прізвище і повідомив, що вона, будучи зв'язковою, загинула у Топорівцях. А подробиці про загибель я дізнався від топорівчанина, письменника і відомого красзнавця Дмитра Мохорука. Щоправда, він не встановив час цієї трагічної події.

З Тишківців Ганна повинна була віднести штафету (донесення) в один із бункерів на Топорівському полі. Вночі молодій дівчині потрібно було пройти понад 20 км. Тієї ночі землю покрив густий туман. Вона вже дійшла до місця розташування бункеру, коли наразилась на засідку облавників. Вона почала втікати у протилежному напрямку. Її поранили і про втечу годі було думати. Ганна встигла розжувати і проковтнути штафету, а потім підірвала себе на гранаті. Три дні лежало тіло двадцятидворічної красуні посеред поля. Люди боялися підібрати тіло Ганни, бо облавники спостерігали, хто підійде до нього. З якого села підпільниця, – вони не знали. Як лише вони зняли спостереження за тілом, топорівчани похоронили її на своєму цвинтарі, але з міркувань безпеки топорівчани затаїли місце захоронення і не встановили хреста. На початку 90-х рр. до Топорівців приїхала мати героїні, якій вдалося дізнатись про місце загибелі дочки, проте знайти могилу вже не можна було. У церкві відслужили молебень за Ганну Пецу-Довбуш, священник посвятив приблизне місце

поховання. Земля пухом, а душі – рай, тобі, наша вербівська вихователько. Ти залишишся прикладом героїзму, самовідданої любові до України не лише для своїх вихованців, а й для їхніх дітей і внуків.

Щоб уявити умови перебування у криївках, я відсилаю читачів хоча б у відбудовані зараз криївки. Там вони зможуть спробувати посидіти у підземеллі у темноті, відрізані від світу. Уявити, що як викривають цей сховок, то вас чекають катування або смерть. Посилаючи космонавтів на тривале перебування у космосі, вчені підбирають можливий для співжиття екіпаж. У криївках для кількомісячного підземного спільного проживання групу підпільників підбирав випадок і об'єктивна необхідність. Часто це були різностатеві мешканці. І вони здавали екзамен на порядність у поведінці і взаємоповагу. Їх групувала ідея і щохвилинна смертельна небезпека та глибока релігійність. Хто з них вижив – зберегли між собою дружні стосунки на все життя. Такі умови співжиття є унікальними у людській історії і чекають на вивчення вченими-психологами. Там існували зовсім інші відчуття реальності.

Які джерела послужили для написання цієї книжки? Я вже зазначав, що багато закарбувалось у пам'яті з мого дитинства про події сорокових – п'ятдесятих років ХХ століття. Така інформація сприймалася не лише як фактологічна подія, й мала сильний вплив на підлітків. Всі ми уявляли себе українськими партизанами, викопували і обладнували у себе на пасовищах “бункери”, у яких грались у повстанців. А ще повстанські пісні, які співали дорослі і діти голосно, поки можна було, і потихо, коли почали переслідувати за них. Багато було розповідей і переказів про героїзм повстанців і жорстокість ворогів. Все це запам'яталось до сьогодні і послужило спонуканням і джерелом до цієї книжки.

У 90 рр. ХХ ст. я почав збирати інформацію про схрони повстанців. Живих жильців криївок залишилось дуже мало. Більше інформацій я отримав від респондентів, які були свідками цих подій, знали цих героїв, що стрілялись і підривались у криївках, щоб не здаватись на милість ката і не видавати своїх друзів. Особливо цікавими виявилися розповіді колишнього вояка УПА, нині вже покійного Володимира Терлецького. Уривки цих спогадів я включив у додатки цієї книги. Наступним джерелом послужило п'ятитомне видання “Реабілітовані історією. Івано-Франківська область”, яку випустив Науково-редакційний відділ “Реабілітовані історією” при Івано-Франківській обласній державній адміністрації. Величезну роботу з виявлення матеріалів приклав її упорядник Лук'ян Вардзарук. [1, 2, 3, 4, 5]. Сам упорядник зазначає у четвертому томі видання, що “це задокументовані факти лютого терору, жорстокі репресії населення, жертвами якого стали не лише ті, що зі зброєю в руках стали на прю з жорстокими ворогами – члени ОУН, повстанці, не тільки ті, що допомагали чи симпатизували їм, а прості мирні трударі – галичани, чия чесна, сум-

лінна праця на рідній землі здавалося загарбникам нечуваним злочином проти комуністичної імперії зла”. [4, с. 6].

Ветеранові ОУН-УПА М. Романюкові вдалося зберегти “Список упавших членів ОУН за 1948 та 1949 роки” на терені “Городенщини”, де коротко описані події, що привели до загибелі того чи іншого члена ОУН та подані короткі біографічні дані про героя. Адже всі 72 підпільники загинули геройською смертю. Документ для істориків особливо цінний, і я вдячний панові Романюку за його дозвіл скористатися ним.

Використані мною документи і матеріали, подані Петром Мірчуком у книзі “Українська повстанська армія 1942–1952”, в “Літописі УПА”, “Історії Українського війська” проф. Лева Шанковського та ін. В кінці 90-х ХХ ст. – початку ХХІ ст. в районах з’являються видання, де публікуються документи, матеріали, спогади про героїчну боротьбу населення краю 30-х – 50-х рр. ХХ ст. Особливо багаті і цінні матеріали зібрані у книгах “Воля і доля. Книга пам’яті Галицького району” та “Несколена Долинщина”.

На основі документів архівів НКВС – МВС, НКДБ – МДБ, спецфондів прокуратури, облвиконкому, обкому КПРС та інших установ написана Ігорем Андрухівим та Анатолієм Французом книга “Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959)”. Не міг я опустити матеріали художньо-документальної повісті Михайла Андрусяка “Брати грому”, де так майстерно і детально описаний побут підпільників під час перебування у криївках, а також їхнє будівництво і способи маскування.

Немало матеріалів використано мною з туристичного путівника “Стежками Української повстанської армії”, які зібрали і упорядкували Р. Гандзюк, Г. Мельник, В. Федорак і З. Федунків, за що я виношу їм окрему подяку. Цінними джерелами для написання цієї книги послужили історії міст і сіл нашої області, публікації місцевих газет і журналів.

Всім їм, респондентам, від яких мною були зібрані спогади, авторам книг, авторам часописних і газетних статей, матеріали яких використані при написанні цієї книги, приношу щирю подяку. Окрема вдячність тим, хто спричинився до її видання, зокрема депутатів Івано-Франківської обласної ради Скрипничуку Василю Михайловичу, який особливо багато приклав зусиль до підготовки цієї книги.

ЗМІСТ

1. <i>Лисенко О. Є.</i> Послання в майбутнє	3
2. Схрони, криївки, бункери УПА	5
3. РЕПРЕСОВАНІ БУДІВЕЛЬНИКИ КРИЇВОК І БУНКЕРІВ	29
4. РОЗКРИТІ І НЕРОЗКРИТІ КРИЇВКИ І БУНКЕРИ.....	34
5. ДОКУМЕНТИ ПРО РЕПРЕСІЇ ГОСПОДАРІВ САДИБ, В ЯКИХ БУЛИ ВІЯВЛЕНІ КРИЇВКИ І БУНКЕРИ.....	107
6. ДОДАТКИ	132
7. ВИСНОВКИ.....	166
8. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	169
2. ВІД АВТОРА.....	187

Михайло Паньків
Схрони, криївки і бункери
ОУН-УПА
Документи
Спогади
Короткі біографії
До 70-річчя УПА

Паньків М. І.

П 16 – Схрони, криївки і бункери ОУН-УПА. – Коломия: Вік, 2012. – 192 с.

ISBN 966-550-061-9

У книзі на основі спогадів, документальних матеріалів та інших джерел висвітлено одну із форм конспірації ОУН-УПА – переховування. Йдеться про схрони, криївки й бункери, які функціонували на Прикарпатті на протязі 1944–1956 рр. За приблизними підрахунками автора їх нараховувалось понад 4 тис., з них виявлено каральними загонами біля 1,7 – 2,5 тис. Понад 80% повстанців викритих під час переховування у них загинули.

До книги увійшли чисельні приклади героїзму і самопожертви партизанів у боротьбі за самостійну Соборну Україну. Сила їх ґрунтувалась на всебічній підтримці населення, високому моральному дусі, дисципліні й згуртованості. З другого боку наводяться чисельні факти жорстоких репресій, постійних порушень норм міжнародних прав і свобод людини, створення в суспільстві атмосфери страху, беззаконня і свавілля з боку карального більшовицького режиму.

Книга адресована дослідникам історії боротьби ОУН-УПА, та широкому колу читачів, які цікавляться цією темою.

ББК 84 УКР 6

Видано в рамках програми книговидання
Івано-Франківської обласної державної адміністрації

Редакція авторська

Здано до складання 21.08.2011 р. Підписано до друку 20.12.2012 р.
Вид. № 777. Замовлення 19802. Тираж 1000.
Формат 60x84/8. Умовн. друк. арк. 22.32. Папір офсетний. Друк офсетний.

Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”.
Коломийська друкарня ім. Шухевича.
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ІФ, №15 від 18.07.2001 р.
78200, Коломия, Гетьмана І. Мазепи, 235. Тел. (03433) 2-34-06, 2-49-37.